
Mihail Şolohov
Ve Durgun Akardı Don - 2
Çeviren: Tektaş Ağaoğlu
Roman
3. Basım
Nobel Edebiyat Ödülü
1965
EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL

BASIM YAYIN

Rusça orijinal adı “Tihi Don” (Durgun Don) olan dört ciltlik bu eser, “And Quiet Flows The Don” adıyla yayınlanan (Moskova Yabancı Diller Yayınevi, 1948) İngilizce basımından Türkçeye çevrilmiştir.

Mihail Şolohov

VE DURGUN AKARDI DON

(DURGUN DON)

dört ciltlik nehir roman

*

İKİNCİ CİLT

Çeviren

Tektaş Ağaoğlu

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın 170

Mihail Şolohov: Ve Durgun Akardı Don - II

Çeviren: Tektaş Ağaoğlu

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN (TK) 978-975-6865-69-9
CİLT NO 978-975-6865-71-2

© Evrensel Basim Yayın 2001 - Sertifika No 11015

Birinci Basım Ekim 2001 - İkinci Basım Kasım 2008

Baskı: Ezgi Matbaası Sertifika No: 12142
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com - www.ezgimatbaa.net

VE DURGUN AKARDI DON

İKİNCİ CİLT

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

1916. Ekim. Gece. Yağmur ve rüzgâr. Ormanlık arazi. Akçaağaçlarla kaplı bir bataklığın kıyısında siperler. İlerde dikenli tel örgüler. Siperlerin içinde dondurucu sulu kar. Bir gözetleme noktasının sacı ıslak, hafiften parlıyor. Sığınaklarda tek tük ışıklar.

Subay sığınaklarından birinin girişinde tıknaz bir subay, ıslak parmakları kaput bağları üstünde kaya kaya bir saniye durdu. Alelacele bağları çözdü, yakasından suları silkti, girişin orda ayak altında çamura dönen samanlara çizmelerini sildi, sonra kapıyı itip açtı, başını eğdi, sığınağa girdi.

Küçük gaz lambasından saçılan sarı, yapışkan ışık, subayın yüzünü aydınlattı. İçerde tahta ranzalardan birinde oturan, ceketinin düğmeleri çözük bir başka subay ayağa kalktı. Ellerini dağınık kır saçlarının üstünde gezdirerek esnedi.

"Yağıyor mu?"

"Evet," dedi ziyaretçi. Kaputunu çıkardı, kapının yanındaki çiviye astı. Üstüne ıslak kasketini koydu. "Burası sıcacık ama. Soluklarınızla iyi ısıtmışsınız."

"Ocağı yeni yaktık. Yine de kötü, baksana yerden su sızıyor! Bu batasıca yağmur canımıza okuyacak. Sen ne dersin, ha, Bunçuk?"

Bunçuk ellerini ovuşturarak eğildi, sobanın yanına çömeldi.

"Yere biraz tahta serin mesele kalmaz," dedi. "Bizim sığınakta biz çok iyiyiz. Su filan girdiği yok. Yalınayak dolaşacaz nerdeyse. Listnitski nerde?"

"Uyuyor. Nöbetçileri dolaştı, gelir gelmez yattı."

"Kaldırsak mı, ne dersin?"

"Kaldır. Bir el satranç oynarız."

Bunçuk kalın kaşlarına dolan suları işaret parmağıyla silkti, bir süre dikkatle parmağını inceledikten sonra usulca seslendi:

"Yevgeni Nikolayeviç!"

"Kim bilir kaçıncı uykusunda?" dedi kır saçlı subay. İçini çekti. "Yevgeni Nikolayeviç!"

"Ne var?" Listnitski dirseğinin üstünde doğruldu.

"Bir el satranca var mısın?"

Yevgeni bacaklarını yataktan sarkıtıp yumuşacık beyaz avucunu bastıra bastıra göğsünü ovuşturdu.

Birinci el sona ermek üzereyken Beşinci Bölükten iki subay, Yüzbaşı Kalmikof ve Teğmen Çubof içeri girdiler.

Kalmikof eşikten ayağını atarken, "Haber var!" diye bağırdı. "Alayın geri çekilmesi muhtemel!"

Kır saçlı subay, Üsteğmen Merkulof, "Onu da nerden işittin?" diye sordu. İnanmayarak gülümsüyordu.

"İnanmıyor musun yoksa bana, Piyotr amca?"

"Ne yalan söyleyeyim, inanmıyorum!"

"Batarya kumandanı şimdi telefonda söyledi. Nerden mi biliyor? Tümen karargâhından daha dün döndü."

"Ah, bir yıkanabilseydik!" dedi Çubof. Sesinde suya duyduğu özlemi dile getiren bir titreyiş vardı. Ağaç dallarıyla sırtını döver gibi avuçlarını omuz başlarına çarptı.

Merkulof gülümsedi. "Bir tekne getirseydik iyi olurdu buraya," dedi. "Sudan yana hiç de yoksul değiliz!"

"Burası rutubetli, beyler, çok rutubetli!" Kalmikof homurdanıyordu. Üst üste konmuş kütüklerden örülü duvarlara, çamurlu tabana baktı.

"Bataklık hemen yanı başımızda."

Bunçuk, "Allah'a şükredin bataklıktasınız ve de ananızın koynunda gibi rahatsınız," diye araya girdi. "Başka kesimlerde millet hücumda, biz burda haftada bir el ateş etsek iyi."

"Hücuma kalkmak bu çukurda çürümekten iyidir, valla!"

"Kazakları öyle hücumlara salıp harcarlar mı hiç?" dedi Bunçuk. "Sen sanki bilmiyor musun bunu, Merkulof? Yalan mı?"

"Öyleyse, sence niye tutuyorlar bizi burda?"

"Zamanı gelince hükümet yine eski oyununu oynayacak. Kazakları öne sürüp kendini koruyacak."

"Amma da yaptın sen de!" diye Kalmikof elini salladı.

"Ne 'amma da yaptın'ı? Niçin?"

"Öyle işte."

"Saçmalama, Kalmikof. Gerçeği inkâr edemezsin."

"Ne gerçeğiymiş o öyle?.."

"Ne gerçeği var mı? Herkes biliyor. Sen de kabullensen n'olur?"

"Beyler, dikkat!" diye bağırdı Çubof. Yerlere kadar eğilip Bunçuk'u gösterdi. "Sancaktar Bunçuk şimdi sizlere Sosyal Demokrasinin düş kitabını yorumlayacak!"

"Yine başladın maskaralığa!" diye alayla gülümsedi Bunçuk. Çubof'un kendisine yandan kaçamak bir baktığını gördü ama yılmadı. "Sen bilirsin. Herkesin işi kendine. Ne diyorum sana, geçen yılın ortasından beri savaş yüzü görmedik, gördük mü? Siper savaşı başlar başlamaz Kazak alaylarını, emin yerlere dağıttılar. Günü gelince kullanacaklar, şimdi uslu uslu bekletiyorlar."

Listnitski satranç takımlarını toplayıp sordu:

"Sonra ne olacak, peki?"

"Sonra, cephede huzursuzluk başgösterince –o da kaçınılmaz bir şey artık, savaş askerin burasına geldi çünkü, kaçak sayısından da belli– Kazakları isyanları bastırmaya çağıracaklar. Kazaklar hükümetin elinde tuttuğu taş. Günü gelince ihtilâlin başını ezmek için kullanacak o taşı."

"Biraz fazla hayale dalmışsın sen, dostum," dedi Listnitski. "Bu dediklerin çıkacak mı bakalım? Bir kere, olayların nasıl gelişeceği önceden kestirilemez. Yakında huzursuzluk başgöstereceğini ner-

den biliyorsun, mesela? Hem sonra bir de şöyle düşün: Diyelim Müttefikler Almanları dağıttılar, savaş büyük bir başarıyla sona erdi. O zaman ne iş düşecek Kazaklara?"

Bunçuk kurnaz kurnaz gülümsedi. "Şimdilik savaş pek sona ereceğe benzemiyor. Hele büyük başarıyla sona ermesi... nerde!"

"Harekât yavaş ilerliyor..."

"Bundan böyle daha da yavaşlayacak," dedi Bunçuk.

"Sen ne zaman izinden döndün?" dedi Kalmikof.

"İki gün önce."

Bunçuk dudaklarını yuvarlayıp sigarasının dumanından bir halka çıkardı. İzmariti fırlattı attı.

"Nerde geçirdin iznini?"

"Petrograd'da."

"Başkentten ne haber var, peki? Ah!.. Petrograd'da şöyle bir hafta kalmaya neler vermezdim!"

"Pek az hoşuna giderdi orda gördüklerin." Bunçuk kelimelerini tarta tarta konuştu: "Yiyecek sıkıntısı var. İşçi mahalleleri açlıktan kırılıyor. Hoşnutsuzluk, içten içe kaynayan bir huzursuzluk..."

Merkulof soran gözlerle çevresindekilerin yüzlerine baktı. "Biz bu savaştan iyi çıkmayacağız... Ne dersiniz, beyler?"

"Rus-Japon Savaşı 1905 İhtilâlini doğurdu. Bu savaş da yeni bir ihtilâlle sonuçlanacak. İhtilâl de değil yalnız, iç savaş çıkacak," diye Bunçuk karşılık verdi.

Listnitski onun sözünü kesecekmiş gibi belirsiz bir hareket yaptı, sonra ayağa kalktı, sığınağın içinde somurtuk somurtuk dolaşmaya başladı.

"Subaylar arasında bunun gibileri olmasına şaşıyorum doğrusu," dedi, Bunçuk'u gösterip. Öfkesini güç tuttuğu sesinden belliydi. "Şaşıyorum, çünkü bu güne dek yurduna ve savaşa karşı tutumu nedir, bir türlü anlayamadım. Geçen gün üstü kapalı konuştu ama anlayacağımız kadar açıktı sözleri. Savaşı kaybetmemizi istediğini söyledi. Doğru anlamış mıyım seni, Bunçuk?"

"Ben yenilmemizden yanayım."

"Ama niçin? Bana sorarsan, siyasi düşüncelerin ne olursa olsun, savaşta yenilmekten yana olman vatan hainliğidir. Dürüst insanlar için bir şerefsizliktir bu!"

Merkulof söze karıştı: "Duma'da* Sosyal Demokrat üyeler hükümetin aleyhinde çalışmışlar ve o yoldan vatanın yenilgiye uğramasına katkıları olmuştu, hatırlıyor musun?"

"Sen onların görüşünü paylaşıyor musun, Bunçuk?" dedi Listnitski de.

"Savaşta yenilmemizden yana olduğumu söylediğime göre onlarla aynı görüşte olduğum apaçık ortada değil mi? Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir üyesi olarak partimin Duma'daki temsilcilerinin görüşlerine katılmamam ne demek? Saçma! Valla, Yevgeni Nikolayeviç, bunca okumuş yazmışlığınız var, siyasetten yana bu denli bilgisiz olmanıza şaştım doğrusu!"

"Ben her şeyden önce İmparatorluğa sadık bir askerim. Sosyalist yoldaşları da gördüm mü tüylerim diken diken oluyor!" dedi Listnitski.

"Sen her şeyden önce odun kafalının tekisin, ondan sonra da kendini beğenmiş kazık gibi bir askersin!" dedi Bunçuk, içinden. Gülümsediğini belli etmedi.

"Orduda olanların durumu başka," dedi Merkulof, özür dilercesine. "Biz hep kendimizi siyasetten uzak tutmuşuzdur. Köyün dışarılarında yaşarmışız gibi, söz gelişi."

Yüzbaşı Kalmikof oturduğu yerde sarkık bıyıklarını okşuyordu. Sert bakışlı Moğol gözleri pırıl pırıldı. Çubof yatakta uzanmış, Merkulof'un çizip duvara iliştirdiği bir deseni inceliyordu. Yarı çıplak bir kadın resmiydi bu. Açık memelerine bakıp yarı uykuda gibi hazla, işveyle gülümsüyordu. Sol elinin iki parmağıyla bir memesinin ucunu yana çekerken küçük parmağı havada asılı kalmıştı. Yarı kapalı göz kapaklarının altında gözlerinin ılıkça ışıltısının yumuşattığı gölgeler vardı. Vücudundan kayıverecek-

* Geleneksel Rus parlamentosu –ç.n.

miş gibi duran iç gömleği hafif yukarı kalkık omzuna takılmıştı. Köprücük kemiklerinin altındaki oyuklara tatlı bir ışık vurmuştu. Duruşundaki incelik öyle olağan, öyle gerçekti, yumuşak tonlar öyle güzeldi ki, Çubof elinde olmadan gülümsedi. Bir ustanın elinden çıktığı belli olan desene daldı, keyiflendi, konuşulanları dinlemez oldu.

"Bravo!" diye haykırdı, gözlerini resimden zorla ayırarak. En olmayacak zamanda söze karışmıştı. Bunçuk, "Çarlık yıkılıp gidecek, emin olabilirsiniz!" demişti tam o sırada.

Listnitski sigarasını sarıyordu. Acı acı gülümseyerek önce Bunçuk'a, sonra Çubof'a baktı.

"Bunçuk!" diye atıldı Kalmikof. "Listnitski, bir dakika! Dinle, Bunçuk, bak. Bir an için kabul edelim, diyelim bu savaş, sonunda iç savaşa dönüşecek. Peki sonra ne olacak? İmparatorluğu devireceksiniz, yerine ne biçim bir hükümet koymayı düşünüyorsunuz?"

"İşçi sınıfının hükümetini koyacağız."

"Yani meclis mi?"

"Ondan da fazlası." Bunçuk gülümsedi.

"Ne öyleyse?"

"İşçi diktatörlüğü."

"Tamam, anlaşıldı! Peki, aydınlar ne olacak? Köylüler? Onlar ne yapacaklar?"

"Köylüler bizimle gelecek. Aydınlardan bir kısmı da öyle. Öbürleri... Öbürlerini de böyle yapacağız işte!" Sert bir hareketle elindeki kâğıdı buruşturup bir yana fırlattı. "Böyle yapacağız işte!" dedi, dişlerinin arasından.

"Pek yükseklerde uçuyorsun..." dedi Listnitski.

"Yükseklere konacağız!" diye cevabı yapıştırdı Bunçuk.

"Belki konamazsınız. İyisi mi hazırlıklı olmalı."

"Niçin o halde gönüllü geldin sen cepheye? Niçin, hatta, gayret edip subay oldun? Görüşlerinle nasıl bağdaştırıyorsun bunu? İnanılır şey değil! Bir adam madem savaşa karşıdır, kendi, ne

diyordun onlara, sınıf kardeşlerinin ölümünü istemez, hiç o adam subay olur mu?" Kalmikof ellerini çizmelerinin konçlarına çarpıp sahiden içinden gelerek güldü...

"Sen o makineli tüfeklerinle kaç Alman işçisinin canına kıydın, söylesene?" diye sordu Listnitski.

Bunçuk cebinden bir tomar kâğıt çıkardı, karıştırmaya başladı. Sırtı Listnitski'ye dönüktü. Sonra masaya gitti, sararmış bir gazeteyi masanın üstüne sererek kocaman, sinirli eliyle kırışıklarını düzeltti.

"Kaç Alman işçisi vurdum, ha? Bak bu bir soru işte! Gönüllü geldim, çünkü istesem de istemesem de gelecektim. Burda siperlerde öğrendiklerim ilerde işime yarayacak sanıyorum. İlerde... Bakın dinleyin." Ve Lenin'in sözlerini okudu onlara:

> Mesela çağdaş orduyu ele alalım. Ordu örgütlenmenin en iyi örneklerinden biridir. Bu örgütün iyiliği, eğilir bükülür olmasında ve aynı zamanda milyonlarca insana tek bir irade aşılayabilmesindedir. Bugün o milyonlarca insan, ülkenin dört bir yanında evlerinde oturmuş bekliyor, yarın bir seferberlik emri çıkar, önceden kararlaştırılan merkezlerde toplanırlar. Bugün siperlerde büzülmüş otururlar ve bazen aylar ve aylar sürer bu. Yarın bir başka birlik düzeninde saldırıya geçerler. Bugün kurşunlardan, şarapnel parçalarından sakınmakta nice harikalar yaratırken, yarın açık savaşta yaratırlar o harikaları. Bugün ön kolları araziye mayın döker, yarın tepelerinde uçan uçakların onlara gösterdiği yönde yüzlerce mil yürürler. Tek bir amaç uğrunda, tek bir iradeyle milyonlarca insan, toplumsal hayatlarını, eylemlerini bir başka biçime sokar, faaliyetlerinin yerini ve yöntemini değiştirir, mücadelenin değişen şartları ve durumlarına uyacak biçimde silahlarını, araçlarını değiştirirler –Örgüt budur işte.
>
> Aynısı işçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşında da doğrudur. Bugün bir ihtilâl ortamı ile karşı karşıya değiliz...

"Peki ama, nedir bu 'ortam'" diye Çubof söze karıştı.

Bunçuk sanki yeni uykudan uyanmış gibi süzdü onu. Başparmağını büküp çıkık alnının üstünde gezdirerek soruyu kavramaya çalıştı.

"'Ortam'la ne demek istiyorsun dedim."

"Anladım ne dediğini. Ama anlatması güç benim için." Bunçuk çocuk gibi gülümsedi. Kocaman, huysuz yüzünde bu sade gülümsemeyi görmek garip kaçtı birden. Sanki gencecik, taptaze bir tavşan yavrusu, güz yağmurunun hırpaladığı bir tarladan koşup geçmişti. "Bir ortam nedir? Bir hal, şartların bir araya gelişi işte... Değil mi öyle?"

Listnitski başıyla belirsiz bir hareket yaptı, "Devam et okumaya," dedi.

> Bugün bir ihtilâl ortamıyla karşı karşıya değiliz. Yığınlar arasında huzursuzluk yaratan, ya da onları harekete geçiren şartlar yok ortada. Bugün elinize karşı bir oy pusulası uzatılıyor. Alın onu. Ve oyunuzu düşmanlarınıza bir silah olarak kullanmak için nasıl örgütleneceğinizi öğrenin, hapse girmek korkusuyla koltuklarına yapışan adamları meclislerde iş sahibi kılmak için değil. Bir gün gelir, oy pusulanız elinizden alınır, yerine bir tüfek, ya da tekniğin son icadı bir otomatik tabanca verilir. Bu ölüm ve yıkım silahını alın ve savaştan korkan gözü yaşlı, burnu sümüklü adamlara boş verin. Ve işçi sınıfının boyunduruktan kurtulması için yeryüzünde ateşle, demirle ortadan kaldırılması gereken daha çok şey var. Yığınlar arasında kızgınlık ve umutsuzluk arttığında, bir ihtilâl ortamı belirdiğinde, yeni yeni örgütler kurmaya, bu yararlı ölüm ve yıkım silahlarını kendi hükümetiniz ve kendi burjuvalarınıza karşı kullanmaya hazırlanın.

Kapı vuruldu, Beşinci Bölüğün başçavuşu içeri girdi. Bunçuk okumasını yarıda kesti.

Başçavuş, Kalmikof'a bakıp, "Kumandanım," dedi, "Alay karargâhından bir emir eri gelmiş."

Kalmikof'la Çubof kaputlarını sırtlarına atıp çıktılar. Merkulof resim çizmeye oturdu. Listnitski sığınağın içinde habire volta atıyordu. Bıyıklarıyla oynuyor, derin derin düşünüyordu. Az sonra Bunçuk da ayrıldı. Giderken sol eliyle kaputunun iki yakasını bir arada tutmuş, sağ eliyle rüzgârda uçan eteklerini bastırıyordu. Siperlerin kaygan çamurunda düşe kalka yürüdü. Rüzgâr dar hendeğin içinde anafor yapa yapa uçuyor, çıkıntılara çarpıyor,

vınlıyordu. Bunçuk belli belirsiz gülümsüyordu. Kendi sığınağına vardığında, yeniden iliklerine kadar ıslanmış, üzerine çürük akçaağaç yapraklarının kokusu sinmişti. Makineli kesiminin kumandanı uyuyakalmıştı. Esmer yüzünde iskambil masasında geçen üç uykusuz gecenin izi. Bunçuk erlik günlerinden beri yanından ayırmadığı çantasını açtı, içinden çıkardığı bir deste kâğıdı kapının yanına yığıp ateşe verdi. Cebine iki kutu konsere et, birkaç avuç tabanca mermisi koydu, tekrar dışarı çıktı. Rüzgâr bir an açık kalan kapıyı yakaladı o sırada, yanan kâğıtların akça küllerini üfürdü, isi tüten lambayı söndürdü.

Bunçuk gittikten sonra Listnitski sığınağın içinde adımlarını uzun uzun atarak bir süre sessizce dolaştı. Sonra masaya gitti. Merkulof hâlâ resim çiziyordu. Kaleminin altında, o her zamanki kurnaz gülümseyişle Bunçuk'un yüzü belirmeye başlamıştı.

"Kişilikli bir yüzü var," dedi Merkulof, Listnitski'ye dönüp.

"Ne dersin?" diye sordu Listnitski.

"Bir şey anlıyorsam şeytan olayım," dedi Merkulof. Sorunun ardında ne yattığını sezmişti. "Garip adam. Artık kendini iyice açığa vurdu. Önceleri ne diyeceğimi pek bilemiyordum. Biliyorsun, Kazaklar pek tutuyorlar onu, özellikle makineli bölüğündekiler. Dikkat ettin mi?"

"Öyle," dedi Listnitski, az bir kesinlikle.

"Bu mitralyözcüler, hepsi Bolşevik heriflerin. Gönüllerini çalmış, orası öyle. Bugün böyle açılınca şaştım doğrusu. Niçin, dersin? Görüşlerinden yana olmayacağımızı biliyor, yine de kendini açığa vurdu! Delibozuğun biri de değil hani. Tehlikeli adam, bu Bunçuk."

Aklı hâlâ Bunçuk'un garip davranışında, Merkulof kâğıdı bir yana itti, soyunmaya başladı. Islak çoraplarını ocağın üstüne astı, saatini kurdu, yatağına uzandı. Bir sigara tüttürdü. Sonra çabucak uyudu. Listnitski, Merkulof'tan boşalan tabureye ilişti. Bunçuk'un resminin arkasına düzgün, okunaklı el yazısıyla bir şeyler yazmaya koyuldu:

"Kumandanım,

Size daha önce bildirmiş olduğum tahminlerim tamamiyle doğru çıktı. Bugün bizim alayın subaylarıyla (Beşinci Bölük'ten Yüzbaşı Kalmikof'la Teğmen Çubof, Üçüncü Bölük'ten Üsteğmen Merkulof ve ben hazır bulunuyorduk) bir konuşma sırasında Sancaktar Bunçuk, ne gibi bir maksatla olduğunu doğrusu ben de tam anlayamadım, siyasi inançlarına uygun olarak ve hiç şüphesiz partisinin talimatı gereğince giriştiği faaliyeti açığa vurdu. Üzerinde bir miktar yasaklanmış belge vardı. Mesela Cenevre'de basılan kanun dışı 'Komünist' dergisinden bir parça okudu bize. Hiç şüphe yok ki, Sancaktar Bunçuk alayımızda yeraltı faaliyetine girişmiş bulunmaktadır (alaya gönüllü olarak katılmasının sebebi bu olabilir sanıyorum). İlkin mitralyözcüleri kazanmayı düşünüyor. Mitralyözcülerin moral durumu bozulmuştur. Ve bu tehlikeli adamın telkinleri bütün alayın morali üzerinde tesirini göstermeye başlamıştır. Emirlere itaatten kaçınıldığına birkaç kere şahit olduğumuzu özel şubeye bildirmiştim.

Bunçuk izinden (Petrograd'dan) yeni döndü. Gelirken yanında bir hayli propaganda materyali getirdiği biliniyor. Bundan böyle faaliyetini daha da geniş ölçüde yürütmeye çalışacaktır.

Yukarda belirttiğim hususlara dayanarak şu sonuçlara varmış bulunuyorum: 1- Sancaktar Bunçuk'un suçu açıkça sabittir (konuşmamızda hazır bulunan subaylar bu dediklerimi yeminle doğrulayacaklardır). 2- İhtilâlci faaliyetine engel olmak için derhal tutuklanarak harp divanına sevkedilmelidir. 3- Makineli birliği kısa zamanda dağıtılmalı, tehlikeli unsurlar tutulmalı, gerisi ya cephe gerisine gönderilmeli ya da öbür alaylara dağıtılmalıdır.

Vatanıma ve İmparatorluğa hizmet yolunda beslediğim samimi arzunun dikkate alınmasını rica ederim. Bu mektubun bir kopyasını Kolordu Kurmay Başkanlığına yolladım.

Kesim No: 7

20 Ekim 1916 Yüzbaşı Yevgeni Listnitski"

Ertesi sabah erkenden raporu emir eriyle tümen karargâhına yolladı. Kahvaltıdan sonra siperlere gitti. Siper duvarının ardında bataklığın üzerini saran sis tabakası, dikenli tellere takılı gibi, şeritler halinde asılı kalmıştı. Siperin tabanını iki parmak

kalınlığında vıcık çamur kaplamıştı. Mazgallardan içeri yol yol su sızıyordu. Çamurlu ıslak kaputlarına bürünmüş Kazaklar siper duvarından koparttıkları sac üstünde çay kaynatıp sigaralarını tüttürüyorlardı. Topukları üstüne çömelmiş oturmuşlardı. Silahları siper duvarına dayalıydı.

Yevgeni ilk Kazak kümesine yaklaşınca bağırdı:

"Sacların üzerinde ateş yakmayacaksınız diye size kaç kere söylendi? Laf anlamaz mısınız siz, domuz oğlu domuzlar?"

Kazaklardan ikisi isteksiz isteksiz ayağa kalktı. Öbürleri kımıldamadılar, sigaralarını tüttürmeyi sürdürdüler. Kaputlarının eteklerini kıvırıp altlarına tıkıştırmışlardı. Tek kulağı küpeli, sakallı, esmer bir Kazak çaydanlığın altına bir demet çalı soktu.

"Saclara hiç el sürmeyelim, daha iyi ya bizim için," dedi, "başka türlü nasıl ateş yakalım, kumandanım? Baksanıza şu çamura!"

"Hemen çek o sacı ordan!"

"Yani burda aç açına mı oturalım, öyle mi?" dedi iri çopur yüzlü biri. Kaşlarını çattı, subayın yüzüne hiç bakmadı.

"Çek o sacı ordan diyorum sana!" Yevgeni çizmesinin ucuyla bir tekme vurdu, yanan çalıları çaydanlığın altından yere saçtı.

Kulağı küpeli Kazak, kızgın, biraz da şaşkın, gülümsedi. Çaydanlıktaki suyu yere döküp mırıldandı:

"İşte çayınızı da içtiniz, çocuklaaar..."

Kazaklar hiç ses etmeden, hızla ordan uzaklaşan yüzbaşının arkasından baktılar. Sakallı Kazağın gözlerinde küçücük küçücük ateşler yanıyordu.

"Hay kibirli beyzadem, hay!"

Bir başkası uzun uzun içini çekti, silahını omuzuna astı.

Birinci Takımın mevzilendiği kesimde Merkulof, Listnitski'nin ardından yetişti. Soluk soluğa kalmıştı. Yeni meşin ceketi gıcırdıyordu, ağzı yerli tütün kokuyordu. Yevgeni'yi bir yana çekip hemen haberi verdi:

"Duydun mu? Bunçuk dün gece kaçtı!"

"Bunçuk mu? Nee?"

"Kaçmış... Anladın mı? Onunla aynı sığınakta kalan mitralyözcülerin kumandanı söyledi. Bizden ayrıldıktan sonra sığınağa dönmemiş. Bizim ordan çıkar çıkmaz tüymüş olmalı. Ne dersin bu işe?"

Listnitski kaşlarını çatıp gözlüklerini parlatmaya koyuldu.

Merkulof onun yüzüne merakla bakarak, "Tedirgin görünüyorsun!" dedi.

"Ben mi? Aklını mı kaçırdın? Niçin tedirgin olacakmışım? Beklenmedik haber biraz şaşırttı beni, o kadar."

II

Ertesi sabah başçavuş endişeli bir yüzle Listnitski'nin sığınağına geldi. Ağzında bir şeyler geveleyip durdu önce, sonra açtı derdini:

"Kumandanım, bu sabah... Kazaklar siperlerde bu kâğıtları ele geçirmişler. Biraz tuhaf, ne bileyim... En iyisi size haber vereyim dedim..."

"Ne kâğıtları?" diye sordu Listnitski, ranzasından kalkarken.

Başçavuş daktilo ile yazılmış birkaç buruşuk bildiri uzattı. Listnitski okudu:

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Asker yoldaşlar,

Bu kahrolası savaş iki yıldır sürüp gidiyor. İki yıldır siperlerde başkalarının çıkarını savunmak için çürüdünüz. İki yıldır bütün ulusların işçisi, köylüsü kanını akıttı. Yüz binlerce ölü, yaralı, yüz binlerce dul, yetim! Bu kırımın sonucu bunlar işte. Niçin savaşıyorsunuz? Kimin çıkarlarını koruyorsunuz? Çar hükümeti yeni yeni topraklar gaspetmek, tutsak ettiği Polonya'nın ve diğer ülkelerin insanları gibi o toprakların insanlarına da zulmetmek için milyonlarca askeri ateş hattına sürdü. Dünya sanayicileri fabrikalarının çıkardığı malları satmak için aralarında pazarları paylaşamıyorlar, kârlarını paylaşamıyorlar, onun için silah

gücüyle bölüşüyorlar pazarları. Siz de, cahil insanlar, onların çıkarları uğrunda ölüme gidiyorsunuz, kendiniz gibileri öldürüyorsunuz.

Yeter artık kardeşlerinizin kanını döktüğünüz! Uyanın, çalışanlar! Sizin düşmanlarınız ne Avusturya askerleri, ne Alman askerleridir. Onlar da sizin gibi aldatıldılar. Sizin düşmanınız kendi Çarınızdır, kendi sanayiciniz, kendi toprak sahiplerinizdir. Silahlarınızı onlara çevirin. Avusturyalı, Alman askerlerle barışın. Sizi hayvanlar gibi birbirinizden ayıran tel örgülerden ellerinizi uzatın birbirinize. Sizler emek kardeşlerisiniz. Emeğin kanlı nasırlarını ellerinizde taşıyorsunuz. Bölüşecek hiçbir şeyiniz yok sizin. Kahrolsun despotizm! Kahrolsun sömürgeci savaş! Yaşasın bütün dünya emekçilerinin birliği!

Listnitski okudukça öfkesi kabardı. "Başladı işte!" dedi içinden. Korkunç bir nefret bütün benliğini sardı, önsezilerinin etkisiyle sarsıldı. Durumu hemen telefonla alay kumandanına bildirdi.

"Bu hususta emirlerinizi bekliyorum, kumandanım," dedi.

"Başçavuşla birlik subaylarını yanına al, hemen esaslı bir arama yapın. Herkesi arayın. Subayları da. Bugün tümen karargâhına alayı ne zaman geri çekeceklerini soracağım. Sıkıştırırım onları. Arama sırasında elinize bir şey geçerse derhal bana haber verin."

"Bana kalırsa mitralyözcülerin işi bu."

"Öyle mi dersin? Şimdi kumandana emir veriyorum, Kazaklar arasında arama yapsın."

Listnitski birlik subaylarını sığınağında toplayıp alay kumandanının emrini bildirdi.

"Bu ne rezalet! Birbirimizi mi arayacağız şimdi burda?" diye sinirlenip bağırdı Merkulof.

"Önce sıra senin, Listnitski," dedi genç bir teğmen.

"Hayır, zar atalım!"

"Alfabe sırasıyla olsun!"

Listnitski araya girdi. "Şakayı bırakalım, beyler!" dedi. "Bizimki biraz ileri gitti tabii. Bir de alay subaylarından şüphelenirsek! Bir Sancaktar Bunçuk vardı, o da kaçtı. Fakat Kazakları aramalıyız. Biriniz başçavuşu çağırın buraya."

Başçavuş içeri girdi. Üç Sen Jorj haçı almış, yaşlıca bir Kazaktı. Üst üste birkaç kere öksürdü, subayları süzdü.

"Bölükte şüpheli kişiler kimlerdir? Kim bu bildirileri ortada bırakmış olabilir dersin?" Yevgeni sordu.

"Bizim bölüğümüzde hiç öyle birileri yok kumandan hazretleri," diye güvenle cevap verdi başçavuş.

Ama bildiriler bizim kesimde bulundu. Başka bölükten adamlar gelmiş miydi siperlere?"

"Hayır, efendim."

"Gidip herkesi arayalım." Merkulof elini sallayarak kapıya döndü.

Arama başladı. Kazakların yüzlerinde her bir çeşit duygu okunuyordu. Kimi kaşlarını çatmıştı. Kimi gözünü subaylara dikmiş telaşla bakıyordu. Kimi de partal eşyasını ortaya döküp araştıran subaylara gülüyordu.

"Ne arıyorsunuz? Bir şey mi çalındı? Belki bir yerde gördük," dedi zeki bakışlı bir çavuş.

Aramada hemen hiçbir şey çıkmadı. Yalnız bir Kazağın kaputunun cebinde bildirinin buruşuk bir kopyasını buldular.

"Okudun mu sen bunu?" diye sordu Merkulof.

"Sigara sarmak için almıştım," dedi Kazak, gözlerini yerden kaldırmadan gülümseyerek.

"Ne sırıtıyorsun öyle?" diye Listnitski öfkeyle adamın üzerine yürüdü. Burundan sıkma gözlüğünün altında kısacık sarı kirpikleri asabi asabi kırpışıyordu.

Kazağın yüzü ciddileşti, gülümsemesi rüzgâr götürmüş gibi silindi yüzünden.

"Bağışlayın, kumandanım. Okumasını bilmem bile ben. Sigara saracak kâğıdım yoktu, ondan aldım. Baktım yerde duruyor, alıvereyim bari dedim." Adam yüksek sesle konuşuyordu. Kederli kederli, biraz da kızgın gibi.

Listnitski yere tükürdü, döndü. Öbür subaylar da peşinden yürüdüler.

Ertesi gün alay geri çekilerek cephe hattının on verst kadar berisinde mevzilendi. Mitralyöz birliğinden iki eri tutuklayıp harp divanına verdiler. Bir kısım erler yedek alaylara gönderildi, bir kısmı da İkinci Kazak Tümeninin öbür alaylarına dağıtıldı. Birkaç günlük bir istirahatten sonra alay enikonu derlenip toparlanmıştı. Kazaklar yıkandılar, bir iyice temizlendiler, hatta tıraş bile oldular. Siperlerdeki gibi değildi artık tıraş olmanın yolu. Orda adamın yüzündeki kılları ateşe verirler, alev yanakları yakmaya başlar başlamaz üstüne ıslak bir havlu kapatırlardı. Sonra yanık kılları silerlerdi. Bu usule, takım berberlerinden biri bir müşteriye, "Domuz gibi mi alazlayım, yoksa nasıl?" diye soralı beri, "domuz alazlaması" adını takmışlardı!

Alay istirahatteydi. Kazaklar, dışardan bakınca, neşeliydiler, keyifleri yerindeydi ama Listnitski de öbür subaylar da biliyorlardı bunun yüzüyde ve geçici bir şey olduğunu; Kasımda güzel gün gibi. Cepheye gidileceğine dair bir söylenti yayılmasın, o saat yüzlerde ifade değişiyor, hoşnutsuzluk, gerginlik, asık yüzlü haşin bir tutum üste çıkıveriyordu. Ölümüne can sıkıntısı ve asap gerginliği ister istemez etkisini gösteriyordu. Kazakların maneviyatı bozulmuş, hepsine bir uyuşukluk gelmişti. Bu havada insanın aklına bir şey takıldı mı ne hale geleceğini Listnitski iyi bilirdi.

1915'te bir bölük piyade eri üst üste beş kez hücuma sürülmüştü. Bölük korkunç kayıplar verdi, her seferinde yeniden hücum emri geldi. Bölükten arta kalanlar sonunda söz dinlemediler, savaş kesimini bırakıp geri hatlara yürüdüler. Listnitski'nin Kazak bölüğüne onları durdurmaları emredildi. Kazaklar saf olup açılarak geri yürüyüşe engel olmaya çalışınca erler üzerlerine ateş açtı. Hepsi, olup olacağı altmış kişi kadardı. Adamların ne denli anlamsız bir gözüpeklikle kendilerini savunduklarını görmüş de şaşmıştı Listnitski. Altmış kişinin altmışı da ölüme, yok olmaya yürüdüler, ölümün nerden geldiğine bakmadan Kazak palaları altında can verdiler.

Listnitski yeniden hatırladı o olayı. Önemli bir uyarıydı, bir yerde. Bir bir bakıyordu Kazakların yüzlerine ve merak ediyor-

du, acaba onlar da, günün birinde, ölümden gayri önlerine çıkan hiçbir engele aldırmadan yüz geri edip çekilecekler miydi? Evet! Yorgun, huysuz bakışları gözüne çarptıkça bunun böyle olacağını kendi de kabullenmek zorunda kalıyordu.

Savaş başladığından bu yana çok değişmişlerdi. Türküleri bile yeniydi. Hep savaşın çıkardığı türküler, donuk bir neşesizliğin ifadesi. Bölüğün konakladığı fabrikanın geniş sundurmasının yanından geçerken çok kere duyduğu, yası, hüznü anlatılmaz, gurbet acısı dolu bir türküydü. Durur, dinlerdi. Türkünün sade hüznü derin bir heyecan doğururdu içinde. Yüreğinin atışı hızlanır, o hızlanmayla sanki bir tel daha da gerilir, gerilir, türkü çağıran o kalın ses, teli çekip bir anlatılmaz acıyla vınlatırdı. Listnitski az ötede dinelir, akşamın sonbahar karanlığına dalardı. Gözleri sulanırdı.

Alay istirahatte kaldığı sürece tek bir kere eski bir Kazak türküsünün yiğit sözlerini duydu. Her zamanki akşam gezintisinden dönüyordu. Sundurmanın önünden geçerken kulağına kahkahalar, yarı sarhoş sesler çalındı. İaşe çavuşu öteberi almak için komşu kasabaya gitmişti. Gelirken biraz da kaçak içki getirmiş, Kazaklara sunmuş olacaktı. Şimdi içerde kavga dövüş, eğlence... Listnitski adamların yırtıcı, vahşi ıslıklarını, türkünün güçlü ezgisini daha öteden duydu. Uzun, titrek bir ıslık, kıvrıla kıvrıla yükseldi, yükseldi, en azdan otuz sesin kükreyişi arasında kayboldu gitti. Gençlerden biri tahta döşemenin üstünde oyuna başlamış olmalıydı. İkide bir kulakları delercesine güçlü bir ıslık patlatıyordu. Topuklarının takırtısı türkü sesleri arasında duyulmaz olmuştu.

Elinde olmadan gülümsedi Listnitski. Ayaklarını müziğin ritmine uydurmaya çalıştı. "Hiç sanmam piyadeler bizim Kazaklar kadar memleketlerini özlemiş olsunlar," diye düşündü. Akıl, piyadelerin de insan olduğunu söylüyordu ya, şüphesiz, siperlerde oturmaya zorlanmanın Kazaklar üzerinde etkisi bambaşkaydı. Ne de olsa süvariydi onlar, sürekli harekete alışıktılar. Burda iki yıldır siper savaşına dalmışlar, sonuçsuz hücum denemeleriyle oyalan-

mışlardı. Ordu her zamankinden daha güçsüzdü. Kuvvetli bir el, göz alıcı bir başarı, onu temelinden sarsıp kendine getirecek bir ileri hamle istiyordu. Tabii tarihte daha başka devirler de olmuştu, böyle uzun, sürüncemeli savaş devirleri, en güvenilir, en disiplinli birliklerin bile sarsılıp ayaklarının sürçtüğü. Suvarof, kendisi, az mı çekmişti?.. Ama Kazaklar dayanacaktılar. Yıkılsalar da, en son onlar yıkılacaktılar. Kendilerine özgü bir küçük ulustu Kazaklar. Gelenekleriyle savaşa bağlı bir ulus. Fabrika döküntüsü ayak takımı işçi ya da köylü gürûhu bir yana, Kazaklar bir yana!

Sanki mahsustan, yanlışını başına vurmak için, titrek bir ses başka bir türkü tutturdu. Öbür Kazaklar da katıldılar, bir kez daha Kazakların sıla hasreti Listnitski'nin kulaklarına doldu:

Genç subay Tanrı'ya yakarır,
Genç Kazak köyüme gideyim der:
"Ah, kumandan, kumandan,
Bırak köyüme gideyim,
Köyüme gideyim bırak!
Anama gideyim, babama gideyim,
Gideyim anama, babama,
Genç karıma gideyim!"

Alaydan kaçışının dördüncü akşamıydı, Bunçuk cephe hattı bölgesinde büyücek bir pazar şehrine vardı. Pencereler ışıklanmaya başlamıştı. Su birikintilerinin üzeri buzdan ince bir kabukla örtülüydü. Arada sırada uzaktan geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Bunçuk ışıklı caddeleri bırakıp arka sokaklara daldı. Kulakları kirişteydi. Şehre girerken bir devriye koluyla burun buruna gelmesine ramak kalmıştı, tıpkı bir kurt gibi tetikte, dikkatliydi şimdi. Çitlerin dibinden dibinden yürüyordu. Sağ eli, bütün gün bir saman yığını içinde saklanmaktan akıl almayacak kadar kirlenen kaputunun cebindeydi.

Birçok birliğin üslendiği bir kolordu merkeziydi şehir. Bunçuk her an bir devriye koluyla karşılaşabileceğini bildiğinden, kaputunun cebinde taşıdığı tabancanın pürtüklü kabzasından elini ayırmıyordu.

Şehrin öbür yakasında, ıssız bir yan sokakta, bir aşağı bir yukarı gitti geldi. Kapı ağızlarına baktı, fukara evleri teker teker gözden geçirdi. Yirmi dakika kadar dolaştıktan sonra bir köşe başında yıkık dökük küçük bir eve yanaştı. Pancurların aralığından içeri baktı, gülümsedi, hiç çekinmeden gitti kapıyı vurdu. Omzu şallı, yaşlıca bir kadın açtı kapıyı.

"Boris İvanoviç burada mı oturuyor?"

"Evet. İçeri buyurun!"

Bunçuk kadının yanından sıyrılıp koridora daldı. Kapının mandalı ardından soğuk bir sesle kapandı. Bunçuk küçük bir kandilin aydınlattığı alçak tavanlı bir odaya girdi. Masada üniformalı, orta yaşlı bir adam oturuyordu. Bunçuk'u görünce ayağa kalktı, yarı karanlıkta gözlerini kısıp baktı. Tutuk bir sevinçle kollarını uzattı ona.

"Nerden geliyorsun?"

"Cepheden."

"Ee?"

Bunçuk bir duraladı. Gülümsedi. Adamın kemerine parmağıyla dokunarak, yumuşak bir sesle, "Odanız var mı?" dedi.

"Var, tabii. Gel, şöyle gel."

Adam Bunçuk'u öbüründen de küçük bir odaya götürdü. Karanlıkta ona bir iskemle uzattı, öbür odanın kapısını kapattı, perdeyi çekti.

"İşin bitti mi?"

"Tamamdır."

"Nasıl oraları?"

"Her şey hazır."

"Güvenebilir miyiz çocuklara?"

"Hiç merak etmeyin."

"Peki, sen şimdi şu üstündekileri çıkar da sonra konuşuruz. Kaputunu ver bana. Bir şey getireyim, yıkanırsın."

Bunçuk yeşil bakır leğende elini yüzünü yıkarken üniformalı adam kısa kesilmiş saçlarını okşayarak durgun, yorgun bir sesle konuşuyordu:

"Bugün için bizden çok kuvvetliler. Bizim daha gelişmemiz, etki alanımızı genişletmemiz gerekiyor. Savaşın gerçek sebeplerini hiç yılmadan halka anlatmalıyız. İlerliyoruz da, emin olabilirsin. Onların elden kaçırdıkları kendiliğinden bize geliyor. Yaşını başını almış bir adam tabii küçük bir oğlandan daha kuvvetli olur, ama yaşlanıp kocadı mı, delikanlı artık kolayca hakkından gelir onun. Biz yalnız ihtiyarlığın getirdiği gevşeklikle uğraşmıyoruz, bütün bünye gitgide felce uğramakta."

Bunçuk yıkanmasını bitirdi. Yüzünü havluya kurularken, "Ayrılmazdan önce o subaylara görüşlerimi söyledim," dedi. "Gülünçtü biraz, biliyor musunuz? Muhakkak şimdi mitralyözcüleri dağıtacaklardır. Belki çocuklardan birkaçı harp divanına verilir. Ama ortada hiç delil yok, ne yapabilirler ki? İnşallah her birini bir başka birliğe verirler. Bizim işimize gelir o. Tohumu kendi elleriyle eksinler bakalım! Görseniz ne yaman çocuklar var orda! Zehir gibi çocuklar!"

"Stepan'dan mektup aldım. Askerlikten anlayan birini gönderin diyor. Sen gideceksin. Kimlik kâğıtlarını ayarlayabilir misin?"

"İş nedir?" diye sordu Bunçuk. Havluyu duvardaki çiviye asmak için ayak parmaklarının ucuna basıp yükseldi.

"Çocukları eğiteceksin."

Sonra gülümsedi ev sahibi. "Yahu," dedi, "şu senin boyun hiç uzamaz mı?"

"Ne gereği var?" dedi Bunçuk. "Hele benim gibi biri için! Ben aslında parmak çocuk olmalıydım ki hiç göze çarpmayayım!"

Doğu göğü ağarmaya başlayana dek konuştular. Bir gün sonra Bunçuk şehirden çıkıp istasyona doğru yürüdü. Bambaşka bir adam olmuştu. Elbiselerini değiştirmiş, yüzüne makyaj yapmıştı. Cebindeki kâğıtlara bakılırsa Orşanski Alayından 441 numaralı er Nikolayi Ukvatof'tu. Göğsünden aldığı bir yaradan ötürü çürüğe çıkarılmıştı.

III

Vladimir-Volhinski'den Volniya'da Kovel'e kadar uzanan kesimi Özel Ordu tutuyordu. "Özel Ordu" aslında On Üçüncü Ordudan başka bir şey değildi ama, yüksek rütbeli generaller bile batıla inandıklarından, "Özel Ordu" diye adlandırılmıştı.* 1916 yılı Eylül ayının sonuna doğru bu bölgede taarruz hazırlıklarına girişildi. Harekâta topçu ateşiyle başlandı.

Bölgeye görülmedik ölçüde büyük topçu kuvveti yığılmıştı. Tam dokuz gün, yüz binlerce büyüklü küçüklü mermi iki Alman siper hattının tuttuğu araziyi dövdü. Bombardıman başladığı gün, top ateşi şiddetini artırır artırmaz, Almanlar ilk hattı bırakıp çekildiler, geride yalnız gözcüler kaldı. Birkaç gün sonra ikinci hattan da çekilerek bir üçüncü hatta yerleştiler.

Bombardımanın onuncu gününde Türkistan Piyade Kolordusu taarruza başladı. Fransızların dalga dalga ilerleme yöntemiyle hücuma kalktı birlikler. On altı dalga peşi peşine köpürüp Rus siperlerini aştı. Kâh döne dura incelip seyrelerek, kâh parçalanmış dikenli tel yığınlarına takılıp kabararak, koca insan seli ileri atıldı. Almanların tarafından, yanık akçaağaç kütüklerinin, kum tepeciklerinin ardından çatır çatır, sürekli bir ateş perdesi yükseldi. Arada sırada bir bataryanın gümbürtüsü keşmekeşin içinden sıyrılıp tok bir ses dalgasıyla yeri göğü kaplıyordu. Alttan, Alman mitralyözlerinin amansız takırtısı duyuluyordu.

Bir buçuk verst eninde delik deşik kumlu toprak parçası kapkara patlamaların birbirini kovaladığı bir kasırga alanına döndü. Durmadan saldıran dalgalar gelip gelip orda kırıldılar, köpürdüler, mermi çukurlarından dışarı saçıldılar.

Patlayan mermilerden fışkıran kara kara duman öbeklerinin arası hızla sıklaştı. Şarapnellerin havayı yırtan vınlamaları yükseldi, yükseldi, mitralyöz ateşi gitgide artan bir şiddetle toprağı paraladı geçti. Hücuma kalkan birlikler daha dikenli tele varmadan sapır sapır döküldüler. On altı dalgadan yalnız son üçü engel-

* Hıristiyanlar 13 sayısının uğursuzluğuna inanırlar –ç.n.

lere ulaşabildi. Orda dolaşık tel engeline, yanmış direklere çarpıp yıkıldılar, yol yol akıp geri döndüler.

Svinuki köyü yakınlarında kumlu, kıraç topraklara dokuz bini aşkın insan canı vurdu dağıldı o gün.

İki saat sonra taarruz yenilendi. Türkistan Piyade Kolordusunun İkinci ve Üçüncü tümenlerine bağlı birlikler ileri atıldılar. Sol kanatta 53'üncü Piyade Tümeni ile 307'nci Sibirya Piyade Tugayı bağlantı siperleri boyunca yayıldı. Sağda Üçüncü Tümenin el bombacı taburları hücuma kalktı.

Özel Orduya bağlı 30'uncu Kolordu Kumandanı Tuğgeneral Gavrilof bu bölgeye iki tümen daha aktarmak için karargâhtan emir aldı. Geceleyin 80'inci Tümenin 320'nci Çembarski, 319'uncu Bugulma ve 318'inci Çernoyarsk alayları mevzilerinden geri alındılar, yerlerine Letonya piyadeleriyle mahalli gönüllülerden kurulu taze kuvvetler gönderildi. Harekât gece yapıldığı halde bir gece önce alaylardan biri mahsustan ters yönde harekete geçirilmişti. Cephe boyunca on iki kilometre kadar gittikten sonra anca geri dönme emri geldi. Alaylar aynı yönde, fakat değişik yollardan ilerlediler.

318'inci Çernoyarsk Alayı savaş hattına aktarılmadan önce Stokhod nehri üzerinde bir küçük şehirde konaklamıştı. Sabahleyin yürüyerek bir ormana vardılar, orda asker terk edilmiş sığınaklara dağıtıldı. Dört gün, Fransız usulü hücum eğitimi gördüler. Tabur düzeni yerine yarım bölük düzeninde ilerleme talimi yaptılar. El bombacılara en kısa zamanda dikenli telleri kesme yolları öğretildi. Ayrıca bomba fırlatma talimi gördüler. Sonra alay yeniden yürüyüşe geçti. Tam üç gün ormanlardan, kayranlardan, top arabalarının teker izlerini taşıyan orman yollarından geçtiler. Hafif, pençe pençe bir sis rüzgârda kabarıyor, çam ağaçlarının tepelerine takılıyor, açıklıklara dalıyor, buğulu bataklıkların yeşil-mavi yüzü üzerinde uçurtma gibi asılıp kalıyordu. Yağmur çiseledi durdu. Askerler iliklerine kadar ıslanmışlardı, keyifsizdiler. Taarruz alanına oldukça yakın bir köye vardılar. Bir gün dinlendiler, ölüm yolculuğuna hazırlandılar.

Aynı zamanda bir özel Kazak bölüğü 80'inci Tümen Karargâhının yanında savaş alanına doğru ilerliyordu. Bölükte Tatarsk köyünden üçüncü yedek Kazaklar da vardı. İkinci Takım hep onlardan kuruluydu. Tek kollu Aleksey Şamil'in iki kardeşi, eski değirmen makinisti İvan Aleksiyeviç, Afonka Ozerof, eski ataman Manitskof, bölüğün şen ruhu Gavrila Likovidof ve daha birçokları. Likovidof yabani suratlı bir Kazaktı. Yetmişlik anasıyla, güzellikten yana nasipsiz ama başedilmez karısından ikide bir yediği sopalara kuzu kuzu boyun eğişiyle ün salmıştı.

Ekim ayının üçüncü günü, sabahın erken saatlerinde bölük bir köye girdi. Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu da o ara o köyden ayrılmak üzereydi. Erler sahipsiz kalmış yarı yıkık kulübelerden çıkıp sokakta sıraya giriyorlardı.

Öndeki manganın başında ufarak esmer bir onbaşı harita kutusunun içinden biraz çikolata çıkarmış, kâğıdını sıyırıyordu. Pembe dudaklarının köşelerine çikolata bulaşmıştı. Sıra boyunca yürürken, baştan aşağı çamur olmuş kaputu bacaklarının arasında bir koyunun kuyruğu gibi sallanıyordu. Kazaklar yolun solundan geliyorlardı. Makinist İvan Aleksiyeviç İkinci Taburun sıralarından birinde, yan başta yürüyordu. Gözlerini yere dikmiş, su birikintilerine basmamaya çalışıyordu. Piyadelerden biri ona seslenince başını çevirdi, sesin sahibini aradı.

"İvan Aleksiyeviç! Dostum!.."

Küçük bir er, mangasından çıkıp düşe kalka ona doğru koştu. Gelirken silahını omzunda geriye attı, ama silah kayışı kaydı, dipçik sefertasına vurup çiğ bir ses çıkardı.

"Tanımadın mı beni? Unuttun mu yoksa?"

Ağzı, çenesi duman rengi kır sakalla kaplı küçük eri, İvan Aleksiyeviç, güçlükle tanıdı: Valet!

"Nerden çıktın sen, yahu?"

"Bu alaydayım, 318'inci Çernoyarsk Alayı. Hiç aklıma gelmediydi burda eski dostlarla karşılaşacağım."

İvan Aleksiyeviç, Valet'in kirli, ufak elini kendi kemikli avu-

cunda sıkıp bırakmadan sevinçle, heyecanla gülümsedi. Valet onun uzun adımlarına yetişmeye çalışarak, gözlerinin içine baka baka yanında koşturuyordu. Kendi gözleri, o birbirine yakın, hırçın gözleri, her zamankinin tersine yumuşacık ve ıslaktı.

"Biz hücuma gidiyoruz..."

"Biz de."

"Peki, ne âlemlerdesin yahu, İvan Aleksiyeviç?"

"N'olsun? Söyleyecek ne var ki?"

"Al benden de o kadar! 1914'ten bu yana siperlerden çıkmadım. Ne ailem var, ne evim barkım, yine de birileri için savaşıyorum işte!"

"Stokman'ı hatırlıyor musun? Ne iyi adamdı, Osip Davidoviç, hey! Her şeyin içyüzünü anlatırdı bize. Ne erkek adamdı ama!.."

"Hatırlamaz olur muyum!" Valet küçücük yumruğunu sıktı, sakallı minik yüzünü buruşturup gülümseyerek haykırdı: "Kendi babamdan iyi hatırlıyorum onu. Ne hayrını gördüm ki babamın zaten? N'oldu Stokman, biliyor musun bari?"

"Sibirya'da şimdi." İvan Aleksiyeviç içini çekti.

"Ne?" diye sordu Valet. Boylu boslu arkadaşının yanında zıplayıp duruyordu. Tilki kulağı dikeldi hemen.

"Kodeste. Kim bilir, belki de ölmüştür!"

Valet sesini çıkarmadan yürüdü bir yol. Kâh bölüğünün toplandığı yere, kâh İvan'ın sert çenesiyle alt dudağının hemen altındaki çukura bakıyordu.

"Hoşça kal!" dedi, elini İvan'ın elinden kurtarıp. "Sanmam bir daha birbirimizi görelim."

Kazak sol eliyle kasketini çıkardı, eğildi, kollarını Valet'in sıska omuzlarına doladı. Bir daha hiç karşılaşmayacaklarmış gibi uzun uzun öpüştüler. Valet geride kaldı. Başı birden önüne düşmüştü. Külrengi kaputu araya giriyor, yalnız kulaklarının koyuca pembe uçları görünüyordu. Döndü, içine gömülü gibi, ayakları birbirine dolana dolana yürüdü.

İvan Aleksiyeviç sıradan çıkıp titrek bir sesle arkasından bağırdı:

"Hey, kardeş! Kardeş! Pek serttin sen, değil mi, ha? Hatırlıyor musun? Güçlüydün... ha?"

Valet gözyaşlarına bulanmış yüzünü ona çevirdi, yumruğuyla sıska göğsünü dövdü. Kaputunun önü açıktı. Gömleği yırtılmıştı.

"Serttim ya, serttim! Ama bak ne hale getirdiler beni... Canıma okudular!"

Bağıra bağıra bir şeyler daha söyledi ama Kazak bölüğü yan sokaklardan birine saptı o sırada, İvan gözden kaybetti onu.

"Valet değil miydi o, yahu?" diye arkasından yürüyen Prokor Şamil sordu.

"Adamın biriydi," dedi İvan Aleksiyeviç. Silah kayışını çekiştirirken dudakları titriyordu.

Köyden çıkarlarken yaralılarla karşılaşmaya başladılar. İlkin birer ikişer, sonra birkaçı bir arada, sonunda büyük kalabalıklar. Ağır yaralıları taşıyan ağzına kadar dolu arabalar çok yavaş yol alıyordu. Arabaları çeken beygirler bir deri bir kemikti. Sıskası çıkmış sırtlarında yol yol kamçı izleri. Orda burda açık yaralardan görünen kemikler. Arabaları güçlükle çekiyorlar, burun çalıp ha gayret asılıyorlardı koşumlara. Köpük bağlamış ağızları nerdeyse çamura sürtünecekti. Bazen biri duruyordu. İçeri çökük böğürleri güçsüz bir körük gibi inip kalkıyor, bitkin başı aşağı sarkıyordu. Kamçıyı yiyince kıpırdıyordu yine. İki yana yalpa vura vura çekip götürüyordu arabayı. Arabaların çevresini, kenarlarına tutunmuş sarsak, bitkin yaralılar sarmıştı.

Bölük kumandanı içlerinde en uysal görünen birine, "Hangi alaydansınız siz?" diye sordu.

"Türkistan Kolordusu, Üçüncü Tümen."

"Bugün mü yaralandınız?"

Asker karşılık vermeden başını çevirdi.

Kazak bölüğü yoldan çıkıp ormana girdi. 318'inci Çernoyarsk Alayının piyade bölükleri de köyden çıkmış, arkadan geliyordu.

Uzakta, göğün puslu mavisi önünde, bir Alman balonunun sarıya çalar külrengi toparlağı görünüyordu.

"Bakın çocuklar, ne harika şey!"

"Sucuğa benziyor."

"İşte orda bizim birliklerin hareketini gözlüyor, piçkurusu!"

"Ne sandın ya? Boşuna mı çıkacaktı oraya?"

"Şu yüksekliğe bak sen! Hay anam be!"

"Top atsan erişmez!"

Ormanda piyade bölüklerinin ilki Kazaklara yetişip geçti. Akşama kadar ıslak çamların altında birbirlerine sokulup beklediler. Yağmur suları yakalarından sızıp sırtlarına indi. Ateş yakmaları yasaktı. Zaten o yağmurda kolay mıydı ateş yakması? Alacakaranlık basarken bir bağlantı siperine sokuldular. Siper derin değildi. Bir adam boyu ya var ya yoktu, içi su doluydu. Vıcık çamur, çürümüş çam kozalağı, kadife gibi yumuşacık yağmur kokuyordu.

Kazaklar kaputlarının eteklerini altlarında toparlayıp çömeldiler, sigara içip ondan bundan konuştular. Bezgindi hepsi de. İkinci Takım, köyden çıkmadan önce aldıkları tütün tayınını paylaştı, sonra takım çavuşunun çevresinde halka oldu. Çavuş boş bir dikenli tel makarasının üstüne oturmuş, barışta tugayında hizmet gördüğü, geçen pazartesi ölen General Kopilovski'yi anlatıyordu. Hikâyesinin sonunu getiremeden takım kumandanı bir emir verdi, Kazaklar ayağa fırladılar, parmaklarını yakma tehlikesini göze alarak sigaralarından son bir nefes daha çektiler. Bölük siperden çıktı, tekrar ormana girdi. Etraf karanlıktı. Birbirlerini şakalarla yüreklendirmeye çalışarak yürüdüler. Birisi ıslık çalmaya başladı.

Ufak bir kayranda bir sıra cesetle karşılaştılar. Türlü biçimlerde, çok kere korkunç müstehcen durumlarda, omuz omuza konulmuşlardı. Belinden gaz maskesi sarkan silahlı bir er başlarında gözcü duruyordu. Islak toprağı yüzlerce postal ve araba tekeri dövmüş, kabartmıştı. Kazaklar cesetlere yakın geçtiler. Ağır, tıka-

yıcı ölü kokusu çarptı burunlarına. Kumandan bölüğü durdurdu. Takım subaylarını yanına alıp gitti, erle bir iki dakika konuştu. Bu arada Kazaklar sıradan çıktılar, kasketlerini ellerine alıp cesetlere yanaştılar. Bütün canlı varlıkların ölümün esrarı karşısında duyduğu o gizli, kaçamak korku, merak vardı gözlerinde. Tam kırk yedi subay cesedi gördüler orda. Çoğu, görünüşlerinden, yirmi ile yirmi beş yaş arasında gencecik adamlardı. Yalnız en sağdaki, yüzbaşı apoletlisi, yaşlıcaydı. Ardına kadar açık ağzı, taa derinlerde, en son haykırışının suskun yankısını saklıyordu. Ağzın üstünde gür kara bıyıklar vardı. Kalın kaşlar sapsarı yüzde çatılmıştı. Kimi ölülerin meşin ceketleri kir pas içindeydi. Kiminin üzerinde kaput vardı. İkisinin başı açıktı. Ölümde dahi yakışıklı bir teğmenin boylu boslu gövdesine baka kaldı Kazaklar. Sırtüstü uzanmış yatıyordu orda. Sol kolu göğsüne yapışık, sağ kolu yana savrulu. Elinde tabanca. Sımsıkı tutmuş, bırakmamıştı. Anlaşılan elinden almak istemişlerdi tabancayı –geniş, sarı bileği çizik içindeydi– ama alamamışlardı. Çelik eline kaynamıştı bir kere, artık hiç ayrılmayacaktı. Kıvırcık sarı saçlarının üstünde kasketi arkaya kaymıştı. Bir yanağını, sever gibi, toprağa vermiş uzanmıştı. Turuncu mavi dudakları hüzünle, şaşkınlıkla bükülüydü. Sağ yanında yatanın yüzü yere bakıyordu. Kaputu arkadan yukarı sıyrılıp toplanmış, sırt kayışı kopmuştu. Kasları katılmış güçlü bacakları hâki pantolonu içinde dipdiri duruyordu. Kısa, cırlak sarı çizmelerinin topukları yana kaykıktı. Başı kasketsizdi. Başının üstü de yoktu. Bir şarapnel parçası tepesini alıp götürmüştü. Kenarlarında ıslak ıslak saç kümeleri görünen boş kafatasında yağmur suyu parlıyordu. Onun yanında ufak tefek, tombul bir subay uzanmış yatıyordu. Önü açık meşin ceket, yırtık asker gömleği vardı sırtında. Alt çenesi çarpılmış, çıplak göğsüne düşmüştü. Başında, saçlarının hemen altında, alnının dar beyaz şeridi. Derisi yanmış, büzük büzük. Kaşlarıyla çenesi arasında kemik parçacıklarından başka bir şey yoktu. Bir de yoğun, kara kızıl bir bulamaç. Ötede, rastgele toplanmış kol, bacak parçaları, bir kaputun kalıntıları, kafanın olacağı yerde ezilmiş bir bacak... Sonra dolgun dudakları, çocuksu beyzi yüzüyle gencecik bir delikanlı. Göğsünden bir sıra mitralyöz

kurşunu akıp geçmiş, kaputu dört yerden delinmişti. Deliklerde yanık pamuk limeleri görünüyordu.

"Kimi... Kimi çağırıyordu ölüm anında? Anasını mı?" İvan Aleksiyeviç dişleri birbirine vura vura kekeledi. Hemen başını çevirdi, körler gibi tökezlene tökezlene yürüdü.

Kazaklar haç çıkarıp arkalarına bakmadan geldikleri yere döndüler. Dar kayranlardan geçip giderken, gördükleri manzaranın anısından bir an önce uzaklaşmaya bakıp susuyorlardı. Az sonra bölük durdu. Az ilerde sık aralıklı bir sürü terk edilmiş sığınak vardı. Subaylar, Çernoyarsk Alayından atını sürüp gelen bir haberciyi yanlarına alıp sığınaklardan birine daldılar.

Afonka Ozerof, İvan'ın kolundan kavrayıp kulağına fısıldadı:

"O delikanlı orda... En sondaki hani?.. Hayatında hiç kız öpmediydi herhalde, değil mi, ha? Öldürdüler ama... Hiç düşündün mü?"

"Nerde vurulmuşlar böyle?" diye bir başka Kazak araya girdi.

"Taarruzdalarmış. Başlarında duran er söyledi bana," diye bir başkası az bir sessizlikten sonra cevap verdi.

Bölük rahatta duruyordu. Orman karanlığa boğuldu. Rüzgâr bulutları saçtı dağıttı, gökyüzü leylak rengi uzak yıldızlarla bezendi.

Bu arada kumandan subayları sığınakta toplamıştı. Haberciye yol verdikten sonra, kısacık bir mumun ışığında, gelen emri okudu:

> 3 Ekim günü şafak vakti Almanlar 256'ncı Alayın Üçüncü Taburuna karşı zehirli gaz kullanarak hat siperlerimizi ele geçirmişlerdir. Emir: İkinci hat siperlerine ilerleyerek 318'inci Çernoyarsk Alayının Birinci Taburuyla bağlantı kurup hat boyunca mevzi alacaksınız ve düşmana karşı taarruza hazırlanacaksınız. Düşman birinci hat siperlerinden en geç bu akşam püskürtülecektir. Sağ kanadınızda İkinci Taburun iki bölüğü ile Üçüncü El Bombacılar Tümeninin Fanagorisk Alayından bir tabur savaşa katılacaktır.

Subaylar durumu görüştüler, sigaralarını tüttürdüler. Bölük hareket etti.

Kazaklar sığınakların yanında dinlenirken Çernoyarsk

Alayının Birinci Taburu ilerledi, Stokhod nehri üzerinde köprüye vardı. Köprüyü büyücek bir makineli birliği koruyordu. Başçavuş durumu tabur kumandanına bildirdi, tabur köprüyü geçtikten sonra bölüklere ayrıldı. İki bölük sağa, biri sola gitti, dördüncüsü yedekte kaldı. Bölükler açık düzende ilerlediler. Sık ormanın böğründe top mermileri sürüyle yara açmıştı. Erler bastıkları yeri kollayarak dikkatle yürüdüler. Arada sırada birisi düşüyor, yarım ağız küfrü basıyordu. Valet en sağdaki bölükteydi. Uzun kolun sonunda altıncı.

Aralarında bir şeyler mırıldana mırıldana yanından iki subay geçti. Bölük kumandanı ahenkli, gür sesiyle yakınıyordu:

"Eski yaram açıldı yine. Allah'ın belası kütük! Karanlıkta tökezlendim, yara açıldı. Şimdi yürüyemiyorum. Maalesef dönmek zorundayım." Ses bir ara sustu, sonra yine duyuldu. Gitgide azalıyordu ama. "Birinci yarım bölüğün kumandasını sen al. Bogdonof ikinciyi alır, ben de... Sahiden devam edemeyeceğim. Dönmeliyim..."

Teğmen Belikof'un kısık tiz sesi hırladı:

"Şaşılacak şey! Ne zaman savaşa gitsek eski yaraların açılır senin de!"

"Teğmen, o ne biçim laf öyle?" diye beriki sesini yükseltti.

"Bırak Allah'ını seversen! Git, n'apalım, madem istiyorsun!"

Valet kendisinin ve başkalarının ayak seslerine kulak kabartmışken geride çalıların çıtırdadığını duydu. Bölük kumandanı cephe gerisine yollanmıştı. Bir dakika sonra, başçavuşla birlikte bölüğün sol kanadına giden Belikof'un sesini duydu:

"Namussuzlar, hemen kokuyu alıyorlar! Çarpışma olmasın, o saat hastalanırlar, ya da eski yaraları açılır. İş senin başına kalır. Nesin daha? Çiçeği burnunda bir teğmen! Kumandayı ele alacaksın... Kepaze herifler! Ah bi... erler..."

Sesler birden kesildi. Valet çamura batıp çıkan kendi ayak sesleriyle kulaklarında keskin bir çınlamadan başka bir şey işitmez olu.

“Hey, komşu!” diye ansızın biri fısıldadı, sol yanında.

“Ne var?”

“Nasılsın, iyi misin?”

“İyiyim,” dedi Valet. Hemen o anda ayağı bir şeye takıldı, içi su dolu bir mermi çukuruna dalıverdi.

“Amma da karanlık be burası! Allah belasını versin!” dedi biri soldan.

Bir iki dakika kadar birbirlerini görmeden yürüdüler. Sonra yine birden, o aynı tısıltılı ses Valet’in kulağının içine fısıldadı:

“Gel birlikte yürüyelim. Daha kolay...”

Kaygan toprağa dikkatle basarak sessizce yürüdüler. Postalların içi hep su dolmuştu. Birden bulutların ardından ay göründü. Az hilaldi. Puslu dalgalara göğüs veren bir kayık gibi açık göğe çıktı, aşağıları kararsız bir ışık seline boğdu. Islak çam yaprakları ay ışığında fosforlu fosforlu ışıldadılar. Kozalaklar daha keskin kokuyor gibiydi şimdi, ıslak topraktan daha sert bir ayaz vuruyordu sanki.

Valet yanındakine bir göz attı. Adam ansızın durmuş, şakağına yumruk yemiş gibi başını sallıyordu.

“Bak, bak!” dedi, bir solukta.

Üç adım ilerde, bir çam ağacının altında, bacakları iki yana açık bir adam duruyordu.

“Bir adam!” diyen Valet’ti, ya da ona öyle geldi.

Öbürü hemen silahını omuzlayarak, “Kim var orda?” diye bağırdı. “Kim o? Ateş ederim!”

Çamın altındaki adamdan ses çıkmadı. Başı bir yana sarkmıştı, sapının ucunda ayçiçeği gibi.

Valet, ürpererek, “Uyuyor,” dedi. Gülmeye zorladı kendini. Bir adım ileri yürüdü.

Ayakta duran karaltıya doğru ilerlediler. Valet uzandı baktı. Yanındaki, silahın dipçiğiyle dürttü hareketsiz alaca karaltıyı.

“Hey, baksana, miskinzade! Daldın ha, arkadaş?” dedi, alayla.

“Hey, miskinzade!” Birden sesi çatladı, “Ölü bu!” diye haykırarak kendini geriye attı.

Valet de dişleri birbirine çarpa çarpa geri kaçtı. Adam onun bir an önce durduğu yere kütük gibi yıkılıverdi. Cesedi yüzüstü çevirip baktılar. Çam ağacı, gazdan zehirlenmiş ciğerlerinde taşıdığı ölümden kaçmaya çabalayan, 256’ncı Alaya bağlı bu erin son sığınağı olmuştu. Uzun boylu, geniş omuzlu biriydi. Başı arkada, yatıyordu öyle. Düşerken yüzüne çamur bulaşmıştı. Gazın yediği gözleri akmış, dağılmıştı. Dişlerinin arasında fırtlak, şiş dili kapkara bir odun parçasını andırıyordu.

“Gel Allah’ını seversen! Kalsın orda, gel!” diye fısıldadı Valet’in yoldaşı, kolundan tutup çekiştirerek.

Birkaç adım sonra bir başka cesetle karşılaştılar. Sonra bir daha, bir daha. Kimi yerde gazdan zehirlenen erler üst üste yığılmış kalmışlardı. Kimi çömeldiği yerde ölmüştü. Kimi, otlayan hayvanlar misali, elleri dizleri üstündeydi. İkinci hat siperlerine giden bağlantı siperinin ağzında adamın biri tostoparlak olmuştu. Can havliyle ağzına soktuğu yumruğu dişlerinin arasındaydı hâlâ.

Valet’le yoldaşı sıralarına yetişmek için koştular. Karanlıkta kimseyi bulamadılar, ileri çıktılar. Bir süre avare dolaştıktan sonra karanlığa doğru zigzag giden bir siper yarığına daldılar.

Valet’in yoldaşı, “Sığınakları arayalım, belki yiyecek buluruz,” dedi, az bir kararsız.

“Peki, hadi.”

“Sen sağa git, ben sola giderim. Ötekiler gelene kadar ararız.”

Valet bir kibrit çaktı, karşısına çıkan ilk sığınağın açık kapısından içeri girdi. Girmesiyle sapanla atılmış gibi geri sıçraması bir oldu. İçerde birbirinin üstünde çaprazlama yatan iki ceset vardı. Üç sığınağa baktı, bir şey bulamadı. Bir dördüncünün kapısını ardına kadar açınca içerden birisi garip, madeni bir sesle Almanca konuştu:

“Kim o?”

Valet bütün vücudu ürpererek geri kaçtı. Ses çıkarmadı.

"Sen misin, Otto? Niye bu kadar geciktin?" diye sordu Alman, sığınaktan çıkıp. Kayıtsızca kaputunu omuzlarına attı.

"Eller yukarı! Kaldır, haydi! Teslim ol!" Valet kısık sesiyle haykırdı. Silahını Alman'ın üzerine doğrulttu.

Şaşkınlıktan dili tutulan Alman ellerini ağır ağır havaya kaldırdı, yan döndü, önünde parıldayan süngünün ucuna bakakaldı. Kaputu omuzlarından kaydı yere düştü, koltuk altları buruşuk, hâki asker ceketi ortaya çıktı. Kocaman, nasırlı elleri başının üstünde titriyor, parmakları havada sanki göze görünmez anahtarlar çeviriyordu. Valet, yerinden kıpırdamadan, karşısında duran uzun boylu, iri yapılı Alman erine baktı. Ceketinin madeni düğmelerine, kısa çizmelerine, azdan bir yana yatmış kepine baktı. Birdenbire duruşunu değiştirdi, kaputunun içinden düşecekmiş gibi bir sallandı olduğu yerde. Ne öksürüğe, ne hırıltıya benzer garip bir ses çıktı boğazından. Alman'a doğru bir adım attı.

"Kaç, haydi!" dedi, çatlak, kuru bir sesle. "Kaç ulan, Alaman! Sana garazım yok benim. Haydi, ateş etmeyeceğim!"

Silahını sığınağın duvarına dayadı. Ayak parmaklarının ucunda yükselip elini Alman'ın sağ eline uzattı. Güvenli hareketi adamın da yüreğine su serpti. Ellerini indirdi, Rusca'nın alışkın olmadığı ezgisine kulak verdi.

Valet kendi nasırlı, işten yıpranmış elini hiç kuşku duymadan uzattı, Alman'ın soğuk, dermansız parmaklarını sıktı. Sonra avucunu havaya kaldırdı. Ayışığında nasırları göründü.

"Ben işçiyim," dedi, sıtması tutmuş gibi zangır zangır titreyerek. "Niçin öldüreyim seni? Haydi kaç!" Hafifçe itti Almanı omuzundan. Ormanın koyu karartısını gösterdi. "Kaçsana lan, şapşal! Şimdi gelecek bizimkiler..."

Alman gözlerini dikmiş, Valet'in havada duran eline bakıyordu. Gövdesi az öne eğik, yabancısı olduğu kelimelerin anlamını çıkarmaya çalışan kulakları tetikte, bir iki saniye öyle durdu. Gözleri Valet'in gözlerine daldı. Birden dudaklarında sevinçli bir

gülümseme titredi, bir adım gerileyip kollarını açtı, Valet'in ellerini kavrayıp sıktı. Telaşlı telaşlı gülümseyerek Rus'un gözlerinin içine baktı.

"Bırakıyor musun beni, gideyim? Şimdi anladım bak... Sen bir Rus işçisisin, ha? Benim gibi bir sosyal demokrat, değil mi?.. Düşteyim galiba. Nasıl unuturum ben bunu?.. Kelime bulamıyorum... Evet, ne iyi, cesur adamsın sen!"

Sel gibi akan yabancı kelimeler içinde Valet yalnızca bildiği ikisini yakaladı: Sosyal demokrat.

"Evet. Sosyal demokratım ben. İyi bildin. Haydi şimdi koş!.. Hoşça kal, kardeş! Ver elini sıkayım!"

İçgüdüsel bir dürtüyle birbirlerinin dilinden anlayarak durdular orda, boylu boslu, eti budu yerinde Bavyeralı'yla bastıbacak, çelimsiz Rus askeri, birbirlerinin taa gözünün içine bakarak. Ormandan, yaklaşan Rusların gürültüsü geliyordu. Alman fısıldadı:

"Gelecek sınıf savaşında hep aynı siperlerde olacağız, değil mi, yoldaş?" Sonra boz bir hayvan gibi siperin üstüne sıçradı.

Birkaç saniye sonra Ruslar çıkageldiler. En önde subaylarıyla bir Çek keşif kolu vardı. Az kalsın, o sırada sığınaklardan birinden çıkan Valet'in yoldaşına ateş edeceklerdi.

"Rusum ben yahu, görmüyor musunuz?" diye deli gibi haykırdı Valet'in arkadaşı, kara bir ekmek somununu göğsüne bastırarak. Tam karşısında bir namlunun ucu duruyordu.

Valet'i tanıyan gedikli erbaş siperin üzerinden atlayıp geldi, bir dipçik indirdi sırtına.

"Parça parça ederim seni ulan! Ağzını burnunu dağıtayım da gör! Nerdeydin?"

Valet olduğu yerde sendeledi. Yediği darbe bile istenilen etkiyi göstermemişti. İki yana yalpa vura vura beri geldi, ondan hiç beklenmeyen iyi huylu bir sesle cevap vererek gedikliyi de şaşırttı.

"Önünüze çıktık işte. Sertlenmeye gerek yok."

"Ne dolaşıyorsun ordan oraya? Yok geride kaldın, yok ileri geç-

tin! Emirleri bilmiyor musun? Bu ne toyluk, ulan?" Az bir aradan sonra sordu: "Tütünün var mı?"

"Var ama ıslak."

"Ver biraz!"

Gedikli sigarasını yaktı, sonra manganın ardına geçti.

Gün doğmadan hemen önce Çek keşif kolu bir Alman gözetleme noktasıyla karşılaştı. Almanlar bir el ateşle sessizliği paraladılar, ardından aralıklı iki salvo daha yolladılar. Siperlerin üzerinde kızıl bir parıltı yükseldi. Mor kıvılcımlar daha yeni sönmüşken Alman topçusu çalışmaya başladı. Patlayan mermilerin sesi Rus birliklerinin çok gerisinden, Stokhod nehrinin oralardan geliyordu.

İki top ateşlenir ateşlenmez bölük Çeklerin yüz adım kadar gerisinde yere yattı. Topun alevi toprağı kızıl bir parıltıyla aydınlatmıştı. Valet askerlerin fundalar, ağaçlar arasında karıncalar gibi sürünerek ilerlediklerini gördü. Artık çamurdan titizlenmiyorlardı. Korunmak için, tersine, kucaklamışlardı çamuru. Nerde bir yarık varsa içine giriyorlar, her tepeciğin ardına saklanıyorlar, nerde küçük bir çukur bulsalar başlarını sokuyorlardı. Ama takır takır mitralyöz ateşi mayıs sağanağı gibi ormanın üzerine boşalınca yüz geri ettiler. Başları omuzları arasına çekili, gövdeleri tırtıllar gibi yere yapışık, kollarını bacaklarını kırmadan hareket ederek yılanlar gibi süründüler, arkalarında, çamurda izler bırakıp geri çekildiler. Kimi ayağa fırladı koştu. Dumdum kurşunları yılansı ıslıklarla ormanın içinden sekti geçti, kozalakları paralayıp çamlardan çentikler uçurdu, hallaç pamuğu gibi attı dağıttı toprağı.

Çernoyarsk Alayının Birinci Yarım-Bölüğü tekrardan ikinci hat siperlerine ulaştığında mevcuttan on yedi kişi eksikti. Az ötede de özel bölüğün Kazakları toplanıyordu. Onlar Çernoyarsk Yarım-Bölüğünün sağından ilerlemişler, tedbirli davranmışlardı. Almanlara baskın verip ileri karakolları ele geçirebilirlerdi, fakat ordan Çeklerin üzerine ateş açılınca bütün kesim boyunca Almanlar gözlerini dört açtılar. Düşmanın rastgele ateşi iki Kazağı öldürdü, bir üçüncüsünü yaraladı.

Kazaklar yaralılarla ölülerini geri taşıdılar. Toplanırken aralarında konuşuyorlardı:

"Gömelim bari bunları."

"Başkası yapar o işi, sen merak etme."

"Sen yaşayanlara bak şimdi, ölülerin pek bir şeye ihtiyacı yok!"

Yarım saate kalmadı, alay karargâhından yeni bir emir geldi. Top ateşi ardından Çernoyarsk Alayı ile özel Kazak bölüğü yeniden hücuma kalkıp düşmanı birinci hat siperlerinden atacaktı.

Aralıklı top ateşi öğleye kadar sürdü. Kazaklar ve piyade birlikleri gerekli yerlere nöbetçi koyup sığınaklarda dinlenmeye çekildiler. Öğle üzeri hücum başladı. Solda esas kesimden gelen top sesleri yeni bir ileri taarruzu haber verdi. Ruslar bütün cephe boyunca ilerliyorlardı.

Kazaklar dağınık düzende ilerlediler Hücum hattı solda Çernoyarsk Alayına kadar uzuyordu. Siperlerin sırtı görünür görünmez, Alman mitralyözleri fırtına gibi kurşun saçmaya başladı. Bölük hiç bağırmadan ileri koştu, yere yattı. Kazaklar silahlarını boşalttılar, sonra yeniden koştular. Düşman siperlerine elli adım kala bir daha yattılar ve orda kaldılar. Şimdi başlarını kaldırmadan ateş ediyorladı. Almanlar siperlerin önüne boydan boya tel örgü çekmişlerdi. Afonka Ozerof'un fırlattığı iki el bombası tele çarpıp düştü. Afonka bir bomba daha atmak için doğrulduğu sırada sol omuz altından giren bir kurşun karnının altından çıktı. Yakında bir yerde uzanan İvan Aleksiyeviç, Afonka'nın mecalsiz bir hareketle ayağını teptiğini, sonra hareketsiz kaldığını gördü. Tek kollu Aleksey'in kardeşi Prokor Şamil ve eski ataman Manitskof da öldü bu arada. Bir saniye sonra Şamillerin komşusu paytak bacak Yevlanti Kalinin kurşunu yedi.

Yarım saat içinde İkinci Takım sekiz kayıp verdi. Bölüğe kumanda eden yüzbaşı vuruldu, iki manga subayı gitti. Başsız kalan Kazaklar yerde sürüne sürüne geri çekildiler. Ateş menzili dışına varınca bir araya toplanıp sayım yaptılar: Mevcudun yarısı yoktu. Çernoyarsk Alayının erleri de geri çekildiler. Birinci

Taburun kayıpları daha da ağırdı. Ona rağmen alay karargâhından yeni bir emir geldi:

"Derhal hücumu yenileyin. Düşman her ne pahasına olursa olsun birinci hat siperlerinden sökülüp atılacaktır. Harekâtın bütün olarak başarıya ulaşması eski mevzilerimizi yeniden ele geçirmemize bağlıdır."

Bölük ince bir hat boyuna yayılarak ilerledi. Almanların amansız ateşi altında siperlere yüz adım kala yere yattılar. Takımlar yine seyrelmeye başladı. Korkudan çılgına dönen Kazaklar toprağa yapışıp sindiler. Ne hareket edebildiler, ne başlarını kaldırabildiler. Ölüm korkusu hepsini serseme çevirdi.

Akşama doğru Çernoyarsk Alayının İkinci Yarım-Bölüğü dağılıp kaçmaya başladı. "Çevrildik!" Kazaklar hep bu sese kulak kabarttılar. Ayağa fırlayarak fundalar arasından düşe kalka hat gerisine sökün ettiler. Bazıları silahını bırakıp kaçtı. İvan Aleksiyeviç kendini güvene alana kadar koştuktan sonra, soluk soluğa, bir merminin paraladığı bir çam ağacının dibine çöktü. Gavrila Likovidof'u gördü az ilerde. Ona doğru geliyordu. Gözleri yerde, sarhoş gibi sendeleyerek yürüyordu. Bir eli havayı tırmıklar gibiydi, öbürü yüzünden bir örümcek ağını çekip almaya savaşıyordu sanki. Ne tüfeği vardı, ne palası. Koyu kahverengi düz saçları terden sırılsıklam olmuş, alnına yapışmıştı. Sendeleyerek geldi, İvan'ın yanında durdu. Eğri eğri yere baktı. Dizleri az öne bükülüydü, titriyordu. Birden havaya uçacak sandı İvan.

Tam bir şey söyleyecekken, Likovidof'un yüzü bir ürpertiyle yırtılır gibi oldu.

"Dur, dur!" diye bağırdı. Çömeldi, parmaklarını ileri uzattı, telaşlı gözlerle yanına yönüne bakındı. "Dinle! Sana bir türkü okuyacağım. Tanrı'nın kuşu, baykuşun yanına uçtu, dedi ki:

Söyle bana, söyle, hanım kuş,
Kuşların en irisi, en yaşlısı hangisi?
Bak, kartal, çardır o,
Atmaca binbaşı,

Ağaçkakanlar Ural adamları,
Kumrular nöbetçi,
Sığırcıklar Kalmuktur,
Kargalar Çingene,
Saksağan hassa eri,
Boz ördek de piyade."

"Hey, bak ne diyecem!" dedi İvan Aleksiyeviç, sapsarı bir yüzle. "Likovidof, ne var yahu, n'oldu? Hasta mısın?"

"Şışşştt!" Likovidof mosmor kesildi. Dudaklarını aptalca bir gülümseyişle büküp, yeniden o garip türküyü tutturdu.

İvan Aleksiyeviç ayağa fırladı. "Gel hadi, bölüğe dönelim. Alamanlar gelip tutacak bizi yoksa. Duyuyor musun?"

Likovidof kolunu çekti, türküsünü sürdürdü. Ağzından ılık salyalar dökülüyordu. Birden sesi değişti, başka bir türküye başladı. Türkü değil, bir çeşit kurt uluması. Sırıtkan ağzından kopuk kopuk çıkıyordu. Uzun, keskin dişlerinde tükürük parlıyordu. İvan birkaç saat önce arkadaşı olan bu adamın çılgınca eğri bakan gözlerine, saçları tel tel hasıra dönmüş başına, balmumu gibi kulaklarına baktı, dehşet içinde kaldı. Likovidof korkunç bir acılıkla, ulur gibi, eski bir Kazak türküsü tutturmuştu:

Zafer borazanları ötüyor,
Kazaklar gidiyor Tuna illerine,
Türk ordusunu püskürtüp
Din yolunda ölmeye.

"Martin, Martin!" diye bağırdı İvan, az öteden topallayarak geçen Martin Şamil'e. "Gelsene buraya!"

Şamil silahına dayana dayana geldi.

"Yardım et de şunu götürelim. Bak ne halde!" dedi İvan. Gözleriyle deliyi gösterdi. "Dayanamadı zavallı. Kan beynine oturdu."

Şamil iç gömleğinin koluyla yaralı bacağını sardı. Sonra hiç yüzüne bakmadan Likovidof'un kolundan tuttu, İvan da öbür kolundan tuttu, yürüdüler. Likovidof'un çığlıkları gitgide zayıfladı. Şamil bacağının acısından kaşlarını çatmış yalvarıyordu:

"Ne bağırıyorsun öyle yahu? İsa hakkıyçün sus azıcık! Tamam işte, döktün içini, sus artık. Sussana!"

Deli silkinip Kazakların elinden kurtulmaya çabaladı. Bir yandan da hâlâ türkü söylüyordu. Arada bir ellerini şakaklarına bastırıp dişlerini gıcırdatıyor, çılgınlığın kahredici yumruğu altında titreyen çenesiyle, başı durup durup bir yana yıkılıyordu.

IV

Stokhod'tan kırk verst kadar aşağıda ağır çarpışmalar yer almaktaydı. İki haftadır top ateşinin kükreyişi kesilmemişti. Uzakta ışıldakların soluk ışığıyla şerit şerit yırtılan menekşe rengi gökyüzü savaşın alevlerini, patlamalarını seyre dalanların içine anlaşılmaz bir huzursuzluk salıyordu.

On İkinci Kazak Alayı bu arada yaban, bataklık bir kesimi tutuyordu. Gündüzün karşıda sığ siperlerde bekleyen Avusturyalılara tek tük ateş ederlerdi. Geceleyin, bataklığa güvenip rahat uyurlar, ya da iskambil oynarlardı. Yalnız nöbetçiler, ırmağın daha aşağılarında hâlâ sürüp giden savaşın korkunç turuncu patlamalarla göğe ağan ışıklarını gözlüyorlardı.

Uzak yansımaların göğün önünde her zamankinden daha belirli kıpırdadığı, ayazın at koşturduğu bir geceydi. Gregor Melekof sığınağından çıktı, bir bağlantı siperi boyunca yürüyüp siperlerin arkasında alçak bir tepenin yamacına yaslanmış akça ormana vardı. Orda mis kokulu, çevresi açık toprağa attı kendini. Sığınakta hava sıcak ve boğucuydu. Kahverengi sigara dumanı sekiz Kazağın iskambil oynadığı masanın üstünde partal bir battaniye gibi asılıp kalmıştı. Oysa tepenin yamacındaki ormanda usulcacık bir meltem esiyordu, göze görünmez kuşların kanatlarından vurur gibi. Don çalmış otlardan yaslı bir koku yükseliyordu. Mermi yırtıklarıyla dolu ormanın üzerinde gökyüzü karanlıktı. Ülker burcu, dumansı bir ışıkla ışıldıyor, Samanyolu'nun bir yanında Büyük Ayı, oku kalkık, devrik bir yük arabasını andırıyordu. Kuzeyde Kutup Yıldızı sürekli, solgunca bir ışıkla parıltılıydı.

Gregor uzun uzun baktı yıldıza. Buzsu ışığı kısıktı. Nedense gözlerini acıttı. Kirpiklerinin ardına soğuk yaşlar doldu.

Bütün geçmiş yılları birden geri geldi. Yagodne'de Aksinya'ya döndüğü geceyi hatırladı. Yüreğinde apansız bir acıyla onu düşünürken, onca sevdiği, ama şimdi bir garip yabancılaşmış yüz çizgileri belli belirsiz gözünde canlandı. O yüzü son gördüğü gibi, acıdan çarpılmış, kamçının çiğ yara izi yanağında, hatırlamaya çalıştı. Yüreği hızla çarpmaya başladı. Fakat onun anısı gözlerinin önüne hep bir başka yüzü getiriyordu: Hafif yana yatık, sevinçle, utkuyla gülümseyen bir yüz... Birden yine Aksinya, sevgi dolu yüzünde ateşli kara gözlerle, çapkın bir bakışla baktı ona. Şehvet dolu al dudaklarında dile gelmez okşayıcı fısıltılar... Önce gözlerini, sonra başını öte yana çevirdi, Gregor esmer ensesinde o iki yumuşacık bukleyi gördü. Nasıl da bayılırdı onları öpmeye!

Ürperdi. Bir an, Aksinya'nın saçlarının o güzelim, baş döndürücü kokusunu duyar gibi oldu. Burun delikleri kabardı. Fakat hayır! Yerde saçılı yaprakların insanı tedirgin eden kokusuydu bu. Aksinya'nın beyzî yüzü soldu, kayboldu. Gregor gözlerini açtı. Avucunu toprağın kaba kabuğuna bastırdı, orda uzandığı yerde, gözlerini kırpmadan, kırık dökük çamların ardında hareketsiz süzülüp uçan bir kelebeği andıran Kutup Yıldızını seyre daldı.

Başka anılar geldi sonra, Aksinya'nın yüz çizgilerini sildi götürdü. Aksinya'yı bırakıp gittiğinin ertesinde Tatarsk'ta ailesinin yanında geçirdiği haftaları hatırladı. Geceleri eski bakire soğukluğunu bağışlatmak istercesine Natalya'nın ona hırsla, yanarak sarılışı, gündüzleri ailesinin ona karşı dikkatli, âdeta tapınırcasına davranışı, köylünün köyden çıkan ilk Sen Jorj şövalyesine duyduğu saygı, gösterdiği itibar... Her yerde, hatta kendi evinde bile, ona yandan şaşkın, saygı dolu bakışlar yöneldiğini görüyordu. Sanki bu Gregor'un, bir zamanların o delibozuk şen delikanlısı olduğuna inanmazlarmış gibi bakıyorlardı ona. Yaşlılar ona kendilerinden biri gibi davranıyor, gördükleri zaman kasketlerini çıkarıyorlardı. Kızlarla kadınlar az öne eğik, biçimli gövdesine, göğsündeki haça bakarken hayranlıklarını gizlemiyorlardı. Kiliseye ya da alana bir-

likte giderlerken babasının nasıl gururlandığı gözünden kaçmadı. Övgünün, saygının, takdirin ince karmaşık zehiri, yavaş yavaş, Garanza'nın aşıladığı gerçeği söktü attı bilincinden. Köye dönen Gregor başka bir insan, köyden cepheye giden Gregor bambaşka bir insandı. Sonunda kendi Kazak gelenekleri, ana sütüyle emdiği, hayatı boyunca el üstünde tuttuğu gelenekler, daha büyük, insanca gerçekten baskın çıktı.

Ayrılırlarken ihtiyar Pantaleymon, "Ben biliyordum senin ne yaman bir Kazak olacağını," demişti. Az sarhoştu. Kırçıl sakalını sıvazlayıp konuşmuştu. "Sen yaşını doldurduğunda aldım avluya götürdüm seni, atın çıplak sırtına koydum. Bizim iyi âdetimizdir, Kazak âdeti. Ana, hatırladın mı? Sen, küçük şeytan seni, yakaladın hayvanın yelesini, bırakmadın bir daha, küçücük ellerinle! O gün bildiydim ben senin adam olacağını. Dediğim çıktı da, bak!"

Gregor cepheye döndüğünde iyi bir Kazaktı. Aklı hâlâ savaşın anlamsızlığına yatmamıştı ama Kazak onuruna hiç toz kondurmadı.

1915. Mayıs, Almanların 13'üncü Demir Alayı Olkovçik köyünün yakınında yemşeyil bir çayırı aşıp geçmişti. Makineliler çekirgeler gibi ötüyordu o gün. Irmağın orda mevzilenen Rus bölüğünün ağır makinelisi de çakmak çakmak yırtıyordu havayı. Alman hücumunun ağır yükü On İkinci Kazak Alayının omuzlarına binmişti. Gregor ileri atılırken arkasına bir göz attı, öğlen göğünde güneşin erimiş topuzunu gördü. Akıntının ortasında, sazlar arasında bir güneş daha vardı. Irmağın ötesinde, kavakların ardında Kazak atları görünüyordu. Alman hattı, miğferlerde bakırdan kartalların sarı ışıltısı... Rüzgâr top ateşinden arta kalan mavimsi dumanı döndürüp duruyordu.

Gregor acele etmeden, dikkatle nişan alıp ateş ediyor, tetiği çekmeden önce, her seferinde, takım kumandanının menzili bildiren sesine kulak kabartıyordu. Koluna konan bir hanım böceğini incitmeden silkeledi. Sonra hücum. İri kıyım bir Alman teğmenini bir dipçik darbesiyle yere yıktı. Üç kişiyi tutsak etti, başlarının üzerinden ateş ederek ırmağa doğru koşturdu.

Sonra, 1915 Temmuzunda, Kazaklardan birkaçıyla birlikte, Avusturyalıların ele geçirdiği bir bataryayı geri almıştı. Yine o dövüşte gizlice düşmanın gerisine kaymış, hafif makineli tüfekle üzerlerine ateş açarak ilerleyen Avusturyalıları kaçırmıştı. Ardından şişko bir subayı tutsak etmiş, koyun gibi terkisine atmış getirmişti. Adamın ter içinde kalan okkalı gövdesinin yol boyunca korkudan tir tir titrediğini duymuştu.

Yamaçta uzandığı yerde özellikle bir olayı, can düşmanı Stepan Astakof'la karşılaşmasını hatırladı. On İkinci Alay cepheden alınarak Doğu Prusya'ya aktarılmıştı. Kazak atları güzelim Alman tarlalarını tarumar etmiş, Kazaklar kurşun sıkmadık Alman evi bırakmamışlardı. Geçtikleri yol üstünde her yerde bir kızıl duman tütüyordu. Yanık duvarlar, kiremitli damlar hepten yıkılmış, taş üstünde taş kalmamıştı.

Stolipin şehri yakınlarında alay, 27'nci Don Kazak Alayının yanı sıra ilerliyordu. Gregor bir ara kardeşini, Stepan'ın tıraşlı yüzünü, köyünden daha başka Kazakları görür gibi oldu. Alaylar yenildiler. Almanların çemberine düştüler. On iki bölük birbiri ardı sıra saldırıp ileri atılıyor, düşman çemberini yarmaya savaşıyordu. Tam o sırada Gregor, Stepan'ı gördü. Stepan'ın atı vurulup öldü, kendisi havada topaç gibi dönerek yere düştü. Gregor birden sevinçli bir kararla heyecanlandı. Dizginlere asıldı, son bölük de Stepan'ı az daha çiğneyip geçerek gittikten sonra atını doğru onun üzerine sürdü.

"Üzengiyi yakala!" diye bağırdı.

Stepan üzengi kayışından tutup Gregor'un atının yanında yarım verst kadar koştu. "O kadar hızlı sürme, koşturma Allasen!" diye soluk soluğa, ağzı bir karış açık yalvarıyordu bir yandan da.

Alman çemberinde açılan gedikten sağ salim geçtiler. Kendi bölüklerinin çekildiği ormana üç yüz adımdan az kala, bir kurşun Stepan'ın bacağını çentti, Stepan tepe üstü yuvarlandı. O sırada rüzgâr Gregor'un başından kasketini uçurmuş, saçları gözüne dolmuştu. Eliyle saçlarını geri itip bakındı. Stepan topallaya topallaya

bir fundalığa doğru koşuyordu. Bir acele başından Kazak kasketini çıkarıp bir yana attı, yere oturdu, kırmızı şeritli Kazak pantolonunun düğmelerini çözmeye koyuldu. Almanlar tepenin ardından çıkmış, koşa koşa geliyorlardı. Stepan ölmek niyetinde değildi, Kazak pantolonunu ondan çıkarıyordu. Biliyordu çünkü, Kazak olduğunu bir anlasalar Almanlar, hiç gözünün yaşına bakmazlardı. Yüreği yerinden oynadı Gregor'un. Atını çevirdi, doludizgin fundaya ulaştı. At daha durmadan yere atladı.

"Bin atıma, haydi!"

Stepan'ın ata binmesine yardım etti, sonra üzengiden tutup yanı sıra koşmaya başladı. Bu sırada Stepan'ın gözlerinde gördüğü ters ifadeyi bir daha hiç unutmayacaktı. Başlarının üstünden bir kurşun sağanağı geçti, ardından kurşunların olgun akasya tohum torbalarının patlayışını andıran sesi geldi.

Ormanda Stepan eyerden kaydı indi, topallayarak uzaklaştı. Yüzü acıdan bembeyaz olmuş, çarpılmıştı. Sağ çizmesi kanlanmıştı. Her adım atışında yırtık tabanından vişne kırmızısı ipince kan fışkırıyordu. Ulu bir çınarın gövdesine dayandı, Gregor'u yanına çağırdı.

"Çizmemin içi hep kan oldu," dedi, Gregor yanına varınca.

Gregor, ses çıkarmadan, yanda bir yere bakıyordu.

"Grişa! Bugün hücumda... Duyuyor musun, Gregor?" dedi Stepan, Gregor'un gözlerinin içine bakmaya çalışarak. "Hücuma kalktığımızda arkandan üç kere ateş ettim... Ama seni öldürmek nasip olmadı."

Gözleri karşılaştı. Stepan'ın zehir gibi bakan gözbebekleri derin göz çukurlarında ışıl ışıldı. Dudaklarını hemen hiç kıpırdatmadan konuşuyordu.

"Hayatımı kurtardın... Sağ ol... Fakat Aksinya'dan ötürü seni bağışlamak elimde değil... Yapamıyorum... Zorlama beni, Gregor!.."

"Kim zorluyor seni?" dedi Gregor.

Eskisi gibi birbirlerine düşman ayrıldılar.

Mayısta Brusilof Ordusunun diğer birlikleriyle beraber alay da Lutsk'ta cepheyi yarmış, düşmanın gerisinde çarpışmalara girişmişti. Lvof yakınında Gregor bölüğün kumandasını ele alarak bir Avusturya havan topu bataryasıyla erlerini tutsak etmişti. Ondan aşağı yukarı bir ay kadar sonra, bir gece, Bug ırmağını yüzüp bir "dil"* ele geçirmişti. Nöbetçilerden birine ansızın saldırmış, iri kıyım Almanla uzun bir süre dövüşmüşlerdi orda, karanlıkta. Neden sonra Gregor adamın elini kolunu bağlayabilmişti.

Olayı hatırlayınca gülümsedi.

Yakın ya da pek yakın olmayan geçmişte daha nice böyle bâdireler atlatmıştı.

Kazak onurunu yılmadan korumuş, her bir zorluktan alnının akıyla çıkmıştı. Her fırsatta delice maceralara atılır, ölümü göze alırdı. Kılık değiştirip düşmanın gerisine kayar, ileri karakolları ele geçirirdi. Savaşın ilk günlerinde başkaları için duyduğu acı artık öyle içini ezmiyordu. Bir daha geri gelmemek üzere gitmişti o acı. Yüreği, kurakta tuzbatağı gibi kurumuş, kaskatı kesilmişti. Tuzbatağı nasıl suyu çekmez, Gregor'un yüreği de öyle merhamet çekmiyordu. Kendisinin ve başkalarının hayatlarıyla teklifsiz oynamaya alıştı, öyle yapa yapa şanına şan kattı. Tam dört tane Sen Jorj haçı, bir o kadar da başka nişan kazandı. Bazı resmi geçitlerde alay sancağının yanında yer verirlerdi ona; sayısız savaşların barut dumanında pişen askere! Oysa Gregor artık eskisi gibi gülmediğini biliyordu. Gözlerinin çukura kaçtığını, elmacık kemiklerinin çıktığını, bir çocuğu öperse o açık, günahsız gözlere doğruca bakamayacağını biliyordu. Bütün o haçların, nişanların ona neye mal olduğunu Gregor çok iyi biliyordu.

Yamaçta uzandı durdu, geçmiş günleri canlandırdı gözünde. Kafasına saldıran anılar yığınının arasına çocukluğunun uzakta kalmış bir olayı da gelip gelip sarılıyordu; incecik, mavi bir ibrişim gibi. Bir an o olaya taktı aklını, hüzünle, sevgiyle, sonra yeniden

* Bilgi almak için canlı ele geçirilen esir –ç.n.

bugüne döndü. Avusturya siperlerinde usta bir el mandolin çalıyordu. Rüzgârda dalgalanan ince nağmeler ırmağı aşıp bu yana varıyor, onca insan kanıyla yunmuş toprağı okşayıp geçiyordu. Gökyüzünde yıldızlar parlaktı. Fakat karanlık gitgide koyuluyor, bataklığın üstüne gece yarısı sisi iniyordu. Gregor parmaklarını tüfeğinin kayışı üzerinde kabaca bir sevgiyle gezdirerek arka arkaya iki sigara içti. Konuksever, bağrı açık topraktan kalktı, siperlere döndü.

Sığınakta hâlâ kâğıt oynuyorlardı. Gregor ot mindere çöktü, yine anıların zamanla uzayan yollarında dolaşmaya çalıştı. Fakat kıpırdanmaya vakit bulamadan uyku bastırdı. Düşünde uçsuz bucaksız kavruk bozkırı, güle çalar leylak rengi herdemtazeleri, kekik tarlalarında nallanmamış at toynaklarının izlerini gördü. Bozkır bomboştu. Sessizliğiyle ürkünç. Sert, kumluk bir yerde yürüyordu. Kendi ayak seslerini duyamıyor, o yüzden telaşlanıyordu. Bir ara uyandı, başını kaldırdı. Bilinmedik bir otun kokusunu almış at gibi dudaklarını oynattı. Sonra yine uykuya daldı. Bu kez düş görmedi.

Sabahleyin uyandığında anlatılmaz bir gurbet acısı yüreğini yakıyordu.

"O ne surat öyle?" diye sordu Uryupin ona. "Memleketini mi gördün düşünde?"

"Doğru bildin. Bozkırı gördüm... İçim eziliyor, nasıl, nasıl bilsen... Bir gidebilsem oralara! Bıktım bu Çar hizmetinden!"

Uryupin horgörüyle gülümsedi. Gregor'la hep aynı sığınaktaydılar. Güçlü bir hayvanın bir başkasına duyduğu saygıya benzer bir saygısı vardı ona. 1914'teki kavgalarından bu yana hiç dalaşmamışlardı ve Uryupin'in etkisi Gregor'un değişen kişiliğinde, o ruh halinde kendini gösteriyordu. Savaş Uryupin'in dünya görüşünü çok değiştirmişti. Yavaş yavaş, ama kesinlikle, savaştan sıtkı sıyrıldı. Uzun boylu, generallerin ihanetinden, Çarın çevresini saran Almanlardan söz eder oldu. Bir keresinde, "Çariçe kendisi Alaman kanından olduktan sonra, hiç hayır bekleme sen bu işten!" diye

mırıldanmıştı. "Fırsatını buldu mu götürür düşmana kendi eliyle satar bizi..." Gregor Garanza'dan öğrendiklerini ona anlatmak istedi, fakat Uryupin laf dinlemedi.

"Şarkı iyi ama ses biraz kısık!" dedi, aşağılayıcı bir gülümsemeyle, dazlak kafasını okşayarak. "Mişa Koşevoy da ikide bir aynı nakaratı çalıyor. Duvara çıkmış horoz gibi öter de öter... Bu ihtilâllerden bir hayır gelmez kimseye, anladın mı, kötüdür sonu. Aklından çıkarma, biz Kazakların kendi hükümeti olmalı. Başkası bize yaramaz... Kuvvetli bir çara ihtiyacımız var bizim, Nikolay Nikolayeviç* gibi birine. Bu mujiklerle hiçbir ortak yanımız yok bizim. Kazla domuz yoldaş olmaz. Mujikler toprağı ellerine geçirme sevdasında, işçiler desen ücretlerini arttırmaya bakıyor. Bize ne verecekler, peki? Bizde toprak sürüylen. Başka neye ihtiyacımız var ki? Çarda iş yok, orası öyle, dostum, iş yok herifte. Babası daha yamandı. 1905'te olduğu gibi bekleyecek bu, bir ihtilâl gelsin kapıya dayansın, ondan sonra hep birden yıkılıp gidecekler. Ya bizim kazancımız ne olacak bundan? Bir kere Çarı kapı dışarı etsinler, sonra üzerimize çullanacaklar. Önce eski defterleri çıkaracaklar ortaya, sonra topraklarımızı alıp köylülere verecekler. Gözümüzü dört açmalıyız."

"Sen de kör değneğini beller gibi hep aynı şeyi söylersin!" dedi Gregor, kaşlarını çatarak.

"Saçmalama oğlum," dedi Uryupin. "Toysun sen daha. Dünyadan haberin yok. Bekle, görürsün kim haklı, kim haksız."

Çok kere tartışma orda biterdi. Gregor susar, Uryupin başka bir konu açmaya bakardı.

O gün Gregor tatsız bir olaya karıştı. Öğle vakti alay mutfağı tepenin ardına gelince Kazaklar bağlantı siperi yoluyla o yana koşuştular. Mişa Koşevoy Üçüncü Takımın karavanasını almaya gitti. Buğusu tüten sefertasları, uzun bir sırığa dizmiş geldi, sığınağa girer girmez haykırdı:

---

* *Nikolay Nikolayeviç* (1856-1929). I. Dünya Savaşı'nda Rus orduları başkomutanı olan Grandük. İç savaş sürerken yurtdışına kaçtı, orada Vrangel'in ve Çarcıların çoğunluğunun desteğiyle Rus tahtı üzerinde hak iddia edenlerden biri oldu.

“Bu yemekte iş yok, kardeşler! Köpek yerine koyuyorlar bizi. Bu ne bu, böyle?”

“N’oldu?” diye sordu Uryupin.

“Kokmuş et veriyorlar bize!” dedi Koşevoy, hışımla. Sarışın başını arkaya atıp tasları yataklardan birinin üstüne yerleştirdi, yan gözle Uryupin’e bakıp bağırdı:

“Gel kendin kokla, istersen!”

Uryupin kendi tasının üstüne eğildi, eğilmesiyle geri kaçıp yüzünü buruşturması bir oldu. Koşevoy da çattı kaşlarını. Elinde olmadan Uryupin gibi onun da burun delikleri titredi.

“Bu et kokmuş!” dedi Uryupin.

Tiksintiyle tası önünden itip Gregor’a baktı. Gregor yatağından kalktı, şahin burnunu çorbaya yanaştırdı, sonra hemen geri kaçtı. Ayağının bir tembel hareketiyle en yakındaki tası yere yuvarladı.

“Niye yaptın onu?” diye sordu Uryupin, kararsızca.

“Niyesi var mı? Bak da gör, kör müsün? Nedir bu, ha?” Gregor yere saçılan çamur gibi yağlı bulamacı gösterdi.

“Bak hele, kurtlara bak! Vay anacım! Görmediydim de ben bunları... Ne yemek ama! Bu ne biçim lahana çorbası? Şehriye, şehriye! Et değil, kurt!”

Yerde yağ içinde yüzen pespembe bir et parçasının yanında, kaynamış gevşek kurtlar duruyordu.

“Bir, iki, üç, dört...” diye saydı Koşevoy, nedense fısıltıyla.

Az bir sustular. Gregor dişlerinin arasından tükürdü. Koşevoy palasını sıyırdı.

“Bu çorbayı tutalım, bölük kumandanına durumu bildirelim,” dedi.

“Çok doğru!” dedi Uryupin de. Süngüsünü silahından söktü çıkardı. “Biz çorbayı alalım, sen de, Gregor, geriden gel, bir rapor hazırla.”

Uryupin’le Koşevoy çorba taslarından birini bir süngüden sal-

landırdılar, sonra palalarını çekip yürüdüler. Gregor arkalarından gitti. Siperlerden geçerken bir sıra meraklı Kazak akça yeşil bir dalga olup peşlerine takıldı.

"Ne var yahu?"

"Alarm mı?"

"Belkim barış mı yoksa?"

"Ne barışı be, sen de! Önce karnımızı doyuralım hele."

"Çorbalarını tutmuşlar. İçinde kurt varmış!"

Koşevoy'la Uryupin subay sığınağının dışında durdular. Gregor eğildi, kasketini sol elinde tutarak içeri girdi.

"Destur lan!" dedi Uryupin, arkadan iteleyen bir Kazağa.

Az bir süre sonra bölük kumandanı dışarı çıktı. Kaputunun önünü iliklerken şaşkınlıkla, biraz da endişeyle, arkadan gelen Gregor'a bakıyordu.

"Ne var, çocuklar?" Subay, gözlerini Kazakların üzerinde gezdirdi.

Gregor subayın önüne çıkıp cevap verdi:

"Size bir tutsak getirdik."

"Ne tutsağı?"

"Bu, işte..." Uryupin'in ayağının dibinde duran çorba tasını gösterdi. "Burda. Koklayın da görün, Kazaklarınızı neyle besliyorlar!"

Birden kaşları havalandı, titredi, düzeldi. Bölük kumandanı Gregor'un yüzündeki ifadeyi dikkatle süzdü. Suratını asıp tasa baktı.

Mişa Koşevoy birden öfkeyle hayırdı: "Bize ölmüş at eti vermeye başladılar!"

"İaşe çavuşunu değiştirin! Kendisi çorbanın iyisini içiyor, bizimkinde kurtlar yüzüyor!" diye Kazaklar hep bir ağızdan bağırdılar.

Subay seslerin kesilmesini bekledi, sonra sert bir sesle, "Susun

artık, yeter!" dedi. "Anlaşıldı. İaşe çavuşu değişecek. Bir heyet kurup inceleteceğim, bakalım ne işler karıştırmış. Et kötüyse..."

"Divanı harbe!" diye geriden biri bağırdı. Yeniden yükselen haykırışlar arasında subayın sözleri işitilmez oldu.

İaşe çavuşu alay yürüyüşteyken değişti. Kazaklar çorbayı tutuklayıp bölük kumandanına götürdükten birkaç saat sonra cepheden geri çekilme emri geldi. Alay cebri yürüyüşle Romanya'ya gidecekti. Geceleyin Kazakların yerini Sibirya Nişancıları aldı. Ertesi gün de alay at binip yola çıktı.

Birbiri ardı sıra yenilgiye uğrayan Romanyalılara güçlü takviye birlikleri yollanıyordu. Daha ilk günden belli oldu bu. Akşam, önden alayın kalacağı köye gönderilen konak subayları geri dönüp köyde hiç yer olmadığını bildirdiler. Romanya'ya giden piyade ve topçu birliklerinden köy adam almıyordu. Konak yeri bulabilmek için alay sekiz verst daha ileri gitmek zorunda kaldı.

Yürüyüş on yedi gün sürdü. Atlar yemsizlikten bitap düştü. Cephenin hemen gerisine rastlayan harap bölgede hiçbir yerde yiyecek yoktu. Ahali ya içerilere kaçmış, ya da ormanlara sığınmıştı. Kulübelerin açık kapılarından kasvetli çıplak duvarlar görünüyordu. Arada sırada ıpıssız bir sokakta karşılaştıkları, korkudan ödü patlamış, asık yüzlü biçare köylüler askerleri görür görmez kaçıp bir yerlere gizleniyorlardı. Sürekli yürüyüşten yorgun düşen, üşüyen, hem kendilerinin hem de atlarının çektiği sıkıntıdan huysuzlanan Kazaklar, evlerin saz damlarını söküp götürdüler, yağmadan kurtulmuş köylerde ellerine yiyecek ne geçtiyse aşırdılar, subayların tehditleri para etmedi.

Romanya hududu yakınında az çok varlıklı köylerden birinde Uryupin bir ambardan biraz arpa çalabildi. Mal sahibi üzerine gelince, yaşlı üşengeç Baserabyalıyı bir yumrukta yere serdi, arpayı aldı atına götürdü. Takım kumandanı yanına geldiğinde Uryupin arpayı atın torbasına tıkıştırıyor, bir yandan da titrek elleriyle hayvanın içeri göçmüş sıska böğürlerini okşuyordu.

"Uryupin, ulan! Ver şu arpayı buraya, domuz! Kurşuna mı dizilmek istiyorsun?"

Uryupin için için yanan kızgın bir bakışla bir baktı subaya. Birden kasketini yere çaldı, alaya geldiği günden beri ilk kez avazı çıktığı kadar haykırdı:

"Divana verin beni! Vurun, öldürün! Hemen, ne duruyorsunuz? Vermiyorum!.. Acından ölsün mü hayvanım? Ha? Vermeyeceğim arpayı! Tane alamazsınız!"

Subay bir şey demedi. Atın bir deri bir kemik kalmış böğrüne baktı, başını salladı. Sonunda, biraz da ne diyeceğini bilemez bir sesle, "Hayvan daha terli, arpa verilir mi şimdi ulan?" dedi.

"Yok, serinledi artık," dedi Uryupin, fısıldar gibi. Yere dökülen taneleri toplayıp torbaya doldurdu.

Alay yeni mevzisine Kasım başında vardı. Transilvanya dağları üzerinde rüzgârlar vınlıyordu, vadileri dondurucu bir sis kaplamıştı ve ilk donun dağladığı ormanlarda keskin bir çam kokusu vardı.Taptaze gevrek karda, sık sık, hayvanlardan kalma ayak izleri gördüler. Savaşın ürküntüsüne kapılan kurtlar, geyikler, keçiler yabanda inlerini bırakıp ülkenin içlerine kaçıyorlardı.

7 Kasımda alay, "320" rakımlı tepeyi ele geçirmeye çalıştı. Bir akşam öncesi siperler Avusturyalıların elindeydi. Hücum sabahı onlar gitmiş, yerlerine Batı cephesinden taze Saksonyalı birlikler gelmişti. Kazaklar az kar tutmuş, taşlık yamaca yayan tırmandılar. Yürüdükçe ayakları altından taşlar yuvarlanıyor, yamaçtan aşağı ipince kar tozu kabarıyordu. Uzun adımlarla yürüyen Gregor bir ara sıkılarak gülümsedi, yanında giden Uryupin'e, "Bu sabah bir telaş var içimde," dedi. "Nedir bilmem... Sanki savaşa ilk gidiyorum."

Kazaklar rastgele düzende ilerliyorlardı. Tek silah sesi duyulmadı. Düşman siperlerinde uğursuz bir sessizlik hüküm sürüyordu.

Siperlerin ardında yüzü rüzgârdan yanmış, kızarmış, burnunun derisi soyulmuş bir Saksonyalı teğmen ayağa kalkmış bağırıyor, adamlarını yüreklendiriyor, ateş etmelerini önlüyordu.

Kazaklar adımlarını sıklaştırdılar. Ayaklarının altında gevşek toprak çözüldü aktı. Gregor lekeli başlığının kenarlarını içeri sokuşturup helecanla gülümsedi. Şahin burnu, kara sakal bürü-

müş içeri çökük yanakları sarımsı mavi bir renk almıştı. Kırağı tutmuş kaşlarının altında gözleri kömür parçası gibi parıldıyordu. Her zamanki sakinliğinden eser yoktu.

Hiç beklemediği anda böyle gelip bastıran bu Allah'ın belası korkudan kurtulmaya çalıştı. Gözlerini kıstı, kararsız bakışlarla siperlerin karlı başlarını süzdü.

"Bekliyorlar," dedi Uryupin'e. "Daha yakın gelelim istiyorlar. Ama benim korkudan ödüm patlıyor. Utanmıyorum da, ne utanayım? Geri dönüp kaçamaz mıyız dersin."

"Ne sızlanıp duruyorsun sen bugün?" diye Uryupin çıkıştı ona. "Kâğıt oyunu bu. Kendine güvenini yitirdin mi hapı yuttuğun gündür. Grişa, ulan, sapsarısın! Ya hastalandın, ya da vurulacaksın bugün. Bak, ne var orda? Gördün mü?"

Kısa kaputlu, sivri miğferli bir Alman, siperin üstünde ayağa kalktığı gibi yine sinmişti.

Gregor'un solunda yürüyen yakışıklı, sarışın bir Kazak durmadan eldivenini çıkarıp yeniden giyiyordu. Tutuk adımlar ata ata yürüyor, bir yandan da, yapmacıktan, yüksek sesle öksürüyordu. "Gece karanlıkta yapayalnız kalınca, öksürüp kendini yüreklendiren biri gibi!" diye düşündü Gregor. Az ilerde çavuş Maksayef'in çilli yanağı gözüne çarptı. Onun da ötesinde Yemelyan Groşef, süngüsü hazırda, tüfeğini sımsıkı tutmuş yürüyordu. Gregor, Yemelyan'ın birkaç gün önce bir Romanyalıdan bir çuval dolusu mısır çaldığını, kilerin kilidini de o süngüyle kakıp açtığını hatırladı. Mişa Koşevoy Maksayef'le hemen aynı hizada gidiyordu. Hırsla sigara içiyor, ikide bir burnunu sümkürüp elini kaputuna siliyordu.

"Bir yudum bir şey içebilseydik!" dedi Maksayef.

"Yemelyan be, çizmelerim ayağımı acıtıyor!" diye yakındı Koşevoy.

Groşef acı acı konuşup onun sözünü kesti:

"Çizmelerini unut, aslanım! Bak birazdan Almanlar bize ne veriyorlar. Mitralyöz kurşunları!"

Düşmanın daha ilk salvosunda Gregor yere yıkıldı. İnleyerek düştü. Sırt çantasından ilk yardım sargısını çıkarmaya uğraştı ama, dirseğinden yeninin içine boşanan sıcak kan bütün gücünü kesmişti. Upuzun yattı yerde, başını bir kayanın ardında sakladı. Susuzluktan yanan diliyle yerdeki incecik kar örtüsünü yalamaya başladı.Titrek dudakları kar-karışık tozu istekle toparlıyordu. Pek bilmediği bir korkuyla, ürpermeyle, tok ve keskin silah seslerine, topların egemen gümbürtüsüne kulak verdi. Başını kaldırınca yamaçtan aşağı koşan kendi bölüğünün Kazaklarını gördü. Düşe kalka iniyorlar, arada bir durup rastgele yukarı ateş ediyorlardı. Anlaşılmaz, akıl dışı bir korkuyla ayağa fırladı, alayın hücuma kalktığı çam ormanına doğru bayır aşağı koştu o da. Yolda Groşef'in yanından geçti. Yaralı bir takım subayını peşine takmış, sarp yamaçtan aşağı sürüklüyordu. Sarhoş gibi iki yana yalpa vuran subay onun omuzuna abanmıştı. Ağzından kara kara kan pıhtıları tükürüyordu. Bölük sel gibi daldı ormana. Geride, boz yamaçta ölü kümeleri kalmıştı. Mitralyözlerin amansız ateşi altında yaralılar kendi başlarına sürüne sürüne aşağı iniyorlardı.

Gregor, Mişa Koşevoy'un koluna dayanarak ormana girdi. Mermiler bayıra çarpıp sekiyor, Almanların sol kanadında bir mitralyöz incecikten bir mermi sağanağı kusuyordu. Güçlü bir elin savurduğu taşların buz tutmuş bir ırmağın üstünde sekmesini andırıyordu kurşun sesleri.

"İyi sıkıştırıyorlar bizi!" diye haykırdı Uryupin, âdeta sevinçle. Bir çamın kızıl gövdesine yaslandı, siperlerden boşanan Almanların üzerine tembel tembel ateş etti.

"Enayilere öğretmek lazım! Öğrenmeleri lazım!" diye haykırdı o sırada Koşevoy. Kolunu Gregor'un elinin altından çekti kurtardı. "Hayvan bunlar, hayvan hepsi! Niçin vurulup öldüklerini kanlarının son damlasını akıttıktan sonra anlayacaklar!"

"Ne sayıklıyorsun öyle, deli gibi?" diye somurttu Uryupin.

"Aklın varsa anlarsın. Allahın budalalarına ne anlatabilirsin ki? Ne yapsan..."

"Yeminini unuttun mu yoksa sen? Yemin ettin mi, etmedin mi, onu söyle?" diye sordu Uryupin.

Koşevoy ona cevap vereceğine diz üstü çöktü, elleri kaykıla kaykıla yerden biraz kar kazıdı. Hapur hapur yuttu karları. Titriyor, öksürüyordu.

V

Kirli beyaz, inceden bir bulut serpintisinin uzandığı gökyüzünde güz güneşi geldi Tatarsk köyü üstünde durdu. Taa yukarlarda hafif bir meltem bulut kümeciklerini yavaş yavaş batı yönüne sürüyordu. Ama köyün üzerinde, Don vadisinin koyu yeşil uzantısıyla çıplak korunun üzerinde, rüzgâr sert esiyordu. Söğütlerle kavakların tepelerini eğiyor, Don'un yüzeyini kırıştırıyor, kızılca yaprak kümelerini sokaklarda ordan oraya sürüyordu. Hristonya'nın harman yerinde kötü istif edilmiş bir saman yığınını dağıttı, yığının tepesini uçurdu, yatay direğini yere düşürdü. Sonra birden, sapsarı bir saman kümesini yabayla kaldırır gibi kapıp avluya taşıdı, döndüre döndüre sokağa çıkardı, ıssız yolda dağıttı saçtı, cömertçe. Sonunda darmadağın demeti götürdü Stepan Astakof'un evinin damına attı. Hristonya'nın karısı şalını almadan bir koşu avluya çıktı, orda bir iki dakika rüzgârın harman yerini birbirine katışını seyretti, sonra döndü, içeri girdi.

Üç yılda savaşın köyü ne hale koyduğu gözler önündeydi. Erkek elinden yoksun kalmış evlerde ambarların kapıları ardına kadar açık. Avlular harap. Dört bir yanda ağırdan ağırdan yürüyen çöküntünün izi. Hristonya'nın karısının dokuz yaşında küçük oğlundan başka yardım edeni yoktu. Anikuşka'nın karısı zaten öteden beri çiftlikte işe yaramazdı. Şimdi tek başına kaldığı için üstüne başına iki kat özeniyor, habire boyanıyordu. Köyde yeterince yetişkin Kazak olsa hadi neyse! Kadıncağız on üç, on dört yaşında çocuklara bağrını açar oldu. Bir ara birisinin avuç dolusu zifte buladığı kapısına bak, anla evde olup bitenleri... Stepan Astakof'un evi bomboş ve virandı. Evin sahibi pencerelere tahta-

perde çakıp gittikten sonra zamanla dam da çökmüş, her bir yanını dulavratotu sarmıştı. Kapının kilidi pas bağlamıştı. Meydanı boş bulan davar, yağmurdan, sıcaktan korunmak için açık kapıdan içeri girip ot bürümüş avluya sığınıyordu. İvan Tomilin'in evinin duvarı, az daha, sokağa devrilecekti. Tek bir çatal kütükle ayakta duruyordu. Kader, gözüpek topçunun yerle bir ettiği onca Alman ve Rus evinin acısını çıkarıyordu besbelli!

Köyün bütün sokaklarında, ara yollarında hep aynı manzara. Aşağı uçta yalnız Pantaleymon Melekof'un eviyle avlusu eski görünüşünden pek bir şey kaybetmemişti. Orda her şey yerinde, sapasağlam görünüyordu ya, tam da öyle değildi. Zahire ambarının damındaki yel horozları eskimiş, düşmüştü. Ambar bir yanından toprağa batıyordu. Tecrübeli bir göz çiftlikte daha başka bakımsızlık emareleri de görürdü. İhtiyar her işin altından kalkamıyordu artık ve gitgide daha az ekin ekiyordu. Yine de çiftlikte azalmayan bir şey vardı: Melekof ailesi. Piyotra'yla Gregor gittiler, 1915 güzünde Natalya'nın ikizleri oldu. Üstelik hem Pantaleymon'u, hem İlyinişna'yı sevindirdi: İkizlerin biri oğlan, biri kızdı. Natalya'nın hamileliği sıkıntılı geçti. Kimi günler, sabahtan akşama kadar, bacaklarının sancısından kendini zor ayakta tutuyordu. Ayaklarını sürüye sürüye bin güçlükle dolaşırdı evin içinde. Ama acıya katlandı. Esmer, zayıf, mutlu yüzünde çektiklerinin tek izini göremezdin. Yalnız sancı pek fena geldi mi, şakaklarında kabaran boncuk boncuk terlerden anlardı da İlyinişna kızcağızın çektiği acıyı, gidip uzanmasını salık verirdi.

Güzel bir Eylül günü Natalya gününün geldiğini sezdi, dışarı çıkmaya hazırlandı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu İlyinişna ona.

"Çayıra kadar gidiyorum. İnekleri götüreceğim."

Ellerini karnının altında tutarak, inleye inleye hızla yürüdü, köyün dışına vardı. Orda bir küme yaban dikeninin ortasında yere uzandı. Arka yollardan eve döndüğünde hava kararıyordu. İkizlerini yelken bezinden önlüğüne sarmıştı.

“Allah’ımın işleri! Bu ne hal böyle? Nerdeydin?” diye haykırdı İlyinişna neden sonra, dilinin tutukluğu geçince.

“Utandım, n’apayım? Çıktım... İstemedim böyle... babamın önünde... Temizlendim, anacım, ikizleri de yıkadım. Al bak...” Natalya’nın yüzü soldu.

Dunya hemen ebeye koştu. Darya bir kalburun içine bez seriyordu. Hem gülen, hem de sevinç gözyaşları döken İlyinişna çıkıştı ona:

“Darya, bırak elinden o kalburu! Kedi yavrusu mu sandın bunları, ne o yaptığın? Tanrım, şunlara bak hele! Hem de iki tane! Bak, bak, biri de oğlan! Natalya, canım!.. Hazırlayın yatağını da uzansın kızcağız.”

Pantaleymon gelininin ikiz doğurduğunu duyunca aptala döndü. Kollarını iki yana açıp sevincinden ağlamaya koyuldu, sonra sakalını çekiştirmeye başladı. Hiç sebep yokken, o sırada çıkagelen ebeyi payladı:

“Gördün müüü, kocakarı!” diye yumruğunu sıktı yaşlı karının burnuna doğru. “Yalancısın işte sen! Melekof nesli öyle çabucak tükenmeyecek, gör! Gelinimin bir Kazağı, bir de kızı oldu. Gelin dediğin böyle olur. Tanrım, ulu Tanrım! Bu iyiliğine nasıl teşekkür ederim ben bu kızın, n’aparım, n’ederim?”

O yıl doğrusu pek verimliydi. İnek ikiz doğurdu, koyunlar, keçiler hep ikiz yavruladılar. Pantaleymon hayretler içinde kaldı. “İyi yıl oldu bu,” diye düşündü kendi kendine. “Verimli de. Her şey ikiz veriyor. Amma ürün aldık be, ha ha!”

Natalya çocuklarını on iki ay emzirdi. Eylülde memeyi kesti ama güz sonuna kadar kendine gelemedi. Sıskası çıkan yüzünde dişleri süt gibi apak parıldıyor, zayıflığından büsbütün büyük görünen gözlerinin içi gülüyordu. Hayatı, çocuklarıydı. Kendine bakmaz oldu. Bütün vaktini çocuklarına harcıyordu: Onları yıkayacak, kundaklayacak, giysilerini onaracak... Sık sık yatakta bir bacağını sarkıtır oturur, bebelerini beşikten alır, omzunun kıvrak bir hareketiyle dopdolu, kocaman kavun sarısı memelerini döker ortaya, ikisini birden emzirirdi.

"Yeter, yeter, yediler bitirdiler seni. Çok besliyorsun, gereksiz," derdi İlyinişna. Torunlarının minnacık tombul bacaklarına tokadı indiriverirdi.

"Besle, besle!" derdi Pantaleymon, kıskanç bir sertlikle. "Esirgeme sütünü, ne var? Kaymak yapacak değiliz."

Bu yıllarda hayat Don'da sel suyu gibi yavaştan çekilmeye başladı. Günler candan bezdirici, yorucuydu. Ordan oraya koşturmakla, sürekli çalışmayla, ufak ihtiyaçlar, ufak sevinçler, savaşa gidenlerin ardından duyulan uykular kaçırıcı büyük endişeyle geçip gidiyordu. Piyotra'yla Gregor'dan üzeri posta işareti dolu, yağlı zarflarda seyrek mektuplar geliyordu. Gregor'un son mektubu bir başkasının elinden geçmişti. Yarısı mavi mürekkeple, dikkatle karalanmış, akça kâğıdın kenarına yine mürekkeple anlaşılmaz bir işaret çiziktirilmişti. Piyotra, Gregor'dan daha sık yazıyordu. Darya'ya gönderdiği mektuplarda tehditler savuruyor, yaptıklarına son vermesini tembihliyordu. Karısının hiç de hoş olmayan hayatı kulağına çalınmış olmalıydı. Gregor mektuplarının yanı sıra eve para, bazen de aldığı nişanların ödeneklerini yollardı. İzin alıp köye geleceğine de söz verdi ama gelmedi. İki kardeşin hayatı çok değişik yollara sapmıştı. Gregor savaşın yükü altında ezildi, soldu, sarardı. Savaşın sonunu iple çeker oldu. Piyotra hızla, kolaylıkla yükseldi. Yolunu bulup bölük kumandanının gözüne girdi. İki nişan aldı. 1916 güzünde başçavuş oldu. Mektuplarında yakında subay okuluna gönderilmesi için teşebbüse geçeceğinden söz ediyordu. Yazın eve bir Alman subay miğferiyle pelerinini ve kendi fotoğrafını yolladı. Hayatından memnun bir adamın yüzüydü açık külrengi karttan dünyaya bakan: Az daha yaşlı, uçları burulu lepiska bıyığı, kalkık burnunun altında sert dudaklarını aralayan o ünlü gülümseyişiyle hayat Piyotra'nın yüzüne güldükçe o savaşı daha bir hevesle kucaklıyordu. Yepyeni ufuklar açılmıştı önünde çünkü. Savaş olmasaydı nasıl olur da onun gibi basit bir Kazak subay çıkmayı, değişik ve daha iyi bir hayat sürmeyi düşleyebilirdi? Yalnız bir derdi vardı Piyotra'nın: Karısı hakkında köyde çirkin dedikodular dolaşıyordu. 1916

güzünde köye izinli giden Stepan Astakof, alaya döndüğünde, orda Piyotra'nın karısıyla yaşadığı şahane hayatı anlata anlata bitiremedi. Piyotra inanmadı Stepan'ın dediklerine. Suratı asıldı ya, hemen gülümsedi.

"Stepan yalancının biri," dedi. "Grişa'nın yaptığından ötürü aklı sıra beni kızdırıp öç alacak!"

Ama bir gün sığınağından çıkarken Stepan, kazara ya da mahsus, yere dantel işlemeli bir mendil düşürdü. Arkasından gelen Piyotra eğildi mendili aldı ve hemen o an karısının el işini tanıdı. Yine depreşti eski düşmanlıkları. Piyotra fırsatını kolluyor, Stepan'ın ardında ölüm kol geziyordu. Piyotra yolunu bulsa Stepan'ın beynini dağıtıp leşini Divina'nın kıyısına serecekti ama, çok geçmedi, bir gün Stepan bir Alman ileri karakolu ele geçirmeye gitti ve dönmedi. Onunla giden Kazakların dediklerine bakılırsa, tam dikenli teli keserlerken Almanlardan biri duymuş, bir el bombası fırlatmış. Kazaklar yine de ileri atılıp üzerine çullanmışlar, Stepan adamı bir yumrukta yere yıkmış. Tam o sırada yedekte duran bir nöbetçi ateş açmış. Stepan vurulup düşmüş. Kazaklar ikinci nöbetçiyi süngülemişler, Stepan'ın yumruğundan sersemleyen Alman'ı sürükleyip götürmüşler. Stepan'ı da alacaklarmış ama, çok ağırmış, çaresiz, bırakmışlar orda. Stepan yalvarıyormuş: "Kardeşler, bırakmayın beni burda öleyim! Yoldaşlar! Ne diye bırakıyorsunuz beni burda böyle?" O sırada dikenli telin ardından bir makineli üzerlerine mermi yağdırmaya başlayınca Kazaklar sürüne sürüne kaçmışlar. "Kardeşleeer!" diye avaz avaz bağırıyormuş Stepan arkalarından. Ama n'apalım yani? Önce kendi canını kurtaracaksın, sonra başkasını düşüneceksin... Piyotra, Stepan'ın akibetini öğrenince, çok acıyan bir çürüğün üzerine ekmek içi konmuş gibi birden ferahladı. Ama, yine de, kararını verdi: İzne gittiğinde gösterecekti o Darya'ya. Stepan değildi o. Dayanamazdı öyle şeye. Darya'yı öldürmeyi düşündü ilkin, sonra vazgeçti. "Öldüreyim kancığı da onun yüzünden hayatım mahvolsun, iyi mi? Kodeste çürüyeyim, bunca uğraşmayla, didinmeyle kazandığım ne varsa hep gitsin elimden sonra! Yağma mı var?" Karısını

dövmeye karar verdi. Hem öyle dövecekti ki, bir daha kuyruğunu oynatmaya tövbe ettirecekti ona. "Gözünü patlatacağım, yılan!" dedi, kendi kendine. "Kimse yüzüne bakmayacak." Divina ırmağının sarp, killi yakasına yakın siperlerde oturuyordu.

Güzün buruş buruş edip koyduğu ağaçtı, ottu, hepsini sabah donu çaldı, kararttı. Toprak soğudu. Güz geceleri karardı, uzadı. Kazaklar siperlerde günlük işlerle uğraşmaya, çile doldurmaya devam ettiler, Almanlara kurşun sıktılar, kışlık urbaları vardı, yoktu, atıştılar başçavuşlarla, karınları hiç doymadı. Ama hiçbirisi bu yabancı, düşman topraklardan uzakta, Don kıyısında kalan anayurdunu düşünmemezlik etmedi.

O güz ayları Darya, aç, kocasız hayatının acısını doya doya çıkardı. Bir sabah Pantaleymon Prokofiyeviç yine herkesten önce uyanıp avluya çıkmıştı. Gördüğü manzara karşısında beyninden vurulmuşa döndü. Kapılar menteşelerinden çıkarılmış, yolun ortasına fırlatılmıştı. Hakaretin dik âlâsı! Rezillik! İhtiyar hemen kapıları yerine taktı, kahvaltıdan sonra Darya'yı yazlık mutfağa çağırdı. Orda ne konuştular, kimse bilmiyor. Yalnız, birkaç dakika sonra Dunya, Darya'yı, saçı başı darmadağın, ağlayarak mutfaktan çıkarken gördü. Başörtüsü çarpılmıştı. Dunya'nın yanından geçerken omuzlarını savurdu, gözyaşlarına bulanmış öfkeli yüzünde kara kaşları oynadı.

"Bekle sen, moruk şeytan, bekle! Ödetirim ben sana bunu!" diye yılan gibi tısladı şişkin dudaklarının arasından.

Dunya genç kadının sırtında gömleğinin yırtılmış olduğunu gördü. Çıplak omuzlarında kıpkırmızı kamçı izi yer etmişti. Basamakları bir solukta tırmandı, eve daldı. O sırada Pantaleymon topallaya topallaya yazlık mutfaktan çıktı. Hırsından kudurmuştu. Yürürken bir küme taze deriden dizgini elinde topluyordu. Dunya babasının, "Daha sert vuracaktım, tüh kancık köpek! Orospu seniii!" diye hırladığını duydu.

Evde asayiş yeniden kuruldu. Darya birkaç gün sindi. Sudan durgun, ottan yılgındı. Geceleri herkesten önce yatağa giriyor,

Natalya'nın içten bakışları karşısında soğuk soğuk gülümseyerek, "Hadi bakalım, pekâlâ! Görüşürüz!"dercesine omuz silkip kaşlarını kaldırıyordu. Dördüncü gün yalnız Darya'yla ihtiyar Pantaleymon'un bildiği bir olay oldu. Ondan sonra Darya başını dimdik tutup gülerek dolaştı ortalarda. İhtiyarsa, bütün bir hafta, başını nereye sokacağını bilemedi. Süt dökmüş kediye dönmüştü. Olanları karısına söylemedi. Kilisede günah çıkarmaya gittiğinde bile olayı da, olay hakkındaki günahkâr düşüncelerini de kendine sakladı, papaz Vissaryon'a açmadı.

Olan şuydu. Pantaleymon Darya'nın artık adamakıllı yola geldiğine inanmıştı. İlyinişna'ya, "Çalıştır şu Darya kaltağını," diyordu, "Sür işe! Çalışsın da aklına kötülük gelmesin. Oturup semirdikçe geceleri çıkıp sürtmekten başka bir şey düşünmüyor."

Kendi de Darya'ya harman yerini temizletti, arka avluda yakacak çalı çırpıyı istif ettirdi. Samanlığı beraber derleyip toparladılar. Yine o gün, öğleden sonra, Pantaleymon harman makinesini ambardan samanlığa geçirmeye karar verdi, gelinini yardıma çağırdı.

Darya başörtüsünü düzeltti, cepkeninin altına kayan samanları silkeledi, evden çıktı. Harman yerini geçip ambara girdi. Pantaleymon, içi pamuklu iş postu, eski püskü pantolonuyla önden gidiyordu. Avluda kimseler yoktu. Dunya güz yününü eğiren anasına yardım ediyor, Natalya ertesi günün ekmek hamurunu yoğuruyordu. Köyün ardında akşamın günbatışı parıldıyordu. Kilisenin çanı halkı duaya çağırırken saydam gökyüzünde, taa yukarılarda, küçücük mor bir bulut parçası hareketsizdi. Don'un ötesindeki kavakların çıplak dallarına, kararmış yanık odun kıymıkları gibi kargalar takılıydı. Akşamın boş durgunluğu içinde her ses keskin ve belirli çıkıyordu. Ağıldan buram buram tezek, saman kokuları geliyordu. Pantaleymon'la Darya, rengi solmuş kırmızı harman makinesini samanlığa taşıdılar, orda bir köşeye yerleştirdiler. Pantaleymon öteye beriye saçılan samanları tırmıkla topladıktan sonra dışarı çıkmaya hazırlandı.

"Baba!" diye fısıldayarak seslendi ona Darya o sıra.

Pantaleymon harman makinesinin yanına döndü.

"Ne var?"

Darya karşısında kollarını arkaya atmış, saçını düzeltiyordu. Gömleğinin düğmeleri çözüktü. Duvarda bir çatlaktan boynuna batan güneşin al ışınları vurmuştu.

"Bak, baba, ne var burda... Gel de bak," dedi. Yana eğildi, ihtiyarın omzunun üzerinden açık kapıya doğru bir baktı, gizlice. İhtiyar doğru onun yanına gitti. Darya birden kollarını açıp Pantaleymon'un boynuna sarıldı, parmaklarını birbirine kenetleyip geri geri giderek onu da üzerine çekti.

"Gel, baba... Gelsene buraya... Bak burası daha yumuşak," diye fısıldadı.

"N'oluyor be sana?" diye sordu Pantaleymon, telaş içinde. Başını ileri beri kıvırıp kadının kollarından kurtulmaya çabaladı. Darya, inadına, daha da yakına, yüzüne doğru çekiyordu onu. Sakalına doğru sıcak sıcak soluyor, gülüyor, fısıldıyordu.

"Bırak ulan, kancık, bırak!" İhtiyar direndi. Gelininin kasılmış karnı karnına sürtünüyordu. Darya daha çok asıldı, giderek arkaüstü düştü, ihtiyarı da çekip üzerine yıktı.

"Şeytan karı! Aklını kaçırdı! Bırak ulan!"

"İstemiyor musun?" diye sordu Darya, soluk soluğa. Kollarını çözdü, itti ihtiyarı göğsünden. "Yoksam yapamaz mısın? O halde hiç suçlama beni, tamam mı?"

Ayağa fırlayıp çabuk çabuk eteğini düzeltti, sırtına yapışan samanları silkeledi, çılgına dönen ihtiyarın yüzüne haykırdı:

"Geçende niçin dövdün beni sanki? Kocamış kadın mıyım ben? Sen neydin gençliğinde, söylesene? Kocam mı diyorsun? Hani nerde kocam, bir yıl oldu görmedim! N'apıcam ben, peki? Gideyim köpeklerle mi yatayım? Haydi ordan, topal herif sen de! Al işte!" Çirkin bir hareket yaptı, kaşları oynaya oynaya kapıya yöneldi. Kapıda bir kere daha dikkatle entarisini inceledi, cepkeninden, başörtüsünden samanları süpürdü, Pantaleymon'a bakmadan konuştu:

"Dayanamıyorum, elimde mi? Bir Kazak lazım bana. Madem sen razı değilsin... Ben de gider kendim bulurum birini. Ağzını açıp tek kelime söyleyeyim demeyesin!"

Kalçalarını kıvıra kıvıra hızla kapıya gitti, bir kere bile arkasına bakmadan yürüdü, gözden kayboldu. Pantaleymon harman makinesinin yanında kalakalmıştı. Sakalının ucunu ağzına almış çiğniyordu. Suçlu gözlerle sinirli sinirli bakındı durdu çevresine. "Belkim haklı," dedi içinden, "belkim günaha girmeliydim onunla." Başına gelenden afallamış, şapşala dönmüştü.

VI

Kasımda don geldi tuttu dört bir yanı. Kar erken yağdı. Köyün yukarı ucundaki dönemeçte Don'un üstü buz bağladı. Orda, çeliğe çalan mavimsi buzun üstünden karşı yakaya tek tük geçenler oluyordu. Ortada sular hızla akıyor, yeşil dalgalar köpürüyordu. Kara Yamacın altındaki durgun sularda yayınlar çoktan otuz kulaç derine inmiş, kış uykusuna yatmıştı. Kaygan sazanlar da ordaydı. Yalnız turna akıntıya karşı yukarı yukarı yüzmeye çabalıyor, sığ sularda atak yapıp ringayı kovalıyordu. Çiga çakıla oturmuştu. Balıkçılar ağ salıp çigayı çekmek için donun bütün bütün bastırmasını beklediler.

Kasımda Melekoflar Gregor'dan mektup aldılar. Romanya'dan yazıyordu. Yaralanmış. Sol kolunun kemiğini mermi dağıtmış. Yarası iyi olana kadar onu memlekete göndereceklermiş. Bu haberin hemen ardından Melekof hanesinin başına bir başka dert bela oldu. On sekiz ay önce Pantaleymon parasız kalmış, Sergey Mokof'tan senet karşılığı yüz ruble ödünç almıştı. Yazın, ihtiyarı dükkâna çağırmışlar, parayı ödemeye niyeti olup olmadığını sormuşlardı. Pantaleymon dalgın gözlerle yarı boşalmış raflara, parıl parıl tezgâhlara bakmış, duralamıştı.

"Bekleyin biraz. Belimi doğrultayım, ödeyeceğim," demişti sonunda.

Ama belini doğrultamamıştı işte. Hasat iyi gitmemişti.

Hayvanlar da, satsan, para etmezdi. Ansızın, Haziranda kar yağar gibi, icra memuru köy odasında bitiverdi. Pantaleymon'u çağırttı, lafı uzatmadan durumu bildirdi:

"Ya yüz rubleyi ödersin..."

Polis müfettişinin masasının üstünde upuzun bir belge duruyordu. Çaresiz, Pantaleymon adamın okuduklarına kulak verdi:

MAHKEME KARARI

İmparator Hazretleri'nin 27 Ekim 1916 tarihli emirleri mucibince, Donetz Bölgesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi önünde Çavuş Pantaleymon Melekof'un satış senedi karşılığı tüccar Mokof'a olan yüz ruble borcu hakkında tüccar Sergey Mokof'un ileri sürdüğü talep dinlendi. Medeni Kanun'un 81, 100, 129, 133 ve 145'inci maddelerine iktizaen:

Çavuş Pantaleymon Melekof'un tüccar Mokof'a 21 Haziran 1915 tarihli satış senedi karşılığı yüz ruble ve ilaveten mahkeme masrafları için üç ruble ödemesine karar verildi. Karar davalı gıyabında alındı, kesinleşmedi.

Medeni Kanun'un 156'ncı maddesinin 3'üncü fıkrası mucibince bu karar kanun niteliğindedir ve derhal uygulanacaktır.

Donetz Bölgesi Yedinci Dairesi'ne bağlı Sulh Hâkiminin, İmparator Hazretleri'nin talimatları mucibince emri:

Sözü geçen hüküm ilgili kişiler ve teşekküllerce kanuna harfiyen riayet edilerek uygulanacaktır. Bütün mahalli polis ve askeriye makamları, mahkeme kararını uygulamakla görevlendirilen memura görevini yerine getirmesi için kanun dairesinde yardımcı olacaklardır.

Kararın okunması bittikten sonra Pantaleymon eve gitmek için izin istedi, parayı hemen o gün getireceğine söz verdi. Fakat doğru Korşunof'a gitti. Alanda Aleksey Şamil'i gördü.

"Nasıl, topallayıp gidiyor musun hâlâ?" dedi Şamil.

"Her zaman olduğu gibi."

"Uzağa mı gidiyorsun?"

"Korşunoflara gidiyorum. İş için."

"Ya? Pek memnunlar hayatlarından. Oğulları Mitka cepheden dönmüş diye duydum."

"Öyle mi?"

"Öyle dediler," dedi Şamil. Gözünü, yanağını oynattı. Tütün torbasını çıkarırken ekledi:

"Sar bir sigara bakalım, ihtiyar," dedi. "Kâğıdı benden, tütünü senden."

Pantaleymon bir sigara yaktı. Korşunoflara gitsin mi gitmesin mi, bilemiyordu. Sonunda gitmeye karar verdi. Topal aksak yola koyuldu.

Şamil arkasından bağırdı:

"Mitka da haç almış! Senin oğlanlara yetişmeye çalışıyor. Artık köyde haçdan geçilmeyecek. Tarlada serçe sürüsü kadar oldu be!"

Pantaleymon ağır adımlarla köyün sonuna kadar yürüdü. Korşunofların evinin penceresinden içeri bir göz attı, bahçe kapısına yöneldi. Miron kendisi karşıladı onu. Çilli yüzü sevinçten parlıyordu.

"Duydun mu, ne talihliyiz?" diye sordu, Pantaleymon'un koluna girerek.

"Şimdi Aleksey Şamil söyledi. Ama ben sana başka iş için geldim..."

"İşin bekler, canım! Gel içeri, oğlanı gör hele bi. Gelişini kutlayalım, bir iki kadeh atalım dedik. Benimki köşeye bir şişe koyduydu, böyle günlere..."

"Söylemene ne hacet?" dedi Pantaleymon. Gülümseyerek burnunu oynattı. "Kokuyu aldım bile ben!"

Miron kapıyı ardına kadar açtı, Pantaleymon geçsin diye yana çekildi. Pantaleymon eşiği geçer geçmez masanın ardında oturan Mitka'yı gördü.

"Gördün mü, asker oğlumuzu!" diye haykırdı o sırada büyükbaba Grişaka. Gözleri dolu dolu, Mitka'nın omzuna sarıldı.

Pantaleymon Mitka'nın uzun elini avcunun içine aldı, bir adım geri çekilip tepeden tırnağa süzdü oğlanı. Şaşmış kalmıştı.

"N'oldu? Ne bakıyorsun öyle?" dedi Mitka, boğuk bir sesle, gülümseyerek.

"Nasıl bakmayayım? Şaştım da kaldım! Grişa'yla birlikte yolcu ettiydim seni, daha çocuktunuz. Bir de şu haline bak şimdi! Kazak olmuşsun ki ne Kazak olmuşsun! Ataman Alayına lâyıksın."

Lukiniçna bir bardağa votka dökmeye çalışırken yaşlı gözlerle Mitka'yı süzüyordu. Dikkat etmedi, içkiyi taşırdı.

"Hey, şapşal! N'apıyorsun? Ziyan edilir mi bu içki be?" diye Miron azarladı karısını.

"Sevinçli gününüze içiyorum. Sağlığına, senin de, Mitka! Daha nice mutlu gelişlere!" Pantaleymon gözlerinin mavice aklarını döndüre döndüre koskocaman bardağı dikti, kirpiklerini hafifçe titreterek bir solukta içti bitirdi votkayı. Dudaklarını, bıyıklarını yavaşça avucuna sildi, gözlerini bardağın dibinden ayırmadan, başını arkaya atıp son kalan damlayı da boğazından aşağı indirdi, ancak ondan sonra bir soluk aldı. Kırpış kırpış gözlerle ağzına bir hıyar turşusu attı. Lukiniçna bardağını yeniden doldurdu. İhtiyar hemen orda, birden, kafayı buldu. Mitka gülümseyerek onu seyrediyordu. Kediyi andıran gözleri kâh daralıp yeşil bir çizgi oluyor, kâh açılıp koyuluyordu. Delikanlı köyde görünmeyeli adamakıllı değişmiş, tanınmaz olmuştu. Bu karayağız, kara bıyıklı Kazakta üç yıl önce askere giden dal gibi oğlanı ara bul, bulabilirsen! Bayağı büyümüş, boy atmış, omuzları genişlemişti. Eti budu yerindeydi. Herhalde beş puddan az çekmezdi. Yüzü kabalaşmış, sesi kalınlaşmıştı. Yaşından da büyük gösteriyordu. Yalnız gözleri, tıpkı eskisi gibiydi. Yine öyle tedirgin edici, huzursuz.

Anası oğlunun gözlerinin içine bakıyordu. Bumburuşuk eliyle kısa, sert saçlarını, dar beyaz alnını okşayıp duruyordu, güle ağlaya.

"Demek haç aldın ha?" dedi Pantaleymon, sarhoş sarhoş sırıtarak.

"Kazaklar arasında haç almayan kaldı mı ki?" dedi Mitka. Kaşlarını çattı. "Kruçkof'un üç haçı var. N'aptı? Hiç! Aylak aylak dolaşıp duruyor karargâhta..."

İhtiyar Grişaka bir acele söze karıştı:

“Gururlu oğlan. Benim gibi tıpkı, kerata! Kimsenin önünde eğilmez.”

“Adama onun için haç vermezler!” dedi Pantaleymon, sert bir sesle. Miron çekti onu, bir başka odaya götürdü. Orda bir sandığın üstüne oturttu.

“Natalya nasıl? Torunlar? Sağ salim ya hepsi? Tanrıya şükür! İş için geldim demedin miydi sen? Söyle, nedir? Söyle de kurtul, yoksa yine içmeye dalacaz, sarhoş olup konuşamayacaksın.”

“Bana para ver! Tanrı aşkına yardım et bana, yoksa bunlar... Bu, bu... para işi beni mahfedecek!” Pantaleymon sarhoşça boyun büküp yalvardı. Miron onun sözünü kesti.

“Ne kadar?”

“Yüz.”

“Yüz ne?”

“Yüz ruble.”

“Söylesene be adam!”

Gitti sandığı karıştırmaya başladı. Az sonra yağlı bir mendil çıkardı, çözdü, on tane onluk banknot saydı.

“Sağolasın, Miron Gregoriyeviç! Bizi sefaletten kurtardın.”

“Yok yok, teşekküre ne hacet? Hısım akrabayız, ne de olsa...”

Mitka köyde beş gün kaldı, geceleri Anikuşka’nın karısının koynunda yattı. Kadıncağızın çaresizlik içinde çırpınıp duruşuna, daha da çok kendisine acıyordu. Kocası gurbette, biçare, uysal kadın! Gündüzlerini akrabalarının, dostlarının yanında geçirdi. Üzerinde ince, hâki bir ceket, kasketi başının arkasına itili, kollarını sallaya sallaya sokakları arşınlıyor, soğuğa meydan okuyordu. Bir akşam Melekoflara uğradı. Sıcacık mutfağa dışardan ayaz kokusu, unutulmaz sert asker kokusu getirdi. Oturdu savaştan, köyde olup bitenlerden söz etti, sonra yeşil gözlerini kısıp Darya’ya baktı. Kalktı dışarı çıktı. Kapı ardından çarpar çarpmaz mum alevi gibi titredi Darya. Dudaklarını kıstı, tam başörtüsüne uzanıyordu, İlyinişna sordu:

“Darya, nereye gidiyorsun?”

“Biraz dışarı çıkacaktım.”

“Dur, ben de geliyorum.”

Pantaleymon yerinden kımıldamadı. Hiç bakmadı. Soruyu da, cevabı da işitmezlikten geldi. Yanından geçip kapıya yönelen Darya’nın gözkapakları gözlerindeki kurtça ışıltının üzerine indi. Kaynanası ağır vücuduyla yıkılır gibi arkasından yürüdü. Mitka bahçe kapısında durmuş öksürüyor, ayaklarını yere sürtüyordu. Kapı mandalının sesini duyunca döndü, basamaklara doğru bir iki adım attı.

“Sen misin ordaki Mitka? Avlumuzda yolunu mu şaşırdın, n’oldu?” diye çaktırmadan, kurnazca seslendi İlyinişna. “Bahçe kapısını iyi kapa ardından, olmaz mı, yoksa bütün gece çarpar durur. Rüzgâr var.”

“Yolumu filan kaybetmedim. Kaparım kapınızı,” dedi Mitka, acıklı bir sesle. Sokağı geçip doğru Anikuşka’nın avlusuna yollandı.

Mitka âzade kuş misali dertsiz bir hayat yaşıyor, gününü gün ediyordu. Yarın Allah kerim! Askerlik pek sarmadı onu. Damarlarında kanı savuran yüreği korku nedir bilmezdi ama, kendini göstermeye de pek heveslenmedi. Orduda sicili hiç iyi değildi. İki kere divanı harbe çıkmıştı: Birinde uyruk değiştirmiş bir Lehistanlı kadının ırzına geçmekten, birinde hırsızlıktan. Savaşta geçen üç yıl içinde yediği cezalar sayılmakla tükenmezdi. Bir gün az kalsın kurşuna diziliyordu, ne yaptı etti kurtardı paçayı. Alayın en azılı kişilerinden biri olduğu halde, güler yüzlü şen mizacından, açık saçık türkülerinden, dost canlılığı ve içtenliğinden, Kazaklar severlerdi onu. Gözünü budaktan esirgemez, ataklıkta eşkıyaya taş çıkartırdı, o yüzden subaylara da kendini sevdirmişti. Hiçbir şeyi umursamadan yumuşacık, kurtça adımlarla yürüyordu yolunda. Sahiden kurda benzer bir hali vardı: Yürüyüşünde, büyük yeşil gözlerinin haince bakışında, hatta başını çevirişinde... Boynundan aldığı bir mermi yarasından sonra başını her yöne çeviremez, yana ya da geriye bakmak

istedi mi bütün gövdesiyle dönerdi. İri kemiklerini saran kasları sımsıkıydı. Hareketleri hafif ve ölçülü. Bir vadide sabanla karılıp üste çıkarılan iyi, kara toprak gibi apaçık sağlık ve kuvvet kokardı nereye varsa. Hayat önünde uzayıp giden basit mi basit, dümdüz bir yoldu. Kendisi o yolun tek ve egemen yolcusu. Düşünceleri de aynı ilkellikte, öyle basit ve dümdüzdü. Aç mısın? Çalabilirsin. Hatta, çalmalısın. Kendi yoldaşlarından bile! Mitka aç kaldı mı çalardı. Çizmelerin mi yıprandı? Bir Alman esirden al geçir ayağına! Dünyada ondan kolay ne var? Ceza mı gördün? İşlediğin suçun bedelini ödeyeceksin! Mitka buna çoktan razıydı. Kaç kere siperden çıkmış gitmiş, peşi sıra sürükleyip getirdiği yarı boğulmuş Alman nöbetçileriyle dönmüştü. En tehlikeli görevlerin gönüllüsüydü. 1915'te bir gün düşman süngüleri altında doğranmasına ramak kaldı. Esir düştü. Aynı gece, tırnaklarının paralanması pahasına, içine tıkıldığı sundurmanın damını deldi kaçtı. Üstelik, bir takım araba koşumunu da yanında yadigar getirdi! Böyle yapa yapa nice vartalar atlatmıştı Mitka!

Altı gün sonra oğlunu arabayla Milerovo istasyonuna götüren Miron, yeşil vagonlar tangır tungur önünden geçip gidene kadar durdu baktı. Sonra kırbacının sapını yere çarptı, kızarmış gözleri önüne dikili kaldı öyle. Lukiniçna oğlunun ardından yaman gözyaşı döktü. İhtiyar Grişaka öksürdü, sümkürdü, elini paltosuna sildi. Anikuşka'nın yapayalnız karısı Mitka'nın sevip okşarken onca ateşli iri gövdesini hatırlayarak, ondan kaptığı belsoğukluğunun acısını çeke çeke ağladı durdu.

Rüzgârın bir atın yelesini dolaştırması gibi zaman, günleri birbirine düğümlüyordu. İsadoğdu yortusundan az önce havada beklenmedik bir ılınma oldu. Günlerce yağmur yağdı, tepelerin kurumuş sel yataklarından sular boşandı. Çıplak yamaçlarda eski otun, yosun kaplı kireçli kayaların rengi yeşile çaldı. Don'un kıyılarında sular köpürdü, buz ceset mavisi oldu, kabardı, çıplak kara topraktan anlatılmaz tatlı bir koku yükseldi. Şosede teker izlerinde sular habbelendi. Köyün ardındaki killi yarlar yeni toprak kaymalarından ağız ağız açıldı. Güneyden esen rüzgâr

ağır ot çürüğü kokusu getirdi burunlara ve öğle vakti, ilkbaharda olduğu gibi yumuşak, kumru mavisi gölgeler oturdu ufka. Köyde çitlerin dışına atılan kül yığınlarının çevresinde üzeri çırpıntılı gölcükler belirdi. Saman yığınlarının dibinde toprak eridi, çamura döndü. Islak samanın tıkayıcı tatlı kokusu gelip geçenlerin genzini gıdıklıyordu. Gündüzün, saçaklarında buz sarkıtlarının sıralandığı saman damlardan, kirişlerden ziftsi sular akıyor, çitlerde saksağanlar ötüşüyordu. Korşunofların avlusunda kışlayan köyün boğası, vakitsiz bir ilkbahar yorgunluğuyla böğüre böğüre boynuz çalıp çiti paraladı, parıldak göğsünü yıllanmış, kurt yemiş bir sabana sürterek gevrek, sulu karı tepti attı.

Yortunun ikinci günü Don çatladı. Çözülen buzlar akıntının ortasında korkunç bir çatırdamayla, uğultuyla akıp gittiler. Kocaman, uykulu balıklar gibi buz parçaları kıyılara çarpıp ses çıkarıyordu. Don'un ardında hırçın Güney rüzgârı kavakları öne öne eğiyordu. Çırpıntılı ama, sessiz.

Hava kararmadan az önce tepenin üstünde rüzgâr kükremeye başladı. Kargalar alanda kanat çırpıp bağrıştılar. Hristonya'nın domuzu ağzında bir demet otla Melekofların avlusunun önünden koştu geçti. Pantaleymon bildi, bahar yine güdük kalmıştı. Sabaha her bir yanı don çalacaktı. Gece rüzgâr doğuya döndü. Ilıyan havayla cıvıyan karların üzeri yer yer incecikten, billursu bir buz tabakasıyla örtüldü. Sabahleyin rüzgâr Moskova yönünden esiyordu. Hava dona kesti, kış olanca şiddetiyle geri geldi. Yalnız Don'un orta yerinde buz saçakları, büyük beyaz katmanlar, habire aşağı akıyordu. Bayırda çıplak toprak ayaz ayaz tütüyordu.

Yortudan az sonra köy kâtibi bir toplantıda Pantaleymon'a Kamenskaya'da Gregor'u gördüğünü, oğullarının yakında onları ziyarete geleceğini haber verdi.

VII

Küçük, kara, kıllı elleriyle Sergey Mokof, hayatın bütün nabız atışlarını izlerdi. Kimi zaman hayat gelir uyardı oyununa, kimi

zaman, suda boğulan adamın boynuna asılı taş misali, komazdı gitsin. Çok görmüş geçirmişti, hayatta bilmediği, cebelleşmediği güçlük kalmamıştı. Taa ne zaman, daha zahire ambarını işlettiği sıralardı, Kazakların ürününü yok pahasına ellerinden almış, sonra da tam dört bin pud işe yaramaz, yanık buğdayı arabalara yükleyip köyün dışına taşımış, ırmağa dökmüştü. 1905'i de hatırlıyordu. Karanlık bir güz gecesi köyden biri çiftesini üzerine boşaltıvermişti. Aldındı verdindi, bunca yıl, Mokof altmış bin ruble toplamıştı. Volga-Kama bankasında yığılı duruyordu bu para şimdi. Ne ki, uzaktan uzağa, büyük kargaşalık günlerinin gelip çattığını seziyordu Mokof. Kötü günler vardı önünde. Bekledi o günleri ve yanılmadığını gördü.

1917 Ocağında, veremden az az ölmekte olan öğretmen Balanda bir gün yanına varıp yakındı:

"İhtilâl geldi kapıya dayandı, ben burda bak ne aptal, gözü yaşlı bir hastalıktan ölüp gidiyorum! Yazık valla, yazık, Sergey Platonoviç! Şu senin para torbalarının ağzının yırtılacağı, şu sıcacık yuvanı bırakıp tüyeceğin günü görmeden ölmek yok mu, asıl o koyuyor bana!"

"Niçin yazık oluyormuş?"

"Sen söyle, değil mi? Her şeyin yıkılıp dağıldığını görmek hoş olmaz mı yani?"

"Hiç de olmaz, dostum! Sen nasıl olsa ondan önce öleceksin!" dedi Sergey Platonoviç, kızdığını belli etmeden.

Ocak ayında Rasputin'le Çarın ailesi hakkında çıkan şehir dedikodularının yankıları Don havzası köylerinde hâlâ revaçtaydı. Fakat Mart başında Çarlığın devrildiği haberi gelince, birden Sergey Platonoviç neye uğradığını şaşırdı. Kazaklar haberi tutuk bir endişe ve merakla dinlediler, pek bir tepki göstermediler. O gün genç, ihtiyar bütün Kazaklar Mokof'un kapıları kapalı dükkânı önünde toplandı. Yeni köy atamanı, kızıl saçlı, şaşı bir Kazak, haberin ağırlığı altında yıkılmışa benziyordu. Dükkânın dışında sürüp giden heyecanlı tartışmalara hemen hiç katılmadı.

Arada sırada gözlerini kısıp Kazakları süzüyor, telaşlı bir sesle bağırıyordu: "Eh, gördünüz mü şimdi başımıza geleni? N'apıcaz şimdi?"

Dükkânın önünde toplanan kalabalığı gören Mokof çıkıp yaşlılarla konuşmaya karar verdi. Tilki postu paltosunu giydi, gümüşten başında adının ilk harfleri yazılı bastonuna dayanarak evinin basamaklarından indi.

"Evet, Mokof, okur-yazar adamsın sen. Anlat biz cahillere de bilelim, n'olacak şimdi?" diye sordu Matvey Kaşulin. Kaygılı kaygılı gülümserken küçücük burnunun çevresinde yüzünün derisi kırış kırış oldu.

Yaşlı Kazaklar saygıyla kasketlerini çıkarıp Mokof'un selamını aldılar, yana çekildiler. Mokof ufak kalabalığın ortasına vardı.

"Çar olmadan yaşayacağız artık..." diye başladı, duraksadı.

Yaşlılar hep birden konuşmaya başladılar:

"Nasıl yani, Çar olmadan?"

"Babalarımız, atalarımız hep çarların buyruğu altında yaşadılar da şimdi mi gereksiz oldu Çar?"

"Başsız gövde yaşar mıymış hiç?"

"Ne biçim bir hükümet olacak dersin?"

"Haydi konuş, Sergey Platonoviç, konuş! Bizden mi çekiniyorsun yoksa?"

"Belkim kendi de bilmiyor," dedi birisi, gülümseyerek.

Sergey Platonoviç gözlerini köhne lastik galoşlarına dikmiş, aptal aptal bakıyordu. Güç bela konuştu:

"Devlet Duması yürütecek işleri bundan böyle," dedi.

"Cumhuriyet olacağız."

"Bu da mı gelecekti başımıza? Allah kahretsin!"

"Nur içinde yatsın, İkinci Aleksandır zamanında nasıl askerlik yaptıydık, hatırladım da şimdi..." diyecek oldu Avdeyiç, asık yüzlü Bogatiryof sert bir sesle sözünü kesti:

"Çok dinledik onu, geç! Sadede gel!"

"Kazakların sonu geldi derim ben."

"Nedir bu grevler filan, canım? Bu gidişle yakında Alamanları Petersburg'ta ağırlayacağız."

"Bu eşitlik dedikleri olursa, tamam! Bizi mujiklerle bir tutacaklar."

"Yakında topraklarımızı da elimizden alırlar!"

Sergey Platonoviç zorla gülümsedi. Çevresini saran ihtiyarların endişeli yüzlerine baktı. Birden sıkıntı bastı içini. Alışık olduğu bir hareketle kırçıl sakalını yarıp ikiye ayırdı, kızgın kızgın konuştu. Kime kızdığı belli değildi.

"Görüyorsunuz işte, Rusya'yı ne hale getirdiler!" dedi. "Sizi köylülere benzetecekler, imtiyazlarınızı elinizden alacaklar, bir de üstüne, eski defterleri açacaklar, görürsünüz! Kötü günler geliyor, kötü!.. Her şey hükümetin kimin eline geçeceğine bağlı. Yoksa mahvolduk gitti demektir."

"Yaşarsak göreceğiz," dedi ihtiyar Bagotiryof. Başını sallayıp kalın kaşlarının altından güvensiz gözlerle süzdü Mokof'u. "Sen kendi derdine yan, Sergey Platonoviç! Bizim için hayat belki daha iyi olur."

"Nasıl yani, daha iyi olur?" diye sordu Mokof, pis pis.

"Belki yeni hükümet savaşa son verir, ha? Olmaz mı dersin?"

Mokof, adam sen de gibilerden elini sallayıp evin yolunu tuttu. Kafasından karmakarışık düşünceler geçiriyordu: Para, değirmen, işlerin gitgide kesatlaşması. Yelizavetta'nın Moskova'da olduğu, Vladimir'in de yakında Novoçerkask'tan döneceği aklına geldi. Çocukları için duyduğu endişenin kör ucu düşüncelerinin tedirgin kargaşasını gidermedi. Merdiven başına vardı. Çevresinde hayat birden bir açmaza düşmüş gibiydi. Üzücü düşüncelerden içinde bir sıkıntı... Arkasına dönüp yaşlı Kazakların olduğu yere bir baktı, merdiven parmaklıklarının üzerinden tükürüp sayvanı geçti, odasına girdi.

Anna İvanovna kocasını yemek odasında karşıladı. Her zamanki renksiz, heyecansız bakışlarıyla süzdü onu. "Çaydan önce bir şey yemek ister miydin?" diye sordu.

"İstemem, istemem! Ne yemeği?" Mokof kadını nefretle bir yana iteledi. Ağzında pas gibi bir tad vardı. Kafasının içi karanlık, boş.

"Liza'dan mektup var."

Anna İvanovna ayaklarını sürüye sürüye yatak odasına gitti (evliliklerinin ilk gününden beri çeşitli ev işlerinin yükü altında bunaldığından hep böyle yürürdü) zarfı açılmış bir mektup getirdi.

Sergey Platonoviç hayatında ilk kez kızını düşündü.

"Kafasız, saçma sapan bir kız, ne yazık ki," dedi içinden. Mektubun zarfı sert kâğıttan yapılmıştı. Zarftan saçılan kokuyu duyunca burnunu buruşturup çabucak okudu mektubu. Mektupta geçen "ruh hali" deyimi üzerinde biraz durdu, gizli bir anlamı olup olmadığını araştırdı. Liza en sonunda para istiyordu. Sergey Platonoviç son satırları okurken kafasındaki o acı boşluğu yeniden duydu, birden ağlamaklı oldu. Hayatı olanca çoraklığı, kısırlığıyla gözünün önüne geldi.

"Kız bana yabancı," diye düşünüyordu, "ben de ona yabancıyım. Yalnız para istediği zaman hatırlıyor babası olduğumu. Gidi bacaksız aşüfte! Kim bilir kaç sevgiliyle düşüp kalkıyor... Ama çocukken ne güzel saçları vardı! Yalnız benimdi o zaman... Tanrım, nasıl da değişiyor her şey! Bu yaşıma geldim, hâlâ aptallıktan kurtulamadım. Hayatım hep daha iyi olacak diye kurdum, inandım buna ya, bak ne yalnızım şimdi! Yol kenarında ayazma gibi! Dalaverayla kazandım paramı hep. Namuslu yoldan para kazanılmaz ki!.. Soydum soğana çevirdim herkesi, şimdi de bu ihtilâl çıktı başıma, yarın öbür gün kendi uşaklarım beni evimden kovmaya kalkarsa hiç şaşmam. Allah tümünün belasını versin! Ya çocuklarım? Vladimir dangalağın teki... Saçma sapan bir şey, bu hayat. Hiçbir şeyin önemi yok aslında, belki..."

Karışık bir çağrışımla, vaktiyle değirmende yer alan bir olay aklına geldi. Kazak müşterilerinden biri tartıda hile yapıldığından

yakınıp mesele çıkarmış, parayı ödememeye kalkmıştı. Şamatayı duyan Sergey Platonoviç makine dairesinden çıkıp geldi, n'oluyor diye. Hikâyeyi dinledi, kantarcıya adama unu vermemesini söyledi. Ufak tefek, çelimsiz Kazak un çuvalının bir ucundan, değirmende çalışan işçilerden Zavar öbür ucundan karşılıklı çekiştirmeye başladılar. Zavar fıçı gibi göğüslü bir adam irisiydi. Kazak Zavar'ı itti, o da kolunu kaldırıp kocaman yumruğunu şakağına indirdiği gibi adamı yere serdi. Zavallı sersem sersem ayağa kalktı. Sol şakağı çürümüştü. Sergey Platoniviç'e doğru bir adım attı, ağlamaklı bir sesle haykırdı:

"Al unumu! Al da tıkın, patla!" Omuzları sarsıla sarsıla yürüdü gitti.

Nerden hatırlamıştı şimdi bu olayı? Sonunu da hatırlıyordu: Kazağın karısı gelmiş, unu istemişti. Öbür müşterilere kendini acındırmak için nasıl da zorla, yalancıktan gözyaşı dökmüştü!

"Bu ne biçim iştir, dostlar? Böyle davranmaya ne hakkı var yani? Ver unumuzu bizim!"

"Haydi bas git, teyze, git Allasen! Kıs sesini, yoksa yolarım bak saçlarını!" diye Zavar alay etmişti onunla.

Tıpkı o Kazak gibi ufarak, çelimsiz biri olan kantarcı Valet Zavar'ın üstüne çullanmış, bir güzel dayak yemişti o gün. Sonra da işi bırakıp temelli gitmişti. Mokof olanlardan hiç hoşlanmadıydı.

Bütün bunlar, mektubu elinde katlayıp görmeyen gözlerle önüne baktığı sırada hızla gözlerinin önünden geçti.

Günün sonunda içine nalet bir sıkıntı, bir acı gelmiş oturmuştu.

O gece iyi uyuyamadı. İlintisiz düşünceler, bilinçaltı istekler, özlemlerle ordan oraya döndü durdu. Ertesi sabah Yevgeni Listnitski'nin cepheden döndüğünü duyunca Yagodne'ye kadar gidip gerçek durumu öğrenmeye, zihnini bunaltan endişe verici önsezilerden kurtulmaya karar verdi. Yemelyan beygiri hafif kızağa koştu, efendisini Yagodne'ye götürdü.

Güneş sapsarı bir kayısı gibi olmaya durmuştu köyün üstünde. Güneşin yukarısında, aşağısında bulutlar tutam tutam çözülüp

dağılıyor, giderek kayıplara karışıyordu. Buz gibi ayaz havada ağır meyva kokusunu andırır bir koku vardı. Yolun buzu hayvanın ayakları altında kırıldı, ufalandı. Burun deliklerinden çıkan buğu rüzgârla gelip yelesine takıldı, orda kırağı oldu. Süratten ve soğuktan sinirleri yatışan Mokof oturduğu yerde uyuklamaya başladı. Oysa köy alanında toplanmış kara gocuklu Kazaklarla, yakaları kunduz derisi paltolu kadınlar görünüyordu.

Öğretmen Balanda orda, kalabalığın tam ortasında, rengi yeşile çalan dudaklarına mendilini bastırıp duruyordu. Yakasına kırmızı şerit takmıştı.

"... Görüyorsunuz işte, kahrolası Çarlık yıkıldı gitti," dedi, ateşten yanan gözlerle. "Artık oğullarınızı ellerinde kırbaçla işçileri bastırmaya yollamayacaksınız. Çar denen o kan içici canavara bunca zaman uşaklık ettiniz ama onun da sonu geldi artık. Şimdi Kurucu Meclis yepyeni, hür bir Rusya'yı yönetecek. Başka türlü, mutlu, güzel bir hayat getirecek Rusya'ya."

Sevgilisi arkadan eteğini çekiştirip fısıldıyor, yalvarıyordu:

"Yeter artık, Mitya! Fena olacaksın, bilmiyor musun? Yine kan tüküreceksin sonra... Mitya, sana diyorum!"

Balanda'yı dinleyen Kazakların kimi suçlu suçlu öksürüyor, kimi güldüğünü belli etmemeye çalışıyordu. Bırakmadılar sözünü bitirsin. Kalabalığın içinden acımalı, kalın bir ses yükseldi:

"Evet, anlaşılan iyi bir hayat olacak ya, sen, zavallı o günleri göremeyeceksin. Sen evine gitsen şimdi daha iyi olur. Hava serin."

Balanda sözünü çarçabuk bağladı, küskün küskün uzaklaştı.

Mokof, Yagodne'ye öğle üzeri vardı. Yemelyan beygiri başlığından tutarak ahırın yanındaki söğüt çubuklarından yapılma yemliğe götürdü. Mokof kızaktan inip gocuğunun altında gömleğinin cebinden mendilini çıkarmaya uğraşırken, o, hayvanın koşumlarını çözdü, sırtına bir çul attı. Merdivenin dibinde kocaman, pas rengi bir av köpeği çıktı Mokof'un önüne. Yolunun üstünde durdu, uzun bacaklarını gere gere esnedi. Merdivenin orda serilmiş yatan birkaç köpek daha ardından ayaklandılar.

Sergey Platonoviç köpeklerin sayısından ürktü, merdivenden hızla geri geri çıktı.

Aralık kupkuruydu. İyi de aydınlanmıştı. Burnuna keskin köpek ve sirke kokuları çarptı. Bir sandığın üzerinde duvara iliştirilmiş geyik boynuzlarından bir Kafkas subay kalpağı, gümüş tokalı bir kaput başlığı ve bir Kafkas pelerini sarkıyordu. Sergey Platonoviç onlara bakarken, bir an, sanki yanı başında uzun boylu, kılıksız, kambur biri duruyormuş sandı. Yan odadan kara gözlü tombul bir kadın çıktı, Mokof'a dikkatle baktı. Alımlı esmer yüzündeki ciddi ifadeyi değiştirmeden sordu:

"Nikolay Alekseyeviç'le mi görüşmek istiyorsunuz? Bir dakika, haber vereyim."

Bu tombul, güzel kadının Aksinya olduğunu neden sonra anladı Sergey Platonoviç. Ama o onu hemen tanımıştı. Kiraz rengi dudaklarını kıstı, pürüzsüz çıplak kollarının hafif bir hareketiyle belini doğrularak dimdik durdu. Kapıya vurmadan girdi salona, ardından kapattı kapıyı. Az sonra dışarı çıktı. İhtiyar Listnitski de peşinden geldi. Ağırbaşlı, ağırlayıcı bir gülümsemeyle, yukardan konuştu:

"Aaa, Mokof, bakkal efendi! Hayrola? Gel, gel içeri!" Yana çekilip eliyle konuğunu salona buyur etti.

Sergey Platonoviç kendinden üstün kişilerden esirgememeyi çoktandır âdet edindiği saygıyla eğilerek içeri girdi. Yevgeni Listnitski ona doğru ilerleyip elini uzattı. Burundan sıkma gözlüğünün ardında gözleri kısık bakıyordu insana.

"Çok iyi, çok iyi, aziz dostum Sergey Platonoviç! Nasılsın? Yaşlanmıyorsun ya, ha?"

"Tabii, yaşlanmak da neymiş, Yevgeni Nikolayeviç? Sizden çok yaşayacağım daha ben. Fakat siz ne âlemdesiniz? İyisiniz inşallah?" dedi Mokof.

Yevgeni gülümseyince altın dişleri göründü. Mokof'un koluna girerek yer gösterdi. Küçük masada oturdular, karşılıklı hoş beş ettiler, son görüşmelerinden beri yer alan değişikliklerin izlerini

aradılar birbirlerinin yüzünde. General, Aksinya'ya çay getirmesini söyledi, geldi Mokof'un yanında durdu. Bir eli masanın üstünde, "Ne var ne yok köyde? Duydunuz mu... iyi haberleri?" diye sordu.

Mokof generalin çenesinin altından sarkan tıraşlı deriye bakarak içini çekti.

"Duymaz olur muyuz?"

"İşin buraya varacağı belliydi zaten!" dedi general. Piposundan derin bir nefes çekti. Âdemelması titredi, bir an. "Savaş daha başlar başlamaz ben biliyordum böyle olacağını. Evet, hanedanın sonu gelmeye mahkûmdu. Gel de Merzkovski'yi hatırlama şimdi!.. Hatırladın mı, Yevgeni? Birinci Petro'yla Aleksey'in hikâyesini? İşkenceden çıktıktan sonra Çarın oğlu babasına ne der? 'Senin torunların çekecek bu suçun cezasını!..'"

"N'oldu, ne bitti tam bilmiyoruz. Daha bir haber alamadık," dedi Mokof, sinirli sinirli. İskemlesinde kıpırdandı, bir sigara yaktı. Sonra sözünün ardını getirdi: "Bir hafta var, gazete okumadık. Yevgeni Nikolayeviç'in izne geldiğini duyunca kalktım geldim, ne oldu gerçekte, bundan sonra ne olabilir, öğreneyim dedim."

Yevgeni'nin perdahlı yüzündeki gülümseme kayboldu.

"Olaylar kötü... Erlerin maneviyatı çok bozuk. Savaşa devam etmek istemiyorlar, canlarına tak etti. Doğrusunu istersen, bu yıl elimizde hiç doğru dürüst asker de olmadı. Haydut çetesi, hepsi. Yabani, başıbozuk adamlar. Babamın aklı almıyor tabii, ordumuzun ne kadar bozulduğunu imkânı yok anlatamıyorum ona. Adamlar akıllarına estiği gibi mevzilerini bırakıp gidiyorlar. Subaylarını öldüren mi istersin, sivil halkı soyup kılıçtan geçiren mi... Askeri emirlere itaatsizlik artık olağan oldu."

Yaşlı general, "Balık baştan kokar!" diyerek ağız dolusu tütün dumanı savurdu.

"Doğru değil, hiç de öyle değil," dedi Yevgeni. Kaşlarını çattı. Bir gözü asabi asabi seğiriyordu. "Ordu alt kademelerinden bozu-

luyor. Bolşevikler bozuyorlar, dağıtıyorlar orduyu. Kazak tümenleri bile öyle. Hele piyadeyle bir araya düşenlere hiç güven olmaz! Hepsinde bir bıkkınlık var. Evlerine dönmek istiyorlar... Sonra Bolşevikler..."

Mokof tutamadı kendini, "Ne istiyor bunlar, yahu?" diye patladı.

"Ha," dedi Yevgeni, güldü. "İstedikleri... Bu Bolşevikler kolera mikrobundan beter, dostum. Şöyle ki, mikroptan daha kolaylıkla yapışıyorlar insana. Askerin aklını öyle bir çeliyorlar ki, sorma! Tabii, fikirleri demek istiyorum... Karantinaya koyamazsın, bir şey yapamazsın. Şüphesiz aralarında çok zeki olanları da var. Bazılarını tanıdım. Bir kısmı var, Nuh der peygamber demez, öyle bağlılar fikirlerine," birden kızdı, köpürdü, "ama çoğunluk başıbozuk, ahlâksız hayvan sürüsü! Bolşevik inancını filan taktıkları yok, akılları fikirleri talanda, ya da savaşı bırakıp kaçmakta. Tek istedikleri, iktidarı ele geçirip kendi deyimleriyle 'emperyalist' savaşa son vermek. Ne şartla olursa olsun. Hatta müttefiklerden ayrı bir barışa bile razılar. Ondan sonra toprağı köylülere, fabrikaları işçilere devredecekler. Tabii, aptalca oluşunu bırak, olacak şey değil. Sırf ütopya! Ama işte böyle ilkel yollardan, askeri kendilerinden yana çekmeyi başardılar."

Listnitski kendini kapıp koyvermeden, için için kabaran bir öfkeyle konuşuyor, fildişi sigara ağızlığını elinde döndürüp duruyordu. Mokof, sanki hemen yerinden fırlayıverecekmiş gibi, bütün vücudunu öne eğip dinledi onun dediklerini. İhtiyar Listnitski içi geçmiş siyah keçe çizmeleriyle ayaklarını sürüye sürüye salonda dolaşıyor, yeşilsi kırçıl bıyıklarını çiğniyordu.

Yevgeni, sözüne devamla, nasıl daha ihtilâl patlak vermeden Kazakların intikamından korkup alayından kaçmak zorunda kaldığını, Petrograd'ta tanık olduğu olayları anlattı. Kısa bir süre hiç konuşmadılar. Sonra gözlerini Mokof'un burnuna diken ihtiyar damdan düşer gibi sordu:

"Peki, sonbaharda baktığın kır atı alıyor musun, almıyor musun, şimdi?"

"Şimdi bu zamanda bunlar konuşulacak şey mi, Nikolay Alekseyeviç?" dedi Mokof. Yüzünde dertli bir ifadeyle elini sallayıp kaşlarını çattı.

Bu sırada Mokof'un sürücüsü Yemelyan hizmetkârlar bölümünde çay içip ısınıyordu. Pancar gibi kızarmış yanaklarını kırmızı bir mendille sildi, köyden haber verdi. Yumuşak tüylü bir şala sarınmış Aksinya yatağın başında durmuş, göğsünü karyolanın oymalı tahtasına dayamıştı.

"Herhalde evimiz çoktan çökmüş gitmiştir, öyle değil mi?"

"Yoo. Niye çöksün?" dedi Yemelyan, yayvan bir sesle.

"Peki, komşular, Melekoflar ne âlemdeler?"

"İyiler."

"Piyotra izne gelmedi mi?"

"Valla hiç duymadım."

"Peki, Gregor?"

"Gregor İsadoğdu'dan sonra geldi. Geçen yıl karısı ikiz doğurdu. Yaralanmıştı, Gregor."

"Yaralanmış mıydı?"

"Evet ya, kolundan. Dalaştan çıkmış köpek gibiydi her bir yanı, yara bere içinde. Aldığı nişanlar mı fazlaydı, yaralar mı, valla bilmiyorum!"

"Nasıldı... Grişa demek istiyorum?" diye sordu Aksinya. Hıçkırmamak için öksürerek, titreyen sesine hâkim olmaya çalıştı.

"Her zamanki gibi. Şahin burun, karayağız, n'olacak? Türkoğlu Türk işte, bildiğin gibi."

"Onu demek istemedim... daha yaşlanmış mı acaba?"

"Ne bileyim? Belkim azcık yaşlanmıştır. Karısı ikiz doğurduğuna göre demek çok yaşlanmamış!"

"Ev çok soğuk," dedi Aksinya, ürpererek. Dışarı çıktı.

Yemelyan sekizinci fincan çayını koyarken Aksinya'nın ardından baktı.

"Pis, namussuz karı, n'olacak!" diye hırladı kendi kendine. "Daha dün köyde ayağı çarıklıydı, bi de şu haline bak şimdi... Hanım hanımcık olmuş ki ne! 'Ev çok soğuk'! Hah, kenar mahalle hanımı seni! Anan kancık köpek doğurmuş, besbelli. Hiç gelemem böylelerine. Gösteririm ben onlara, leş artıkları!.. 'Ev çok soğuk'muş! Hah! Gidi yılan seni!"

O kadar kızmıştı ki, sekizinci fincan çayını bitirmeden kalktı, haç çıkardı, dışarı çıktı. Küstah küstah bakındı çevresine, giderken. Tertemiz döşemeleri mahsustan çizmeleriyle kirletti. Dönüşte, efendisi ne kadar düşünceliyse, o da öyle. Hıncını beygirden çıkardı. Kamçının sapını hayvanın gerisine gerisine batırıyor, yakası açılmadık küfürler savuruyordu. Bu arada, hiç yapmadığı bir şey yaptı, efendisiyle tek kelime konuşmadı. Sergey Platonoviç de ürkek ve suskundu.

VIII

Güneybatı cephesinde yedekte tutulan piyade tümenlerinden birinin 1'inci Tugayı ile ona bağlı 27'nci Don Kazak Alayı Şubat İhtilâli'nden önce başgösteren karışıklıkları bastırmak için Petrograd'a gönderilmek üzere cepheden geri çekildi. Tugay cephe gerisine aktarıldı, yeni kışlık elbiseyle donatıldı, bir gün iyice beslendikten sonra trene bindirilip yola çıkarıldı. Ne ki olaylar alaylardan hızlı ilerliyordu. Daha hareket ettikleri gün, İmparatorun başkumandanlık karargâhında tahttan çekildiğini bildiren bir kararname imzaladığına dair ısrarlı söylentiler kulağa geldi.

Tugay yarı yoldan geri çevrildi. Razgon istasyonunda 27'nci Kazak Alayı trenden indirildi. Nakliye katarları bütün hatları tıkamıştı. Kaputlarına kırmızı bantlar iliştirilmiş erler omuzlarında İngiliz yapısı sağlam Rus tüfekleriyle peronda ordan oraya koşuşuyorlardı. Birçoğu heyecanlıydı. Bölüklere ayrılıp düzene sokulan Kazaklara endişeli gözlerle baktılar.

Yağışlı gün sona ermek üzereydi. İstasyon yapılarının damlarından şırıl şırıl sular akıyor, raylar arasında yağlı su birikinti-

lerinde yumuşacık koyun postu pus yansıyordu. Manevra yapan lokomotiflerin sesi boğuk ve kesik çıkıyordu. Yük ambarının gerisinde, bir kuzgunî ata binmiş tugay kumandanı alayı karşıladı. Atların topuklarına kadar ıslanmış bacaklarından buhar çıkıyordu. Süvari kolu geçtikten sonra kargalar korkusuzca uçup yola kondular, portakal rengi at pisliklerini eşeleyip gagalamaya koyuldular.

Yanında alay kumandanıyla gelen tuğgeneral, atının dizginlerini kıstı, bölüklere sert sert bakarak bir nutuk çekti. Kelimelerini zorlukla buluyor, ikide bir duraklıyordu.

"Kazaklar! Milletin arzusu üzerine İmparator İkinci Nikola hükümeti... hımmm... devrildi. Devlet Duması'nın Geçici Komisyonu hükümete el koymuştur. Ordu ve orduyla birlikte sizler bu... hımmmm... haberi sükûnetle karşılamalısınız... Kazaklara düşen ödev vatan toprağını dışardan ve... şey... yani... dışardan gelecek saldırılara karşı savunmaktır. Bugünlerde çıkan karışıklıklardan uzak tutacağız kendimizi, yeni hükümeti örgütleme işini sivillere bırakacağız. Biz bu işlere karışmamalıyız. Ordu için savaş ve siyaset... bağdaşmaz şeylerdir. Böyle temellerin... hımm... Sarsıldığı zamanlar, yani... böyle zamanlarda..." Tam burda, nutuk çekmeye alışık olmayan geri kafalı yaşlı general teşbihi bir türlü yerine oturtamadı. Alay sabırla bekliyordu. "...böyle zamanlarda çelik gibi sert olmalıyız. Sizin Kazak ödeviniz, asker ödeviniz subaylarınızın verdiği emirleri yerine getirmektir. Düşmanla eskisi gibi cansiperane dövüşeceğiz. Bu arada ordakiler," kolunu arkaya savurup belirsiz bir işaret yaptı, "Duma, ülkenin kaderini çizsin. Savaşı sona erdirdikten sonra memleketin iç hayatında bizim de göreceğimiz işler olacak. Ama şimdilik... orduyu yüzüstü bırakmamalıyız, bırakamayız. Orduda siyaset yapılmamalıdır!"

Kazaklar istasyonda birkaç gün kaldılar. Geçici Hükümete bağlılık andı içtiler, toplantılara katıldılar, kendi bölgelerinden kimselerle bir araya gelip görüştüler. Ama istasyonda kaynaşan erlerden hep ayrı durdular. Toplantılarda duydukları konuşmaları kendi aralarında tartışıyor, her bir şüpheli kelimeyi enine boyuna

ölçüp biçiyorlardı. Sonunda hepsi şu ya da bu yoldan, aynı sonuca vardı: Madem şimdi hürriyet vardı, savaşın sonu geldi demekti. Subaylar bu inanca karşı koymakta, Rusya'nın sonuna dek savaşmaya zorunlu olduğunu onlara anlatmakta güçlük çektiler.

Ordunun üst kumanda kademesini saran şaşkınlık aşağı kademelerde daha da olumsuz sonuçlar doğurdu. Tümen karargâhı Petrograd'a yarı yolda takılıp kalan tugayı hepten unutmuş gibiydi. Erler dağıtılan sekiz günlük kumanyalarını yiyip bitirdiler, komşu köylere doluştular. Nerden geldi, kim getirdi bilinmez içkiler çıktı satışa. Sarhoş erlerle, subaylarla karşılaşmak olağandı.

Düzenli görev tekerinden sökülüp alınan Kazaklar vagonlara doluşup Don'a sevkedilmelerini beklemeye koyuldular. İkinci yedeklerin terhis edileceği yolunda ısrarlı söylentiler vardı çünkü. Atlarına bakmıyorlardı, bütün günlerini pazar alanlarında alışverişle geçiriyorlardı. Siperlerden getirdikleri Alman battaniyelerini, kasaturaları, kaputları, tütünü satışa çıkardılar.

Alayın cepheye dönmesi için emir gelince hoşnutsuzluk açıktan açığa kendini gösterdi. İkinci Bölük cepheye gitmeyeceğini bildirdi. Kazaklar lokomotifi sevk katarına bağlatmadılar. Alay kumandanı ellerinden silahlarını alacağını tehdit yollu söyledi de telaşın ardı kesildi. Katar cepheye doğru ağır ağır yola koyuldu. Her bir vagonda Kazaklar heyecanla durumu tartışıyorlardı:

"Nedir bu başımıza gelen kardeşler? Bu mu hürriyet dedikleri? Hürsün ama, iş savaşa gelince yine dökeceksin kanını, ha?"

"Değişen ne ki, hiç! Eski idare var yine başımızda."

"E peki, Çarı niye devirdik öyleyse?"

"Çarın zamanında neyse bugün de o."

"Yine bizim eski pantolon, yalnız önü arkasına çevrilmiş!"

"İyi dedin valla!"

"Daha ne kadar sürecek bu? Ah, boyunları altlarında kalasıcalar!"

"Üç yıldır koynumuzda silahla yattık, yetmedi mi?"

Bir demiryolu kavşağında sanki aralarında anlaşmış gibi hep birden vagonlardan indiler, kumandanın vaadlerine, tehditlerine kulak asmadan bir toplantı yaptılar. Kumandan, kocamış istasyon şefini yanına alıp Kazakların arasına girdi, onları vagonlarına dönmeye, yolun açılmasına engel olmamaya çağırdı ya boşuna. Kazaklar ufak tefek bir Kazak eriyle bir çavuşun konuşmalarını dinliyorlardı, can kulağıyla. Kazak eri öfkesini nasıl dile getireceğini bilemiyordu:

"Kazaklar! Bu iş böyle gitmez. Her bir şeyi karıştırdılar yine, bizi aptal yerine koyuyorlar. Madem bir ihtilâl oldu, herkes hür şimdi, savaşa son verilmelidir. Çünkü halk da, biz Kazaklar da savaş istemiyoruz! Doğru mu şimdi bu söylediklerim?"

"Doğru, haklısın."

"Bıktık artık be! Gına geldi."

"Kıçımızdan pantolonlarımız düşüyor, savaşa nasıl devam ederiz?"

"Kahrolsun savaş! Evlerimize dönelim!"

"Haydi çözün lokomotifi! Gelin arkadaşlar!"

"Kazaklar! Bekleyin biraz! Kardeşlerim! Ulan, durun diyorum size! Durun hele, kardeşler!" diye haykırdı küçümen Kazak, binlerce adamın uğultusu üzerinden sesini duyurmaya çalıştı. "Bekleyin. Lokomotife el sürmeyin. Bize oyun oynanmasına razı değiliz biz, o kadar. Sayın alay kumandanı göstersin bize kâğıdı, bakalım sahiden çağırıyorlar mı bizi cepheye? Yeniden oyuna gelmeyelim diyorum ben."

Alay kumandanı bitkin bir haldeydi. Tümen karargâhından gelen ve alayın cepheye sevkini emreden telgrafı dudakları titreye titreye, yüksek sesle okudu, ancak ondan sonra Kazaklar yeniden trene binmeye razı oldular.

Tatarsk'tan altı kişi aynı vagona düştüler. Piyotra Melekof, Nikolay Koşevoy (Mişa'nın amcası), Anikuşka, Fiyodot Bodovskof, Merkulof (çingene yüzlü, kıvırcık siyah sakallı, çakmak çakmak elâ gözlü bir Kazak) ve Maksim Gıryaznof. Bu Gıryaznof bir

edepsiz, candan adamdı ve savaştan önce ünü Don ülkesinin bir ucundan öbürüne yaygın, yavuz bir at hırsızıydı.

Yandan esen rüzgâr vagonun içinde at koşturuyor, üzerlerine çul atılmış hayvanlar alelacele kurulan yemliklerin önünde bekleşiyor, döşemenin ortasında bir toprak yığını üstünde tüten ıslak çalı çırpının keskin kokulu dumanı kapının çatlaklarına doğru çekiliyordu. Kazaklar ateşin çevresinde eyerlerin üstünde oturmuş, ayak sargılarını kurutuyorlardı. Bodovskof çıplak ayaklarını ateşe tutmuştu. Dört köşe Kalmuk yüzünde hayatından memnun bir gülümseme vardı. Gıryaznof çizmesinin kalkık tabanını mumlu sicimle dikmeye uğraşıyordu. Dumandan kısılmış bir sesle, kime söylediği belli olmadan konuştu:

"Ben çocukken, kışın gider ocağın yanına büzülürdüm. Ninem, o zaman yüz yaşını aşkındı, başımda bit kırarken konuşurdu benimle. 'Küçük Maksim'in benim, canım, eskiden insanlar bugünkü gibi yaşamazlardı. Hayatları iyiydi, kanunun dediğinden çıkmazlar, bir şeye üzülmezlerdi. Ama sen, küçüğüm, büyüyünce ne günler göreceksin bak! Yeryüzü hep tellerle örtülecek, gökte demir burunlu kuşlar uçacak, gelip gelip insanları gagalayacaklar, karpuza dadanan ekin kargası gibi. İnsanlar açlıktan, vebadan kırılacak, kardeş kardeşe, oğul babaya karşı çıkacak. Yangından sonra nasıl bozkırda ot kalmazsa, onun gibi yeryüzünde hiç ama hiç insan kalmayacak!'" Gıryaznof bir an durdu, sonra devam etti: "Bütün hepsi dediği gibi çıktı işte. Telgrafı icat ettiler ya, teller işte onlar. Demir kuşlar da uçaklar. Açlık da olacak, göreceksiniz. Bizim çiftlikte bu son yıllar toprağın anca yarısı sürülebildi. Her yer öyle. Hele bir hasat kötü olsun da görün siz açlığı!"

"Kardeş kardeşe karşı çıkacak dedin ya... o kadarı biraz fazla değil mi?" diye sordu Piyotra Melekof.

"Bekle görürsün, o da olacak!"

"Başta birisi olmazsa kapışırlar," diye Bodovskof söze karıştı.

"Belki herifleri bastırmak zorunda kalacağız."

Koşevoy güldü: "Önce şu Alamanları haklayalım da!"

"Ne yani? Daha önümüzde savaş var."

Anikuşka köse suratını yalancıktan dehşetle buruşturup haykırdı:

"Şu bacağı kıllı Çariçemiz aşkına söyle, Allasen, daha ne kadar sürecek bu savaş?"

"Senin suratında sakal çıkana kadar, hadım, sen de!" diye Koşevoy onu taklit etti.

Herkes gülüşürken Anikuşka önüne baktı. Ama birden, hiç beklenmezken, Gıryaznof haykırdı:

"Hayır ama, yeter artık! Boğazımıza geldi. Biz burda bitten, sefaletten kırılırken ailelerimiz de memlekette sürünüyor. Bıçakla kessen kanları akmayacak, o hale geldiler yani!"

Piyotra bıyıklarını çiğneyerek, alaycı bir sesle, "Ne böğürüyorsun öyle?" diye sordu.

"Ne olduğunu pekâlâ biliyorsun," dedi Merkulof, Gıryaznof'un yerine. Bıyık altından güldü. "Kazak ne ister, ne özler. Bilirsin... Bazen, çoban, sürüyü otlağa çıkarır. Güneş otun çiğini kurutana kadar her şey iyidir ama bir kez tepeye vardı mı, sinekler başlar vızıl vızıl uçuşup hayvanları sokmaya. Burda da öyle işte." Dönüp Piyotra'ya baktı. "İşte ondan sonra, başçavuş bey, sürü başlar tepinip böğürmeye. Evet, böyledir bu, sen de bilirsin böyle olduğunu. Ne kasılıyorsun şimdi? Hiç sığır gütmedin mi? Dananın biri kuyruğunu sırtına çarptığı gibi başlar koşturmaya. Haydi ondan sonra, bütün sürü takılır onun peşine! Çoban durdurmaya çabalar onları ya, kolay mı? Sel gibi giderler. Hani biz Alamanlara nasıl saldırıyorduk, öyle işte. Durdur bakayım, durdurabiliyor musun!"

"Ne demek istiyorsun yani?"

Merkulof hemen cevap vermedi. Sakalının bir buklesini parmağına sarıp hınçla asıldı. Sonra gülümsemeden, ciddi bir yüzle konuştu:

"İki yılı geçti, hâlâ savaşıyoruz... değil mi?" dedi. "Bizi siperlere sürdükleri üç yıl oldu nerdeyse. Niçin? Amaç ne? Kimse bilmiyor.

Onun için işte ben diyorum ki, eninde sonunda bir Gıryaznof, bir Melekof çıkar, bırakır savaşmayı. Onların ardından alay çekilir, alaydan sonra da ordu... Yeter artık, yetti, buramıza geldi!"

"Bu muydu demek istediğin?"

"Buydu ya! Ben kör değilim. Her şeyin pamuk ipliğine bağlı olduğunu görüyorum. Birisi çıkıp, püff!.. dese her şey darmadağın olacak, adamın sırtından kaput düşer gibi."

"Ağırdan gel azıcık," diye Bodovskof uyardı onu. "Biliyorsun, Piyotra başçavuş."

"Ben hiçbir yoldaşımın başına kötülük gelmesine sebep olmadım!" diye Piyotra hemen atıldı ordan.

"Peki, peki, kızma. Şaka ediyordum."

Bodovskof birden utandı. Çıplak ayağının koca mafsallı parmaklarını oynattı durdu bir süre, sonra kalktı sessizce atların yanına gitti.

Köşede, sıkıştırılmış saman balyalarının yanında başka köylerden birkaç Kazak alçak sesle konuşuyorlardı. Bir ara bir türkü tutturdular. Çir'den bir Kazak, Alimof, kıvrak bir dansa başladı. Biri omzuna vurup boğuk boğuk homurdandı:

"Bırak canım, şimdi!"

Koşevoy onları da ateşin başına çağırdı. Bir istasyon çitinden koparttıkları çalı çırpıyla ateşi beslediler, o sıcakta türkü çığıran sesler daha bir canlandı:

Yükünü vurmuşlar sırtına, bekliyor savaş atı,
Sahibinin evlendiği kilisenin kapısında,
Ana, torun ve güzelim genç kadının
İki gözü iki çeşme ağlamaları yakın.
Lakin Kazak varınca ileri, hazır olmuş savaşa,
Karısı üzengiden tutar, mızrağından yeğeni...

Komşu vagonda vızıltılı bir akordeon Kazaska çalmaya başladı, ordu çizmelerinin döşemeyi gaddarca dövdüğü duyuldu. Çatlak bir ses haykırıyordu:

Hayat mı bu, yandım bittim,
Çar yüküne sırt yetmiyor!
Kazak mısın, eğ başını,
Nene gerek rahat senin?
Pugaçofum sesleniyor:*
"Yoksul millet gelin beri,
Kazaklarla Kazak başı..."

Tiz perdeden çatlak bir ses öbürünü bastırdı:

Çar hizmeti namusumuz,
Karısını kim özlemez?
Bir kız olsa özlem neye,
Çarın canı cehen...

Kazaklar türküyü kestiler, birbirlerine göz kırpıp sırıtarak öbür vagonda gittikçe artan şamataya kulak kabarttılar. Piyotra Melekof dayanamadı, bastı kahkahayı:

"Ulan hergeleler!"

Merkulof'un sarı ışıltılar saçan kahverengi gözleri birden parıldayıverdi. Ayağa fırladı, tempoya uyarak çizmesinin burnunu hızlı hızlı yere çarptı, sonra birden ayağını tepip kıvrak bir oyun tutturdu. İkide bir yaylanıp çömeliyor, bacaklarını ileri geri savuruyor, durduğu yerde topaç gibi dönüyordu. Kazaklar hepsi sırayla oyuna kalktılar. Tepinmekten kan ter içinde kaldılar. Komşu vagondaki akordeon çoktan susmuştu. Arada bir ordan boğuk sesli adamların savurduğu ağır küfürler işitiliyordu. Kazaklar oynamaya devam ettiler ama. Atların da rahatını kaçırdılar oyunlarıyla. Anikuşka şahane bir sıçrayışın tam ortasında kazara kıç üstü ateşin üstüne düşene kadar sürdü bu. Kazaklar kahkahadan kırıldılar. Anikuşka'yı ateşten çekip aldılar, kıçı fena yanan yeni pantolonuyla içi pamuklu ceketinin yanık eteğini mum ışığında incelediler.

Merkulof ona acır gibi, "Çıkar bari şunları üstünden," dedi.

"Çıldırdın mı, çingene? Ne giyeyim üstüme?"

---

* *Yemelyan Pugaçof*, 1773-1775 arasındaki köylü ayaklanmasında, Kazakların ve köylülerin lideri.

Merkulof heybelerini karıştırıp upuzun bir iç etekliği çıkardı. Ateşi yenilediler bu arada. Merkulof etekliği askılarından tuttu kaldırdı, "Al işte!" dedi. "İstasyonun birinde çamaşır ipinden arakladıydım. Ayak sargısı yaparım dediydim ya vazgeçtim, yırtmayıveririm. Al senin olsun!"

Anikuşka'da lanetin bini bir para. Zorla giydirdiler etekliği. Öyle derinden ve ateşliydi ki kahkahaları, öbür vagonların kapılarından başlar uzandı, karanlıkta kıskanç sesler duyuldu:

"N'apıyorsunuz ulan orda, aygırlar?"

"Bu ne böğürme bu böyle?"

Bir sonraki durakta akordeoncuyu kendi vagonlarına çağırdılar. Öbür vagonlardaki Kazaklar da geldi sıkıştı aralarına. Yemlikler kırıldı, atlar duvara itildi. Belli, dev gibi bir kadınınmış eteklik vaktiyle, Anikuşka'ya çok büyük geldi. Daracık bir daire içinde, üstünde o beyaz eteklik, güçten kesilip yere yıkılana dek oynadı durdu, fır döndü.

Fakat kana bulanmış Beyaz Rusya'nın üzerinde yıldızlar yaslı yaslı ağlaşıyordu. Dumanlar içinde karanlık, trenin iki yanından geçip gecenin açık ağzına dalıyordu. Güz yaprağı, rutubet, küflenen kil ve Mart karlarının kokusuyla dolu rüzgâr, toprağı alçaktan yalayıp geçti.

IX

Yirmi dört saate kalmadan, alay yine cephenin çok yakınına varmıştı.

Nakliye treni bir kavşakta durduruldu. Başçavuşlar trenden inme emrini getirip ilettiler. Atlar vagonlara dayanan kalaslardan çabucak yola indirildi, unutulan eşyaların peşinden bir süre ileri geri koşuşmalar oldu. Dağılmış saman desteleri doğruca ıslak kumun üstüne fırlatıldı.

Alay kumandanından gelen bir emir eri yanından geçerken, Piyotra Melekof'a seslendi:

"Kumandan seni istiyor. İstasyonda."

Piyotra kaputunun kayışını düzelterek ağır adımlarla o yana yürüdü. "Anikuşka," diye seslendi, giderken, "benim ata göz kulak oluver!"

Anikuşka bir şey demeden onun ardından baktı. Asık yüzünden her zamanki can sıkıntısına karışmış bir endişe okunuyordu. Piyotra çamurlu çizmelerine baka baka yürürken kumandanın kendisini niçin çağırdığını merak ediyordu. Peronun sonunda sıcak su deposunun yanında toplanmış birileri dikkatini çekti o sırada. Yanlarına gidip konuşmalarına kulak misafiri oldu. Yirmi kadar er uzun boylu, al yanaklı bir Kazağın çevresini sarmıştı. Kazak sırtını depoya vermiş, bir tuhaf duruyordu, köşeye kıstırılmış av hayvanı gibi. Piyotra adamın sakalı uzamış yüzüne, mavi çavuş apoletlerine dikili 52 numarasına baktı. Onu daha önce bir yerde görmüş gibiydi.

"Nasıl becerdin bu işi? Bir de çavuş olacaksın!" diye zeki bakışlı, yüzü çilli bir piyade gönüllüsü adama çıkışıyordu.

"N'oluyor burda?" Piyotra önünde duran birinin omuzuna dokunup merakla sordu.

Er başını çevirip isteksizce cevap verdi:

"Bir kaçak yakaladık... Sizin Kazaklardan biri."

Piyotra, Kazağın kızıl kaşlı, kızıl bıyıklı ablak yüzünü daha önce nerde gördüğünü hatırlamaya çalıştı. Adam gönüllünün münasebetsiz sorularına karşılık vermeden, mermi kovanından yapılma bir bakır kaptan sıcak su yudumluyor, suda yumuşattığı kuru peksimeti kemiriyordu. Lokmasını çiğneyip yuttukça geniş aralıklı, iri gözleri kısılıyordu. Arada bir dalıp çevreyi kolaçan eden gözlerinin üstünde kaşları titrekti. Yanında süngü takmış, tıknaz, yaşlıca bir muhafız vardı. Kazak suyu içti bitirdi, bezgin bakışlarını orda hiç tanımadan onu süzen erlerin üzerinde gezdirdi. Çocuk gibi içten, mavi gözleri birden kaskatı kesildi. Bir acele lokmasını yuttu, dudaklarını yaladı, kaba, tok, dümdüz bir sesle haykırdı:

“Hayvan mıyım ben be? Bırakın da iki lokma yemeğimizi yiyelim şurda, eşşoğlu eşşekler! Allah belanızı versin, e mi? Hiç mi adam görmediniz?”

Erler gülmekten katıldılar. Fakat daha ağzından ilk kelimeler çıkar çıkmaz Piyotra adamı tanımıştı. Savaştan önce, yıllık Yelanskaya pazarında babasıyla ondan üç yaşında bir boğa satın almışlardı.

“Fomin! Yakof!” diye bağırarak önündekileri iteledi, yol açtı kendine.

Adam şaşkın ve hantal bir hareketle elinden maşrapayı bıraktı. İçi gülen utangaç gözlerini Piyotra’ya dikip lokmasını çiğnemeye devam etti.

“Pek tanıyamadım seni, kardeş!”

“Rubyezin’den değil misin sen?”

“Evet. Sen de Yelanskaya’dan değil misin?”

“Hayır. Viyeşenskalıyım. Ama seni tanıyorum. Beş yıl önce pazarda babama bir boğa sattıydın.”

Yüzünde yine o çocuksu, sade gülümseme, Fomin hatırlamaya çalıştı.

“Valla unutmuşum, hatırlayamadım seni,” dedi. Üzüldüğü belliydi.

“Elli İkinci’de değil miydin sen?”

“Öyle.”

“Kaçtın mı? Nasıl yaptın bunu, kardeş?”

Fomin papağını başından alıp içinden eski püskü bir tütün kesesi çıkardı. Öne eğildi, papağı ağır ağır koltuğunun altına itti, bir parça kâğıt yırttı, ancak ondan sonra yaş yaş ışıldayan sert gözlerini Piyotra’ya dikti.

“Dayanamadım artık, kardeş!” dedi, hırçın bir sesle.

Adamın ısrarlı bakışından sıkılan Piyotra öksürdü, sarı bıyıklarını ısırdı.

Muhafız içini çekerek silahını eline aldı. "Hadi bitir artık konuşmanı da senin yüzünden başım belaya girmesin," dedi. "Yürü, gidiyoruz!"

Fomin maşrapayı çabucak çantasına tıktı, yüzüne bakmadan Piyotra'ya hoşça kal deyip muhafızın yanında, ayı gibi iki yana sallana sallana, istasyon kumandanlığına yollandı.

Piyotra eskiden birinci mevki büfesi olan odaya girdiğinde, alay kumandanını yanında bölük kumandanlarıyla masanın üstüne eğilmiş buldu.

"Beklettin bizi, Melekof!" diye kaşlarını çattı albay. Bakışları yorgun ve sinirliydi.

Piyotra'nın bölüğü tümen karargâhının emrine verilecekti. Kazaklara göz kulak olmak gerekti. Tutumlarında göze çarpar bir değişiklik görülürse hemen bölük kumandanına bildirilecekti. Piyotra gözlerini kırpmadan albayın yüzüne baktı, dikkatle dinledi söylediklerini. Fakat Fomin'in yaş yaş ışıldayan gözleri ve öyle usulca, "Dayanamadım artık, kardeş" deyişi temelli aklına kazınmıştı.

Sımsıcak büfeden çıktı, bölüğe döndü. Vagonuna yaklaşırken bölük nalbandının çevresini sarmış birkaç Kazak gördü. O saat Fomin'i de, aralarında geçen konuşmayı da unuttu. Atına nal vurduracaktı, nalbantla görüşmek için adımlarını sıklaştırdı. Günlük hayatın küçük işleri, küçük kaygıları birden her şeyden baskın çıktı. Ama yalnız bir dakika için... Vagonlardan birinin ardında bir kadın belirdi. Üstünde uzun tüylü beyaz bir şal vardı. Giyinişi Beyaz Rusya kadınlarının giyinişine benzemiyordu. Bir garip tanıdık vücudu Piyotra'nın dikkatini çekti. Kadın birden yüzünü ona çevirdi, omuzlarında, gencecik ince endamında belli belirsiz bir salınmayla hızla üzerine doğru geldi. Yüz çizgilerini çıkaracak kadar yakına varmadan daha, kalçalarını kıvıra kıvıra hafifçecik yürüyüşünden Piyotra karısını tanıdı. Hoş, iğne iğne bir serinlik bastı yüreğini. Sevinci beklenmedikti, o denli de şiddetli oldu. Başkaları çok fazla sevindi demesinler diye mahsus adımlarını

ağırlaştırarak karısını karşılamaya gitti. Kucakladı onu, adet üzere üç kere yanaklarından öptü. Bir şey soracaktı, içine tıkanmış heyecanı birden taşıverdi. Dudakları titredi, bir an dili tutuldu, konuşamadı.

"Beklemiyordum seni," dedi en sonunda, boğulur gibi.

"Canım! Nasıl da değişmişsin, tanınmaz olmuşsun!" Darya ellerini çırptı. "Ziyaretine geldim, bak. Evden bırakmak istemediler ama ben dayanamadım geldim işte!" Kelimeler ağzından bir çırpıda döküldü. Kocasının göğsüne yaslanıp ıslak gözlerle yüzüne baktı.

Vagonların çevresinde kümelenen Kazaklar onları seyrediyordu. Göz kırpıp homurdandılar:

"Piyotra'nın keyfine diyecek yok, hadi!"

"Benim kocamış kancık kurdum hiç gelir mi beni görmeye!"

"Sana ne ihtiyacı var? O bulmuştur orda bulacağını."

"Haydi gelin, çocuklar! Baktıkça fena oluyorum."

Piyotra karısını merhametsizce cezalandırmaya kararlı olduğunu unutmuştu o anda. Milletin gözü önünde sevdi okşadı onu. Tütünden sararmış kocaman parmağını kaşlarının yayları üstünde gezdirirken sevinçten uçuyordu. Darya da, daha iki gece önce bir vagonda ağır süvari alayından bir veteriner subayıyla yattığını unutmuştu. Harkof'tan alayına gidiyordu adam. Simsiyah, kabarık bıyıkları vardı. Ama o iki gece önceydi! Darya şimdi içten sevinç gözyaşları dökerek kocasına sarılmış, sevgi dolu tertemiz gözlerini yüzünden ayırmıyordu.

X

İzni bittikten sonra Yevgeni Listnitski, daha Şubat İhtilâli'nden önce bırakıp kaçmak zorunda kaldığı eski alayına dönmedi, dosdoğru tümen karargâhına gitti. Karargâh kurmay başkanı, Don Kazaklarından ünlü bir aileye mensup genç bir general, Listnitski'nin 14'üncü Don Kazak Alayına atanmasını seve seve sağladı.

"Biliyorum, eski çevrenizde çalışmak güç olacak sizin için, yüzbaşım," dedi, onu arkada özel bir odaya alıp. "Kazaklar size düşman. İsminizi nefretle anıyorlar. 14'üncü Alaya atanmanız daha akıllıca bir hareket olur. Ordaki subaylar gerçekten çok iyi insanlardır. Kazaklar da daha güvenilir, uysal kişiler. Çoğu güney nahiyelerinden gelme. Orda daha rahat edeceksiniz. Siz General Listnitski'nin oğlu değil misiniz?" Kurmay başkanı bir duraladı, sorusu doğrulanınca sözüne devam etti: "Bana sorarsanız, sizin gibi subaylara çok ihtiyacımız var. Subaylar arasında bile çoğunluk iki yüzlü şu sıra. İnsanın inancını değiştirmesi kadar kolay şey yok. Hele aynı zamanda iki inanca birden hizmet etmek, o daha da kolay!" diye acı acı bitirdi sözünü.

Listnitski yeni bir yere atandığına memnundu. O gün 14'üncü Alayın konakladığı Dvinsk'e giderek alay kumandanına geldiğini bildirdi. Dvinsk'te gördüğü durum içini açtı. Subayların büyük kısmı hanedan taraflısıydı. Çokluk sofu inançlarına bağlı Kazaklar da hiç ayaklanmaya yatkın bir havada değildiler. Geçici hükümete bağlılık andı içmişlerdi ama pek isteksizce. Çevrelerinde dönen olayları ne anlıyor, ne de anlamak istiyorlardı. Alay ve bölük komitelerine evet efendimci pısırık Kazaklar seçilmişti. Yeni görevinde Listnitski daha rahat etti.

Subaylar arasında Muhafız Alayından eski iki arkadaşına rastgeldi. Bunlar herkesten uzak duruyorlardı. Geri kalanlar hep birlikti. Açıktan açığa, Çarlığı geri getirmekten söz ediyorlardı.

İki aydan beri Dvinsk'te konaklayan alay derli toplu bir birlikti. İyi talim görmüş, adamakıllı dinlenmişti. Bölükler daha önce piyade tümenleri emrindeydiler. Cephede Riga'yla Dvinsk arasında bir süre gidip geldikten sonra, Nisanda, işini bilir bir el, hepsini toparlayıp bir araya getirmişti. Şimdi alay ne emir verilirse yerine getirmek üzere hazırda bekletiliyordu. Subayların sıkı gözetimi altında Kazaklar günlerini eğitimle geçiriyor, atlarını besliyorlar, dış etkilerden uzak, ölçülü, uyuşuk bir hayat sürüyorlar. Alaylarının ne işte kullanılacağına dair kulaktan kulağa dolaşan

söylentiler tek tük ve belirsizdi. Oysa subaylar niyetlerini açığa vurmaktan çekinmiyorlardı: Güvenilir ellerin gösterdiği yolda, yakın gelecekte, tarihin akışını değiştireceklerdi.

Cephe hemen yanıbaşlarındaydı. Az batıya doğru, ölüm telaşı içinde çırpınan ordular vardı. İkmal malzemesi, yiyecek sıkıntısı çekiliyordu. Asker arasında "barış" sözü, erişilmesi imkânsız bir yalgın gibiydi. Ordunun geçici devlet başkanı Kerenski'ye karşı tutumu da bir kararsızlık içindeydi. Kerenski'nin isterik çağrılarından yüreklenerek giriştiği Haziran taarruzunda, korkunç kayıplara uğradı. Bütün ordularda baharın akıntılı, köpüklü sularınca kaynayan azim bir öfke habbeleniyordu... Ama Dvinsk'te Kazaklar kendi hallerinde, uysaldılar. Cephede yaşadıkları cehennemin anısı zihinlerinde küllenmeye yüz tutmuştu. Subaylar toplantıları ihmal etmediler, iyi yiyip içtiler, aralarında heyecanla Rusya'nın geleceğini tartıştılar.

Temmuz başına kadar günler böyle geçti. Ayın üçüncü günü, bir dakika gecikmeden hareket emri geldi. Alay Petrograd üzerine yürüdü. 7 Temmuz günü Kazak atlarının nalları başkent sokaklarında kaldırım taşlarından kıvılcımlar kopartıyordu.

Alay Nevski Prospect'te evlerde konakladı. Listnitski'nin bölüğü boş bir ticarethaneye yerleşti. Karşı ihtilâl, Kazakları büyük bir sabırsızlıkla, sevinçle beklemişti. Belediye Kazaklara ayrılan konakları nasıl büyük bir özenle hazır etmişti, görülecek şeydi! Duvarlar yeniden badanalanmış, döşemeler cilalanmış, parıl parıl olmuştu. Yeni kurulan ranzalar taptaze çam kokuyordu. Derli toplu, aydınlık zemin kat bayağı rahattı. Listnitski burundan sıkma gözlüğünün altında kaşlarını çatıp her bir yanı dikkatle gözden geçirdi. "Bundan iyisi can sağlığı," dedi içinden. Gördüklerinden memnun, avluya açılan kapıya yöneldi. Kazakları ağırlamakla görevli ufak tefek, şık giyimli belediye temsilcisi de onunla beraber yürüdü.

Fakat o sırada tatsız bir olay oldu. Listnitski tam elini kapının tokmağına atmıştı, sivri uçlu bir araçla duvara kazınmış bir resim

gördü: Bir köpek başıyla bir çalı süpürgesi*. Anlaşılan, odaları hazırlayan işçilerden bazıları oraya kimlerin geleceğinden haberdardı!

"Nedir bu?" diye sordu Listnitski, kaşları titreyerek.

Belediye temsilcisi sivri fare gözleriyle resme bakınca birden afalladı. Başına öyle bir kan hücum etti ki, kolalı yakası bile pespembe oldu sanki.

"Çok afedersiniz, yüzbaşım, çirkin bir el..."

"Umarım bu arma sizin bilginiz dışında çizilmiştir buraya!"

"Nasıl olur? Ne zannediyorsunuz? Tabii! Bolşeviklerin işidir bu, kim bilir hangi rezilin marifeti! Duvarın yeniden badanalanması için derhal emir vereceğim. Hemen. Hay Allah! Çok üzgünüm, yüzbaşım. İnanın bana, insanların bu kadar rezil olmaları beni o kadar utandırıyor ki!.."

Listnitski bu zavallı, şaşkın yurttaşın haline sahiden acımaya başladı. Buz gibi bakışını yumuşatarak, "Sanatçı boşuna uğraşmış," dedi, usulca. "Kazaklar Rus tarihini yeterince bilmezler. Ama yine de bize karşı böyle bir tutumu teşvik etmemiz gerekmez..."

Belediye temsilcisi duvardaki resmi tırnağıyla kazımaya çalıştı. Resme erişeyim diye parmaklarının ucuna basıp uzanırken pahalı İngiliz kumaşından paltosuna duvardan kireç bulaştı. Listnitski gözlüğünün camlarını parlatmaya dalmış, gülümsüyordu. Apacı bir duygu kemiriyordu içini.

"Demek böyle karşılıyorlar bizi? Madalyanın öbür yanı da bu işte. Yoksa bütün Rusya mı bize Opriçniki gözüyle bakıyor?" diye düşündü, avluya geçip ahıra doğru ilerlerken. Belediye temsilcisi yanında vızıldayıp duruyor, bir şeyler anlatıyordu.

Güneşin ışınları kuyu gibi derin, geniş avluya yandan vurmuştu. Pencerelerden sarkan ahali aşağıda toplanan Kazakları sey-

* *Opriçniki,* Korkunç İvan'ın gaddarlığıyla ünlü silahlı adamlarıydı. Çarın düşmanlarına dişlerini geçirip sonra da onları süpürüp atmalarının simgesi olarak eyerlerine bir köpek başı ile bir çalı süpürgesi bağlarlardı.

rediyordu. Kazaklar da atlarını ahıra götürüp bıraktıktan sonra duvarların dibinde gölgeye çömelmişlerdi.

"Niçin odalarınıza gitmiyorsunuz, çocuklar?" diye sordu Listnitski.

"Daha vakit var, yüzbaşım."

"Nasıl olsa yakında bıkarız burdan da."

"Atlar hele bir yerleşsin ahıra da..."

Listnitski ahır olarak ayrılan ardiyeyi gözden geçirdikten sonra belediye temsilcisine döndü, eski düşmanlığını içinde yeniden azdırmaya çalışarak konuştu:

"Kim bakıyorsa bu işlere, anlaşın da bir şeyler yapın! Bu ahıra bir kapı daha açılması gerekir. Yüz yirmi ata üç kapı yetmez. Bir alarm olsa atları dışarı çıkarmak yarım saatimizi alacak. Bunun önceden düşünülmemiş olması garip doğrusu! Durumu alay kumandanına bildirmek zorundayım."

Belediye temsilcisi, bir değil, derhal iki kapı açılacağına söz verdi. Listnitski zahmet ettiği için adama kısaca teşekkür etti, emir erlerini atadı, geçici olarak takım subaylarına ayrılan odalara gitmek için üst kata çıktı.

Arka merdivenden çıkarken ceketinin düğmelerini çözdü, kasketinin siperliği altında biriken teri sildi. Odaların serin rutubeti birden içini açtı. Subayların odasında Üsteğmen Atarçikof'tan başka kimse yoktu.

"Ötekiler nerde?" diye sordu Listnitski. Bir portatif karyolaya çöküp bacaklarını uzattı. Çizmeleri toz içinde kalmıştı.

"Şehri görmeye gittiler."

"Sen ne diye gitmedin?"

"Ne gideceğim? Daha yeni geldik. Birkaç gün önce burda olup bitenleri okuyordum. Çok ilginç."

Listnitski sesini çıkarmadı. Terden ıslanan gömleği sırtında serin serin kuruyordu. Yolculuktan halsiz düşmüştü, hiç de kalkıp yıkanmak gelmiyordu içinden ya, yine de yendi uyuşukluğunu,

kalktı, emir erini çağırdı, çamaşır değiştirdi, zevkle soluyup tıksırarak bir güzel yıkandı. Güneşten yanmış etli ensesini havluya kuruladı.

"Yıkansana sen de," dedi Atarçikof'a. "İyi gelir... Evet, ne yazıyor gazetelerde?"

"Yıkanırım belki. Fena değil mi diyorsun? Gazetelerde ne olacak işte, Bolşevik gösterilerini anlatıyor. Hükümetin aldığı tedbirleri filan... Al oku!"

Yıkanmak Listnitski'yi canlandırmıştı. Gazeteyi alıp göz gezdirmek üzereyken biri geldi, alay kumandanının kendisini istediğini söyledi. İsteksiz isteksiz kalktı yatağından, üzerine temiz ama buruşukça bir subay ceketi geçirdi, kılıcını taktı, Nevski Prospect'e çıktı.

Sokağın öbür yanına geçtikten sonra dönüp bölüğün yerleştirildiği yapıya baktı. Dış görünüşünde pek bir özellik yoktu. Beş kat üzerine, isten kararmış kaba taşlardan örülme bir yapıydı, tıpkı yanındakiler gibi. Bir sigara yakarak kaldırımda ağır adımlarla yürüdü. Yoğun kalabalık, erkeklerin hasır şapkaları, fötrler, kasketlerle, sade, zarif kadın şapkalarıyla köpürüyordu. Arada sırada sel gibi akan renkler arasında bir erin yeşil avam kasketi bir görünüp bir kayboluyordu.

Denizden uyarıcı, serin bir meltem esiyor, yapılara çarpıp sendeliyor, sonra güçten kesiliyordu. Çelik mavisi gökyüzünde bulutlar güneye güneye akıyordu. Süt beyaz bulut kümeleri diş diş olmuştu. Yağmura hazırlık yapan sıkıntılı bir sıcak basmıştı şehrin üzerini. Havada ılık asfalt, benzin buharı, yakın deniz, belli belirsiz lavanta kokusu ve daha binbir çeşit başka koku vardı. Büyük şehir kokuları.

Sokaktan aşağı doğru sigarasını tüttüre tüttüre yürürken, Listnitski, gelip geçenlerin kendisine yandan, saygıyla baktıklarını gördü. Buruşuk üniforması ve lekeli kasketinden ötürü sıkıldı ilkin, sonra cepheden gelen bir adamın, hele trenden daha yeni inmişse, görünüşünden hiç de utanmaması gerektiğinde karar kıldı.

Dükkânların güneşliklerinden kaldırımlara zeytin sarısı üşen-

geç gölgeler vurmuştu. Rüzgâr güneşlikleri dalgalandırdıkça gölgeler yoldan geçenlerin ayakları altında oynayıp kıpırdanıyordu. İkindi vakti olmasına rağmen Nevski kalabalıktı. Savaş yılları, nicedir, şehirlere yabancı kılmıştı onu. Kahkahalar, düdük sesleri, gazetecilerin haykırışlarıyla dolu binbir sesli şamataya bu kez kendini koyverdi gitti. Sevinç doldu içine. İyi giyimli, besili kalabalık, bütün bunlar kendi dünyasıydı. Yine de düşünmekten kendini alamadı: "Nasıl da hayatınızdan memnun, sevinçli, mutlu kişilersiniz! Hepiniz. Tüccarlar, borsacılar, memurlar, toprak sahipleri, tüm mutlu azınlık! Ya daha üç gün önce, ayak takımıyla asker bu caddeden erimiş çelik gibi aktığında ne haldeydiniz? Doğrusu beni de sevindiriyor sizin bu haliniz ya pek de sevindirmiyor belki. Sizin mutluluğunuzdan nasıl sevinç duyacağımı bilemiyorum..."

Karışık duygularını çözmeye, kaynaklarını bulup çıkarmaya çalıştı, kolayca bir sonuca vardı: Savaş yılları ve savaşta başından geçenler, onu bu karnı tok, gönlü hoş kadın-erkek kalabalığından koparmış atmıştı. Onun için şimdi böyle düşünüyor, böyle duygulara kapılıyordu.

Bir ara al yanaklı tombul bir gence gözü takıldı. "Mesela, şuna bak," diye düşündü. "Niye cephede değil o? Bir fabrikatörün ya da zengin bir tüccarın oğlu olmalı. Yolunu bulmuş, namussuz, kaytarmış! Geri hizmetlerde mi işe yarıyor dersin? Memleketi düşünmek nerde, bunlar nerde! Memleketin sırtından geçinenler bunlar. Kadınları ellerinin altında olsun da, gerisi..."

"İyi ama sen hangi yandansın, peki?" diye gülümseyerek sordu kendi kendine. "Tabii onlardan yanayım. Onlardan bir parça var bende de çünkü ve ben de onlardan biriyim. Kendi sınıfımın bütün iyi ve kötü yanları var bende. Şu şişko domuz kadar vurdumduymaz değilim belki. Daha duyguluyum. 'Savunma için çalışmak' varken cepheye gitmem de ondan olsa gerek, o kadarcık daha namusum var. Belki de o yüzdendi, bu kış, Mogilef'te kendimi karlara atıp çocuklar gibi ağladım öyle, tahttan indirilen İmparatoru gördüm de. Neydi o karargâhtan ayrılırken dudaklarındaki kederli ifade! Kucağına düşmüş eli, çaresiz, bitkin...

Namusumdan benimsemiyorum ben bu ihtilâli. İstesem de olacak şey değil. Aklım da, yüreğim de ona isyan ediyor. Eski düzen için hayatımı veririm. Veririm ya! Hiç cakasız, basit bir er gibi veririm... Ama kaç kişi yapar bunu?"

Şubatta bir öğleden sonrasını hatırlayınca birden yüzü soldu. Mogilef'te vali konağı, ıslak demir parmaklıklar, kar örtülü toprak, gün ışığında gülpembe parıltılı bir sis perdesi ardında sönen güneş... Dinyeper'in öte yanında göğe masmavi, kızıl, pas sarısı renkler saçılmıştı. Ufukta her bir çizgi o kadar başka bir dünyayı andırıyordu ki, bakanın içi acırdı. Kapının önünde birkaç subayla sivil ahali toplanmış bekleşiyordu. Bir lüks otomobil göründü. İçinde baron Frederik'le, Çar. Sırtları yastıklara dayalı. Çarın yüzü kül gibi, mora çalıyor. Solgun alnının üstünde, karakoyun postundan Kazak Muhafızları papağı az yana yatık.

Listnitski kalabalığın yanından koşar adım geçip giderken hepsi durup şaşkın şaşkın arkasından bakmışlardı. Listnitski halkın selamını alan Çarın, elini papağın kara kenarından aşağı indirdiğini görmüş, motorun sesini işitmişti. Son İmparatorlarını uğurlayan halkın utanç verici suskunluğu sonra...

Alay karargâhının konakladığı evin merdivenlerini ağır ağır çıktı. Hâlâ yanakları seğiriyordu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. İkinci kat sahanlığında üst üste iki sigara içti, gözlüğünü sildi. Basamakları ikişer ikişer atlayıp üçüncü kata çıktı.

Alay kumandanı önüne bir Petrograd haritası serdi, Listnitski'nin bölüğünün hükümet binalarını koruyacağı kesimle binaları bir bir gösterdi ona. Muhafızların ne zaman ve nasıl yerleştirileceğini en ince ayrıntısına kadar anlattı. Sonunda, "Kışlık Sarayda, Kerenski..." derken Listnitski sözünü kesti:

"Kerenski'nin adını bile duymak istemiyorum!"

"Yevgeni Nikolayeviç, sinirlerinize hâkim olmalısınız."

"Albayım, lütfen..."

"Ama, canım..."

"Çok rica ediyorum!"

"Sinirleriniz..."

"Putilof fabrikasına hemen devriye gönderecek miyim?" diye sordu Yevgeni, derin derin soluyarak.

Albay dudaklarını ısırdı, gülümsedi. Omuzlarını silkerek cevap verdi:

"Derhal! Başlarında bir takım kumandanı olmalı."

Listnitski döndü, dışarı çıktı. Başından geçenler, albayla konuşmaları onu yormuş bitirmişti. Büyük kapının hemen dışında Dördüncü Don Kazak Alayından bir devriye koluyla karşılaştı. Önden giden subayın atının gem kayışlarından solgun çiçekler sarkıyordu. Subayın lepiska bıyıklı yüzünde yarım yamalak bir gülümseme vardı.

"Yaşasın vatan kurtarıcıları, hurra!" diye yaşlıca, bey kılıklı kakavan biri o sırada kaldırımdan inip haykırarak şapkasını sallamaya başladı.

Subay, efendice bir selam çaktı, devriye yoluna devam etti. Listnitski, Kazaklara hurra çeken sivilin telaşlı yüzüne, şişkin, yılışık dudaklarına, özenile bezenile düğümlenmiş renkli kravatına baktı, kaşlarını çattı. Sonra yorgun argın, omuzları düşük, bölüğünün konakladığı yapının kapısından içeri süzüldü.

XI

General Kornilof'un Güneybatı cephesi başkumandanlığına atanması 14'üncü Kazak Alayı subayları arasında büyük onay gördü. Demir gibi karakterinden ötürü hepsi ondan saygıyla, takdirle söz ediyordu. Memleketi, Geçici Hükümetin içine soktuğu bataktan kurtarabilecek bir kimse olduğundan hiçbirinin şüphesi yoktu. Hele Listnitski, herkesten çok sevinmişti. Bölüğün genç subaylarıyla güvendiği birkaç Kazağı araya koyup alt kademede esen havayı kokladı. Elde ettiği bilgi hiç de iç açıcı değildi. Kazaklar ya sustular, bir şey demediler, ya da miskin, kaçamak cevaplar verdiler.

"Bizim için hava hoş."

"Kim bilir nasıl bir adamdır?"

"Barış getirecekse, tabii..."

"Dur bakalım bu işten bizim kârımız ne olacak?"

Birkaç güne kalmadı, subaylar arasında bir söylenti dolaşmaya başladı. Kornilof cephede ölüm cezasının yeniden uygulanması, ordunun geleceğini sağlama bağlayacak ve savaşın başarıyla sonuçlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması için hükümet üzerinde baskı yapmaktaydı. Kerenski'nin Kornilof'tan çekindiği, belki onu görevinden alıp yerine daha ılımlı birini getirmeye çalışacağı söyleniyordu. Kornilof'un Başkumandanlığa atandığını bildiren 19 Temmuz tarihli hükümet bildirisi o yüzden herkesi şaşırttı. Bundan az sonra Üsteğmen Atarçikof, Subaylar Birliği Merkez Komitesindeki tanıdıklarına, güvenilir kaynaklardan öğrendiğine göre Kornilof'un Geçici Hükümete bir rapor sunduğunu haber verdi. Raporda şu tedbirlerin alınması gerektiği ısrarla belirtilmekteydi: Bütün ülkede, cephe gerisindeki birliklerle sivil halkı yargılamaya ve ölüm cezası vermeye yetkili harp divanları kurulması, yüksek rütbeli subaylara yeniden disiplin cezaları verme yetkisi tanınması, er komitelerinin faaliyetlerinin kısıtlanması, vs... Aynı günün akşamı, alaydaki diğer subaylarla konuşurken Listnitski kesin bir soru sordu: Kimden yanaydılar?

"Beyler," dedi, gergin sinirlerini yatıştırmaya çalışarak, "burda hepimiz bir aile gibi yaşıyoruz, birbirimizi iyi tanıyoruz ama, yine de, bazı önemli meseleler var ki, onlar üzerinde henüz aramızda anlaşmış değiliz. Bugün açıkça anlaşılan, yüksek kumandanlıkla hükümet arasında bir çatışmaya doğru gidiliyor. O halde kimden yana olduğumuzu kararlaştırmanın zamanıdır. Birbirimizden hiçbir şey saklamadan, yoldaşlar gibi konuşalım."

Herkesten önce Üsteğmen Atarçikof söz aldı.

"General Kornilof uğrunda kendi kanım gibi başkalarının da kanını dökmeye hazırım. Kornilof sapına kadar dürüst adamdır. Ondan başka Rusya'yı yeniden kalkındırabilecek birini göremiyo-

rum. Daha şimdiden orduda yaptıklarına bakın! Onun sayesinde kumandanların biraz olsun eli serbestledi. O gelmeden önce neydi? Komite toplantıları, düşmanla kucaklaşmalar, cepheyi bırakıp kaçmalar... Bu böyle, hiç tartışılacak yanı yok. Namuslu olan adam Kornilof'u destekler."

Atarçikof heyecanla konuştu. Sözlerinin sonunda, çevresindeki subayların yüzlerine baktı bir bir, sigarasının dibini tabakasına vurdu. Herkese meydan okur gibi bir hali vardı. Atarçikof eşine az rastlanır sıska bacaklı bir adamdı. Omuzları ve göğsü de o ölçüsüzlükte, alabildiğine geniş. Sağ gözünün alt kapağında büyücek bir kahverengi ben üst göz kapağının iyice kapanmasını önlüyor, ilk bakışta gözlerinde herkesi küçümseyen, her daim tetikte bir ifade varmış sanısını uyandırıyordu.

"Bolşevikler, Kerenski ve Kornilof arasında bir seçme yapacaksak, tabii Kornilof'tan yanayız."

"Kornilof'un ne istediğini anlamak da kolay değil, hani. Asayişi sağlamak mı, yoksa başka şey mi?.."

"Böyle cevap olmaz. Olsa bile budalaca bir cevap bu. Neden korkuyorsun? Çarlığın geri gelmesinden mi?"

"Hiç de öyle değil! Tam tersi."

"Derdin ne öyleyse?"

"Beyler!" Konuşan Dolgof'tu. Yararlılığından ötürü başçavuşluktan daha yeni sancaktarlığa yükselmişti. Kesin, dolgun bir sesle söze başladı: "Boşuna çekişmeyelim, açık konuşalım: Biz Kazaklar General Kornilof'un eteğine yapışmalıyız, işte o kadar! Ondan ayrıldık mı, yokuz demektir. Rusya davar boku gibi süpürür atar bizi. Her şey açık, ortada: O nereye giderse biz de oraya gideceğiz."

"Çok güzel söyledin!" Atarçikof, Dolgof'un sırtına vurup sevinçle haykırdı. Gülen gözlerini Listnitski'ye dikti. Listnitski gülümsüyor, yüzünde kaygılı bir ifadeyle pantolonunun kırışıklıklarını düzeltiyordu.

"Evet, beyler!" Atarçikof sesini yükseltti. "Kornilof'tan yana mıyız, değil miyiz?"

"Ondan yanayız, tabii."

"Dolgof bir vuruşta kesti attı düğümü."

"Subayların hepsi Kornilof'tan yanadır!"

"Yaşasın kahraman Kazak Lavr Yorgiyeviç!"

Subaylar gülüşüp bardaklarını tokuşturarak çaylarını içtiler. Önceki gergin hava dağılmıştı. Konuşma son birkaç günün olaylarına değindi.

"Biz hepimiz Başkumandanı tutuyoruz ama Kazaklar bir tuhaf görünüyor," dedi Dolgof, az bir kararsız.

"Nasıl bir tuhaf?" Listnitski sordu.

"N'olacak, canları sıkkın! Başka ne olsun? Domuzlar, bir an önce karılarının yanına gitmek istiyorlar. Zor koşullarda yaşamaktan bıktılar."

Bir başka subay yumruğunu masaya indirip haykırdı:

"Kazakları peşimizden sürüklemek bize düşer. Onun için subay yaptılar ya bizi!"

"Hangi yanı tutmaları gerektiği Kazaklara sabırla anlatılmalıdır."

Listnitski kaşığını çay bardağına vurup herkesi susturduktan sonra kelimelerin üstüne basa basa konuştu:

"Beyler, çok rica ederim bir noktayı hatırdan çıkarmayalım. Şimdiki halde görevimiz Kazaklara "gerçek durumu" açıklamaktır. Onları komitelerin etkisinden kurtarmalıyız. O da Kazakları değiştirmemize bağlı. Hatta Şubat ayaklanmasından sonra kendimizde gerçekleştirmek zorunda kaldığımız karakter değişikliğinden daha fazlası olmalı. Önceleri, mesela 1916'da, benim için Kazağın birini dövmek kolaydı. Bir sonraki vuruşmada belki kurşunu yerdim sırtımdan ama, olsun, göze alırdım onu. Şubat İhtilâli'nden bu yana başka türlü davranmak zorunda kaldık. Salağın birine bir tokat attın diye hemen orda paralayabilirlerdi adamı çünkü. Şimdi durum yeniden değişti. Şimdi Kazaklarla..." Listnitski kelimenin üstüne bastı, "dostluk kurmalıyız. Her şey buna bağlı," dedi, vur-

guyla. "Şu anda Birinci ve Dördüncü Alaylarda olup bitenlerden bilmem haberiniz var mı?"

"Rezalet!"

"Rezalet ya! Subaylar eskisi gibi tepeden baktılar, yanaştırmadılar Kazakları yanlarına, onlar da o yüzden hemen son nefere kadar Bolşeviklerin etkisi altına girdiler. Hatta yüzde doksanı Bolşevik şimdi. Göreceksiniz, korkunç olaylar olacak, hiçbirinden sakınamayacağız. Bundan hiç şüpheniz olmasın. 3 Temmuz, 5 Temmuz* tehlikeye kulak asmayanlara sert uyarılar oldu... Ya Kornilof'la birlikte dövüşürüz, ya da Bolşevikler yeni bir ihtilâl çıkarırlar. Dinleniyorlar şimdi, kuvvet topluyorlar. Bizse çözülüyoruz, haber vereyim. Daha ne kadar bırakacağız bu böyle devam etsin? Olaylar patlak verdiğinde güvenilir Kazaklar olmalı yanımızda."

"Çok doğru söylüyorsun, Listnitski!"

"Evet, evet!"

"Rusya'nın bir ayağı çukurdadır, efendiler..."

"Bilmiyor muyuz sanki? Tabii biliyoruz. Ama bazen elimizden bir şey gelmiyor işte. Birinci Emirle**, "Okopnaya Pravda"*** zehirli tohumlar saçıyor."

Atarçikof haykırdı:

"Biz de fidanları çiğneyip geçeceğimize, ya da yakıp atacağımıza, karşıdan bakıp beğeniyoruz!"

"Hayır, beğenen yok! Sadece, elimizden bir şey gelmiyor."

"Yanlışın var, sancaktar! İhmalden başka bir şey değil bu."

"Hiç de öyle değil!"

"İspat et, öyle değilse!"

"Sakin olun, beyler!"

---

* Petrograd'ta geçici hükümete karşı, işçilerin, askerlerin ve bahriyelilerin, silahlı kitlesel gösterileri.

** Petrograd Sovyet Merkez Yürütme Komitesi'nin, orduda eski Çar Ordusu subaylarını denetlemekle görevli seçilmiş örgütler oluşturulmasını öngören 1 Mart 1917 tarihli bir numaralı emri.

*** 1917'de yayınlanan Bolşevik günlük gazete. Anlamı "Siper Gerçeği"dir.

"'Pravda' susturuldu. Ama Kerenski'nin gözü her şey olup bittikten sonra açılıyor..."

"N'oluyoruz yahu? Pazar yerine döndürdünüz burasını. Böyle giderse hiçbir yere varamayız."

İleri geri bağrışmalar giderek dindi. Başından beri Listnitski'yi büyük bir dikkatle dinleyen bir bölük kumandanı biraz susmalarını rica etti.

"Listnitski Yüzbaşı sözünü bitirse diyorum, ne dersiniz?"

"Devam!"

Listnitski kemikli diz kapaklarını yumruklarıyla ovuştura ovuştura konuştu:

"Diyorum ki kavga saati gelip çatınca... yani iç savaş patlak verince, ki daha yeni yeni bunun kaçınılmaz olduğunu görüyorum, güvenilir Kazaklara ihtiyacımız olacak. Komiteler Kazakları Bolşeviklerden yana çekiyor. Biz onları kendimize bağlamaya çalışmalıyız diyorum. Başka çare yok çünkü. Unutmayın: Yeniden patırtı çıktığı anda Birinci ve Dördüncü Alayların Kazakları kendi subaylarını vuracaklar..."

"Çok doğru. Hiç acımadan hem de..."

"...Evet, ordaki subayların tecrübesinden, ne kadar acı olursa olsun, biz yararlanmalıyız. Birinci ve Dördüncü Alaylardaki Kazakların yarısını asmak gerekecek belki. Artık Kazak sayılmaz zaten onlar. Belki de tümünü yok etmek zorunda kalırız. Tarla ayrık otlarından temizlenmelidir. Kendi Kazaklarımızı sonradan cezasını çekecekleri hatalara düşmekten alıkoymalıyız."

Listnitski'den sonra, alayda dokuz yıl çalışmış, savaş boyunca dört kez yaralanmış orta yaşlı bir bölük kumandanı, savaş öncesi Kazak alaylarında hizmet görmenin güçlüklerini anlattı. Kazak subayları hep geride tutulmuş, sıkıntıya itelenmişti. Terfiler yavaştı. Muvazzaf subaylar arasında albaylıktan yukarı çıkmak pek azına nasip oluyordu. Subaya göre, Çar devrildiği sırada Kazak önderlerinin uyuşuk davranmaları bundan ileri gelmişti. Yine de her şeye rağmen, her ne pahasına olursa olsun, Kornilof'u destek-

lemek gerekiyordu. Kazak Birlikleri Birliği Konseyi ve Subaylar Birliği Merkez Komitesi aracılığıyla, Kornilof'la daha da sıkı ilişki kurulmalıydı. "Kornilof diktatör olacaksa olsun!" diye sözünü bağladı. "Kazakların kurtuluşu demektir bu. Belki de onun yönetimi, bizim için Çarın yönetiminden daha iyi olur."

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Gece çarşaf gibi düzgün bir beyaz bulut tabakasıyla gelmiş şehrin üzerine oturmuştu. Pencerenin ardında Amirallik Dairesi'nin incecik siyah kulesi, sarı ışıkların ortasında heyula gibi yükseliyordu.

Subaylar gün ağarana dek oturup konuştular. Haftada üç kere Kazaklarla siyasi konularda toplantı yapılması kararlaştırıldı. Takım kumandanları da takımlarını her gün idmanla, kitap okumakla oyalayarak boş zamanlarını dolduracak, onları siyasetin yozlaştırıcı havasından kurtarmaya çalışacaklardı. Ayrılmazdan önce, "Don uyanık, kımıldıyor, durgun Don, Hıristiyan Don," şarkısını söylediler. Çay bardaklarını keyifli keyifli tokuşturup şakayla karışık şerefe içerlerken onuncu semaver de bitti. Bir ara Atarçikof'la Dolgof aralarında fısıldaştılar, sonra Atarçikof sesini yükseltti:

"Şimdi de, tatlı yerine, size sahici Kazak geleneğinden bir şey sunacağız. Lütfen susun. Hava da bulandı burda, pencereyi açsak mı dersiniz biraz?"

Dolgof'un gün görmüş gür sesiyle Atarçikof'un iç açıcı, nefis yanık sesi birbirine dolandı. İlkin biraz kararsızdı, az sonra insanı kendinden geçiren güzelim bir şarkıya döndü:

... Ama bizim Don, durgun ırmağımız, aziz atamız,
Kâfire boyun mu eğdi? Moskof'tan akıl mı sordu?
Kılıcın ucuyla selamladı Türkleri yüzyıllar boyu.
Yıldan yıla Don bozkırı, anamızca toprağımız,
Meryem uğruna, kendi imanı için,
Evet ya, ırmağın hürriyeti, dalgaların sesi için,
düşmanlarıyla vuruştu...

Atarçikof, elleri çaprazlama dizlerinin üstünde, yüzü her

zamankinden asık, kusursuz söylüyordu. Şarkının sonuna doğru Listnitski, yanağından aşağı bir damla gözyaşının yuvarlandığını gördü.

Öbür bölüklerin subayları gittikten sonra Atarçikof geldi, Listnitski'nin yatağına oturdu. Geniş göğsünde rengi kaçmış mavi askılarla oynayıp, kısık bir sesle, "Bilsen, Yevgeni," dedi, "nasıl seviyorum, bilsen... Don'u nasıl seviyorum! Kazak hayatının o taa ne zamandan süregelen eski geleneğini nasıl seviyorum! Kazaklarımı, Kazak kadınlarını... Hepsini, hepsini! Bozkırda pelinotunun kokusu burnuma çalındı mı bir ağlamak gelir içimden... Sonra ayçiçeği çiçek açınca, yağmurda yunup yıkanan asmaların kokusu havaya sinince... Öyle seviyorum ki bunları, öyle acı veriyor ki gönlüme hatırlaması... Anlıyorsun, değil mi?.. Ama şimdi düşünüyorum da, biz bu Kazakları yanlış yola sürüklüyor olmayalım, ha? Bu mu onları götürmek istediğimiz yol acaba?"

"Ne demek istiyorsun?" diye Listnitski ihtiyatla sordu.

Atarçikof'un yağız boynu beyaz yakasının içinde gencecik, taze, masum görünüyordu. Mavimsi göz kapağı kahverengi benin üstüne gelip dayanmıştı. Yarı kapanık göz karanlıkta su gibi ışıl ışıldı.

"Acaba, diyorum, Kazaklar için en iyisi bu mu?"

"Bu değilse, hangisi?"

"Bilmem... Ama niçin öyle, kendiliklerinden, bizden yüz çeviriyorlar? Bakıyorum, ihtilâl bizi ikiye ayırmış gibi. Keçiyle koyuna döndük. Çıkarlarımız bizi birbirimizden ayırıyor âdeta."

"Anlamıyor musun niçin öyle olduğunu?" diye Listnitski dikkatle söze başladı. "Olayları değişik yönlerden yorumluyoruz. Bizim daha çok kültürümüz var, durumu daha iyi ölçüp biçebiliyoruz. Onlar için her şey daha basit, ilkel. Bolşevikler onlara durmadan aynı şeyi aşılıyorlar: Savaş sona ermelidir, ya da, daha doğrusu, iç savaşa dönüşmelidir. Kazakları bizim üzerimize salıyorlar. Kazaklar yorgun, üstelik hayvan gibi de biraz, bizim gibi vatana karşı görevli ve sorumlu göremiyorlar kendilerini.

O ahlâk bilincine erişmiş değiller. Gayet tabii, bu gibi telkinlere kolaylıkla kapılıyorlar. Zaten aslını sorarsan, anavatan dediğin ne ki Kazaklar için? Olsa olsa soyut bir kavram. 'Don ili cepheden taa nerde,' diyorlar. 'Almanlar oraya gelene kadar!' Bütün mesele burda işte. Savaşın iç savaşa dönüştürülmesi halinde ortaya çıkacak sonuçları onlara anlatmalıyız."

Konuşurken bile Yevgeni sözlerinin hedefini bulmadığını, Atarçikof'un yine istiridye gibi kabuğuna çekilmekte olduğunu sezdi. Yanılmıyordu. Yevgeni sözlerini bitirince Atarçikof ağzında bir şeyler geveledi, sustu. Uzun süre konuşmadı. Listnitski bütün uğraşmalarına rağmen adamın aklından geçen gizli düşünceleri öğrenemedi. "Bırakacaktım söylesin söyleyeceğini, sonuna kadar, yazık oldu!" dedi kendi kendine, pişmanlıkla.

Atarçikof arkadaşına iyi geceler diledikten sonra hiç konuşmadan yatağına gitti. Bir dakika için karşısındakiyle içten bir görüşmeye girmek istemiş, herkesin başkalarıyla arasına çektiği o karanlık bilinmezlikler örtüsünün bir ucunu kaldırır gibi olmuş, sonra yine indirmişti.

Listnitski sigarasını tüttürdü durdu bir süre. Arkadaşını tedirgin eden düşüncenin özüne varamadığı için huzursuz ve kızgındı. Yumuşacık karanlığa gözlerini dikmiş bakarken birden Aksinya aklına geldi. İznini, ağzına kadar Aksinya'yla dolu geçirdiği günleri hatırladı, düşüncelerinin yön değiştirmesinden, çeşitli zamanlarda yoluna çıkmış kadınların bölük pörçük anısından gönlüne rahatlık çöktü, uyuyakaldı.

XII

Listnitski'nin bölüğünde İvan Lagutin isminde bir Kazak vardı. Alay İhtilâl Komitesine ilk seçilenlerden biriydi. Alay Petrograd'a varana kadar pek dikkati çekmemişti ya Temmuz sonunda, takım subayı, Lagutin'in Petrograd İşçi ve Erler Temsilcileri Şûrasının askerlik bölümü toplantılarını hiç kaçırmadığını, sık sık takımda öbür Kazaklarla konuşurken görüldüğünü, onlar üzerinde kötü

bir etkisi olduğunu Yevgeni'ye bildirdi. Nöbet ve devriye görevine çıkmamakta diretenler olmuştu iki kere. Takım subayı bundan Lagutin'i sorumlu görüyordu. Listnitski bu Lagutin'i daha iyi tanımaya, kafasından neler geçtiğini öğrenmeye karar verdi. Adamı doğrudan doğruya sorguya çekmek yararsızdı, hem de akılsızlık olurdu. İşi oluruna bıraktı ve çok geçmeden aradığı fırsatı buldu. Birkaç gün sonra Lagutin'in takımına Putilof fabrikası çevresindeki sokaklarda devriyeye çıkma görevi verildi. Listnitski bu kez devriyeye kendisinin kumanda edeceğini bildirdi takım subayına. Emir erine atını hazırlamasını söyledi, giyindi, avluya çıktı.

Takım çoktan at binmiş, onu bekliyordu. Listnitski başa geçti, avludan çıktılar. Puslu karanlıkta bir dolu sokaklardan geçtiler. Listnitski mahsustan geride kalarak Lagutin'i yanına çağırdı, o da atını çevirip yüzbaşının yanına sürdü. Sorar gibi baktı yüzüne.

"Ee, söyle bakalım, komitede son haberler nedir?" diye sordu Listnitski.

"Pek bir şey yok şu ara, kumandanım."

"Nerelisin sen, Lagutin?"

"Bukanovskaya'dan."

"Köyün?"

"Mityakin."

Atları şimdi başa baş gidiyordu. Listnitski sokak lambalarının ışığında Kazağın sakallı yüzünü inceledi. Kasketinin altından düzgün bir tutam saç sarkıyordu. Dolgun yanaklarında sakalı sert ve gürdü. Zeki, biraz da kurnaz gözleri kalın kaşlarının altında çukurdan bakıyordu.

Listnitski, "Görünüşte bir fevkaladeliği yok. Yüreğinden neler geçiyor acaba? Eski düzenle ilgili her şey gibi benden de nefret ediyordur..." diye düşündü. Nedense, birden, Lagutin'in geçmişini öğrenmek istedi.

"Evli misin sen?"

"Evet. Karım, iki çocuğum var."

"Çiftliğin de var mı?"

"Çiftliğim mi?" Lagutin sesinde hem alaycı, hem de kederli bir ifadeyle karşılık verdi. "Günü birliğine, boğaz tokluğuna çalışır yaşarız biz. Hayatımız bir dert ki anlatmakla bitmez." Az bir sustu, sonra birden hırçınlaşarak devam etti. "Toprağımız hep kumluk."

Listnitski Bukanovskaya'dan bir kere arabayla geçmişti. Güneyi dümdüz, değersiz batak toprakla çevrili ıssız ve uzak yöreyi hatırladı. Koper ırmağı oralardan rastgele zikzak geçerdi. Yirmi verst kadar açıkta bir sırtın üstünden ilerde puslar içinde gördüğü yeşil meyva ağaçları, ağaçlar arasında yükselen beyaz çan kulesi gözünde canlandı.

"Evet, toprağımız hep kumluk!" Lagutin içini çekti.

"Köyüne dönmek istersin herhalde, değil mi?"

"Tabii, kumandanım. Tabii bir an önce dönmek isterim. Bu savaşta çekmediğimiz kalmadı."

"Yazık, pek öyle yakında döneceğimiz yok, aslanım!"

"Bana kalırsa döneriz."

"Ama savaş bitmedi ki daha?"

"Yakında bitecek. Yakında evlerimize döneceğiz!" dedi Kazak, inatla.

"Ondan önce kendi aramızda dövüşeceğiz sanıyorum ben. Haksız mıyım?"

Lagutin gözlerini eyer kaşından kaldırmadı. Az sustuktan sonra sordu:

"Kiminle dövüşeceğiz diyorsunuz?"

"Dövüşeceğimiz adam çoook... Bolşevikler belki."

Lagutin yine sustu. Nalların kesin, düzenli takırtısından üzerine uyuşukluk çökmüş gibiydi. Sonra ağır ağır konuşarak cevap verdi:

"Onlarla bir kavgamız yok bizim."

"Toprak meselesi var ya?"

"Herkese yetecek kadar toprak var nasıl olsa."

"Bolşeviklerin niyetinin ne olduğunu biliyor musun sen?"

"Az bir şey duyduydum..."

"Pekâlâ, Bolşevikler topraklarımızı elimizden alıp Kazakları köle yapmak için bize saldırırlarsa ne yapacağız? Sen Rusya'yı savunmak için Almanlarla savaşmadın mı?"

"Alamanlar başka."

"Ya Bolşevikler?"

"Bakın, beyim," diye Lagutin sesini yükseltti. Belli ki bir karara varmıştı. Gözlerini kaldırıp Listnitski'nin bakışını yakalamaya çalıştı. "Bolşevikler benim toprağımı almazlar. Benim elimde ne kadarcık toprak var ki? Onu alacaklar da n'olacak?.. Ama... Yalnız, kızmayacaksınız, değil mi? Mesela sizin babanız... On bin dönüm toprağı var..."

"On bin değil, dört bin..."

"Pekâlâ, dört bin olsun. Pek o kadar da az değil, değil mi? Hak mı yani şimdi bu? Sonra, Rusya'nın dört bir yanında sizin babanız gibi sürüylen insan var. Şimdi siz kendiniz düşünün, kumandanım, insanoğlu ne ister bu dünyada? Siz karnınız doysun istersiniz. Herkes ister. Siz yiyeceksiniz, herkes yiyecek. Çingenenin hikâyesini bilirsiniz. Kısrağını beslemezse hayvan yemsiz yaşamaya alışır demiş, dokuz gün beslememiş, onuncu gün hayvan nalları havaya dikmiş... Başımızda Çar varken işler kötüydü. Fakir fukaranın hali haraptı. Babanıza dört bin dönüm toprak verdiler, İvan'ın böreğinden payını aldı, ama babanız da yese yese, biz basit adamlar gibi karnı doyana kadar yer, değil mi? İki adamın yediğini yiyecek değil ya! Yazık oluyor millete. Bolşevikler doğru yoldalar, siz tutmuş onlarla dövüşmekten söz ediyorsunuz..."

Listnitski onu dinlerken içinde coşan heyecanı belli etmemeye çalıştı. Sonuna doğru, Lagutin'in sözlerine esaslı bir karşılık veremeyeceğini de anladı. Kazağın basit, ölümüne basit muhakemesi

onu köşeye kıstırmıştı. Haksız olduğunu derinden derine sezdiği için ne diyeceğini bilemedi, kızdı.

"Sen nesin öyleyse, Bolşevik misin?"

"Adı önemli değil..." diye Lagutin onu matrağa alır gibi kelimeleri çekti uzattı. "Mesele adında değil, hak olup olmadığında. Halk hak olanı istiyor. Ama ne yapıp edip hakkın üstünü örtüyorlar. Dediklerine göre, çoktan çürümüş gömüldüğü yerde!"

"Anlaşıldı senin kafanı Bolşeviklerin nelerle doldurduğu! Onların yanında geçirdiğin zamanı boşa harcamamışsın."

"Ah, yüzbaşım, biz sabırlı ahaliye hayat kendisi öğretiyor bunları. Bolşeviklerin yaptığı, kava ateş tutmak, hepsi o."

"Bırak şimdi bu mavalları da," diye Listnitski, sonunda adamakıllı kızgın, emretti, "cevap ver bana! Demin babamın toprağından, genellikle toprak sahiplerinin elindeki topraklardan söz ediyordun. Ama o... herkesin özel mülkü o. Senin iki gömleğin var da benim hiç yoksa, demek senin düşüncene göre ben senin gömleklerinden birini almalıyım, öyle mi?"

Kazağın yüzünü göremiyordu. Sesinden, gülümsediğini anladı.

"Fazla olan gömleğimi ben kendiliğimden size verirdim. Cephedeyken fazlasını değil, son kalan gömleğimi verdim de çıplak sırtımda yalnız kaputla dolaştım ben. Ama bu yaşıma geldim, kimsenin toprağını başkasına verdiğini işitmedim."

"Derdin ne senin, yahu? Toprağa mı açsın? Yetmiyor mu elindeki?" diye Listnitski sesini yükseltti. Lagutin ağır ağır soluyarak, boğulurcasına konuştu. Nerdeyse bağırıyordu: "Yalnız kendimi mi düşünüyorum sanıyorsunuz? Lehistan'da dövüştük o kadar... Görmediniz mi orda nasıl yaşıyordu ahali? Görmediniz mi? Bir de Don ülkesinde, bizim oralarda yaşayan köylülere bakın bakalım nasıl yaşıyorlar? Ben gördüm, kendi gözümle. İnsanın kanını kaynatmaya yeter de artar bile. Üzülmeyeyim mi ben şimdi bu insanların haline? Evet ya, Lehistan'da halkın nasıl avuç içi kadar tarlaları ekip geçinmeye çalıştığını gördüm de yüreğim kan ağladı."

Yevgeni acı bir cevap yapıştıracaktı, ilerde Putilof fabrikasının yüksek, boz karanlığından ansızın, "Tutun!" diye bir haykırış duyuldu. Nal sesleri. Bir kurşun atıldı. Listnitski kırbacı savurup atını dörtnala kaldırdı. Lagutin'le yan yana sürdüler atlarını, takıma yetiştiler. Takım bir köşe başında durmuş, Kazaklardan bir kısmı atlarından inmişti. Palalar şakırdıyordu hâlâ. Ortada adamın biri Kazakların elinden kurtulmaya savaşıyordu.

"Ne var, ne oluyor?" diye kükredi Listnitski. Atını kalabalığa doğru sürdü.

"Piç kurusu taş atıyordu!"

"Birimize vurdu, kaçtı sonra."

"Göster şuna gününü, Arzanof!"

Takım çavuşu Arzanof eyerden sarkmış, Rus gömleği giymiş ufak tefek bir adamın yakasına yapışmıştı. Atlarından inen üç Kazak adamın ellerini arkasına bağlıyordu.

Listnitski'nin tepesi atmıştı. Adama haykırdı:

"Kimsin sen?"

Adam başını kaldırdı. Beyaz yüzünde dudakları sımsıkı kapalı kaldı.

Yevgeni sorusunu tekrarladı: "Kimsin sen? Taş atıyordun demek, ha? Rezil! Konuşmayacak mısın? Arzanof!.."

Arzanof eyerden aşağı atladı. Adamın yakasını bırakıp yüzüne bir yumruk indirdi.

"Ver dersini!" diye emretti Listnitski, atının başını çevirdi.

Kazaklardan üçü dördü elleri bağlı adamı yere yıkıp kırbaçlarına davrandılar. O sırada alelacele atından inen Lagutin, Listnitski'nin yanına koştu.

"Yüzbaşım... Ne yapıyorsunuz?.. Yüzbaşım!" Titreyen parmaklarıyla Listnitski'nin dizinden tuttu, bağırdı: "Yapamazsınız bunu! İnsan bu... N'apıyorsunuz?"

Yevgeni atını mahmuzladı, cevap vermedi. Lagutin gerisingeri Kazakların yanına koştu, Arzanof'un belinden kavradı, geri çekmeye uğraştı. Çavuş direndi. Bir yandan homurdanıyordu:

"Bırak be! Bırak diyorum! O taş atacak, biz ağzımızı açıp bir şey demeyeceğiz, öyle mi? Bırak beni! Bırak diyorum, sonra fena olur!"

Kazaklardan biri eğildi, silahını omzundan alıp dipçiğini adamın yumuşak gövdesine indiriverdi. Kısık, vahşi, ilkel bir çığlık yayıldı sokağa. Birkaç saniye süren bir sessizlik oldu, sonra yine aynı ses, bu kez ama, genç ve dinç çıktı, boğulurcasına. Acıdan titrek. Adam her bir darbeyi yedikten sonra iniltiler arasında kesik kesik homurdanıyordu:

"Namussuz! Karşı... İhtilâlciler! Vurun be, vurun hadi! Aaah!"

Darbeler art arda iniyordu.

Lagutin yeniden Listnitski'nin olduğu yere koştu. Dizine abandı, tırnaklarıyla eyeri tırmalayarak, soluğu kesilircesine konuştu:

"Bırakın gitsin!"

"Geri dur sen!"

"Yüzbaşı!.. Listnitski! Duyuyor musun?.. Bunun hesabını vereceksin!" Döndü, adamın çevresini saranlardan ayrı duran Kazaklara koştu. "Kardeşler!" diye bağırdı. "Ben İhtilâl Komitesi üyesiyim. Size o adamı ölümden kurtarmanızı emrediyorum! Sonra bunun hesabı sorulur sizden. Eski günler geçti artık!"

Akıl dışı, kör edici bir nefret Listnitski'yi önüne kattı götürdü. Kırbacını atının kulakları arasına çarparak hayvanı doğru Lagutin'in üzerine sürdü. Tertemiz yağlanmış siyah tabancasını Kazağın yüzüne doğrulttu, kükredi:

"Sus, hain! Bolşevik! Vururum bak!"

Korkunç bir irade gücüyle tuttu kendini. Parmağını tetikten çekti, atını şaha kaldırıp ard ayakları üstünde geri döndürdü, sürdü gitti.

Birkaç dakika sonra üç Kazak peşinden seğirttiler.

Arzanof'la Lapin adamı aralarına alıp sürüklediler. Kanlı gömleği gövdesine yapışmıştı. Koltuk altlarından kavrayan iki Kazağın ortasında sallanıp duruyor, ayakları kaldırım taşları

üstünde sekiyordu. Kan revan içinde kalan başı omuzlarının arasında geriye düşmüştü. Yüzü dövülmekten âdeta hamura dönmüştü. Üçüncü Kazak az geriden sürdü atını. Bir köşe başında bir arabacı gördü. Üzengilere basıp doğrularak yanına vardı, kırbacını manalı manalı çizmesine çarpıp sert bir sesle ona bir şeyler söyledi. Arabacı hemen arabasını yolun ortasında durmuş bekleyen iki Kazağın yanına sürdü.

Ertesi sabah uyandığında Listnitski tamiri imkânsız büyük bir kusur işlediğinin farkına vardı. Gece olup bitenleri, Lagutin'le arasında geçenleri hatırlayınca dudaklarını ısırdı, kaşları çatıldı. Giyinirken, Lagutin'i şimdilik kendi halinde bırakmanın en iyi yol olacağına karar verdi. Alay komitesiyle ilişkileri daha da bozmamalıydı. Takımdaki öbür Kazaklar olayı unutana kadar beklenir, sonra sessiz sedasız icabına bakılırdı Lagutin'in.

"Demek Kazaklarla dostluk kurmak buymuş!" diye düşündü, acı acı. Olayın tatsız etkisini günlerce üzerinden atamadı.

Ağustos başında güneşli, güzel bir gündü. Atarçikof'la Listnitski şehre indiler. Subaylar toplantısından sonraki konuşmalarından bu yana ikisi arasında beliren kararsızlığı giderecek hiçbir şey olmamıştı. Atarçikof düşüncelerini kendine saklıyordu. Listnitski ondan bir şey koparmaya çalıştıkça o, insanların, çokluk, gerçek yüzlerini başka gözlerden saklamak için üzerlerine çektikleri ışık sızdırmaz örtüyü indiriveriyordu aralarına.

Listnitski'ye sorarsan insanlar başkalarıyla ilişkilerinde hep dış görünüşlerinin ardına çekilir, bazı yanlarını kimi zaman hiç göstermezlerdi. Listnitski, bu yüzeydeki perde ortadan kalkınca her insanın gerçek, yalın, dosdoğru özünün aydınlığa çıkacağına inanırdı. Herkesin kendini korumak amacıyla kurduğu, kimi kaba, sert, korkusuz, küstah, kimi uysal, vurdumduymaz, neşeli perdelerin gerisinde ne olduğunu görmek onun için önü alınmaz çok güç, sürekli bir merak konusuydu. Şimdi de, Atarçikof'u düşünürken, ister istemez şöyle bir sonuca vardı: Milletin çeşitli kesimlerini birbirine karşı çıkaran çelişmelerin ötesine varabilmek için, Atarçikof Kazakların emelleriyle Bolşeviklerin emelleri

arasında bir bağ kurmaya çalışıyordu. Bunu düşününce Listnitski Atarçikof'la dostluğu ilerletme çabasına son vermeye karar verdi.

Nevski Prospect'te gezine gezine yürüdüler. Havadan sudan konuştular.

"Hadi gidip karnımızı doyuralım," dedi Listnitski, gözleriyle bir lokantayı göstererek.

"Peki, gidelim," dedi Atarçikof.

Lokantaya girdiler, çaresizlik içinde bakınıp durdular. Bütün masalar tutulmuştu. Atarçikof döndü, tam çıkacaklardı, yanında iki kadınla oturduğu yerden dikkatle onları inceleyen iyi giyimli, göbekli bir zat masasından kalktı, yanlarına geldi.

"Afedersiniz, bizim masamızı almaz mıydınız? Biz kalkıyoruz," dedi. Gülümsedi. Ağzındaki eksik dişler ortaya çıktı. Eliyle buyur etti onları. "Subaylara yardımım dokunmasından şeref duyarım. Sizler bu milletin medarı iftiharısınız!"

Masada oturan hanımlar ayağa kalktılar. Uzun boylu, esmer olanı saçını düzeltirken daha genci güneş şemsiyesiyle oynuyordu.

Subaylar, nezaketinden dolayı adama teşekkür ederek pencereye doğru yürüdüler. Aşağı çekili perdeden geçen kırık güneş ışınlarının her biri bir sarı iğne gibi sofra örtüsüne vurmuştu. Yemek kokuları, masalara konulmuş çiçeklerin lâtif kokusunu bastırıyordu. Listnitski soğuk pancar çorbası söyledi, oturduğu yerde vazodan aldığı pasa çalar sarı latin çiçeğiyle oynamaya koyuldu. Düşünceli görünüyordu. Atarçikof alnının terini sildi. Durmadan kırpışan, uçları aşağı çekik yorgun gözleri komşu masanın ayaklarına vuran güneş ışınlarına dalmıştı. İlk kap yemeklerini daha bitirmemişlerdi, yüksek sesle konuşan iki subay girdi lokantaya. Önden yürüyeni boş masa var mı diye bakınırken güneşten yanmış yüzünü Listnitski'den yana çevirdi, birden kara gözlerinin güldü.

"Vay, Listnitski!" diye bağırarak kesin adımlarla ona doğru yürüdü. Siyah bıyığının altında beyaz dişleri parıldadı.

Listnitski, Yüzbaşı Kalmikof'la arkadaşı Çubof'u derhal tanıdı.

Heyecanla el sıkıştılar. Yeni gelenleri Atarçikof'la tanıştırdıktan sonra Yevgeni sordu:

"Hangi rüzgâr attı sizi buralara?"

Kalmikof bıyıklarını burarak cevap verdi:

"Gönderdiler. Sonra söylerim. Önce kendinden haber ver sen. Hayat nasıl 14'üncü Alayda?"

Lokantadan birlikte çıktılar. Kalmikof'la Listnitski geride kaldı, önlerine çıkan ilk yan sokağa saparak şehrin sakin bir kesimine doğru yürüdüler. Alçak sesle, fısıldar gibi konuşuyorlardı.

"Bizim Üçüncü Kolordu Romanya cephesinde yedekte tutuluyor," dedi Kalmikof. "On gün önce, alay kumandanından, bölüğü bir başka subaya devredip Çubof'la tümen karargâhına gitmek için emir aldık. Bizi oraya vermişler. Kıyak iş! Gittik. Orda n'apıyorlar? Gelin hemen General Krimof'u görün diyorlar, kimseye de bundan söz açmayın. Onun üzerine biz de kalkıp kolordu karargâhına gidiyoruz. Krimof beni görüyor, gönderilen subayların kimler olduğu kendisine önceden bildirildiği için açık konuşuyor: 'Hükümet, memleketi bile bile uçuruma sürükleyen insanların eline düşmüştür. Hükümetin başındaki takım değiştirilmelidir. Belki Geçici Hükümeti kaldırıp yerine bir askeri diktatörlük geçirmek gerekecektir.' Kornilof'un diktatör adayı olabileceğinden söz etti. Sonra da bana, Petrograd'a gidip orda Subaylar Birliği Merkez Komitesinin emrinde çalışmamı teklif etti. Şu anda şehirde yüzlerce güvenebileceğimiz subay var. Bize ne görev düştüğünü tahmin edersin. Subaylar Birliği Merkez Komitesi bizim Kazak Birlikleri Birliği Konseyiyle sıkı işbirliği yapıyor. Demiryolu kavşaklarında ve tümenlerde vurucu taburlar kuruyoruz."

"Sonu neye varacak peki bunun? Sen ne diyorsun?"

"Bütün iş orda ya zaten! Fakat, gerçekten, senin hiç haberin yok muydu bunlardan? Burda olduğun halde?.. Hiç şüphen olmasın, yakında bir hükümet darbesi olacak, Kornilof iktidarı ele geçirecek. Bütün ordu ondan yana. Bize kalırsa iki güç karşı karşıyadır bugün: Bolşeviklerle Kornilof. Kerenski iki taşın arasında kaldı

sayılır. Ya biri, ya öteki ezecek onu. O uyusun Çariçenin yatak odasında daha! Günleri sayılı. Tabii, biz subaylar satranç tahtasında piyonlarız sadece, oyunu oynayan bizi nereye sürecek bilmiyoruz. Ben, mesela, karargâhta dönen her şeyi anlamıyorum. Ama şunu biliyorum: Generaller arasında, Kornilof, Lukomski, Romanovski, Krimof, Denikin, Kaledin arasında gizli bir anlaşma var..."

Listnitski, "İyi ya ordu?.. Bütün ordu Kornilof'un peşinden gidecek mi?" diye sordu. Adımlarını sıklaştırdı.

"Erler gitmeyecek, tabii. Ama biz onları sürüklemeliyiz."

"Soldan gelen baskı altında Kerenski Başkumandanı azletmeye çalışıyor, biliyor musun?"

"Onu göze alamaz. Yarın karşısında dize gelecek. Subaylar Birliği Merkez Komitesi bu hususta fikrini çok kesin belirtti."

"Dün Kazak Birlikleri Birliği Konseyinden bir heyeti kabul etti," dedi Listnitski, gülümseyerek. "Kazakların, Kornilof'un azlinin düşünülmesine bile razı olmayacakları kendisine bildirildi. Biliyor musun ne dedi onlara? 'Bunlar hep söylenti,' dedi... 'Geçici Hükümetin asla böyle bir niyeti yok!' Bir yandan kamuoyuna güven vermeye çalışıyor, bir yandan da, orospu karılar gibi, Şûra temsilcilerine göz ediyor."

Kalmikof cebinden not defterini çıkardı, telgrafı yüksek sesle okudu:

"'Siyasi Temsilciler Konferansı size, Rus Ordusunun başkumandanına hoş geldiniz der. Orduda ve Rusya'da otoritenizi zedelemeye matuf her türlü teşebbüsü suç saydığımızı bildirir, subaylar, Sen Jorj Şövalyeleri ve Kazaklarla birlik olduğumuzu ilan ederiz. Memleketin bu buhranlı günlerinde bütün aklı başında Rusya umudunu ve imanını size bağlamıştır. Yenilmez bir ordu kurmak ve Rusya'yı kurtarmak yolunda üzerinize aldığınız yüce görevi yerine getirmekte Tanrı yardımcınız olsun. Rodziyanko.' Apaçık, değil mi? Kornilof'un azli bahis konusu olamaz... Dün nasıl geldi şehre, gördün mü?"

"Çarkoye Selo'dan daha dün gece döndüm."

Kalmikof gülümsedi. Dişleri düzenli, diş etleri pembe ve sağlıklıydı. Çekik gözlerinin köşeleri örümcek ağı gibi incecik kırışıklıklar içindeydi.

"Nefis bir karşılanıştı! Bir bölük Tekin muhafızı vardı. Her arabaya makineli tüfek yerleştirmişler. Topluca Kerenski'nin kaldığı Kışlık Saraya gittiler. Apaçık bir ihtardı bu. O yüksek, partal kasketleriyle Tekinlerin yüzlerini görecektin! Doğrusu görülecek manzaraydı..."

İki subay gerisingeri, şehrin ortasına kadar yürüdüler, orda ayrıldılar.

"Yevgeni, birbirimizi kaybetmeyelim," dedi Kalmikof, dostunun elini sıkarken, "Zorlu günler var önümüzde. Ayağın yerden kesildi mi hapı yuttuğun gündür."

Listnitski yürüyüp giderken arkasından seslendi:

"Ha, unuttum sana söylemeyi! Merkulof vardı hani, hatırladın mı? Ressam olan çocuk?"

"Evet?"

"Mayısta vuruldu."

"Deme!"

"Kazara oldu. Pisi pisine ölmek diye buna derler. Keşif erlerinden birinin elinde el bombası patlıyor, adamın kollarını dirseklerinden uçuruyor. Merkulof da yanındaymış. Bağırsaklarından bir parçayla, bir de çarpık çurpuk bir dürbün bulabildik, o kadar. Üç yıl ölüm yanından sıyrılıp geçtiydi..."

Bağıra bağıra bir şey daha söyledi ama rüzgâr gelip toza boğdu ortalığı, Listnitski'nin kulağına sadece bir iki kopuk hece çalındı. Yevgeni elini salladı, arada bir arkasına bakarak yürüdü.

XIII

Ağustos ayının altısında Başkumandanlık Kurmay Başkanı General Lukomski, Genel Karargâh Garnizon Kumandanı General Romanovski eliyle bir emir aldı. Üçüncü Süvari Kolordusu ile ona bağlı yerli tümen, Nevel-Velikiye Luki Bölgesine aktarılacaktı.

"Bu birlikleri oraya göndermek de nerden çıktı?" diye sordu Lukomski, hayretler içinde. "Romanya cephesi için yedekte tutuyorduk biz onları."

"Bilmem ki, generalim. Emri Başkumandan'dan aldığım gibi aynen size ilettim."

"Ne zaman aldınız bu emri?"

"Dün gece saat 11'de Başkumandan beni odasına çağırdı, emri bu sabah size bildirmemi söyledi."

Pencerenin orda bir aşağı bir yukarı dolaşan Romanovski, duvarın yarısını kaplayan koskocaman stratejik Orta Avrupa haritasının önünde durdu. Haritayı kılı kırk yararcasına inceledikten sonra, omuzu üstünden, "Niye gidip sormuyorsunuz kendisine?" dedi. "Şu anda odasında."

Lukomski kâğıdı aldı, koltuğunu geri itti, bütün şişman askerlerde ileri yaşta beliren o az abartılı sert adımlarla kapıya yürüdü. Romanovski'yi uğurlarken, kafasından geçen bir düşünce zincirini yeniden bağlar gibi, "Evet, öyle," deyiverdi.

Hiç tanımadığı boylu boslu bir albay o sırada Kornilof'un odasından çıktı, saygıyla yana çekilip Lukomski'ye yol verdikten sonra koridorda yürüdü gitti. Topallıyordu. Gülle şokundan olacak, ikide bir omuzu bir acayip sarsılıyordu.

Kornilof masanın başında az öne eğilmiş, ellerini masaya dayamıştı. Önünde duran yaşlıca bir subaya bir şeyler söylüyordu: "... belliydi böyle olacağı. Bilmem anlatabildim mi? Pskof'a vardığınızda beni haberdar etmenizi rica ederim. Gidebilirsiniz."

Subayın ardında kapı kapanana kadar bekledi, sonra gençlik dolu bir hareketle yerine oturdu. Lukomski'ye bir iskemle çekerek sordu:

"Romanovski Üçüncü Süvari Kolordusunun nakli hakkındaki emrimi iletti mi size?"

"İletti. Sizinle o konuyu konuşmaya geldim. Niçin o bölgeyi seçtiniz?"

Lukomski Kornilof'un esmer yüzünü dikkatle inceledi. Kapı duvar, sakin bir yüzdü bu. Burnunun yanlarından inen derin çizgiler yanaklardan kıvrılarak geçip hırçın ağzına ulaşıyordu. Seyrek bıyıklarının uçları aşağı sarkıktı. Yüzün sert görünüşünü yumuşatan tek şey, alına düşen çocuksu bir tutam saçtı.

Kornilof çenesini küçük, kavruk avucuna dayadı, pırıl pırıl Moğol gözlerini büzdü. Elini Lukomski'nin dizine vurarak, "Süvari kuvvetlerini yalnız Kuzey cephesi gerisine yığmak istemiyorum," dedi. "Öyle bir yer olsun ki, birlikler Kuzey ya da Batı cephesine kolaylıkla aktarılabilsin. Bana kalırsa seçtiğim bölge bu bakımdan pekâlâ elverişlidir. Siz de aynı fikirde değil misiniz?.. Efendim?"

Lukomski hafifçe omuz silkti.

"Batı cephesinden endişe duymanız için hiçbir sebep yok," dedi. "Süvari kuvvetlerini Pskof Bölgesine yığmak daha iyi olurdu."

"Pskof mu?" Kornilof ileri uzandı, ince, solgun alt dudağını büküp somurtarak başını salladı. "Hayır, Pskof Bölgesi olmaz," dedi.

Lukomski yorgun argın, babacan bir tavırla ellerini koltuğun kollarına koydu. Kelimeleri dikkatle seçerek konuştu:

"Lavr Yorgiyeviç, gerekli talimatı derhal yerine ileteceğim. Yalnız bana öyle geliyor ki, söylemediğiniz bazı şeyler var... Seçtiğiniz bölge Petrograd ya da Moskova üzerine sevki gerekebilecek süvari kuvvetleri için pek elverişli görünüyor. Fakat kuvvetlerinizi o yana alırsanız en azından sevkiyatta karşılaşacağımız güçlüklerden ötürü, Kuzey cephesine bir yararları dokunmayacaktır. Eğer yanılmıyorsam ve eğer, sandığım gibi, sizin bana söylemediğiniz bazı hususlar varsa, sizden ricam ya beni cepheye göndermeniz ya da aklınızdan geçenleri açıkça söylemenizdir. Kumandanın tam güvenine sahip olmayan bir kurmay başkanı işinin başında kalamaz."

Kornilof Lukomski'yi dikkatle, başını önüne eğip dinledi. Ama kurmay başkanının sakin yüzünde hafif bir heyecan kızarıklığının peyda olduğu da keskin gözünden kaçmadı. Cevap vermeden önce birkaç saniye düşündü.

"Haklısınız. Henüz sizinle görüşmediğim bazı noktalar var... Süvari birliklerinin dediğim gibi yola çıkarılması için lütfen emir veriniz ve kumandanları General Krimof'u derhal karargâha çağırınız. Ben Petrograd'tan döndükten sonra bu konuyu sizinle uzun uzun görüşeceğiz. Aleksandır Sergeyeviç, inanın bana, sizden hiçbir şey saklamak niyetinde değilim." Kornilof "sizden" kelimesini üzerine basarak söyledi. O sırada kapı vurulunca birden döndü.

"Girin!"

Kurmay Başkanlığı Komiser Yardımcısı General Fonvizin girdi içeri. Tıknaz, sarışın bir adamdı. Lukomski ayağa kalktı, odadan çıkarken Kornilof'un, Fonvizin'in sorusuna sinirli bir sesle cevap verdiğini işitti:

"General Millner'le uğraşacak vaktim yok şimdi. Efendim?.. Evet, hareket ediyorum..."

Lukomski kendi odasına döndükten sonra gitti uzun bir süre pencerenin önünde durdu. Ağarmaya başlamış sakalının kenarını çekiştire çekiştire, rüzgârın kestane ağaçlarının dolgun tepelerini okşayışını, güneş altında parıldayan yatık çimleri dalgalandırışını seyretti. Düşünceliydi.

Bir saat sonra Üçüncü Süvari Kolordusu, Başkumandanlık Kurmay Başkanından harekete hazırlanmak için emir aldı. Aynı gün, Kornilof'un isteği üzerine daha önce On Birinci Ordu Kumandanlığını reddeden General Krimof acele telgrafla Başkumandanlık karargâhına çağırıldı.

9 Ağustosta Kornilof, bir bölük Tekin muhafız birliğinin koruduğu özel bir trenle Petrograd'a hareket etti.

Ertesi gün karargâhta Başkumandanın tevkif edildiği ya da görevinden alındığına dair söylentiler dolaşıyordu. Fakat 11 Ağustos sabahı Kornilof Mogilef'e döndü.

Gelir gelmez Lukomski'yi yanına çağırttı. Telgrafları, bildirileri okuduktan sonra zeytin rengi incecik bileğini çevreleyen sütbeyaz kolluğunu düzeltti, yakasını elledi. Tezcanlı hareketleri ondan beklenmedik bir sinirlilik sergiliyordu.

"Şimdi yarım kalan konuşmamıza devam edebiliriz," dedi, usulca. "Üçüncü Kolorduyu Petrograd'a sevketmeme sebep olan hususları sizinle görüşmek istiyorum. Biliyorsunuz, ayın üçünde Petrograd'ta kabine toplantısında hazır bulundum. Orda Krenski ile Savinkof bana önemli savunma konularını açmamamı ihtar ettiler. Dediklerine göre bakanlar arasında güvenilemeyecek kimseler varmış. Yani ben, Başkumandan, hükümete bilgi verirken harekat planları hakkında söz söyleyemeyeceğim, çünkü söylediklerimin birkaç gün içinde Alman Başkumandanlığınca bilinmeyeceğine dair hiçbir teminat yok! Böyle hükümet mi olur? Ben bundan sonra nasıl olur da böyle bir hükümetin memleketi felâketten kurtarabileceğine inanırım?" Hızlı, sert adımlarla kapıya gitti, anahtarı çevirdi. Masanın önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak sözlerini sürdürdü: "Acı ve hazin bir gerçek: Memleketi böyle solucanlar yönetiyor! İrade yetersizliği, karakter güçsüzlüğü, beceriksizlik, tereddüt, hatta ihanet! İşte bu sözüm ona 'hükümet'in çalışmalarına yön veren vasıflar! Çernof gibilerinin göz yummasıyla Bolşevikler Kerenski'yi silip süpürecekler... Rusya'nın durumu budur, Aleksandır Sergeyeviç! Sizinle birlikte paylaştığımız prensiplerden ilham alarak memleketi yeni patırtılardan kurtarmak niyetindeyim. Üçüncü Süvari Kolordusunu yerinden oynatmamın belli başlı nedeni, Ağustos sonuna kadar orduyu Petrograd'a getirebilmek, orada Bolşeviklerle ve işçi güruhuyla kesin hesaplaşmaya girmektir. Harekâtın kumandasını General Krimof'a veriyorum. Gerektiği taktirde onun Erler ve İşçiler Şûrasının bütün temsilcilerini asmaktan çekinmeyeceğine eminim. Geçici Hükümete gelince... Onun da icabına bakacağız. Kendim için hiçbir şey istemiyorum... Ama Rusya'yı kurtarmalıyız. Her ne pahasına olursa olsun!"

Lukomski'nin önünde durup birdenbire sordu:

"Ancak bu gibi tedbirlerle memleketin ve ordunun geleceğini sağlama bağlayabileceğimize inanıyorum. Siz de o görüşte misiniz? Beni sonuna kadar destekleyecek misiniz?"

Lukomski ayağa kalktı. Kornilof'un kupkuru sıcak elini sertçe kavradı. Heyecanlanmıştı.

"Görüşünüzü tamamen paylaşıyorum! Sonuna kadar sizinle beraberim. Her şeyi yeniden düşünüp hesaplamalıyız. Ondan sonra darbeyi vururuz. Bu görevi bana verin, Lavr Yorgiyeviç."

"Genel planı tasarladım. Ayrıntıları Albay Lebedef ile Yüzbaşı Rozenko tespit edecekler. Sizin işiniz zaten başınızdan aşkın, Aleksandır Sergeyeviç. İnanın, ilerde her şeyi konuşup gerekli değişiklikleri yapmaya bol vaktimiz olacak."

Kurmay başkanlığı birkaç gün yoğun çalışmalara sahne oldu. Her gün çeşitli cephe birliklerinden tunç yüzlü, üstleri başları toz içinde hâki üniformalı adamlar Mogilef'te vali konağına gelip hizmetlerini sundular. Bu arada Subaylar Birliği ve Kazak Birlikleri Birliğinin kıl pranga kızıl çengi temsilcileri ve Don Kazak Ordusu Atamanlığı'na atanan Kaledin'den atlı haberciler geldi.

Ve bir sürü sivil geldi. Kornilof'a yardım edip 1917 Şubat'ında yıkılan eski Rusya'yı diriltmek isteyen kimi dürüst, içten adamlar... Kimi akbabalar da yok değildi aralarında. Diz boyu akacak kanın kokusunu daha uzaktan alıp gelenler, ülkenin damarlarını yarıp açacak güçlü eli kaçırmamaya bakan kişiler! Hepsi ava koşarcasına gelip Mogilef'te toplandılar. Dobrinski, Zavoyko, Aladin gibi adamların Başkumandanla sıkı ilişkiler kurdukları söyleniyordu. Genel Karargâhla Don Kazak Ordusu Karargâhında dolaşan söylentilere bakılırsa Kornilof her önüne gelene inanıyor, maceracıların sözlerine fazla kulak veriyordu. Fakat geniş bir subay kitlesi arasında yaygın kanıya göre, Kornilof eski düzenin yeniden kurulması yolunda açılmış bayraktı. Eski devrin ateşli destekleyicileri her bir yandan bu bayrağın altına koştular.

Kornilof 13 Ağustosta bir devlet konferansına katılmak üzere Moskova'ya hareket etti.

Parça parça bulutlu, ılık bir gündü. Gökyüzü, öyle açık, mavi, alüminyumdan dökülmüşe benziyordu. Taa yukarılarda, kenarları leylâk rengi yumak yumak bir fırtına bulutu. Tarlalara, demiryolunu taka-ta-tak izleyen trenin üstüne, parlak güz renklerine bürünmüş koruların, çizgileri suluboya arınmışlığıyla göz alan uzak bir kayın ormanının üstüne, yakın güzün yasına bürünmüş

toprağa yanlamasına, yumuşak bir sağanak düşüyor, ötede beliren gökkuşağının parıltısını yansıtıyordu.

Tren verstleri ardına ata ata, peşinde kara bir duman izi sürüyerek yol alırken, açık pencerenin önünde, üstünde hâki subay ceketi, göğsünde Sen Jorj haçlarıyla ufacık bir general oturuyordu. Bir ara kömür karası çekik gözlerini yarı yumdu, başını pencereden dışarı çıkardı. Serin yağmur damlaları, doğuştan yağız yüzünü, uçları sarkık kara bıyıklarını ıslattı durdu. Alnına düşen çocuksu bir tutam saçı rüzgâr geriye üfürüyordu.

XIV

Kornilof Moskova'ya varmazdan bir gün önce Yüzbaşı Listnitski Petrograd'daki Kazak birlikleri tarafından kendisine emanet edilen önemli belgelerle şehre geldi. Moskova'da üslenen Kazak alayının karargâhına emaneti teslim ettiği sırada, Kornilof'un ertesi gün Moskova'da beklendiğini öğrendi.

O gün öğle vakti Başkumandanı karşılamaya istasyona gitti. Bekleme odalarını, büfeleri, çoğu asker, yoğun bir kalabalık doldurmuştu. Subay okulundan bir şeref kıtası peronda sıraya girmiş, bekliyordu. Moskova Kadınlar Ölüm Taburu da istasyon dışında yerini almıştı. Kornilof'un treni saat üç sularında istasyona girdi.

Kalabalığı bir suskunluk sardı. Derken bando bir şamata kopardı, ayak patırtılarını bastırdı, kalabalık kıpırdandı. Listnitski'yi de birlikte sürükleyerek çılgınca perona yüklendi. Dirsekleriyle kendine yol açıp öne fırladı Yevgeni. Başkumandanın vagonu önünde Tekinlerin iki sıra nizama girdiklerini gördü. Vagonun parlak cilalı yanına uzun urbalarının kırmızı rengi yansımıştı. Listnitski, Kornilof'un, yanındaki subaylarla birlikte basamaklardan indiğini, şeref kıtasının önünden geçip Sen Jorj Şövalyeleri Birliği, Ordu ve Donanma Subayları Birliği, Kazak Birlikleri Birliği Konseyinin temsilcileriyle tanıştırıldığını gördü.

Bunlardan ikisini, Don Atamanı Kaledin ile General Zayonçkovski'yi tanıyordu. Kornilof'un çevresini saran subaylar öbürlerini Başkumandana tanıştırdılar:

"Kisliyakof, Ulaştırma Bakan Yardımcısı."

"Rudnef, Moskova Belediye Başkanı."

"Prens Trubetskoy, Genel Karargâhta Diplomatik Kançilerya Başkanı."

"Hassa Meclisi Üyesi Prens Musin-Puşkin."

"Fransız Askeri Ataşesi Albay Caillot."

"Prens Golitsin."

"Prens Mansiref..." diyen birtakım dalkavukça saygılı sesler işitildi.

Kornilof kalabalığa yaklaşırken peronun sonunda duran şık bayanlar onu çiçek yağmuruna tuttular. Apoletine pembe bir bahar çiçeği takıldı kaldı, Kornilof az sıkılgan, kararsız bir hareketle omuzundan sürpüdü attı çiçeği. Yaşlıca, sakallı bir subay ağzının içinde bir şeyler geveleyip Kazak alayları adına bir hoş geldin nutku çekmeye başladı ama Listnitski adamın ne dediğini duyamadı. Ahali üzerine bastırmış, duvara yapıştırmıştı onu. Az kalsın kılıcının kabzası kopuyordu. Söylevler bittikten sonra Kornilof subayların el ele tutuşup önünde açtıkları yolda yürümeye devam etti. Fakat kalabalık subayları dinlemedi. Düzinelerle el uzanıyordu Kornilof'a. Saçı başı darmadağın, şişman bir kadın yanında çırpınıp duruyor, dudaklarını koluna değdirmeye uğraşıyordu. İstasyon kapısında Kornilof omuzlar üstüne alındı, alkış çığrış arasında götürüldü. Listnitski, önüne çıkan ağırbaşlı, yaşlıca bir beyi bir omuz vuruşuyla yana itti. Kornilof'un bir bacağını tutup omuzuna yerleştirdi. Ağırlığı hiç duymadan, heyecandan, bir de ayakları yerden kesilecek telaşı içinde güçlükle soluyarak, ağır ağır ilerledi. Kalabalığın kükreyişi, bandonun şamatası kulaklarını sağır etmişti. İstasyonun girişinde itişip kakışmada belinden aşağısı kırışan ceketini düzeltti bir acele. Basamaklardan inip alana çıktılar. Önlerinde ahali. Erlerin yeşil sıraları ve at üstünde bir Kazak bölüğü. Listnitski elini kasketinin siperliğine götürdü. Yaşaran gözlerini kırpıştırıyor, dudaklarının ne yapsa önünü alamadığı titreyişine engel olmaya savaşıyordu. Sonradan

karmakarışık hatırladı olanları: Fotoğraf makinelerinin klik klakları, kalabalığın çılgınca heyecanı, subay okulu öğrencilerinin törenle geçişi ve ortada kömür gibi kapkara çekik gözleri, Moğol yüzüyle selama duran General Kornilof'un küçümen gövdesi...

Ertesi gün Listnitski Petrograd'a döndü. Kompartımanda üst yatağa tırmandı, kaputunu serip uzandı, bir sigara yaktı. Kornilof'u düşünüyordu.

"Hayatını tehlikeye atıp düşmanının elinden kurtuldu geldi, memleketin kendisine ne denli ihtiyacı olduğunu sezmiş gibi. O yüz, sonra! Granitten oyulmuş dersin. Hiç mi hiç fazlası yok. Basit de... Kişiliği de öyle. Onun için her şey açık seçik olmalı, en ince ayrıntılara kadar hesaplı, ölçülü. Günü gelince başımıza geçip bize yol gösterecek. Garip değil mi? Neyin nesidir bu adam, hiç bilmiyorum. Çarcı mı? Anayasal monarşi... Hepimiz onun kadar kendimize güvenebilseydik!"

Aşağı yukarı aynı saatlerde Moskova Devlet Konferansı'nın oturumlarından birine ara verilmişti. Biri kısa boylu, Moğol yüzlü; öbürü şişman, köşeli kafasında kısa kırpılmış gür saçlı iki general, Bolşoy Tiyatrosu'nun koridorlarından birinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, alçak sesle konuşuyorlardı.

"Bildirinin bu maddesi orduda komitelerin kaldırılmasını öngörüyor mu?"

"Evet."

"Birleşik bir cephe ve tam bir dayanışma kesinlikle şarttır. Belirttiğim tedbirler uygulanmadığı takdirde kurtuluş yolu yok demektir. Orduda savaşacak güç kalmadı. Böyle bir orduyla başarı elde edilemez. Şöyle böyle bir taarruza bile karşı duramaz bu ordu. Bolşevik propagandası tümenleri içten kemirip çökertmiştir. Ya burda, geride? Görüyorsunuz, işçiler onları zaptu rapt altına alacak her türlü tedbire nasıl tepki gösteriyorlar. İkide bir grev, ikide bir gösteri! Konferans üyeleri bile yayan gidip geliyorlar... Olmaz böyle şey! Cephe gerisinde derhal askeri düzenin kurulması, sert, amansız bir rejimin başa geçmesi, Bolşeviklerin amansızca kökü-

nün kazınması... İlk yapılacak işler bunlardır. Gelecekte desteğinize güvenebilir miyim, General Kaledin?

"Mutlak surette sizinle beraberim."

"Zaten ondan şüphem yoktu. Sağ olun. Siz de görüyorsunuz işte, böyle kesinlikle, kararla hareket edilmesi gereken bir zamanda hükümet nasıl yarım yamalak tedbirlerle, laf kalabalığıyla yetiniyor. Temmuz günlerinin isyancıları gibi halkın iradesini hiçe saymaya heveslenenleri ezip yok edeceklermiş! Biz askerler önce iş görmeye, sonra konuşmaya alışığızdır. Bunlarsa tam tersi. Eh, n'apalım... Yarım tedbirlerinin meyvasını tadacakları gün yakındır. Ama bu şerefsiz oyuna bulaşmaya benim hiç niyetim yok. Ben açık dövüşe inananlardanım hâlâ. İki yüzlü değilim."

Kornilof yürümeyi bıraktı. Kaledin'in ceketinde bir düğmeyle oynayarak, heyecandan kekeledi.

"Adamlar ağızlardan kilidi söktüler, şimdi kendi ihtilalci demokrasilerinden kendileri korkuyorlar. Benden güvenilir kuvvetleri başkentin daha yakınına getirmemi istiyorlar. Kendileri ama doğru dürüst bir tedbir almaya hiç yanaşmıyorlar. Ödleri kopuyor. Bir adım ileri, bir adım geri hep... Hükümetten taviz koparabilmek için kuvvetlerimizi bir noktada toplamalı, manevi baskıyı arttırmalıyız. Yoksa... göreceğiz ne olacağını. Hiç durmam, açarım cepheyi. Almanlar gelsin akıllarını başlarına getirsin!"

"Bu konuyu arkadaşlarla görüştüm. Kazaklar size tam destek verecekler. Bütün yapacağımız, bundan sonraki hazırlıklar üzerine anlaşmaya varmaktır."

"Oturumdan sonra siz ve diğer arkadaşları odamda bekliyorum. Don'da durum nedir?"

Kaledin'in dört köşe çenesi göğsüne sarktı. Üzgün gözlerle yere baktı bir süre. Konuşurken kalın bıyıklarının altında dudakları titriyordu.

"Kazaklara eskisi kadar güvenemiyorum. Şu anda durum hakkında bir yargıya varmak da mümkün görünmüyor. Bir uzlaşmaya varmak gerekecek. Kazaklar kendi topraklarında yaşayan yaban-

cılara bir şey vermeli ki karşılığında onların desteği sağlansın. Bu yönde bazı adımlar atıyoruz ama başarılı olup olmayacağını daha söyleyemem. Korkarım, Kazaklarla yabancıların çıkar çatışmaları eninde sonunda bir patlamaya yol açacaktır. Toprak... Şimdiki halde bundan başka bir şey düşünmüyorlar."

"Kendinizi güven altına almak için hazırda güvenilir Kazak tümenleriniz olmalı. Ben karargâha döndükten sonra cepheden bazı alayları Don kesimine göndermenin bir yolunu buluruz."

"Bunu yapabilirseniz minnattar olurum."

"O halde bu akşam, ilerde yapacağımız işbirliği konusunu oturup konuşuruz sizinle. Planınızın başarıya ulaşacağına ben kesinlikle inanıyorum. Yine de, ama, feleğin çarkına güven olmaz, generalim. Her şeye rağmen durum kötüye varırsa Don'da sizin yanınıza sığınabilir miyim?"

"Yalnız sığınmak mı? Sizi savunacakları bulacaksınız orda, meşhurdur Kazak konukseverliği!" Kaledin konuşmaları boyunca ilk kez gülümsedi.

Bir saat sonra Don Kazakları Atamanı Kaledin, suskun bir dinleyici kalabalığı önünde On İki Kazak Alayının tarihi bildirisini okudu. Onun ardından, tıpkı kara bir örümcek ağı gibi, Kazak topraklarının bir başından öbür başına, Don, Kuban, Terek üzerine, Urallar ve Ussuri üzerine, köyden köye büyük bir komplonun ipleri atılmaya başladı.

XV

Haziran taarruzu sırasında top ateşi altında yerle bir olan küçük bir şehir vardı. Bu şehrin yıkıntısından bir verst kadar ötede siperlerin korkunç zikzaklar yapa yapa ilerleyen izi bir ormanın yanından geçiyordu. Ormanın kenarı boyunca uzanan kesimi özel bir Kazak süvari bölüğü tutmuştu.

Arkalarında, akçaağaçların, kayınların yoğun yeşili ardında turba bataklığının pas renkli çamuru uzanıyordu. Yine orda yabani gül çalılarının kızıl çiçekleri ipildiyordu. Sağda bir orman

çıkıntısının ardında, mermilerin atıp dağıttığı makadam yol, savaşın daha nice benzerini ayak altına getirip sereceği yollardan biriydi. Ormanın kıyısında kurşun çarpmış, süklüm püklüm fundalar vardı. Perperişan yanık kütükler birbirine yaslanmıştı. Beri yanda siperlerin sarı, kahverengi kili göze çarpıyordu. Siperler, bir alnın kırışıkları gibi tıpkı, açık tarlaları geçip uzuyordu. Onların ardında, terk edilmiş turba yataklarıyla bataklık bile, yer yer bozulmuş yol bile hayattan, yarım kalmış iş gücünden izler taşıyordu. Oysa ormanın kıyısında toprak acı ve kasvetliydi.

Ağustosta bir gün, Mokof'un eski değirmen işçisi İvan Aleksiyeviç bölüğün ikmal katarının konakladığı komşu şehre gitti. Akşama doğru ancak dönebildi. Sığınağına giderken yolda Zakar Korolyof'la karşılaştı. Zakar ellerini rastgele havada sallayarak, kılıcı kum torbalarına takıla takıla koştu geldi. İvan Aleksiyeviç ona yol vermek için yana çekileyim derken Zakar onun ceketinin düğmesine yapıştı, gözlerinin sararmış aklarını döndürerek fısıldadı:

"Duydun mu? Sağımızdaki piyade birlikleri gidiyorlar. Belki de cepheyi açacaklar!"

Demir karası sakalı karmakarışıktı. Gözlerinde aç bir özlem okunuyordu.

"Ne demek 'cepheyi açacaklar'?"

"Gidiyorlar. Niçin bilmiyorum."

"Belki yerlerine değiştirme birliği gelecek. Hadi gidip takım kumandanına soralım."

Zakar döndü. Islak toprakta ayakları kaya kaya, tökezlenerek koştular, takım kumandanının sığınağına gittiler.

Bir saate kalmadı bölüğün yerini piyade almış, bölük şehre doğru yola çıkmıştı. Ertesi sabah at sırtında cebri yürüyüşle cephe gerisine yollandılar.

Yağmur çiseliyordu. Kayın ağaçlarının boynu eğikti. Yol ormana daldı. Yerlere saçılı ıslak yaprakların çürüğümsü, keskin kokusununu alan atlar burun çalıp adımlarını sıklaştırdılar. Yağmurun

yıkadığı düğüm düğüm sarmaşıklar gülpembe boncuklarını sarkıtmıştı. Yoncaların köpüksü çiçekleri eşi bulunmaz bir beyazlıkla parıldıyordu. Rüzgâr ağaçlardan atlıların üstüne ağır damlalar saçtı, kaputları, kasketleri, saçma yemiş gibi koyu, ıslak lekelerle bezedi. Başlarının üstünde tütün dumanı dalgalanıyordu.

"Geçirmişler bizi ellerine, ordan oraya sürüyorlar."

"Yetmedi mi siperlerde çektiğimiz, yahu?"

"İyi ama, nereye gönderiyorlar bizi?"

"Yeni bir mevziye herhalde."

"Boş verin be çocuklar! Gelin sigaraları tüttürelim, derdimizi unutalım."

"Ben derdimi heybemde taşıyorum."

"Yüzbaşım, bir türkü söylesek, n'olur?"

"Söyleriz... Arkip, başla, hadi!"

Rutubeti çekmiş sesler ormanda beli belirsiz yükseldi, söndü. İvan Aleksiyeviç'le aynı sırada giden Zakar Korolyof üzengilere basıp doğrularak haykırdı:

"Hey, çatlak sesliler! O ne biçim türkü söylemek öyle? Gidin kilise kapısında dilencilik edin bari, daha iyi!"

"Sen kendin söyle öyleyse!"

"Şunun boynuna baksana ne kadar kısa! Sese bile yer yok!"

"Korkuyorsun, değil mi?"

Korolyof bir an gözlerini yumdu, sonra elinde dizginleri sallaya sallaya coşkun bir türkü tutturdu.

Zakar'ın yankılanan ilk mısrasını duyup uyanmış gibi bütün bölük hemen keyifle katıldı ona, türkü ıslak ormana vurup ağdı.

Bütün yürüyüş boyunca türkü söylediler. "Kurtlar Mezarı" adını taktıkları siperlerden kurtulmanın sevinciydi dillerindeki. Aynı akşam bindikleri tren onları ağır ağır Pskof'a, doğru çekti götürdü. Bölüğün, Üçüncü Süvari Kolorodusunun bir kısmıyla birlikte, karışıklıkları bastırmak için Petrograd'a aktarılmakta

olduğunu neden sonra öğrendiler. Vagonlarda konuşmalar kesildi, uyuşuk bir sessizlik bastırdı her yanı.

"Yağmurdan kaçalım derken..." Sonunda biri herkesin düşündüğünü dile getirdi.

Marttan beri bölük komitesinin daimi başkanı olan İvan Aleksiyeviç ilk durakta bölük kumandanının karşısına çıktı.

"Kazaklar endişeli, yüzbaşım," dedi.

İvan'ın çenesindeki derin çukura gözlerini diken yüzbaşı gülümseyerek, "Dostum," dedi, "ben de endişeliyim."

"Nereye götürüyorlar bizi?"

"Petrograd'a."

"Ayaklanmaları bastırmaya mı?"

"Yok bir de patırdı çıkaranlara yardıma gidecektiniz!"

"Ne o, ne bu. Biz ikisini de istemiyoruz."

"Valla bilmem. Bizim fikrimizi soran olmadı."

"Evet ama, Kazaklar..."

"N'olmuş Kazaklara?.." diye subay kızarak İvan'ın sözünü kesti. "Kazakların ne düşündüğünü ben de biliyorum. Benim hoşuma mı gidiyor sanıyorsun bu görev? Al şunu, bölüğe oku. Bir sonraki durakta Kazaklarla görüşeceğim."

Kumandan İvan'a bükülü bir telgraf uzattı, sonra yüzünü buruştura buruştura bir konserve kutusu içinden yağlı kavurma yemeye başladı. Tad tuz yoktu yediğinde, belli.

İvan Aleksiyeviç elinde yanan bir odun parçası gibi sakınarak tuttuğu telgrafla vagona döndü. "Öbür vagonlardaki Kazakları çağırın gelsinler," dedi oradakilere.

Tren yeni hareket etmişti. Kazaklar vagonlarından atlayıp koşarak geldiler, İvan'ın vagonuna doluştular. Otuz kişi kadar oldular.

"Kumandan size okumam için bir telgraf verdi," dedi İvan.

"Ne diyormuş, görelim!"

"Barıştan mı söz ediyor?"

"Susun yahu!"

İvan, Başkumandan Kornilof'un yayınladığı bildiriyi okurken vagonda çıt çıkmadı. Sonra telgraf Kazakların terli ellerinde ondan ona dolaştı.

> Ben, Başkumandan Kornilof, milletimin önünde ilan ediyorum: Bir asker olarak görevim, hür Rusya'nın bir yurtdaşı olarak vatanıma bağlılığım ve sarsılmaz yurt sevgim, anayurdun bekasının söz konusu olduğu bu günlerde beni Geçici Hükümetin emirlerini yerine getirmemeye ve onun için Ordunun ve Donanmanın yüksek kumandasını elden bırakmamaya mecbur etmektedir. Bütün cephe kumandanlıkları bu kararımda beni desteklemektedirler. Buna dayanarak bütün Rus halkına ilan ediyorum ki: Yerimden ayrılmaya razı olmaktansa ölmeyi tercih ederim. Rus milletinin öz evladı görevinin başında ölür, hayatını yurduna feda eder!
>
> Vatanın can derdine düştüğü bu gerçekten muhataralı dakikalarda, her iki başkentin yolu muzaffer düşmanımızın karşı konulmaz ilerleyişine âdeta açık bırakılmışken, ülkenin bağımsızlığının en başta gelen konu olduğunu unutan Geçici Hükümet, karşı-ihtilâl heyulasıyla halkı korkutmaktadır. Oysa beceriksizliği, güçsüzlüğü ve kararsızlığıyla karşı-ihtilâli davet eden, hükümetin kendisidir.
>
> Damarlarında milletin kanı dolaşan, bütün hayatını onun hizmetine adamış bir kimse olarak, halkımın yüce hürriyetlerini savunmaktan bir an olsun geri durmak benim için mümkün değildir. Aramıza karışan küstah bir düşman, rüşvet ve ihanet yoluyla yalnız hürriyete değil, Rus milletinin varlığına dahi kastediyor. Uyan, ey Rus halkı, uyan da yurdun içine yuvarlandığı dipsiz kuyuya bir bak!
>
> Her türlü karışıklığı önlemek, Rus kanı dökülmesine meydan vermemek için, karşılıklı suçlamaları ve bana reva görülen haysiyet kırıcı davranışları unutarak Geçici Hükümete sesleniyorum ve diyorum ki: Sizi karargâhta bekliyorum. Gelin. Hürriyetiniz ve güvenliğiniz teminat altındadır, size şerefimle söz veriyorum. Orda birlikte oturalım, hürriyeti sağlama bağlayacak, Rus milletini büyük ve hür bir millete yaraşır şanlı geleceğe götürecek milli savunmamızı elbirliğiyle tasarlayıp örgütleyelim!
>
> General Kornilof

Bir sonraki durakta tren bir süre bekletildi. Kazaklar vagonların çevresinde toplaşıp Kornilof'un telgrafıyla Kerenski'nin yolladığı bir başka telgrafı tartıştılar. Bölük kumandanının okuduğu bu ikinci telgrafta Kerenski, Kornilof'un vatan haini ve bir karşı-ihtilâlci olduğunu söylüyordu.

Kazaklar afallamışlardı. Subaylar bile şaşkındı.

"Kafam amma karıştı be!" dedi Martin Şamil. "Allah bilir, hangisi haklı!"

"Onlar birbirlerine düştüler, acısı bizden çıkacak."

"Hepsi başa geçmek istiyor."

"Olan biz Kazaklara oluyor."

"Gel de çık işin içinden şimdi!"

İvan Aleksiyeviç'in yanına gelen birkaç Kazak, "Gel hadi, kumandana gidelim, n'apacağımızı öğrenelim," dediler.

Hep birlikte bölük kumandanına gittikleri zaman, subayların kumandanın vagonunda toplanmış olduklarını gördüler.

"Yüzbaşım, biz şimdi n'apacağız diye soruyor Kazaklar."

"Bir dakika, şimdi geliyorum."

Bütün bölük son vagonda toplanmış bekliyordu. Kumandan kalabalığa karıştı, ortaya varınca ellerini havaya kaldırarak konuştu:

"Biz Kerenski'nin değil, Başkumandan'ın, üstlerimizin emrindeyiz. Öyle değil mi? Onun için de şüphesiz kumandanımızın sözünü dinleyip Petrograd'a gideceğiz. Daha olmazsa, Dno istasyonuna vardığımızda durumun ne merkezde olduğunu öğreniriz. Dno'da Birinci Don Tümeninin kumandanını bulacağız. Sizden kendinizi heyecana kaptırmamanızı rica ediyorum. Ne yapalım, böyle günler yaşıyoruz işte!"

Kumandan konuşmasına devamla askerin ödevinden, vatanseverlikten, ihtilâlden dem vurdu. Kazakları yatıştırmaya, sordukları soruları geçiştirmeye çalıştı. Başardı da işini. O Kazaklarla çene çalarken, katara bir lokomotif bağlanmıştı. Kazaklar vagonlarına dağıldılar (bu arada iki subayın istasyon şefini silahla tehdit edip hareketi çabuklaştırdığından hiç kimsenin haberi olmadı).

Sevkiyat treninin Dno istasyonuna varması bir gün aldı. Geceleyin Ussuri ve Dağıstan alaylarını taşıyan bir başka trene yol vermek için durdular. Kazakların treni bir yan hatta geçirildi. Dağıstan vagonları önlerinden geçerken gırtlaktan çıkma sesler, zurna iniltileri, hiç duymadıkları ezgiler çalındı kulaklarına. Orda burda, koyu karanlıkta, bir ışık parıldadı, söndü.

Gece yarısı tren yine hareket etti. Ufak lokomotif, ocağından kıvılcımlar saça saça uzun bir süre su pompasının yanı başında kaldı. Makinist lokomotifin penceresinden sarkmış, ağzında sigarası, bir şeyler bekler gibi duruyordu. En yakın vagondan bir Kazak kapıdan başını çıkarıp haykırdı:

"Ulan İvan, yürüsene, yersin yoksa kurşunu!"

Makinist sigarasını ağzından tükürdü, karanlıkta düşerken çizdiğe eğriye bakıp boğazını temizledi, "Herkesi vuramazsınız ya, aslanım!" diyerek pencereden çekildi.

Birkaç dakika sonra lokomotif sarsılarak hareket etti. Sarsıntı tamponları çangırdattı, vagonlarda dengelerini bulmaya savaşan atların nalları bir süre döşemeleri dövdü. Tren su pompasının yanından geçip ilerledi. Birkaç ışıklı pencereyi, karanlık kayın ağaçlarını geride bıraktı. Kazaklar hayvanlarına yem verdiler, kimi uyudu, kimi yarı açık kapı ağızlarında oturup sigara içti, ya da gözlerini göğe dikip daldı.

İvan Aleksiyeviç yere uzanmış, kapının çatlağından dışarıda geri geri uçan yıldızları seyrediyordu. Bütün gün düşünmüş taşınmış, bölüğün Petrograd'a daha da yaklaşmasına engel olmak için elinden geleni yapmaya karar vermişti. Yattığı yerde, Kazakları en iyi nasıl kendi düşüncesinden yana çekebileceğini düşünüyordu.

Daha Kornilof bildirisini yayınlamadan önce İvan Aleksiyeviç Kazakların yolunun Başkumandanın yolu olmadığını görmüştü. Ama, içgüdüsüyle, bir şeyin farkındaydı: Kerenski'yi de savunmanın âlemi yoktu. Meseleyi aklında evirdi çevirdi, sonunda kararını verdi: Bölüğün Petrograd'a varmasına engel olacaktı. Eğer iş mutlaka bir çatışmaya gidecekse, Kornilof'la çatışmak gerekti. Ama bu

Kerenski'nin ekmeğine yağ sürmemeliydi. Kornilof'a karşı durulacaksa bundan Kerenski hükümeti değil, ondan sonra iş başına gelecek hükümet yararlanmalıydı. Kerenski'den sonra gelecek hükümetin kendi istediği hükümet olacağından da hiç şüphesi yoktu. Yazın Petrograd'ta Parti Yönetim Komitesinin askerlik bölümüne gittiğinde (onu oraya bölük kumandanıyla çıkan bir anlaşmazlığın çözüm yolu hakkında öğüt almaya yollamışlardı) komitenin nasıl çalıştığını görmüş, birçok Bolşevik yoldaşla görüşmüş, sonra kendi kendine düşünmüştü: "Bu omurga bizim kendi işçilerimizle etlenmeli, güçlenmeli. Ondan sonra bak nasıl bir hükümet kuruluyor! Ölümü dahi göze alacaksın, İvan, anasının memesine yapışan bebe gibi, bu yoldan ayrılmayacaksın!"

Eyer keçesinin üstünde uzanmış düşünüyordu. Önünde açılan yepyeni, güçlüklerle dolu yolu ona ilk göstereni düşünüyordu durmadan ve ateş gibi bir sevgi yanıyordu yüreğinde. Ertesi gün Kazaklara ne diyeceğini aklından geçirirken, Stokman'ın Kazaklar hakkında söylediklerini hatırladı, kesin bir inançla kendi kendine mırıldandı: "Tutuculuk Kazakların iliğine işlemiş. Onlardan birini Bolşevik inançlarının doğruluğuna inandırmaya çalışırken sakın bunu unutma! Damarlarına basma, çevreni kolla, kendini duruma göre ayarlamasını bil. İlkin seni küçümseyecekler, dediklerine dudak bükecekler. Tıpkı senin, Mişa Koşevoy'un bana yaptığınız gibi. Ama sen aldırmayacaksın, inat edeceksin. Damlayan su taşı eritir. Sonunda başarı bizimdir."

Kazakları Kornilof'un peşinden gitmemeye razı etmeye çalışırken bazı direnmelerle karşılaşacağını hesaba katmıyor değildi İvan. Oysa ertesi sabah vagonda arkadaşlarıyla konuşup, öz kardeşleriyle dövüşmeye Petrograd'a gitmektense cepheye geri gönderilmelerini istemelerini önerince, Kazaklar hemen ona uydular. Yola devam etmemekte ayak diremeye hazırdı hepsi. Aralarında İvan'ın görüşlerini en çok paylaşanlar Zakar Korolyof ile Turilin isminde bir Kazaktı. Bunlar bütün gün vagonları dolaşıp öbür Kazaklarla konuştular. Akşama doğru tren küçük bir istasyondan ağır ağır geçerken, Üçüncü Takımdan bir onbaşı İvan'ın vagonuna atladı.

"Bölük ilk durakta trenden iniyor!" diye bağırdı. "Sen ne biçim komite başkanısın? Kazakların ne istediğinden haberin yok. Bir adım ileri gitmiyoruz! Subaylar boynumuza kemendi geçirmeye hazırlanıyor, sen burda kıçını bile kıpırdatmıyorsun! Bunun için mi seçtik seni?"

İvan gülümsedi. "Bunu çok daha önce söylemeliydiniz!" dedi.

İlk durakta vagondan atladı, Turilin'le birlikte istasyon şefine gittiler.

"Trenimize yol verme. Biz burda iniyoruz."

"Ne dedin?" diye sordu adamcağız. "Aldığım talimata göre..."

"Kes sesini!" dedi Turilin, haşin bir sesle.

İstasyon komitesini bulup başkana durumu anlattılar. Başkan iri yarı, kızıl saçlı bir telgrafçıydı. Birkaç dakika içinde makinist, hem de kendi rızasıyla, treni yan hatlardan birine sokuverdi.

Kazaklar hemen vagonlardan yere kalaslar uzatıp atlarını indirmeye koyuldular. İvan lokomotifin yanında durmuş, bacaklarını iki yana açmıştı. Gülümseyen yüzünün terini siliyordu. Bölük kumandanı koşarak yanına geldi.

"Ne yapıyorsun? Biliyorsun ki..."

İvan, "Biliyorum, biliyorum," diye subayın sözünü kesti. "Hiç ortalığı telaşa verme, yüzbaşı!" Birden sarardı. Açık açık konuştu: "Yeter artık bağırdığın, delikanlı, yeter! Şimdi buyurma sırası bizde."

Subay, "Başkumandan Kornilof..." diye öfkeden kıpkırmızı olmuş kekelerken, İvan çizmelerine baktı durdu. Ayakları demiryolunun kumlarına sımsıkı basıyordu. Gönül ferahlığıyla elini sallayıp yüzbaşıya öğüt verdi:

"Boynuna haç yerine as sen başkumandanını! Bize yaramaz!"

Subay topukları üstünde dönüp vagonuna koştu. Bir saate kalmadan bütün bölük, başlarında tek bir subay olmadığı halde hiç düzen bozmadan istasyondan çıkarak Güneydoğu yönünde tırısa kalktı. Mitralyözcülerle birlikte Birinci Takımın başında

giden İvan Aleksiyeviç kumandayı ele almıştı. Yanında atını süren tıknaz Turilin yardımcısıydı.

Kumandandan aldıkları harita sayesinde neden sonra yollarını buldular. Önlerine çıkan ilk köyde gece molası verdiler. Genel bir toplantı yapıldı, kararlar alındı: Derhal cepheye dönülecek, buna engel olmaya kalkan çıkarsa dövüşeceklerdi. Atlara köstek vuruldu, nöbetçiler yerlerini aldı. Kazaklar uzandılar, günün ağarmasını beklediler. Hiç ateş yakılmadı. Çoğunluk besbelli kaygı içindeydi. Uzandıkları yerde bu kez ne konuştular, ne şakalaştılar. Akıllarından geçeni açmadılar birbirlerine.

İvan kaputunun altına büzülmüş yatarken endişeyle düşünüyordu: "Ya kararlarından cayar da dönerlerse, boyun eğerlerse?" Sanki onun düşündüklerini işitmiş gibi, o sırada Turilin yanına geldi.

"İvan, uyuyor musun?"

"Daha uyumadım."

Turilin İvan'ın yanına çömeldi, bir sigara yakıp fısıldadı:

"Kazaklar endişe içindeler... Bir iş yaptılar, şimdi korkuyorlar. Başımıza sardık mı belayı, ne dersin?"

"Dur bakalım," dedi İvan, sakin bir sesle. "Yoksa korkuyor musun?"

Turilin başını kaşıdı. Yarım yamalak gülümsedi:

"Doğrusunu istersen, korkuyorum. İlkin korkmuyordum ya şimdi biraz, ne bileyim..."

"Tabansızın tekisin sen de, desene!"

"Valla, İvan, herifler kuvvetli..."

Ne biri, ne öbürü bir şey dedi. Köyde ışıklar söndü. Bataklık söğütlerin ordan bir ördek vakladı.

"Eşini çağırıyor," diye mırıldandı Turilin, düşünceli düşünceli. Sonra yine sustu.

Çayırları gecenin lâtif suskunluğu sarmıştı. Çimler ağır çiy damlaları altında eğiliyordu. Bir meltem esti, bataklık otu, çürümüş saz, çamurlu toprak, çiy içmiş çayır kokuları getirdi. Arada

sırada bir atın kösteği şıngırdıyor, ya da hayvanlardan biri yere çökerken bir horultu, bir hırıltı çıkarıyordu. Sonra yine uykunç sessizlik. Yaban ördeğinin uzak, kısık, belli belirsiz işitilen ötüşü, dişisinin ona daha yakından seslenişi. Karanlıkta çırpan, göze görünmez aceleci kanatların fırıltısı. Gece. Sessizlik. Puslu çayır serinliği. Batıda, göğün taa altında, koyu menekşe bir bulut kabarıp yükseliyordu. Taa yukarılarda, göğün başında, Pskof'un kadim toprakları üstünde gepgeniş ateşten bir yol gibi uzayan Samanyolu sanki hep uyanık bir işaretti.

Gün ağarmadayken bölük yeniden yola koyuldu. Hayvanlarını otlağa süren kadınlarla çocukların ağır bakışları altında köyün içinden geçtiler, şafağın tuğla rengine bürüdüğü bir yamacı aştılar. O sırada arkasına bakan Turilin ayağını İvan'ın üzengisine değdirdi. "Arkana bak, peşimizden atlılar geliyor!" dedi.

İvan dönüp köyü süzdü. Toz pembe bir duman bulutu içinden dörtnala kalkmış üç atlı geliyordu.

"Bölük, dur!" diye buyurdu.

Kazaklar alışkın oldukları bir hızla hemen dört köşe sıraya girdiler. Yarım verst kadar ötede atlılar tırısa düştü. İçlerinden biri, bir Kazak subayı, cebinden bir beyaz mendil çıkardı, başının üstünde sallamaya başladı. Kazaklar gözlerini yaklaşan atlılardan ayırmadılar. Hâki ceketli subay en önden sürdü geldi atını. Çerkes üniformalı öbür ikisi az geriden geliyordu.

Gelenleri karşılamaya çıkan İvan Aleksiyeviç sordu:

"Ne istiyorsunuz bizden?"

Subay selam verdi. "Görüşmeye geldik. Bölüğe kim kumanda ediyor?"

"Ben ediyorum."

"Birinci Don Kazak Tümeni beni size elçi gönderdi. Bu subaylar da Yerli Tümenin temsilcileri." Subay dizginleri çekip ter içinde kalan atının boynunu okşadı. "Durum üzerinde görüşmeye razıysanız, emir ver bölük attan insin. Size tümen kumandanı Tuğgeneral Grekof'un sözlü emirlerini ileteceğiz."

Kazaklar hayvanlarından indiler. Subaylar da indi. Kalabalığı yarıp ortaya doğru yürüdüler. Bölük açılıp yol verdi, sonra çevrelerinde küçük bir halka oldu. Önce Kazak subayı konuştu:

"Kazaklar! Sizi ne yaptığınızı bir daha düşünmeye ve bu hareketinizin ciddi sonuçlarından kaçınmaya razı etmek için geldik. Dün tümen karargâhına ulaşan habere göre, birinin aldatıcı sözlerine kanıp kendi başınıza vagonlardan inmişsiniz. Derhal istasyona dönmeniz için emir çıktı. Bu emri size iletmek için de bizi buraya yolladılar. Yerli Tümenin erleriyle diğer süvari birlikleri dün Petrograd'ı işgal ettiler. Bunu bugün aldığımız bir telgraftan öğrendik. İleri kollarımız şehre girmiş, hükümet yapılarını, bankaları, postaneler, bütün önemli noktaları ele geçirmiştir. Hükümet devrildi. Geçici Hükümet üyeleri kaçtılar. Kazaklar, gelin bu işten vazgeçin! Tümen kumandanının emrini dinlemezseniz üzerinize silahlı birlikler gönderilecek. Bu hareketiniz vatana ihanet sayılacak, askerlik görevlerinizi yerine getirmekten kaçmış olacaksınız. Kayıtsız şartsız teslim olun ki kan dökülmesin."

Daha subaylar atlarını sürüp gelirlerken İvan Aleksiyeviç onlarla görüşmekten kaçınamayacağını anlamıştı. Öyle yapması, istediğinin tam tersi bir sonuç doğurabilirdi çünkü. Bölük atlarından inerken Turilin'e bakıp göz kırptı, usulca subaylara yaklaştı.

Kazaklar yüzbaşının sözlerini dikkatle dinliyorlardı. Yüzleri asık ve kasvetliydi. Birkaçı aralarında fısıldaşmaya başladı. Zakar Korolyof, kara sakalı erimiş demir gibi göğsüne akmış, acı acı gülümsüyordu. Borşef kırbacıyla oynarken başını öte yana çevirmişti. Pişeniçnikof, trenden inmelerini ilk söyleyen onbaşı, ağzı bir karış açık, subayın yüzüne bakıyordu. Martin Şamil kirli yumruğuyla yanaklarını ovuşturuyor, habire gözlerini kırpıştırıyordu. Onun arkasında bir Kazağın yüzü sapsarıydı. Mitralyözcülerden Krasnikof bir şey beklercesine kaşlarını çatmıştı. Turilin derin derin soluyordu. Yüzü çilli Obnizof kasketini başının gerisine yatırmıştı, boyunduruk altında öküz gibi boynunu oynatıp duruyordu. İkinci Takım, hepsi birden, başlarını eğmişler, sanki dua ediyorlardı. Kimse ağzını açıp bir söz etmedi. Sımsıkı kalabalıktan

yalnız sıcak, ağır solukların sesi yükseliyordu. Bütün yüzlerde alttan alta bir şaşkınlık kıpırtısı dolaşıyordu.

İvan, Kazakların boyun eğmek üzere olduklarını anladı. Birkaç dakika daha konuşursa bu ağzı laf yapan subay hepsini kendinden yana çekecekti. Yarattığı etki her ne pahasına olursa olsun giderilmeliydi. İvan elini havaya kaldırdı, akları bir garip büyüyen gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi.

"Kardeşler! Bekleyin azıcık!" diye bağırdı. Subaya döndü, "Telgraf yanında mı?" diye sordu.

"Ne telgrafı?" diye sordu yüzbaşı. Birden afalladı.

"Petrograd'ın ele geçirildiğini bildiren telgraf."

"Telgraf mı... Tabii yok yanımda! Ne yapacaksın telgrafı?"

"Yaa? Demek yok telgraf elinde?" Bütün bölük rahat bir soluk aldı. Kazakların bir çoğu başlarını kaldırdılar. Gözlerini umutla İvan'a diktiler. İvan kısık sesini yükselterek dikkati topladı, güvenle, az da alayla bağırdı:

"Yok mu diyorsun? Senin sözüne mi güvenelim yani? Yok ama, geçti artık, aldatamazsın bizi!"

"Bir oyun bu bize!" diye bütün bölük hep bir ağızdan kükredi.

"Telgraf bana gönderilmemişti ki, Kazaklar!" dedi subay, elini yüreğine bastırıp.

Kimse onu dinlemedi. İvan bölüğün iyi niyetini, güvenini yeniden kazandığını sezmişti. Cam üstünde uçan elmas gibi konuşuyordu şimdi:

"Telgraf yanında olsaydı da bizim yolumuz sizinkiyle bir değil. Kendi kardeşlerimizle dövüşmek istemiyoruz biz. Hayır! Artık enayi yerine koyamazsınız bizi. Bir generaller hükümeti kurulmasına yardımcı olmayacağız. İşte bu kadar!"

Kazaklar da onu desteklediler.

"Gördün mü nasıl, ha?"

"Doğru söylüyorsun, İvan, yaşa!"

"Haydi, sepetleyin şunları be!"

İvan elçileri süzdü. Kazak subayı dudaklarını kısmış, sabırla bekliyordu. Öbür ikisi onun arkasında omuz omuza vermişlerdi. Biri, yakışıklı bir İnguş delikanlısı, kollarını kavuşturmuştu, çekik badem gözleri parıl parıldı. Öbürü, yaşlıca, kır saçlı bir Osetyalı, eli palasının kabzasında, meraklı gözlerle Kazakları süzüyordu. İvan artık tartışmayı kesmek üzereyken Kazak subayı İnguş delikanlısıyla bir şeyler konuştu, sert bir sesle haykırdı:

"Don Kazakları! Yerli Tümenin temsilcisi konuşacak. Konuşsun mu?"

İnguş müsaade beklemeden topuksuz çizmeleriyle öne çıktı. Asabi parmakları gümüş kakmalı kemeriyle oynuyordu.

"Kazak kardeşlerim! Nedir bu patırdı, n'oluyor? General Kornilof'u istemiyor musunuz? Savaş mı istiyorsunuz? Pekâlâ! Savaşırız o halde. Bizim hiçbir şeyden korkumuz yok, hiçbir şeyden! Bugün hakkınızdan geliriz. Arkada iki alay bekliyor, ona göre!" İlkin büyük bir sükûnetle konuşur görünüyordu. Konuştukça kelimeler ağzından daha bir heyecanla dökülmeye, kırık dökük Rusçasına kendi dilinden deyimler karışmaya başladı. "Sizin kafanızı karıştıran, ordaki Kazak yok mu, o işte! Bolşeviğin biri. Siz de peşine takılmışsınız. Öyle ya! Gün gibi ortada! Tutun onu! Alın silahını elinden!"

Korkusuzca elini uzatıp İvan Aleksiyeviç'i gösterdi. Gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi, öfkeli hareketler yaptı. Yüzü mosmor olmuştu. Yanındaki arkadaşı buz gibi sakin duruyordu. Kazak subayı kılıcının düğümüyle oynuyordu. Kazaklar yine sustular. Kafaları karıştı, telaşlandılar. İvan, İnguş subayının, buz gibi parıldayan hayvansı dişlerine, sol şakağından aşağı süzülen tere gözlerini dikti, tek bir kelimeyle görüşmeye son vermediğine, Kazakları peşine takıp götürmediğine yandı. Turilin imdada koştu o sırada. Çılgınca kollarını sallayarak ortaya atıldı, gömleğini yırtıp açtı, kükredi:

"Yuf olsun size ulan, sürüngen herifler! Şeytanın dölleri!

Domuzlar!.. Orospular gibi gıdığınızı okşadılar mı hemen kendinizden geçiyorsunuz! Subaylar size istediklerini yaptıracaklar yine. N'apıyorsunuz? N'aptığınızın farkında mısınız? Paralamak lazım bu adamları, siz tutmuş burda dediklerine kulak veriyorsunuz! Uçurun kafalarını! Akıtın kanlarını! Siz burda lak lak ederken herifler bizi çeviriyorlar. Hepimizi makinelilerle sapır sapır dökecekler. Bi başladılar mı, toplantı moplantı, düşünüzde görürsünüz. Askerleri gelene kadar uyutuyorlar sizi. Bi de Kazak dersiniz kendinize, ha? Eksik etekler, siz de!"

İvan Aleksiyeviç, "Atlara!" diye kükredi.

Sesi kalabalığın üzerinde şarapnel gibi patladı. Kazaklar atlarına koşuştular. Bir dakikaya kalmadan bölük yeniden takım düzenine girmişti.

Yüzbaşı, "Dinleyin, Kazaklar!" diye haykırdı.

İvan Aleksiyeviç karabinasını omuzundan indirdi, parmağını sertçe tetiğe dayayıp bağırdı:

"Konuşma sona erdi. Bundan sonra silahlar konuşur!"

Silahını salladı adamın yüzüne. Peş peşe takımlar atlarını yoldan aşağı sürdüler. Geri baktıklarında, elçiler atlarına binmiş, aralarında görüşüyorlardı. İnguş ikide bir elini kaldırıyor, hırçın hırçın konuşuyordu. Kolluğunun ipek astarı kar gibi bembeyaz parlıyordu uzaktan. İvan son bir kez arkasına bakınca o göz kamaştırıcı ipek şeride gözü takıldı. Ve birden gözlerinin önünde Don'un rüzgârlı bağrı, köpüklü yeşil dalgaları, dalgaların tepesinden vurup eğik uçan bir martının ak kanadı canlandı.

XVI

Ağustosun 29'undan önce, Kornilof, Krimof'tan gelen telgraflardan, hükümeti silah gücüyle devirme teşebbüsünün başarısızlığa uğradığını anlamıştı.

Öğleden sonra saat ikide karargâha Krimof'tan bir haberci subay geldi. Onunla uzun boylu görüşen Kornilof, General

Romanovski'yi yanına çağırttı. Elinde bir kâğıdı buruşturup hırslanarak konuştu:

"Tam bir başarısızlık! Kozumuz para etmedi. Krimof kuvvetlerini vaktinde ulaştıramayacak Petrograd'a. Fırsatı kaçırdık. Başarılması o kadar kolay gibi görünen şeyde bir sürü güçlükle karşılaşıyoruz... Yenilmeye mahkûmuz. Sevkiyat trenlerinin hareketine bakın bir!" Uzattığı haritada Krimof'un süvari kolordusuyla Yerli Tümenin Petrograd yönünde ilerleyişleri izleniyordu. Kornilof'un yorgun yüzünden bir ürperme geçti. "Kahrolası demiryolcular, her adımda bize çelme takıyorlar! Kazanırsak on kişiden birini olduğu yerde asacağımdan haberleri yok galiba? Krimof'un raporunu okuyun."

Romanovski iri eliyle şişko yüzünü ovuştura ovuştura raporu okurken, Kornilof bir kâğıda acele bir şeyler yazdı:

> Novoçerkask. Don Kazakları Atamanı Aleksey Maksimoviç Kaledin'e:
>
> Geçici Hükümete yolladığınız telgrafın anlamından haberdarım. Reziller ve hainlerle verimsiz mücadelelerden şanlı Kazakların sabrı tükenmiştir. Kazaklar ülkenin kaçınılmaz bir felakete sürüklendiğini görüyorlar. Kendi emek ve kanlarıyla büyüyüp gelişen Vatanın varlığını ve hürriyetini savunmak için elde silah savaşmaya hazırlar. Bir süre ilişkilerimiz kısıtlı olacak. Vatanseverliğinizin ve Kazak şerefinizin gerektirdiği yolda, benimle birlikte hareket etmenizi sizden rica ediyorum. 29.8.17
>
> General Kornilof

Yazıyı bitirdi, Romanovski'den telgrafı derhal yollamasını rica etti.

"Prens Bagratiyon'a ikinci bir telgraf gönderip yürüyüşe devam etmesini bildireyim mi, ister misiniz?"

"Evet, gönderiniz."

Romanovski bir an sustu, sonra düşünceli düşünceli, "Bana kalırsa henüz kötümser olmamız için bir sebep yok, biraz fazla acele ediyorsunuz," dedi.

Kornilof o sırada kollarını uzatmış, başının üstünde uçan bir kelebeği yakalamaya uğraşıyordu. Parmakları kapanıp açılırken yüzü umutla gerilmişti. Çevresinde dolanan hava akımından tedirgin olan kelebek pencereye doğru uçtu. Ama Kornilof yakaladı onu, geldi koltuğuna çöktü, rahat bir soluk aldı.

Romanovski hâlâ cevap bekliyordu. Kornilof düşünceliydi, kuru bir gülümsemeyle yetindi.

"Dün gece bir düş gördüm. Mavzer tümenlerinden birinde tugay kumandanıydım. Karpatlar kesiminde bir taarruzu yönetiyordum. Kurmay heyetimiz yolda bir çiftlikte durdu. Çok şık giyinmiş yaşlıca bir Ukraynalı karşıladı bizi. Bana süt sundu. Beyaz keçe şapkasını çıkarıp kusursuz bir Almanca'yla konuştu: 'İçin, generalim. Bu süt sağlığa çok iyidir. Fevkalâde!' dedi. Düşümde sütü içtim gibi geldi bana. Ukraynalı dostça omuzumu sıvazlıyordu, hiç şaşmadım. Sonra dağları aştık gittik. Ama artık Karpatlara benzemiyordu oraları. Afganistan'da bir yer. Bir keçi yolunda yürüyoruz... Evet, evet, bir keçi yoluydu. Ayağımızın altından kahverengi çakıllar, kayalar dökülüyordu. Aşağıda, uçurumun dibinde muhteşem bir Güney manzarası seriliydi. Gümüş gibi güneş ışınları..."

Açık pencereden giren meltem masanın üstünde kâğıtları kıpırdattı. Kornilof'un dalgın, puslu bakışları Dinyeper'in ötesinde, dik yamaçların, bakır yeşili otlakların üstünde bir noktaya dikilmişti.

Romanovski generalin bakışını izledi, sonra hafifçe içini çekerek gözlerini Dinyeper'in cam gibi durgun, mikaya benzer yüzüne, yakın güzün yumuşacık lâtif bir pusa sardığı tarlalara çevirdi.

XVII

Kornilof'un Petrograd üzerine saldığı ordunun parçaları batıdan ve güneyden uzayan sonu gelmez sekiz demiryolu hattı üzerine saçılmıştı. Bütün ana istasyonlar, hatta ara duraklar, yan hatlar, ağır ağır yol alan asker katarlarıyla tıkalıydı. Alaylar yüksek kumandanlığın denetiminden çıkmış, dağınık bölükler birbirle-

rini kaybetmişti. Yolda habire değişen emirler, çelişik genelgeler kargaşalığı büsbütün arttırıyordu. Bu yüzden askerin zaten bozuk sinirleri daha da gerildi.

Kornilof kuvvetleri demiryolu işçilerinin inatçı direnişi karşısında, binbir güçlüğü aşarak, yavaş yavaş Perograd üzerine ilerliyordu.

Küçük kırmızı vagonlarda çeşitli Kazak nahiyelerinden gelme yarı aç Kazaklarla, Yerli Tümenin Kafkasyalı aşiret erleri böğrü göçük atlarıyla koyun koyuna gidiyorlardı. Katarlar istasyonlarda saatlerce durup yol bekliyor, askerler vagonlardan dökülüp bekleme odalarına doluşuyor, ya da demiryolunun üzerinde toplanıyorlardı. Gelip geçen katarlardan arta kalan yiyecek ne varsa silip süpürdüler, yerli ahaliyi soydular, yiyecek depolarını talan ettiler.

Kazakların sarı kırmızı pantolon şeritleri, ağır topçunun şatafatlı üniformaları, yayla aşiretlerinin yerleri süpüren kaputları... Bağrı soluk kuzey toprakları böylesine bir renk cümbüşü görmemişti!

Birinci Don Kazak Tümeninin diğer alaylarıyla birlikte Yevgeni Listnitski'nin eski alayı da Revel-Narva hattından Petrograd'a sevkedilmişti. Alayın iki bölüğü ikindi vakti saat beşte Narva'ya vardı. Gün 28 Ağustostu. Kumandan o gece daha ileri gitmenin imkânsız olduğunu öğrendi: Demiryolunun Navra'dan öte kısmı tahrip edilmişti, gönderilen işçiler yolu vaktinde açabilirlerse tren ertesi sabah erkenden yola çıkarılacaktı. Kumandan durumu kabullenmekten başka çare bulamadı. Lanet okuya okuya vagonuna tırmandı, öbür subaylara haberi iletti, çay içmeye oturdu.

Bulutlu bir geceydi. Finlandiya Körfezi'nden hırçın bir rüzgâr esiyordu. Kazaklar demiryolunun üstünde, vagonlarda toplaşıp konuştular. Trenin sonunda bir yerde genç bir Kazak sesi bir türkü tutturdu. Karanlıkta kim bilir kime yakınıyordu:

Elveda şehir yolları, kasabalar,
Elveda canım köyüm benim,
Elveda sevdiğim güzelim,

Elveda saçının mavi çiçeği!
Neydi o günler, akşamdan şafak vaktine,
Sevgilimin kolunda uzandığım!
Akşamdan şafak vaktine, şimdi,
Elimde silah uzanırım.

Deponun karanlığı ardından bir adam çıktı. Durdu, türküyü dinledi, yer yer sarı ışık lekeleri saçan demiryolunun iki yanına baktı, sonra uzun adımlarla dosdoğru vagonlara yanaştı. Ayak sesleri traverslerin üzerinde kof yankılar çıkardı. Hatların arasında kalan kumlu yolda giderken yine sessizliğe boğuldu ortalık. Adam en sondaki vagonun ardından kıvrıldı. Vagonun kapısında durmuş türkü çağıran Kazak sustu, adama seslendi:

"Kim o?"

"Kim sandın?" dedi beriki, isteksizce. Durmadı.

"Gece vakti ne dolaşıp duruyorsun öyle? Sizin gibi serseriler bir güzel sopayı hak ediyor ya!"

Adam trenin ortalarına gelene kadar yürüdü. Orda vagonlardan birinin kapısından içeri başını sokup sordu:

"Hangi bölüktensiniz siz?"

"Mapuslarız biz!" diye güldü biri karanlıkta.

"Bırakın şimdi, şaka yapmıyorum."

"İkinci Bölüğüz."

"Dördüncü Takım ne yanda?"

"Önden altıncı vagon."

Altıncı vagonun kapısında sigara içen üç Kazak vardı. Biri yere çömelmiş, ikisi ayakta duruyordu. Yanlarına gelen adama bakıp sustular.

"Merhaba, Kazaklar!"

"Merhaba!" dedi Kazaklardan biri, yeni gelenin yüzünü dikkatle inceleyerek.

"Nikita Dugin yaşıyor mu? Burda mı?"

"Burdayım, ne var?" Çömelik duran adam doğruldu, sigarasını ayağının altında ezip söndürdü. "Ama seni tanımıyorum. Kimsin?" Sakallı yüzünü ileri uzatıp karşısındaki yabancıyı çıkarmaya çalıştı. Yeni gelenin sırtında kaput, başında kirli er kasketi vardı. Sakallı birden hayretle haykırdı: "İlya! Bunçuk! Nerden çıktın yahu?"

Bunçuk'un kıllı elini kendi eline alıp üzerine eğildi, daha bir usulca, "Bunlar bizim arkadaşlar, çekinme," dedi. "Nasıl geldin peki buraya? Anlatsana, lanet herif!"

Bunçuk öbür Kazaklarla da el sıkıştı. Üstü sargılı demir gibi gergin, dolu bir sesle, "Petrograd'tan geldim, seni arayıp duruyorum," dedi. "Eylem var, konuşmamız lazım. Seni sağ salim bulduğuma memnun oldum, kardeş."

Gülümseyince açık alınlı geniş yüzünde dişleri beyaz beyaz parladı, gözlerinin içi güldü.

"Görüşmek istiyorsun demek, ha?" dedi sakallı Kazak, şaşkın. "Subaysın ama bizim bölüğe yukardan bakmıyorsun öyle. Yaşa, İlya, delikanlım benim! Allah senden razı olsun! Adam yerine konulmaya pek alışkın değiliz de biz..." Sesinde içten bir eğlence edası vardı.

Bunçuk da aynı içtenlikle karşılık verdi:

"Bu kadar şaka yeter, haydi! Sakalın beline varmış, aklın hâlâ oyunda."

"Sakal bu yahu, hemencecik kesilir! Petrograd'da neler oluyor, sen ondan haber ver. Ayaklanma başladı mı?"

"Gel içeri girelim," dedi Bunçuk.

Vagona çıktılar. Dugin ayağının ucuyla birini dürtükleyip fısıldadı:

"Kalk oğlum, kalk! Konuğun hayırlısı geldi... Hadisene be, kımılda!"

Kazaklar doğruldular. Tütün ve at teri kokan iki kocaman el karanlıkta Bunçuk'un yüzünü yokladı, bir ses sordu:

"Bunçuk mu?"

"Tamam. Çikamasof değil misin sen?"

"Evet. Sevindim seni gördüğüme! Bir koşu gidip Üçüncü Takımdan çocukları getireyim mi buraya?"

"Getir ya, iyi olur."

Üçüncü Takımın hemen tümü çıktı geldi. Yalnız iki kişi atların başında kaldı. Kazaklar Bunçuk'un yanına varıp nasırlı ellerini uzattılar, üzerine eğildiler, lambanın ışığında yüzünü incelediler. Sıcak, yoldaşça bir hava esti orda.

Vagonun havası bozuldu. Duvarlarda tahtaların üzerinde ışık kümeleri oynaşıyor, çarpık çurpuk gölgeler sallanıp yayılıyordu. Lamba dumanın içinden bulaşık bir ışıltı saçıyordu.

Bunçuk'u lambanın önüne oturttular, çevresini sardılar. En öndekiler çömeldi, geride kalanlar sıkışık bir halka oldu. Dugin öksürdü.

"Mektubunu geçen gün aldık, İlya. Yine de seni görelim, bir şey yapmadan öğüdünü alalım dedik. Bizi Petrograd'a yolluyorlar."

"Bak, n'oluyor burda, İlya," dedi kapıya yakın duran bir Kazak. Kulağının buruşuk memesinden bir küpe sarkıyordu. Vaktiyle Listnitski'nin sac üstünde su kaynatmasına engel olup kızdırdığı adamdı bu. "Bir sürü adam geliyor buraya, illa da Petrograd'a gitmeyin diye tutturuyorlar. Kendi aramızda savaşmamamız gerek filan diyorlar. Dinliyoruz adamları ya pek de güvenemiyoruz. Bizden kişiler değil hiçbiri. Olur a, belki de kandırıyorlar bizi. Petrograd'a gitmeyiz diye diretirsek, Kornilof Yerli Tümenlerini salacak üzerimize, yine kan dökülecek. Ama sen de bizim gibi bir Kazaksın. Sana daha çok güveniriz. İyi oldu yazdın bize, gazete yolladın, sağ ol... Sigara kâğıdımız da zaten azalıyordu şu sıra..."

"Ne saçmalayıp duruyorsun ulan, mankafa, sen de!" diye bir başkası sözünü kesip haşladı adamı. "Okuman yok diye aklın fikrin sigarada... Hepimiz senin gibi miyiz? Sanki gazeteyi yalnız o işe kullanırmışız gibi! Baştan sona okuyoruz hepsini, İlya."

"Yalancı deyyus, n'olacak!"

"Sigara için kâğıdımız yokmuş! Lafa bak!"

"Hayır, hayır, öyle demek istemedim, çocuklar!" diye küpeli Kazak kendini mazur göstermeye çalıştı. "Tabii, önce okuyoruz, gazeteleri, sonra..."

"Sen mi okuyorsun?"

"Okumasını öğrenmeye fırsat bulabildim mi ki ben? Demek istediğim, işte, hep birlikte okuyoruz, sonra da sigara sarıyoruz..."

Kazakları süzen Bunçuk hafifçe gülümsedi. Oturarak konuşmak zoruna gidiyordu. Kalktı, arkasını lambaya döndü, yavaş yavaş, biraz da çaba harcayarak, konuşmaya başladı:

"Pedrograd'ta yapacağınız bir şey yok sizin. Ayaklanma filan yok orda. Sizi niçin yolluyorlar, biliyor musunuz? Geçici Hükümeti devirmek için! Kim var başınızda? Çarcı General Kornilof! Kerenski'yi neden devirmek istiyor Kornilof dersiniz? Yerine geçip oturmak için! Dinleyin, Kazaklar! Boynunuzdaki odundan boyunduruğu atıp yerine çelikten bir boyunduruk koyacaklar. İki kötüden daha azını seçmelisiniz. Değil mi öyle? Kendiniz düşünün bir: Çarlık devrinde ensenize basıp sizi savaşta kullandılar. Kerenski de hâlâ savaşasınız istiyor ama artık eli ensenizde değil. Kerenski'den sonra, iktidar Bolşeviklerin eline geçince, böyle olmayacak. Bolşevikler savaş istemiyor. Hükümeti onlar kursaydı hemen barış olurdu. Ben Kerenski'den yana değilim. Allah belasını versin! Hepsi aynı bokun soyu." Gülümsedi, alnının terini sildi, devam etti: "Fakat işçilerin kanını dökmeyin diyorum size. Kornilof iktidara gelirse Rusya'da diz boyu işçi kanı dökülecek. Ondan sonra iktidarı onun elinden koparıp emekçilere vermek de daha güç olacak."

"Bir dakika, İlya!" Bunçuk gibi tıknaz bir Kazak arka sıralardan öne çıktı. Öksürdü, ellerini ovuşturdu. Upuzundu elleri, yaşlı bir çınarın yağmur yemiş köklerini andırıyordu. Taze yapraklar gibi yeşil, yapışkan gözlerle Bunçuk'a bakıp gülümsedi. "Demincek boyunduruklardan söz ettin. Bolşevikler iktidara geçtiğinde ne biçim boyunduruk takacaklar bize?"

"Ne? Siz kendi kendinize boyunduruk mu takacaksınız?"

"Ne demek 'kendi kendimize boyunduruk mu takacağız'?"

"Bolşevikler başa geçerse hükümeti kim kuracak? Sen, eğer seni seçerlerse, ya da Dugin, ya da bu moruk, burda. Seçimle iş başına gelen bir hükümet olacak o. Şûraların hükümeti. Anladın mı?"

"Peki, kim başa geçecek?"

"Kim seçilirse o geçecek. Seni seçerlerse sen başa geçeceksin."

"Doğru mu bu? Şaka yapmıyorsun ya, İlya?"

Kazaklar gülüştüler, hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. Kapıda gözcü bırakılan Kazak bile onların yanında olmak için bir ara kalktı geldi.

"Peki, toprağı n'apacak bunlar?"

"Elimizden almayacaklar ya toprağımızı?"

"Savaşı durduracaklar mı? Belkim laftan ibaret bütün söyledikleri. Onlar da bizi kendileri için savaşa sürmek isterler, olur a..."

"Bize doğruyu söyle. Burda bir şeyden haberimiz olmuyor ki..."

"Herkese inanamıyor insan. Neler anlatıyorlar bilsen!"

"Dün buraya denizcinin biri geldi, tutturdu Kerenski de Kerenski diye. Karga tulumba kapı dışarı ettik! 'Karşı-ihtilâlciler!' diye bağırdı yüzümüze, şapşal herif!"

"Biz anlamıyoruz hiç o uzun kelimeleri."

Bunçuk Kazakların yüzüne bir bir bakarak ne düşündüklerini anlamaya çalıştı. Bekledi, sussunlar. Görevini başarıyla yerine getireceğinden şüpheliydi ya önceleri, Kazakların havasını görünce hiç şüphesi kalmadı: Sevkiyat treni her ne pahasına olursa olsun Narva'da durdurulacaktı. Bir gün önce partinin Petrograd bölge komitesinde Kazak birlikleri arasında propaganda yapmaya kendisini göndermelerini önermişti. O zaman bu işin altından pekâlâ kalkabileceğinden emindi. Narva'ya vardığında, ama, içine bir kuşku düşmüştü. Kazaklara kendi dilleriyle söz etmek gerektiğini biliyordu, bunu yapamayacağıdan korkuyordu. Cepheden ayrılalı beri hep işçilerle düşüp kalkmış, yeniden onların huylarını,

ağızlarını benimsemişti. Onlarla konuşurken tek bir kelime ne demek istediğini anlatmaya yetiyordu, alışmıştı buna. Ama burda, kendi Kazakları arasında, yarı yarıya unuttuğu bambaşka bir dille konuşması gerekti: Kara toprağın dili. Cin gibi olacaktın burda, bir de inancın sağlam olacaktı. Yangına körükle gitmek yetmiyordu çünkü. Yüzyıllardır adamların gönlüne işlemiş boyun eğme alışkanlığını yıkmak, bilgisizlik duvarlarını devirmek, Kazaklara haklı oldukları inancını aşılamak ve onları çekip ileri götürmek için ateşi baştan tutuşturmak gerekti.

Kazaklarla ilk konuştuğunda kendi sesinde de bir kararsızlık, tökezleme, bir yapmacık hal sezmişti. Sanki kendi yavan sözlerini kendi dinlermiş gibi. Söylediklerinin güçsüzlüğü karşısında fena bozulmuş, var gücüyle aklını kurcalayıp başka kelimeler aramıştı: Büyük, ağır sözler. İnandırıcı ve çarpıcı olmalıydı dedikleri. Oysa dudaklarına gelen, yalnız, sabun köpüğü gibi boş laflardı. Düşünceleri, hepsi de cılız ve kaçamak, kafasında darmadağındı. Ter içinde, soluk soluğa, kalakaldı. "Bu büyük işi bana emanet ettiler, ben onu berbat ediyorum. İki kelimeyi bir araya getiremiyorum... n'oldu bana? Başkası olsa benden bin kat iyi konuşurdu. Allah, kahretsin, ne aptalım ben!"

Onu bu aptalca beceriksizliğinden çekip çıkaran, boyunduruklar hakkında soruyu soran Kazak oldu. Kazağın sorusunu cevaplandırdıktan sonra konuşmanın aldığı yön kendisini toparlaması için iyi bir fırsattı. Birden gücün, içinde rahatça aktığını duydu. Şimdi aklına gelen hep açık seçik, belirli, tam yerinde kelimelerdi. Heyecanlandı. Telaşını yapmacık durgunluğu altında gizleyerek sorulara esaslı, kesin cevaplar verdi. Acemi atı yola getiren sürücü gibi konuşmayı istediği yere yöneltti.

Sorular hâlâ birbirini kovalıyordu.

"Söyle bize, Kurucu Meclis niçin iyi bir şey değil?"

"Şu senin Lenin, onu buraya Alamanlar gönderdi, değil mi?"

"Hayır."

"Nerden buldunuz onu öyleyse?"

"Bunçuk, sen buraya kendin mi geldin, gönderdiler mi seni, ha?"

"Kazakların topraklarını kime verecekler?"

"Çarın zamanında hayat neden kötüydü?"

"Menşevikler de halktan yana değiller mi?"

"Kendi Ordu Konseyimiz, halk hükümetimiz var, Şûralar ne işimize yarayacak ki?"

Bunçuk soruları bir bir ele alarak cevaplandırdı. Ufak toplantı gece yarısından sonra dağıldı. Her iki bölüğün de ertesi sabah genel toplantıya çağrılması kararlaştırılmıştı. Bunçuk geceyi vagonda geçirdi. Çikamasof battaniyesinin yarısını ona verdi. Haç çıkardı, uzanırken Bunçuk'a dönüp, "Sen nerde olursa uyuyorsun galiba, İlya," dedi. "Bizim kusurumuza bakma, bitten bir hal olduk. Rahatsız ederlerse gücenme, olmaz mı? Öyle bıktık ki, bıraktık büyüsünler. Meretler ördek yumurtası kadar oldu..." Bir an sustu, sonra usulca sordu: "Bunçuk, Lenin hangi millettendir? Yani, demek istediğim, nerde doğmuş büyümüş?"

"Lenin mi? Rus."

"Yapma!"

"Doğru, tabii Rus'tur o."

"Yok, kardeşim, orda yanılıyorsun işte! Besbelli iyi tanımıyorsun sen onu." Çikamasof birazcık yukardan konuşuyordu. "Nerden o, biliyor musun? Bizim kanımızdan! Don Kazaklarından! Salski Bölgesinde doğmuş, Velikonyasezkaya nahiyesi... Anladın mı? Orduda topculuk etmiş diyorlar. Yüzü de uyuyor hani. O aşağı yöre Kazaklarına benziyor: Çıkık elmacık kemikleri, gözleri, hep aynı."

"Sen nerden duydun peki bunu?"

"Kazaklar aralarında konuşuyorlardı."

"Hayır, Çikamasof. Lenin Rus'tur. Simbirsk ilinde doğmuştur."

"Yok hayır, inandıramazsın beni. Çünkü bak mesela, Pugaçov... Kazak değil miydi? Stenka Razin? O neydi? Sonra, Yermak Timofeyeviç?.. Gördün mü? Yoksul halkı Çar'a baş kaldırtıp

da Kazak olmayanı gördün mü sen hiç? Simbirsk ilindenmiş! Utandırıyorsun beni, İlya!.."

Bunçuk gülümsedi: "Demek Lenin için Kazak diyorlar, ha?"

"Evet, Kazak olduğu da doğru. Ama şimdilik söylemiyor. Yüzünü görür görmez bilirim ben." Çikamasof bir sigara yaktı, işlenmemiş keskin kokulu ham tütünün dumanını Bunçuk'un yüzüne üfürdü. Düşünceli düşünceli öksürdü sonra. "Şaşılacak şey, tabii. İlkin bu yüzden kavga da ettik, az kalsın yumruk yumruğa geliyorduk. Diyelim Lenin bizim gibi bir Kazak, üstüne de topçu. Peki o bildiklerini nerden öğrenmiş öyleyse? Dediklerine göre savaşın başında Alamanlara tutsak düşmüş, orda öğrenmiş hepsini. Ama onların işçilerini ayaklandırmaya, okumuş yazmışlarını da ayartmaya başlayınca korkmuş herifler. 'Haydi dışarı, koca kafa!' demişler Alamanlar. 'Yürü git kendi yurduna, demişler. 'İsayçün başımıza bir bela sardın ki, püsküllüsü,' demişler. Böylece onu Rusya'ya göndermişler. Kendi işçilerini ayağa kaldıracak diye korkuyorlarmış çünkü. Oho!.. Bir çetin ceviz ki ne ceviz, bu Lenin, kardeş!" Çikamasof bu son kelimeleri meydan okurcasına söyledi. Karanlıkta güldü, mutlu mutlu. "Sen hiç görmedin değil mi onu? Görmedin mi? Yazık! Kocaman bir kafası varmış diyorlar." Öksürdü, burun deliklerinden iki çizgi külrengi tütün dumanı üfürdü. "Analar birkaç tane daha onun gibisini doğurmalı ki... Herif bir Çar devirmekle kalmayacak, görürsün. Hayır, İlya, hiç laf istemem! Lenin bir Kazaktır, onu bilesin! Niçin şüphe ediyorsun bundan, yahu? Simbirsk ilinden hiç onun gibi adam mı çıkarmış?"

Bunçuk yüzünde bir gülümsemeyle sustu. Uzun zaman uyuyamadı. Sürüyle bit dolaşıyordu üstünde. Gömleğinin altında tenini dağlayan korkunç bir kaşıntı. Çikamasof yanında içini çekerek bir yerlerini kaşıdı. Huysuzlanan bir atın kişnemesi de Bunçuk'un uykusunu kaçırıyordu. Bir o yana, bir bu yana döndü durdu yattığı yerde. Uyuyamadığı için kızgındı. Ertesi günkü toplantıyı düşünmeye koyuldu. Subaylar acaba ne yolda direneceklerdi? "Kazaklar birlik olur, bağırır çağırırlarsa kaçarlar herhalde ya, kim bilir... Garnizon komitesiyle bir görüşmeli, n'olur n'olmaz." Elinde olma-

dan, 1915'te bir hücum sırasında yer alan bir olayı hatırladı. Zihni yeniden eski yollara düştüğüne sevinmiş gibi, bölük pörçük anılarını ısrarla depreştirmeye başladı: Ölü Rus ve Alman erlerin yüzleri, korkunç duruşları; tek tük kelimeler, konuşmalar, renksiz, anlamsız manzara parçaları; dile gelmemiş düşünceler; top ateşinin uzak yankılanışı, mitralyözlerin bildik püskürtüsü, fişek şeritlerinin takırtısı; coşkun bir ezgi, insanın içini acıtırcasına güzel; bir zamanlar sevdiği bir kadının belli belirsiz ağız hatları, sonra yine savaştan kıymıklar, ölüler, toplu mezarların alçak tümsekleri...

Yerinden doğruldu. Kendi kendine konuştu, ya da, belki düşündü yalnız: "Ölene kadar kalacak benimle bu anılar. Yalnız ben değil, hayatta kalan herkes hatırlayacak. Hayatımız baştan sona paralandı, perişan oldu. Kahrolsunlar!.. Kahrolsunlar! Ölüm bile günahlarını temizleyemez..."

Sonra Luşa'yı, savaşta ölen kaynakçı arkadaşının on iki yaşındaki kızını hatırladı. Akşamın birinde büyücek bir caddede yürüyordu. Orda bir sıraya ilişmiş oturuyordu kızcağız. Sıska, hastalıklı bir çocuk. Zayıf bacaklarını inatla germiş, öne uzatmış, sigara içiyordu. Yüzü solgundu, gözleri yorgun. Köşeleri acı acı kıvrılan boyalı dudakları vaktinden önce olgunlaşmıştı. "Amca, tanımadın mı beni?" diye sormuştu, meslekten bir gülümseyişle ve ayağa kalkmıştı. Sonra iki büklüm olup başını Bunçuk'un dirseğine dayamış, çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Bunçuk şimdi, dişleri birbirine kenetli, inliyordu. İçini dolduran zehir gibi nefretten boğulacaktı nerdeyse. Göğsünü ovuşturdu durdu. Sıcak cüruf gibi kaynıyordu nefret göğsünde. Soluk almasını önlüyor, yüreğini yakıyordu.

Sabaha yakın anca uyuyabildi. Şafak sökerken sapsarı, her zamankinden daha abus bir yüzle demiryolu işçileri komitesine gitti. Kazak birliklerini götüren treni Narva'dan hareket ettirmeye razı etti onları, sonra erlerin yardımını sağlamak için garnizon komitesinin yerini aramaya koyuldu.

Saat sekizde trene döndü. Görevinin başarıya ulaşma şansının belki de arttığını düşünerek umutlandı. Deponun paslı damından süzülen güneş, bir kadının inişli çıkışlı tatlı sesindeki titreyiş, içini belli belirsiz bir sevinçle doldurdu. Gece, geç vakit, kısa fakat dolgun bir sağanak boşanmıştı. Demiryolunun kumlu toprağı ıslaktı, akan küçük suların izleriyle çizik çizik olmuştu. Toprak rutubet kokuyordu. Üzerinde, çiçek bozuğu gibi, yağmur damlalarından delikler kalmıştı.

Vagonların yanından dönüp giderken, kaput giymiş, çizmeleri çamura batmış bir subayın ona doğru geldiğini gördü. Yüzbaşı Kalmikof'u hemen tanıdı, adımlarını ağırlaştırdı. Yanına gelince Kalmikof durdu. Çekik kara gözleri soğuk soğuk parıldıyordu.

"Vay, Sancaktar Bunçuk! Sen daha dışarda mısın? Kusuruma bakma, sana elimi uzatmayacağım..." Dudaklarını sımsıkı kapattı, ellerini ceplerine daldırdı.

"Acele konuştun," dedi Bunçuk, alaycı. "Benim sana elimi uzatmaya niyetim yoktu ki!"

"Ne yapıyorsun burda? Postu kurtarmaya mı geldin? Ya da... Petrogradı mı? Dostumuz Kerenski adına gelmiş olmayasın?"

"N'oluyor, sorguya mı çekiliyoruz?"

"Vaktiyle silah arkadaşımız olan bir asker kaçağının akıbeti hakkında haklı tecessüs, o kadar!"

Bunçuk omuzlarını silkti.

"Boşuna telaşlanma, Kerenski'den gelmiyorum," diyerek gülümsedi.

"Ne olursa olsun, yine de birleştiniz ya, tehlikeyi görünce! Pek güzel doğrusu! Hem, kimsin, nesin sen yahu? Apoletlerin yok, sırtında er kaputu..." Kalmikof küçümsemeyle, biraz da acırcasına, Bunçuk'un hafif öne eğik gövdesini tepeden tırnağa süzdü. "Siyaset işportacısı! İyi bildim mi?" Sonra cevap beklemeden topukları üstünde döndü uzaklaştı.

Dugin vagonda Bunçuk'u bekliyordu.

"Nerde kaldın? Toplantı başladı bile."

"Ne demek başladı?"

"Başladı işte. Bölük kumandanı Kalmikof Petrograd'taydı. Bu sabah gelir gelmez Kazakları toplantıya çağırdı. Şimdi onlarla konuşmaya gitti."

Bunçuk, Kalmikof'un ne zaman Petrograd'a gönderildiğini öğrenmek için bir süre kaldı orda. Dugin, Kalmikof'un bir aydır Petrograd'ta olduğunu söyledi.

Dugin'le toplantıya giderlerken, Bunçuk, "İhtilâlin düşmanlarından biri. Kornilof tarafından sözde bombacılık üzerine inceleme yapmaya Petrograd'a yollanıyor. Sadık bir Kornilofçu olmalı," diye düşünüyordu.

Deponun gerisinde Kazak ceketleri, Kazak kaputları akçayeşil, yoğun bir halkaydı. Çevresi subaylarla çevrili Kalmikof bir fıçının üstüne çıkmış, tiz bir sesle, kelimelerin üstüne basa basa bağırıyordu:

"... muzaffer bir sonuca vardırılacak. Bize güveniyorlar, bu güveni haklı çıkaracağız. Şimdi size General Kornilof'un bir telgrafını okuyacağım."

Gereksiz bir aceleyle ceketinin cebinden buruşuk bir kâğıt parçası çıkardı, tren kumandanının kulağına eğildi.

Bunçuk'la Dugin gelip Kazakların arasına karıştılar.

"Sevgili Kazaklar, dostlarım!" Kalmikof heyecanla, şevkle okudu telgrafı: "Rus devletinin sınırları sizin atalarınızın kemikleriyle döşenen yollardan genişleyip yayılmadı mı? Rusya'yı yücelten sizin yiğitliğiniz, şanlı başarılarınız, fedakârlığınız ve kahramanlığınız değil midir? Siz, durgun Don'un hür evlatları, Kuban'ın, köpüklü Terek'in yakışıklı cengâverleri, Uralların, Orenburg, Astırakan, Semirçeski ve Sibirya bozkırları ve dağlarının ve uzak Transbaykal, Amur ve Usuri yörelerinin kartalları, siz her zaman sancaklarınızın şerefini ve şanını korudunuz! Rus toprağı dedelerinizin ve atalarınızın kahramanlık destanlarıyla doludur. Anavatanın yardımına koşma zamanı gelmiştir. Geçici Hükümeti kararsızlıkla,

iktidara liyakatsizlikle, Almanların iç işlerimize karışmalarına göz yummakla suçluyorum. Kazan'da nerdeyse bir milyon mermi ve on iki bin kadar makineli tüfeğin yok olmasıyla sonuçlanan patlama da bunun bir delilidir. Ayrıca, hükümetin bazı üyelerini vatana ihanetle suçluyorum. Bunu ispat edebilirim. Ağustosun üçünde Kışlık Saray'da katıldığım bir kabine toplantısında Başbakan Kerenski ve Savinkof bana açık konuşmamamı, hükümet üyeleri arasında bazılarının sadakatinden şüphe edildiğini söylediler. Böyle bir hükümetin vatanı felakete sürüklemekte olduğu, böyle bir hükümete güvenilemeyeceği, mutsuz Rusya'nın böyle bir hükümetle kurtuluş yoluna çıkamayacağı apaçık ortadadır... Bu nedenle, Geçici Hükümet düşmanlarımızı hoşnut etmek için benim Başkumandanlıktan çekilmemi isteyince, ben, şeref ve vicdanı karşısında sorumlu bir Kazak olarak, bu teklifi reddetmek zorunda kaldım. Çünkü ben, Anavatanı yüzüstü bırakmaktansa, şerefimi ayaklar altına almaktansa, er meydanında ölmeyi tercih ederim. Kazaklar, Rus yurdunun yiğit cengâverleri! Ben gerekli gördüğüm zaman Anavatanı savunma yolunda benimle birlikte baş kaldırmaya söz vermiştiniz. O saat geldi çattı. Anavatan ölümle yüz yüzedir! Geçici Hükümetin emirlerine boyun eğmeyeceğim. Özgür Rusya'nın kurtuluşu uğrunda, memleketi satan hükümete ve onun sorumsuz akıl hocalarına karşı çıkıyorum. Kazaklar, milletinizin şanına, şerefine, eşsiz yiğitliğine toz kondurmayın! Böylelikle hem vatanı, hem de ihtilâlle kazandığımız hürriyeti kurtaracaksınız. Bana itaat edin, emirlerimi yerine getirin! Peşimden gelin! Ağustos 28, 1917. Başkumandan General Kornilof!'"

Kalmikof kâğıdı yuvarlarken az sustu, sonra yeniden haykırdı:

"Bolşeviklerle Kerenski'nin ajanları birliklerimizin demiryolu boyunca ilerlemesine engel oluyorlar. Demiryoluyla gidemezsek atlarımıza atlayıp Petrograd üzerine yürümek için Başkumandandan emir aldık. Bugün yola çıkıyoruz. Trenden inmeye hazırlanın."

Bunçuk kalabalığı ite kaka halkanın ortasına fırladı. Subayların yanına varmadan, gür sesiyle haykırdı:

"Kazak yoldaşlarım! Beni size Petrograd işçileriyle erleri gönderdi. Subaylarınız sizi kardeşlerinizle savaşa, ihtilâli boğmaya sürüklüyorlar. Halkın üzerine saldırmak istiyorsanız, Çarlığı geri getirmek istiyorsanız, yolunuz açık olsun! Fakat Petrograd işçileri ve erleri sizin kardeş kanı dökmeyeceğiniz inancındalar. Size yürekten, kardeşçe selamlarını yolladılar. Sizi düşman değil, müttefik bilmek istiyor..."

Devam etmesine meydan verilmedi. Anlatılmaz bir patırdı koptu, bağırışmalar, haykırışlar arasında Kalmikof sanki fıçıdan aşağı inmedi de yaka paça indirildi. Bunçuk'a doğru ilerleyecek oldu, fakat birkaç adım ötesinde durup Kazaklara döndü:

"Kazaklar! Geçen yıl Sancaktar Bunçuk cepheden kaçmıştı, biliyorsunuz. Şimdi burda bu korkağın, bu hainin sözünü mü dinleyeceğiz?"

Kalmikof'un sesini 6'ncı Bölüğün kumandanı Albay Sukin'in kükreyişi bastırdı:

"Tutuklayın namussuzu! Biz kanımızı dökerken o geride saklanıyordu. Tutun!"

"Bekleyin biraz, nedir o tutun, tutun, be!"

"Bırakın da konuşsun!"

"Aramızda kaçakların yeri yok!"

"Bunçuk, devam et!"

"Kahrolsunlar! Göster şunlara, Bunçuk, söyle!" Kazakların arasından çelişmeli haykırışlar yükseldi.

Uzun boylu, başı açık bir Kazak, alayın İhtilâl Komitesi üyesi, fıçının üstüne fırladı, ateşli sözlerle Kazakları İhtilâle ihanet eden General Kornilof'un emirlerini dinlememeye çağırdı. Halkla savaşa tutuşmanın felaketli sonuçlarını anlattı, sözünün sonunda Bunçuk'a döndü. "Ve de sen, yoldaş," diye bağırdı, "sanma ki biz sana öyle subaylar gibi yukardan bakıyoruz. Seni aramızda görmekten memnunuz. Halkın temsilcisisin sen, onun için sana saygımız var. Ve de çünkü sen subayken Kazakların ensesinde

boza pişirmedin, hepimizlen kardeş gibiydin. Kimse senden ağır bir söz işitmedi. Ama sanma ki biz, okuması yazması olmayan adamlar, iyi sözden anlamayız. Sığırlar bile iyilikten anlar. Bizse insanız. Aramıza hoş geldin! Petrograd işçilerine söyle, onlara el kaldırmayacağız!"

Kazağın sözlerini onaylayan haykırışlarla davul gürültüsü gibi bir uğultu yükseldi. Yükseldi, yükseldi, doruğa erdi, sonra düştü, kesildi.

Kalmikof tekrar fıçının üstüne fırladı. Yakışıklı endamını Kazaklara doğru eğerken sallanıyordu. Soluk soluğa, sapsarı, Don ülkesinin şan ve şerefinden, Kazaklığın tarihi görevinden, subaylarla erlerin o güne kadar hep birlikte döktükleri kandan söz etti.

Ardından lepiska saçlı bir Kazak çıktı, ağır sözlerle Bunçuk'a saldırdı. Bağırıp çağıran Kazaklar sözünü yarıda kestiler, zorla indirdiler aşağı. Hemen onun yerini Çikamasof aldı. İki kolunu birden kütük yarar gibi indirip hırladı:

"Gitmiyoruz! Trenden inmeyeceğiz! Kalmikof Kazakların Kornilof'a yardım etmeye söz verdiğini söylüyor. Kim sordu bize yardım edip etmeyeceğimizi? Biz Kornilof'a hiçbir şey vaat etmedik. Söz verenler Kazak Birliği subaylarıdır. General Grekof, o zaman kuyruğunu salladıydı, şimdi gitsin yardıma!"

Kazaklar peş peşe fıçıya tırmanıp konuştular. Bunçuk kocaman başı önde, yanakları al al, orda duruyordu. Yüzünde, boynunda bir damar atıyordu. Hava gergindi. Biraz daha, yersiz bir hareket, iş kan dökmeye kadar varabilirdi. Fakat tam o sırada garnizon erleri hep bir arada çıkageldiler, Kazak subayları toplantıyı bırakıp gitti.

Yarım saat sonra Dugin koşa koşa Bunçuk'un yanına geldi.

"İlya, n'apacağız? Kalmikof bir iş karıştırıyor. Mitralyözleri trenden indiriyorlar. Bir yere atlı haberci yolladılar."

"Benimle gel! Yirmi kadar Kazak topla. Çabuk!"

Subayların vagonu yanında Kalmikof'la üç subay, mitralyözleri atlara yüklüyorlardı. Bunçuk onlara doğru yürüdü, arkasından gelen Kazaklara çabucak bir göz attıktan sonra elini kaputunun

cebine soktu, pırıl pırıl temizlenmiş yepyeni bir subay tabancası çıkardı.

"Kalmikof! Tutuklusun! Eller yukarı..."

Kalmikof attan beri sıçradı. Tabancasını kılıfından çekmek için eğilirken başının üstünden vın diye bir kurşun geçti. Ağır zehir gibi bir sesle, Bunçuk, "Eller yukarı!" dedi, bir kere daha.

Tabancasının horozu yavaşça kalktı. Kalmikof'un kısılan gözleri horoza dikildi. Ellerini ağır ağır havaya kaldırırken parmakları kımıldadı. Subaylar da çaresiz uzattılar silahlarını.

Kazaklar mitralyözleri atların sırtından indirip yeniden vagona taşıdılar.

Genç bir mitralyöz subayı saygıyla sordu: "Kılıçlarımızı da vermemiz gerekiyor mu?"

"Evet."

"Bunların başlarına nöbetçi dikin," dedi Bunçuk, Dugin'e. "Çikamasof, sen öbür subayları yakala, buraya getir. Dugin'le ben Kalmikof'u garnizon İhtilâl Komitesine götüreceğiz. Yüzbaşı Kalmikof, lütfen ileri çıkın!"

"Kurnazlık etti, doğrusu... yaman kurnaz çıktı!" Subaylardan biri takdirle mırıldandı. Vagona sıçradı, uzaklaşıp giden Bunçuk'la Dugin ve Kalmikof'un ardından baktı.

"Beyler! Ayıp valla, beyler! Çocuk gibi davrandık. Kimsenin aklına gelmedi o namussuzu vurmak! Kalmikof'a tabancayı çektiği an dağıtacaktık beynini, her şey bitecekti." Albay Sukin, kızgın, öbürlerinin yüzüne bakıyordu. Bir yandan da tabakasından sigara çıkarmaya uğraşıyordu.

"Bir alay adam vardı orda. Biçer geçerlerdi bizi," dedi bir sancaktar, özür dilercesine. Subaylar sessiz sedasız sigaralarını yaktılar. Arada bakışıyorlardı. Bunçuk öyle çabuk hareket etmişti ki, neye uğradıklarını şaşırmışlardı.

Kalmikof bir süre siyah bıyığının ucunu ağzında çiğneye çiğneye, hiç konuşmadan yürüdü. Çıkık kemikli sol yanağı tokat

yemiş gibi yanıyordu. Gelip geçenler duruyorlar, aval aval bakıp aralarında fısıldaşıyorlardı. Şehrin üzerinde akşam göğü bulutluydu. Ağustosun geçerken yerlere saçıp döktüğü kayın yaprakları yollarda kızıl külçelere dönmüştü. Kilisenin yeşil kubbesi çevresinde kargalar dolanıyordu. İstasyonun ardında, kararan tarlaların ötesinde gece çoktan bastırmış, soğuk soğuk soluyordu. Ama güneyde, hâlâ, yırtık pırtık, kurşun-akı bulutlar uçuşuyordu. Göze görünmez sınırları geçerek, gece, gölgelerin üzerine üzerine yürüyordu.

İstasyonun yanında Kalmikof ansızın döndü, Bunçuk'un yüzüne tükürdü.

"Rezil!.."

Bunçuk tükürükten kaçtı. Kaşları kalktı, parmakları tabancasını kavramak için kasılırken, tuttu kendini. Haşin bir sesle subaya yürümesini emretti.

Kalmikof yakası açılmadık küfürler savurup, lanetler okuyarak yürüdü. İkide bir durup Bunçuk'a dönerek, "Sen bir hainsin! Ödeyeceksin bunu!" diye haykırıyordu.

"Yürü, lütfen!.." Bunçuk habire ona yürümesini söylüyordu.

Kalmikof yine yana çıkıyor, yumruklarını sıkıyor, huylanmış at gibi direniyordu. Su kulesine yaklaştılar. Kalmikof dişlerini gıcırdatarak haykırdı:

"Siz bir parti değil, toplumun süprüntülerinden kurulu bir çetesiniz, çete! Kim, önderiniz kim sizin? Alman karargâhı! Bolşevikler... Ha, ha! Sokak köpekleri! Partinizi sizin, orospu karılar gibi, satın alırlar be! Alçak herifler! Alçaklar, Allah belanızı versin, e mi!.. Sattınız vatanı! Topunuzu bir ağaca asardım ya... Ama o gün de gelecek. Şu sizin Lenin'iniz otuz Alman markına satmadı mı Rusya'yı? Rüşvetini aldı, saklanıyor şimdi..."

"Dur şu duvarın önünde!" Bunçuk burnundan soluyarak, kararlı bir sesle haykırdı.

Dugin telaşlandı. "İlya! Bunçuk! Bekle biraz. N'apacaksın? Dur!"

Bunçuk'un yüzü hiddetten allak bullak olmuştu. Kalmikof'un üzerine çullandı, şakağına sert bir yumruk indirdi. Subayın başından uçan kasketini ayağının altına alıp ezdi. Tutsağı su kulesinin koyu tuğla duvarına doğru sürükledi sonra.

"Dur ayakta!"

"Ne yapacaksın?.. Ne... Yapamazsın! Vurmaya kalkma bana!" diye kükreyerek Bunçuk'la boğuşmaya başladı Kalmikof.

Sırtı duvara çarpınca birden anladı, dikeldi.

"Demek öldüreceksin beni?"

Adımını ileri attı, kaputunun düğmelerini çözdü, hızla.

"Vur, domuzun oğlu, vur!.. Vur da gör Rus subaylarının nasıl öldüğünü! Ölümle yüz yüze gelince, ben..."

Kurşun ağzına çarptı. Silah sesi kulenin çevresinde çınlayıp dağıldı. Kalmikof sol eliyle başını kavradı, sendeleyerek düştü. Sırtı köprülendi. Göğsünün üstüne birkaç kanlı diş tükürdü. Dudaklarını yalarken, sırtı ıslak toprağa yeni değmişti, Bunçuk bir daha ateş etti. Kalmikof çırpınaraktan titreyip yan döndü, uykulu bir kuş gibi başını göğsüne gömdü. Ağzından bir hıçkırık koptu.

Bunçuk döndü yürüdü. Dugin arkasından koştu. "İlya... Niçin vurdun onu, Bunçuk?"

Bunçuk, Dugin'in omuzlarından kavradı, ateşli gözlerini gözlerine dikti, bir acayip sakin, yumuşak sesle konuştu:

"Ya biz, ya onlar! Ortası yok bu işin. Kana kan, anladın mı? Kalmikof gibi adamların kökü kazınmalıdır. Çıyan gibi ezeceksin onları! Onlara acıyan gözü yaşlılar da öldürülmeli. Anladın mı? Ne zırlıyorsun öyle? Kendine gel! Sert olacaksın, sert! Kalmikof'un elinde olaydı sigarasını ağzından almadan vururdu bizi, sen burda... Yufka yürekli, sen de!"

Ama Dugin'in başı sarsılıyor, dişlerini birbirine çarpıyordu. Pas lekeli çizmeleri içinde kocaman ayakları bir süre nereye gideceğini bilemedi.

Issız yolda hiç konuşmadan yürüdüler. Bunçuk arkasına baktı. Doğuya akan karanlık bulutlar göğün altında köpük köpüktü.

Ufak bir aralıktan, kırpılmaya başlamış, yağmurdan yunmuş ay, yeşile çalan şaşı bir göz gibi aşağı bakıyordu. Bir köşede bir askerle omuzları beyaz şallı bir kadın birbirlerine sokulmuşlardı. Asker kadını kucaklayıp kendine çekti, kulağına bir şeyler fısıldadı. Ama kadın adamı göğsünden itti, başını geriye attı, boğulur gibi bir sesle mırıldandı: "İnanmıyorum sana, inanmıyorum!" Dudaklarından yumuşacık, genç bir gülüş döküldü.

XVIII

Kerenski tarafından Petersburg'a çağrılan General Krimof 31 Ağustosta kendini vurarak intihar etti.

Krimof'un ordusuna bağlı birliklerden heyetler ve kumandanlar hemen hükümete bağlılıklarını sunmak için Kışlık Saraya üşüştüler. Daha dün Geçici Hükümete savaş ilan edip üzerine yürüyen adamlar şimdi Kerenski'nin önünde kırk yıllık dalkavuklar gibi boyun eğip, yemin billah, bağlılıktan söz ediyorlardı. Krimof'un ordusu, yüreği yılmış, can çekişmekteydi. Arabadan fırlamış tekerlek misali, bazı kesimler Petrograd'a doğru yollarına devam ettiler ama hareketin bir amacı kalmamıştı artık. Çünkü Kornilof darbesi boşa çıkmış, birden parlayan karşı-ihtilâlin orda işaret fişekleri sönmeye yüz tutmuştu. Ülkenin geçici hakimi, eskisi kadar azametli olmasa bile, tıpkı bir Napolyon gibi çalım satıyor, hükümet toplantılarında Rusya'nın "tam siyasi huzura" kavuşturulduğundan dem vuruyordu.

Krimof'un intiharından bir gün önce, General Alekseyef Başkumandanlığa atandı. Postun altında yerin sarsıldığını gören titiz Alekseyef ilkin kesinlikle reddetti bu görevi. Ama sonradan, Kornilof'la birlikte hükümete-karşı komploya karışanların akibetini yumuşatmak niyetiyle ve yalnız o niyetle, kabul etti. Telefonla Başkumandanlık karargâhında Kornilof'u buldu, eski Başkumandanın kendisinin Başkumandanlığa atanması konusunda ne düşündüğünü anlamaya çalıştı. Görüşmeler, aralıklarla, gece geç vakte kadar sürdü.

Aynı gün Kornilof, kurmay subayları ve yardımcılarıyla bir toplantı yaptı. Toplantıya katılanlar, çoğunlukla, mücadeleye devam edilmesi gerektiğini savundular.

Kornilof, başından beri susan Lukomski'ye döndü:

"Siz ne diyorsunuz, Aleksandır Sergeyeviç?"

Lukomski ihtiyatlı fakat kesin bir ifadeyle, iktidarı ele geçirmek için mücadeleye devama taraftar olmadığını belirtirken Kornilof birden onun sözünü kesti:

"Teslim mi olalım, yani?"

"Durum ortada, bize bir şey söylemek düşmüyor."

Yarım saat daha tartıştılar. Kornilof gözle görülür bir irade gücüyle kendini tuttu, konuşmadı. Toplantıyı kapattıktan bir saat sonra Lukomski'yi yanına çağırdı.

"Haklısınız, Aleksandır Sergeyeviç!" Parmaklarını çıtlattı, ateşi geçmiş kül gibi bakışlarını kaçırarak konuştu: "Daha fazla direnmek hem aptallık olur, hem cinayet."

Parmaklarını masanın üstünde tıpırdattı bir süre. Bir şeye kulak kabartır gibiydi. Kim bilir belki de dinlediği, kafasında sıçan gibi ordan oraya cirit atan düşünceleriydi.

"Alekseyef ne vakit geliyor?" diye sordu.

"Yarın."

1 Eylülde Alekseyef Genel Karargâha vardı. Aynı akşam Geçici Hükümetten aldığı emir üzerine Kornilof, Lukomski ve Romanovski'yi tutukladı.

Tutuklanan generaller göz altında tutulacakları Metropol Oteli'ne götürülmeden önce Alekseyef, Kornilof'la yirmi dakika süren özel bir görüşme yaptı. Odadan çıktığında kafasına tokmakla vurmuşlar gibi bir hali vardı. Romanovski, Kornilof'la görüşmek isteyince Kornilof'un karısını karşısında buldu.

"Kusura bakmayın, kimseyi, hiç kimseyi içeri almamamı söyledi."

Romanovski, kadının tedirgin yüzüne şöyle bir baktı, sonra

döndü. Ansızın kırpış kırpış olan gözlerinin altına mor lekeler yürümüştü onun da.

Ertesi gün Güneybatı cephesi kumandanı General Denikin, General Markof, General Vanovski ve General Erdeli ile birlikte Berdiçef'te tutuklandı. Böylece Kornilof ayaklanması, tarihin de şart koştuğu gibi, kepazelikle sonuçlandı. Fakat sona ererken, yeni bir ayaklanmanın tohumlarını atmıştı. Çünkü yakın iç savaşın ve ihtilâle karşı saldırının ilk planlarının hazırlanmaya başladığı günlerdi Kornilof günleri.

XIX

Ekim ayının sonunda bir sabah, erkenden, Yüzbaşı Listnitski bölüğünü yaya olarak Kışlık Saray Alanı'na götürmek için alay kumandanından emir aldı. Başçavuşa gerekli emirleri verip çabucak giyindi. Öbür subaylar da esneye küfrede ayaklandılar. Hep birlikte avluya çıktılar. Bölük takım düzeninde sıraya girmişti. Listnitski bölüğü hızlı adım sokağa çıkardı. Nevski Prospect bomboştu. Uzaktan tek tük silah sesleri işitiliyor, Kışlık Saray Alanı'nda bir zırhlı araba dönüp duruyor, askeri okul öğrencileri devriye geziyordu. Sokaklara bir çöl sessizliği vurmuştu. Sarayın kapısında Kazakları bir askeri öğrenci birliğiyle Dördüncü Bölüğün Kazak subayları karşıladı. Bunlardan biri, bölük kumandanı, Listnitski'yi bir yana çekti.

"Bütün bölük yanınızda mı?"

"Evet. Niçin?"

"İkinci, Beşinci ve Altıncı bölükler bizimle gelmeyi reddettiler. Ama makineli birliğini getirdik. Sizin Kazaklar ne havadalar?"

Listnitski elini salladı, kesti attı.

"Kötü. Birinci ve Dördüncü alaylar nasıl, peki?"

"Burda değiller. Gelmiyorlar. Bugün Bolşeviklerin bir hareket yapmaları bekleniyor, biliyor musunuz? Allah bilir ne var yine!" Kederli kederli içini çekip ekledi sonra: "Don'a geri dönüp bütün bunlardan bir uzaklaşabilse insan!"

Listnitski bölüğünü sarayın avlusuna soktu. Kazaklar silah çattılar, gepgeniş avluda dolaşmaya koyuldular. Subaylar bir köşede toplanmış sigara içiyor, aralarında konuşuyorlardı.

Az sonra askeri öğrencilerden kurulu bir alayla Kadınlar Taburu geldi. Öğrenciler sarayın girişinde makineli tüfeklerle mevzi aldılar, kadınlar avluya doluştu. Kadınların çevresini saran Kazaklar kaba saba şakalar yapmaya başladılar. Çavuşlardan biri bir kadının omuzuna bir şaplak indirdi:

"Senin işin çocuk yapmak be, teyze, ne demeye erkek işine karışırsın sen?"

"Sen doğurursun çocuğu!" diye huysuz "teyze" kalın sesiyle tersledi onu.

Ötede, kadın düşkünü Yukofnof kadın askerleri kızdırıyordu: "Hey, deli kızlar, siz de mi burdasınız be?"

"Bir güzel sopa istiyor ya bunlar, kancıklara bak sen!"

"Askerlerden gel!"

"Niye evlerinde oturmazlar sanki? Beğenmezler, tabii!"

"Önden bakınca askere benziyorlar ya, arkadan ne oldukları belli değil. Papaz mıdır, yoksa nedir, şeytan bilir. Pis murdarlar!"

"Hey, sen, hızlı asker! Yürüt şu götünü biraz, yoksa ben gelir yürütürüm, ha!"

Kazaklar kahkahayı bastılar. Ama öğleye doğru neşeleri kaçtı. Kadınlar manga manga ayrıldılar, kocaman çam kütükleri getirip kapının önüne yığdılar. Başlarındaki iri yarı, erkek yapılı kadın, üzerine tıpatıp oturan kaputuna Sen Jorj madalyası takmıştı. Zırhlı araba alanın çevresinde dönüşünü hızlandırdı. Öğrenciler fişek kutuları, mitralyöz şeritleri getirdiler.

"Eh, aslanlar, başlıyor demek, ha?"

"Dövüş olacağa benziyor."

"Ya sizi niçin getirdiler buraya sandınız, kadınları ellemeye mi?"

Lagutin'in çevresinde birkaç hemşerisi toplanmış, aralarında tartışıyorlardı. Subaylar ortadan kaybolmuştu. Avluda Kazaklarla

kadınlardan başka kimse yoktu. Siperlikleri ıslak ıslak parıldayan sürüyle sahipsiz mitralyöz duruyordu kapının yanında.

Akşama doğru yağmur çiselerken Kazaklar aç bırakıldıkları için homurdanmaya başladılar.

"Listnitski nerde?"

"Sarayda. Öğrenciler bizim gibileri içeri sokmuyorlar."

"Bari birini gönderelim de sahra mutfağı gelsin."

İki kişiyi gönderdiler. "Silahsız gidin, yoksa elinizden alırlar, karışmam!" diye öğüt verdi Lagutin.

Kazaklar birkaç saat daha beklediler, ne sahra mutfağından haber çıktı, ne haberciler göründü. Sonradan anlaşıldı ki, mutfağı bir başka alayın erleri yoldan geri çevirmişti. Tam alacakaranlık basarken, kapının yanında toplanmış duran Kadınlar Taburu uzun bir sıra boyunca çam kütüklerinin ardında yere yatıp, alana doğru ateş etmeye başladı. Kazaklar ateş açmadılar, orda ayakta sigaralarını tüttürdüler. Ama gittikçe sabırları tükeniyordu. Sonunda Lagutin bölüğü duvarın önünde topladı, kuşkulu gözlerle sarayın pencerelerine bakıp konuşmaya başladı:

"Durum şöyle, Kazaklar! Bizim burda kalmamız gereksiz. Çıkıp gidelim, yoksa bok yoluna canımız yanacak. Birazdan sarayı topa tutacaklar, o zaman n'aparız? Subaylar sırra kadem bastı... Yani biz mi burda kalıp öleceğiz? Hadi basıp gidelim, ne işimiz var burda? Geçici Hükümete gelince... Bize ne iyilikleri dokundu ki heriflerin? Ha, Kazaklar, ne diyorsunuz?"

"Avludan çıkarsak Bolşevikler makinelilerle taramaz mı bizi?"

"Kanımızı içerler valla!"

"Niçin yahu?"

"Niçinini sen kendin düşün."

"Hayır, sonuna kadar kalalım burda."

"Burda kasap bekleyen koyunlar gibiyiz be!"

"Siz n'aparsanız yapın, bizim takım, biz gidiyoruz!"

"Biz de geliyoruz!"

"Haber salalım şu Bolşeviklere, onlar bize dokanmasın, biz de onlara dokanmayız."

Birinci ve Dördüncü bölüklerin Kazakları da gelip toplantıya katıldılar. Az daha tartıştıktan sonra, her bölükten bir Kazak, üç temsilci seçildi. Temsilciler kapıdan çıkıp gittiler. Az sonra döndüklerinde yanlarında üç denizci vardı. Denizciler barikatın üstünden atlayıp avluyu geçerek Kazakların yanına geldiler. İçlerinden biri, kara bıyıklı, genç, yakışıklı biri, ceketinin düğmeleri açık, beresi başının arkasına itili, önündekileri iteleyerek kalabalığın ortasına ulaştı.

"Kazak yoldaşlarım! Biz ihtilâlci Baltık Donanmasının temsilcileriyiz. Kışlık Saraydan çıkın gidin, sizden bunu istemeye geldik. Size düşman bir burcuva hükümetini niçin destekleyecekmişsiniz? Kendi burcuva çocukları, askeri öğrenciler gelsin savunsun onları. Erlerden hiç kimse Geçici Hükümetten yana değil. Kardeşleriniz Birinci ve Dördüncü alaylar da bize katıldı. Bizimle gelmek isteyen kim varsa sola ayrılsın!"

"Dur bakalım bir dakika, kardeş!" Birinci Bölükten bir çavuş ileri çıktı. "Gidelim, gidelim ama, ya Bolşevikler üzerimize ateş açarsa?"

"Yoldaşlar! Petrograd Askeri İhtilâl Komitesi adına size söz veriyoruz. Burdan sağ salim çıkacaksınız. Kimse size dokunmayacak."

Tıknaz, çopur yüzlü bir başka denizci geldi, kara bıyıklının yanında durdu. Boğa boynunu andıran kalın boynunu ağır ağır döndürüp çepeçevre süzdü Kazakları. Sonra sımsıkı iliklenmiş, daracık ceketinin altından taşan göğsüne bir yumruk indirdi:

"Biz de sizinle geliyoruz. Kuşkulanmayın hiç, çocuklar. Biz sizin düşmanınız değiliz. Petrograd işçilerini de düşman bellemeyin. Sizin düşmanlarınız bunlar işte!.." Başparmağıyla sarayı göstererek gülümsedi. Sımsıkı bir sıra keskin diş göründü ağzında.

Kazaklar karar veremiyordu. Kadınlar Taburundan birkaç kişi

yanlarına gelip konuşulanları dinledikten sonra kapının oraya döndüler.

"Hey, kadınlar, geliyor musunuz bizimle?" Sakallı bir Kazak arkalarından bağırdı.

"Silahlarınızı alın, gidiyoruz, hadi!" dedi Lagutin, kararlı.

Kazaklar bir heves silahlarını kapıp sıraya girdiler.

"Mitralyözleri de alalım mı?" diye nişancılardan biri kara bıyıklı denizciye sordu.

"Alın. Öğrencilere kalmasın!"

Tam Kazaklar avludan çıkıyorlardı, subaylar göründü. Hep bir arada durup denizcilere baktılar. Bölükler yürümeye başladı. En önde mitralyöz birliği gidiyordu. Tekerlek ıslak taşların üstünde gıcırtılı sesler çıkardı. Dar ceketli denizci Birinci Bölüğün başında giden takımın yanında yürüyordu. Uzun boylu, sarı kaşlı bir Kazak adamın kolundan çekti, suçlu suçlu konuştu:

"Kardeş, bizi halka karşı çıkarız sanmadınız, değil mi? Bizi buraya aldatıp da getirdiler. Bilseydik dünyada gelmezdik." Başını hızla salladı. "İnan bana, gelmezdik! Tanrı hakkı için!"

Dördüncü Bölük en arkadan geliyordu. Kazaklar kapıda bir duraladılar. Kadınlar Taburu orda kalabalık bir sıra olmuş, yolu kesmişti. İri yarı bir Kazak barikatın üstüne çıktı, kirli parmağını havada tehditle sallayarak konuşmaya başladı:

"Buraya bakın! Biz gidiyoruz, siz kadın aklınızla kalıyorsunuz. Pekâlâ! Ama bize oyun oynamaya kalkmayasınız. Arkadan ateş ederseniz döner geliriz, kıymaya çevirириz hepinizi. Anlaşıldı mı? Tamam, hadi şimdilik eyvallah!"

Barikattan atladı, takımına yetişmek için koştu gitti. Arada bir dönüp arkasına bakıyordu. Kazaklar alanın ortasına vardıkları sırada içlerinden biri geriye bir göz atacak oldu, birden heyecanla haykırdı:

"Bakın çocuklar! Peşimizden bir subay koşuyor."

Çoğu dönüp baktı. Bir eliyle kasketini başına bastıran uzun

boylu bir subay alandan onlara doğru koşarak geliyordu. Öbür elini kaldırmış sallıyordu.

"Üçüncü Bölükten Atarçikof bu."

"Kim?"

"Gözü benli olanı."

"O da bizimle gelmek istiyor."

"Kıyak oğlandı zaten."

Atarçikof bölüğün ardından koşup hızla yaklaştı. Yüzünde uçuk bir gülümseme. Kazaklar el sallayıp güldüler.

"Koş, yüzbaşı, koş! Daha hızlı!"

Sarayın kapısından tok bir silah sesi işitildi. Atarçikof iki kolunu birden havaya kaldırıp sendeledi, sonra arka üstü düştü. Debelenerek ayağa kalkmaya çalıştı. Sanki emir verilmiş gibi bölükler hemen dönüp saraya cephe aldılar. Mitralyözcüler tüfeklerini sarayın kapısına çevirdiler, fişek şeritlerinden bir takırtı yükseldi. Çam kütüklerinin ardında kimse görünmüyordu. Daha bir dakika önce orayı dolduran subay ve kadın kalabalığı silah sesiyle birlikte kayıplara karışmıştı. Bölükler çabucak sıraya girdiler, hızla uzaklaştılar ordan. En son takımdan Atarçikof'un yanına koşan iki Kazak da peşlerinden yetişti. Birisi, bütün bölüğün duyacağı yüksek bir sesle haykırdı:

"Sol omuz altından vurdular. İşi bitik!"

Kazakların adımları sert ve güçlüydü. Kara bıyıklı denizci emir verdi:

"Soldan... hızlı adım, marş!"

Döndüler, yürüdüler. Arkalarında sarayın içine kapalı kütlesi derin bir sessizliğe bürünmüştü.

XX

Ilık bir sonbahardı. Havalar oldukça yağışlı geçiyor, tutuk güneş küçük Bikof şehri üzerinde pek ender parlıyordu. Ekimde

kuşlar güneye doğru uçuşlarına başladılar. Geceleri bile turnaların telaşlı, acı haykırışları serin kara toprağın üzerinde yankılandı durdu. Göçmen sürüler ucu görünen dondan, ayazdan, göğün yukarı yönlerinden kopup gelecek hırçın kuzey rüzgârından kaçmaya bakıyorlardı.

Kornilof olayından dolayı tutuklanan generaller, altı haftadır yargılanmayı bekliyorlardı. Bu arada hapisane hayatları her şeye rağmen belli bir düzene girmişti. Kahvaltıdan sonra yürüyüşe çıkıyorlardı. Dönüşte, gelen giden mektuplarıyla meşgul oluyorlar, akrabalarını, yakınlarını görüyorlardı. Öğle yemeğinden sonra bir saat tam bir sükûn içinde geçerdi. Ondan sonra her biri kendi odasına çekilir, orda tek başına çalışırdı. Akşamları genellikle Kornilof'un odasında toplanırlar, sabahın erken saatlerine kadar görüşürlerdi.

Tutuldukları yer bir kız lisesiydi. Hayatları oldukça rahat geçiyordu.

Yapıyı dışardan Sen Jorj Taburu adamları, içerden Tekinler koruyordu. Tutukluların özgürlüğü bir yere kadar sınırlanmıştı, tabii, ama iş öyle ayarlanmıştı ki, isterlerse, istedikleri an kaçabilirlerdi. Tutuklu kaldıkları sürece dışarısı ile ilişkilerini serbestçe yürüttüler, burjuva çevrelerinde sözlerini geçirdiler, komplonun izlerini ortadan kaldırdılar, subayların ne hava çaldığını anlamak için dört bir yanı yokladılar. Ve ne olur ne olmaz işler çatallaşır belki diye kaçma hazırlıklarına giriştiler.

Kornilof, kendisine bağlı Tekinlerden bir muhafız birliği olsun istiyordu. Kaledin'le temasa geçti. Onun isteği üzerine Kaledin, Tekinlerin Türkistan'da açlıktan ölen ailelerine hemen kamyonlar dolusu buğday gönderdi. İktidarı ele geçirme teşebbüsüne katılan subayların ailelerine yardım sağlamak için de Kornilof Moskova ve Petrograd'ın büyük bankerlerine çok sert bir mektup yolladı. İşlerine gelmeyecek açıklamaları önlemek kaygısıyla bankerler derhal kesenin ağzını açtılar, sağa sola on binlerce ruble dağıtıldı. Kornilof Kaledin'le de sıkı temastaydı. Kasıma kadar sürdü bu. Ekim ortalarında Kaledin'e yazdığı uzun bir mektupta Don'da

durumun ne merkezde olduğunu, kendisinin orda nasıl karşılanacağını soruyordu. Ondan yüreklendirici bir cevap aldı.

Ne ki Ekim İhtilâli tutuklu generallerin bütün tertiplerini altüst etti. Ertesi günden tezi yok dört bir yana haberci gönderilmişti. Bir hafta sonra da tutukluların akıbeti hakkında bir adamın duyduğu endişe, kendini Başkumandan ilan eden General Dukonin'e Kaledin'in gönderdiği mektupta yankısını buluyordu. Kaledin, Kornilof ve çevresinin kefaletle serbest bırakılmalarını rica ediyordu, ısrarla. Genel karargâha, Kazaklar Birliği ile Ordu ve Donanma Subayları Birliğinden de bu kabil ricalar gelmişti. Dukonin karar veremedi.

1 Kasımda Kornilof Dukonin'e bir mektup yolladı. Dukonin'in mektubun kenarına çiziktirdiği notlardan başkumandanlığın nasıl bir çaresizlik içinde bocaladığı anlaşılıyor. Orduya doğru dürüst söz dinletemez olmuş, son günlerini tam bir çöküntü içerisinde geçiriyordu.

> Nikolay Nikolayeviç Hazretlerine,
>
> Daha ziyade yüksek rütbeli kumandanların tereddüt ve müsamahaları sonucunda vatanın felakete yuvarlanmasıyla sonuçlanabilecek olayların aldığı yönü değiştirme görevini kader sizin omuzlarınıza yüklemiştir. Kararınızı vereceğiniz gün yaklaşıyor: Ya büyük bir riski göze alacaksınız, ya istifa edeceksiniz. Aksi halde memleketin felakete sürüklenmesinin sorumluluğu ve ordunun parçalanmasının utancı size ait olacaktır.
>
> Elime geçen eksik ve bölük pörçük bilgiye göre durum ciddi olmakla birlikte henüz bütün bütün ümitsiz değildir. Ama Genel Karargâhın Bolşeviklerin eline geçmesine göz yumar, ya da kendiliğinizden onların otoritesini kabullenirseniz, olacağı budur.
>
> Sen Jorj Taburunun morali propaganda yüzünden yarı yarıya çökmüştür. Emriniz altındaki Tekin Alayı da pek bir kuvvet sayılmaz.
>
> Önümüzdeki muhtemel gelişmeleri göz önünde tutarak, zatıalinizin bir takım tedbirler almanız gerektiği kanısındayım. Bu tedbirler Genel Karargâhın güvenliğini sağlama bağladıktan başka, hepimizi tehdit eden anarşiye karşı mücadeleyi örgütlememize elverişli şartlar yaratacak nitelikte olmalıdır.

Bu meyanda şunları uygun görüyorum:

1. Bir Çek Alayı ve bir Polonya Uhlan Alayı derhal Mogilef'e aktarılmalıdır.

Dukonin'in kenar notu: Genel karargâh bu alayların sonuna kadar güvenilebilir olduğunu sanmıyor. Bolşeviklerle mütarekeyi ilk kabul edenler arasında bunlar da vardı.

2. Orşa, Smolensk, Zlobin ve Gomel, cephe hattı bataryalarından alınacak Kazak topçu desteğiyle Polonya birliklerince işgal edilmelidir.

Kenar notu: İkinci Kuban Tümeni ile bir Astırakan Kazakları tugayı Orşa ve Smolensk'i işgal etmek üzere hazıra alınmıştır. Birinci Polonya Tümeninin alayını Bikof'tan geri çekmek doğru olmaz, zira tutukluların güvenliği tehlikeye girebilir. Birinci Tümen birlikleri güvenilebilir, gerçek bir kuvvet sayılamaz. Polonya Kolordusu Rusya'nın iç işlerine karışmama tutumunda kararlı.

3. Çek Kolordusunun bütün birlikleriyle Kornilof alayı ve güvenilebilir birkaç Kazak tümeni Orşa-Mogilef-Zlobin hattında yığılmalıdır. Bunun için bu birlikleri Petrograd ve Moskova'ya aktarma bahanesi ileri sürülebilir.

Kenar notu: Kazaklar hiçbir surette Bolşeviklerle savaşmaya yanaşmıyorlar.

4. Bütün İngiliz ve Belçika zırhlı arabaları aynı bölgede yığılmalı ve yalnız subayların eline teslim edilmelidir.

5. Mogilef'te ve yakın bir başka noktada tüfek, cephane, makineli ve otomotik silah ve el bombası stokları yapılmalıdır. Bunlar bu bölgede toplanmaları muhakkak olan subaylarla gönüllülere dağıtılacaktır.

Kenar notu: Bu bazı aşırılıklara yol açabilir.

6. Don, Terek ve Kuban orduları atamanları ve Polonya ve Çek komiteleriyle güvenilir muhabere ilişkisi kurulmalı ve sağlam bir görüş birliğine varılmalıdır. Kazaklar memlekette düzenin yeniden kurulmasından yana çıktılar. Rusya'da düzenin yeniden kurulması kendi gelecekleri bakımından Polonyalılarla Çekler için de hayati önemi haiz bir husustur.

Haberler günden güne kötüye gidiyordu. Bikof'ta bile hoşnutsuzluk başgöstermişti. Tutuklu generallerin salınmasını isteyen Kornilof taraftarları otomobilleriyle Mogilef ve Bikof arasında

mekik dokuyorlardı. Kazak Birliği, üstü kapalı tehditler savurmaya kadar işi vardırmıştı.

Olayların baskısı altında ne yapacağını bilemeyen Dukonin hâlâ kararsızlık içindeydi. 18 Kasımda tutukluların Don Bölgesine gönderilmesi için emir verdi, fakat hemen emrini geri aldı.

Ertesi sabah, çamura batmış bir otomobil Bikof lisesinin ön kapısına geldi. Şoför yerlere kadar eğilerek kapıyı açtı, arabadan yaşlıca, sağlam yapılı bir subay indi. Muhafız subayına gösterdiği kâğıtlarda Kurmay Albay Kusonski imzası vardı.

"Genel Karargâhtan geliyorum. General Kornilof'a özel bir mesaj getirdim. Kumandan nerededir?"

Kumandan, Tekin Alayından Yarbay Erghart, ziyaretçiyi derhal Kornilof'un yanına çıkardı. Kusonski kendini tanıttıktan sonra biraz yapmacık bir ciddilikle mesajı bildirdi:

"Dört saate kadar Mogilef Bolşeviklere karşı koymadan teslim olacak. Bütün tutukluların derhal Bikof'tan ayrılmaları gerektiğini size bildirmem için General Dukonin'den emir aldım."

Kornilof Mogilef'teki durum hakkında Kusonski'yi sorguya çektikten sonra Yarbay Erghart'ı yanına çağırdı. Sol elinin parmaklarını masanın kenarına dayayıp bütün vücuduyla abanarak, "Generalleri derhal serbest bırakın," dedi. "Tekinler bu gece yarısı hareket etmek üzere hazır olacaklar. Ben de Alayla birlikte geleceğim."

Bütün gün alay demirhanesinde körüklerin gıcırdayıp iç çektiği duyuldu. Kömürler parıldadı, çekiçler takırdadı, atlar örslere ters ters bakıp kişnediler. Tekinler hayvanlarının dört ayağını birden nallıyorlardı. Sonra koşumları onardılar, silahlarını temizlediler, yol hazırlığı yaptılar.

Gün boyunca generaller hapisaneden teker teker ayrıldılar. Fakat gece yarısı, kurtlar saatinde, küçük taşra şehri ışıklarını söndürmüş, derin uykuya yatmıştı, lisenin avlusundan üçerli sırayla atlılar çıkmaya başladı. Çelik rengi göğün önünde kara kara örnekler çiziyordu her biri. Koyun postu yüksek külâhları gözle-

rinin üstüne çekili, parlak yağız suratları kukuletalarına gömülü atlılar, tüyleri kabarmış kocaman kara kuşlar gibi eyerlerinin üstünde kambur oturmuş, sürdüler atlarını. Kornilof, atlı kolunun ortasında, alay kumandanının yanında, uzun bacaklı kıpırdak bir ata kurulmuştu. Omuzları düşüktü. Şehrin sokaklarını birbirine katan soğuk rüzgâra karşı arada bir yüzünü buruşturuyor, daracık göz çiziklerini kısıp yıldızlarla donanmış ayaz göğe bakıyordu.

Yeni nallanmış at toynaklarının tapırtısı sokaklarda yumuşak yankılar uyandırdı, dış mahallelerde giderek işitilmez oldu.

XXI

On İkinci Kazak Alayı iki günden beri geri çekiliyordu. Yavaş yavaş, savaşa savaşa, ama çekiliyordu. Rus ve Romen ordularının yük katarları toprak yollarda bata çıka ilerlerken birleşik Avusturya-Alman tümenleri geri çekilen orduları derinlemesine bir cenah harekâtıyla sarmış, çemberi kapatmaya çalışıyordu.

Bir akşam, On İkinci Alayla yanı başındaki Romen tugayının çevrilmek üzere oldukları haberi geldi. Geceleyin dağcıların tümeninden bir bataryayla takviye edilen On İkinci Alaya, Golş vadisinin aşağı kesiminde geri korunma mevzilerini işgal etme emri verildi. Nöbetçiler yerlerini aldı, alay ilerleyen düşmanı karşılamaya hazırlandı.

O gece Mişa Koşevoy'la Tatarsk'lı mankafa bir Kazak, Aleksey Beşniyak, gizli bir ileri karakola gönderildiler. Bir kör kuyunun biraz berisinde sel yatağına gizlenip ayaz havayı soludular. Bulutlarla kaplı gökyüzünden arada bir, telaşlı çığlıklar sala sala, yaban ördeği sürüleri geçiyordu. Sigara içilmemesi için emir vardı. Mişa sinirliydi. Arkadaşının kulağına usulca fısıldadı:

"Garip bir hayat bu, Aleksey. İnsanlar körler gibi dolanıp duruyor ortada. Bir birleşiyorlar, bir ayrılıyorlar, bazen de birbirlerinin ayağına basıyorlar... Bak, mesela, şurda ölümün kucağında yaşıyor da insan, nedir bu olup bitenler, anlayamıyor bir türlü. Dünyada en korkunç şey, bana sorarsan, bir başkasının ruhudur. Ne yapar-

san yap, başkasının yüreğinden geçeni bilemezsin... Burda senin yanında uzanmışım ya şimdi, ne düşündüğünü bilmiyorum bile. Ne zaman bildim ki zaten? Ne biçim bir hayatın var ardında, ne bileyim ben? Sen de beni bilmiyorsun... Belki şu anda seni öldürmek geçiyor içimden, sen tutmuş bana çörek uzatıyorsun, ne düşündüğümden haberin yok... İnsanlar kendilerini de pek tanımıyorlar. Yazın hastanedeydim, yanımdaki yatakta Moskovalı bir er vardı. Sabah akşam bana Kazaklar nasıl yaşar, onu sorardı. Daha bir sürü şeyler, saçma sapan. Onlara kalsa Kazak dediğin yalnız kırbaçtan anlar, başka da bir şey bilmez. Hep yabani sanıyorlar Kazakları. Kazağın yüreği yok sanıyorlar, göğsünde yürek yerine idare lambası var sanıyorlar. Ama gel gör ki, biz de onlar gibi insanız işte! Biz de kadın sevmesini biliriz! Kendi acımıza ağlarız, başkasının sevinciyle sevinmeyiz. Sen ne düşünüyorsun, Aleksey? Ha? Ben hayata açım, aç! Dünyada ne güzel kadınlar var, aklıma gelmiyor mu, yüreğim burkuluyor!.. Kadınları pek sever oldum, öyle sever oldum ki, tümünü severim valla, canım yanana kadar hepsiyle de yatarım. Uzunu, kısası, sıskası, şişkosu... Ama hayatı da bir ayarlamışlar ki, dostum! Tek bir kadını yamadılar mı sana tamam ondan sonra, ayrılamazsın ölene kadar. Nasıl olur da bıkmaz insan? Şimdi de, hepsinin üstüne, bu savaşı çıkardılar..."

"Sana iyi bir kötek gerekmiş ya, olmamış işte! Ulan, aygır!" diye Beşniyak, Mişa'yla alay etti. Niyeti kötü değildi.

Mişa arka üstü uzandı, sustu. Elleri soğuk, erişilmez, sakin toprağı okşarken dudaklarında düşteymiş gibi bir gülümsemeyle göğün boşluğuna baktı.

Nöbetlerinin sona ermesine bir saat kala Almanların baskınına uğradılar. Beşniyak bir el ateş edebildi, sonra dişlerini gıcırdatıp acıdan iki büklüm yere yuvarlandı. Bir Alman süngüsü bağırsaklarını deşti, sidik torbasına daldı, belkemiğine dayandığı yerde titredi kaldı. Koşevoy bir dipçik darbesiyle yeri boylamıştı. Şişmanca bir Alman eri sırtına alıp yarım verst taşıdı onu. Kendine geldiğinde kendi kanı içinde boğuluyor sandı. Sonradan soluk alıp gücü kuvveti geri gelince Alamanın sırtından kayıp tüymesi güç

olmadı. Bir salvo savurdular ardından ama, karanlıktan ve fundalıklardan yararlandı, kaçtı.

Geri çekilme durdurulduktan ve Rus-Romen kuvvetleri kıskaç harekâtından kurtulduktan sonra On İkinci Alay cephe gerisine alındı. Alaya verilen emir yolları kesip nöbet postaları dikerek asker kaçaklarının cephe gerisine dalmalarını önlemekti. Gerekirse üzerlerine ateş edilerek durdurulacaklardı. Yakalananlar, başlarına muhafız konup tümen karargâhına gönderilecekti.

Mişa Koşevoy karakol görevine ilk gidenler arasındaydı. Üç Kazakla köyden çıkıp bir mısır tarlasının sonunda yola yakın bir yerde mevzi aldılar. Yol bir korunun kenarından dolanıp her bir yanı ekili, dalga dalga uzanan bir vadide gözden kayboluyordu. Sırayla nöbete durdular. Öğleden sonra yolda onlara doğru gelen on kişilik bir asker kafilesi göründü. Askerler koruya varınca sigara yaktılar. Ne yoldan gideceklerini görüşüyorlardı galiba. Sonra yola devam edip sola keskin bir dönüş yaptılar.

"Bağıralım mı arkalarından?" Koşevoy mısır saplarının arasından kalkarak öbürlerine sordu

"Başları üzerinden ateş edelim."

"Hey, durun! Hey!"

Kazaklara yüz adım kadar yaklaşmış olan askerler sesleri duyunca önce bir duraladılar, sonra yürümeye devam ettiler.

Kazaklardan biri, "Dur!" diye haykırıp havaya ateş etti.

Ağır ağır giden askerlere yetişmek için tüfeklerini yere eğip koştular.

"Ne demeye durmuyorsunuz be? Nerden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Belgelerinizi gösterin, haydi!" diye karakol kumandanı Kazak çavuşu haykırdı.

Askerler durdular. Üçü ağır ağır silahlarını omuzlarından indirdi. Biri eğildi, postalının tabanını tutan teli sıkıladı. Pek pejmürde, o denli de kirliydiler. Geceyi herhalde ormanda, ağaçların altında geçirmişlerdi, kaputlarına hep dikenli tohumlar takılmıştı. İkisinin başında piyade başlığı vardı, öbürleri kulaklıklı kürk

başlık giymişti. Kulaklıklar iliklenmemiş, bağları havada uçuşuyordu. İçeri çökük yanakları titreyen uzun boylu, beli bükük biri, anlaşılan başları, kızgın bir sesle bağırdı:

"Ne istiyorsunuz? Ne zararımız dokundu size? Ne diye peşimizden geliyorsunuz?"

Çavuş, "Kâğıtlarınızı gösterin!" diye sesini yükseltip adamın sözünü kesti.

Mavi gözlü, fırından yeni çıkmış tuğla gibi kıpkırmızı suratlı bir asker, cebinden çıkardığı el bombasını çavuşun yüzüne doğru tutup salladı. Dönüp yoldaşlarına baktıktan sonra Yaroslav ağzıyla hızlı hızlı konuştu:

"İşte benim kâğıdım, aslanım! Gördün mü? Bu yol kâğıdı yılın hangi günü olsa geçer. Dikkatli ol, onun için! Bi savurdum mu, kaç parça olacağını Allah bilir! Anladın mı ne demek istediğimi, ha, anladın mı?"

Çavuş kaşlarını çatarak yumruğunu adamın göğsüne daldırdı, "Bırak oyunu şimdi!" dedi. "Bırak da bizi korkutmaya kalkma, korkmuşuz zaten korkacağımız kadar. Asker kaçağısınız, bizimle karargâha geleceksiniz. Orda sizin gibilere ihtiyaç var."

Aralarında bakışan adamlar silahlarını omuzlarından indirdiler. İçlerinden siyah saçlı, zayıf, maden işçisine benzeyen biri, bütün umudunu yitirmiş korkunç gözlerini Kazakların üzerinde gezdirerek, "Tanrı hakkı için tattıralım size süngünün tadını da görün siz!" diye fısıldadı. "Haydi, açılın! Yanıma ilk gelenin beynini dağıtırım!"

Mavi gözlü er el bombasını başının üstünde sallamaya başladı. Öndeki uzun boylu, beli bükük herif paslı süngüsünün ucuyla çavuşun kaputunun önünü çiziktirdi. Madenci bir küfür savurdu, dipçikle Mişa Koşevoy'un üzerine yürüdü. Koşevoy'un parmağı tüfeğinin tetiği üstünde titreyiverdi. Kazaklardan biri çelimsiz bir askeri kaputunun yakasından tuttuğu gibi kolunun ucunda sürümeye başladı. Sırtından darbe yememek için asabi asabi arkasına bakıyordu bir yandan da.

Mısır saplarında kuru yapraklar hışırdıyordu. Vadinin ötesinde dalga dalga mor tepeler uzanıyor, köye yakın otlakta al-kahverengi inekler otluyordu. Bir ara rüzgâr korunun ardında tozu havaya kaldırdı, döndürdü. Kasvetli Ekim günü uyuşuk bir huzura varmış, gün-dökülü kırları mübarek bir sükûn, sessizlik sarmıştı. Ama yolun yamacında adamlar anlamsız bir öfkenin pençesinde çekişiyor, yağmurla doymuş bereketli toprağa birbirlerinin kanını akıtmaya hazırlanıyorlardı.

Hırsları geçti az buçuk. Askerlerle Kazaklar daha uslu konuşmaya koyuldular:

"Daha üç gün oldu cepheden döneli," dedi Koşevoy, kızgın. "Ama kaçmadık biz. Siz kaçıyorsunuz! Utanmıyor musunuz? İnsan yoldaşlarını yüzüstü kor da gider mi? Kim tutacak cepheyi? Benim öz yoldaşımı gözümün önünde süngüleditler, siz bize savaşı tatmadınız diyorsunuz. Biz nasıl tattıysak siz de tadın bakalım!"

"Konuşacak ne var yahu?" diye bir başka Kazak onun sözünü kesti. "Haydi yürüyün karargâha, yeter bu kadar tartıştığımız!"

"Yoldan çıkın, kenarda durun, Kazaklar! Yoksa ateş ederiz. Tanrı hakkı için ateş ederiz!" diye madenciye benzeyen asker tehdit etti onları.

Çavuş kollarını çaresizlikle iki yana açtı.

"Yapamayız, kardeş! Öldürün bizi isterseniz, ama burdan geçemezsiniz. Bizim bölük, bakın, şu köyde konaklıyor..."

Uzun boylu, beli bükük asker tehdit etti olmadı, alttan aldı olmadı, yalvardı yakardı olmadı. Sonunda eğildi kirli çıkınından bir şişe çıkardı, Koşevoy'a bakıp göz kırptı.

"Size para verelim, Kazaklar," diye fısıldadı. "Sonra bakın... Alaman votkası var!.. Bırakın geçelim, İsa aşkına! Evimizde çocuklarımız var. Siz de bilirsiniz ya... Öldük bittik, buramıza geldi... Daha ne kadar dayanalım yani? Hay ulu Tanrım! Bırakacaksınız geçelim, değil mi?" Çizmesinin koncu içinden çabucak kesesini çekti aldı, içinden iki kirli Kerenski rublesi çıkardı. Paraları Koşevoy'un eline sıkıştırmaya çalıştı. "Al şunları, al şunları! Hay Allah!.. Siz hiç merak etmeyin... Biz ne yapar eder

geçeriz, yolumuzu buluruz. Para bir şey değil... Parasız da yaparız biz, Al, yahu! Biz buluruz daha..."

Utancından yerin dibine geçen Koşevoy elini arkasına saklayıp başını sallayarak bir adım geri gitti. Yanaklarını kan bastı, gözleri yaşardı. "Beşniyak'ın öyle öldürülmesi yok mu, ona kızdıydım," diye düşündü. "Ben kendim savaşa karşıyım, burda tutmuş bu adamları götürmeye çalışıyorum. Ne hakkım var buna? Nedir bu yaptığım? Ne domuzum ben, ah, ne domuz!.."

Çavuşun yanına gidip bir kenara çekti onu, gözlerinin içine bakmadan konuştu:

"Bırakalım gitsinler, n'olur? Ha, ne dersin? Hadi gitsinler!"

Çavuş utanç verici bir şey yaparmış gibi gözlerini ordan oraya gezdirdi.

"Bırakalım gitsinler... Başka n'apabiliriz ki? Yakında biz de onların yaptığını yapacaz... Yalan mı?" diye cevap verdi.

Sonra askerlere döndü, hışımla bağırdı:

"Ulan namussuzlar! Biz size dürüst davranıyoruz, saygı gösteriyoruz, siz bize para teklif ediyorsunuz! Bizim paramız yok mu sanıyorsunuz, ulan?" Birden köpürdü, avazı çıktığı kadar haykırdı: "Sokun keselerinizi cebinize, yoksa karargâhı boylarsınız!"

Kazaklar yana çekildiler, askerler yollarına devam etti. Köyün uzakta bomboş görünen sokaklarına gözü dalan Koşevoy kaçakların arkasından seslendi:

"Hey, yavrular! Ne diye gündüz vakti gidiyorsunuz? Şurda bir koru var. Girin içine, günü geçirin, gece yola çıkarsınız. Bir başka karakola rastlarsanız yakayı ele verdiniz demektir."

Askerler kararsız gözlerle yana yöne bakındılar. Sonra birden külrengi bir kol olup, kurtlar gibi, telli kavak korusuna yöneldiler.

Kasım başlarında Petrograd'taki ayaklanmanın söylentileri Kazak birliklerine ulaşmaya başladı. Genellikle doğru haber alan karargâh emir erleri Geçici Hükümetin Amerika'ya kaçtığını bildirdiler. Dediklerine göre Kerenski'yi ele geçiren denizciler

onu cascavlak tıraş edip orospu gibi zifte bulamışlar, tam iki gün Petrograd sokaklarında sürüklemişlerdi.

Sonradan Geçici Hükümetin devrildiğini, iktidarın Bolşeviklerin eline geçtiğini bildiren resmi haberler gelince Kazaklar durgunlaşıp ağızlarını tuttular. Çoğu, savaş sona erecek diye sevindi. Ama sonradan Üçüncü Süvari Kolordusunun Kerenski ve General Karasnof'la Petrograd üzerine yürüdüğü, Kaledin'in de güneyden Kazak alaylarıyla harekete geçtiği haberi yeniden hepsini telaşa düşürdü.

Cephe darmadağın oldu. Ekimde erler bölük pörçük, başıbozuk gruplar halinde kaçıyorlardı. Kasım sonuna doğru bölükler ve alaylar tam mevcutlarıyla mevzilerini bırakıp çekilmeye başladılar. Bazen yalnız hafif teçhizatlarını alıp gidiyorlar, ama çok kere alay mallarını da götürüyorlardı. Depolara saldıranlar, subaylarını öldürenler, yolda soygun yapanlar sürüylendi. Başıboş, amansız bir sel olmuşlar, evlerine dönüyorlardı.

Bu yeni durum karşısında, On İkinci Alaya verilen kaçakları durdurma görevinin bir anlamı kalmadı. Piyadenin mevzileri terk etmesi yüzünden açılan gedikleri kapatmak amacıyla boş yere cepheye sürüldükten sonra, Aralıkta, alay yeniden geri çekildi, en yakın istasyona gönderildi. Orda bütün alay malları, makineli tüfekler, cephane stokları, atlar vagonlara yüklendi ve alay korkunç bir kargaşanın içine dalan Rusya'nın bağrına sürüldü.

On İkinci Alayın asker katarları Ukrayna'yı geçip Don'a doğru ilerliyordu. Znamenka yakınlarında Bolşevik partizanları Kazakların silahlarını ellerinden almaya kalktılar. Görüşmeler yarım saat sürdü. Koşevoy'la bölük ihtilâl komitelerinin başkanları beş Kazak, silahlarıyla geçmek için izin istediler.

"Ne yapacaksınız silahlarınızla?" diye sordu istasyon şûrasının üyeleri.

Koşevoy hepsi adına konuştu:

"Biz bu silahlarla kendi burcuvalarımızla generallerimizin hakkından geleceğiz! Kaledin'e göstereceğiz gününü!"

"Silahlarımızı vermeyiz. Bunlar ordu malı hem!" diye diretti Kazaklar.

Trenlerin geçmesine müsaade edildi. Kremençung'da yine silahlarını ellerinden almaya kalktılar. Neden sonra, o da Kazak mitralyözcüleri mitralyözlerinin ucunu vagonların açık kapılarından çıkarıp istasyona çevirince, geçmelerine izin verildi. Bu arada bölüklerden biri hatlar boyunca yayılıvermiş, savaşa hazırlanmıştı. Ama Yekaterinoslav yakınında bir yerde partizanlarla karşılıklı silah çekişmeleri bile işe yaramadı. Alayın bir kısım silahları alındı, mitralyözler, yüz sandıktan fazla cephane, sahra telefon cihazları, birkaç top tele el konuldu. Subaylarını tutuklamaları yolunda bir teklifi Kazaklar kabul etmediler. Bütün yolculuk boyunca tek bir subay can verdi, onu da kendileri ölüme mahkûm ettiler. Hükmü Uryupin'le partizanlardan biri infaz etti.

17 Aralık günü, akşama doğru, Sinelnikovo istasyonunda yaveri sürükleye sürükleye çıkardılar trenden.

"Kazakları ele veren bu muydu?" Eli mavzer tabancalı, omuzu Japon tüfekli, dişlerinin çoğu dökülmüş denizci sordu, şen bir sesle.

Uryupin burnundan soluyordu. "Tanımaz mıyız biz adamımızı?" dedi. "Ta kendisi!"

Yaver genç bir üsteğmendi. Yanaklarını kesen ayazdan, bir de yediği dipçik darbesinin acısından habersiz, kapana kıstırılmış bir hayvan gibi çevresine bakınıp duruyordu. Uryupin'le denizci adamı trenden az öteye götürdüler.

"Bunun gibi şeytanın dölleri, zaten, milleti ayağa kaldıranlar! Bu ihtilâlin sebebi de bunlar ya... Ohooo, ne titriyorsun öyle, gülüm? Bin parça olacaksın!" Uryupin hırlıyordu. Kasketini başından aldı, haç çıkardı.

"Teğmen, dikkat!"

"Tamam mı?" Tabancasıyla oynayan denizci sordu. Dudakları açıldı, sırıttı, dişsiz dişsiz.

"Tamam!"

Uryupin bir kere daha haç çıkardı, tam o sırada bir adım

gerileyip nişan alan denizciye baktı. Haşin bir gülümseme vardı dudaklarında. Önce o ateş etti.

Çaplin yakınlarında alay, hiç yoktan, anarşistlerle Ukraynalılar arkasına çıkan bir çarpışmaya karıştı. Üç kayıp verdikten sonra canlarını dişlerine takıp güç bela kurtuldular o bâdireden de.

Üç güne kalmadan alayın birinci kesimi Milevoro istasyonunda trenden iniyordu. Öbür kesim Lugansk'ta takılmış kalmıştı. Kazakların yarısı atlarına atlayıp doğru istasyondan köylerine yollandı, geri kalanlar düzeni bozmadan Kargin köyüne vardılar. Ertesi gün Avusturyalılardan ele geçirdikleri ganimetle atları sattılar, alayın ne kadar parası, malı varsa paylaştılar aralarında.

Koşevoy, Tatarsk köyünden diğer Kazaklarla birlikte o akşam yola çıktı. Bir tepede bayır yukarı sürdüler atlarını. Aşağıda, Çir Irmağı'nın buz-akı dolancalı kıyılarında Kargin, yukarı Don Bölgesinin en güzel köyü yayılmıştı. Buhar değirmeninin bacasından kesik kesik duman yükseliyordu. Alanda kara bir kalabalık toplanmıştı, kilisenin çanı ahaliyi akşam duasına çağırıyordu. Kargin'in eteklerinden ötede, Klimovski köyünü saran söğütlerin tepeleri görünüyordu. Onların da ardında, kar örtülü ufkun pelinotu mavisi kuşağı üstünde, gün batıyordu. Göğün tamam bir yarısını isler içinde mor bir ışıltı kaplamıştı.

On sekiz atlı, yamacında üç yaban elması ağacının bittiği bir tümseğin yanından kıvrıldılar, eyerleri gıcırdaya gıcırdaya hızlı tırısta kuzeydoğu yönünde basıp gittiler. Ayaz gece, sırtların ardında hırsız gibi çömelmiş duruyordu. Yüzleri başlıklarına gömülü Kazaklar hayvanlarını arada bir dörtnala kaldırıyorlardı. Durmadan güneye doğru geri akan sert yolda toynaklar insana acı verircesine açık, tok sesler çıkarıyordu. Yolun iki yanında son ılınmadan incelen donmuş kar örtüsü otlara yapışmış kalmış, ay ışığında akar ateş gibi sedefsi bir ışıltıyla parıldıyordu.

Kazaklar hiç konuşmadan atlarını mahmuzladılar. Yol hep güneye doğru aktı. Doğu yönünü bir orman kapattı. Yolun kıyısında, kar üstünde küçük küçük tavşan izleri vardı. Bozkırın ta yukarısında Samanyolu, gümüş kakmalı bir Kazak kemeri gibi, gökyüzünü sarmıştı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

1917 yılı güz sonlarında Kazaklar cepheden evlerine dönmeye başladılar. Hristonya, gözle görülürcesine yaşlanmıştı, Elli İkinci Alaydan üç yoldaşıyla birlikte döndü. Sonra tüysüz Anikuşka geldi. Topçu İvan Tomilin, At Nalı Yakop geldiler. Onların ardından Martin Şamil, İvan Aleksiyeviç, Zakar Korolyof ve uzun boylu, hantal Borçef sökün ettiler. Aralıkta, hiç beklenmezken, Mitka Korşunof çıkageldi. Haftasına da On İkinci Alayın Kazakları: Mişa Koşevoy, Prokor Zikof, Yepifan Maksayef, Andrey Koşulin ve Yegor Senilin. Alayından ayrı düşen Fiyodot Bodovskof bir Avusturyalı subayın altından çekip aldığı güzelim demirkırı atını Voronez'den sürdü geldi. Sonraları, ihtilâl ateşiyle kaynayan Voronez ili köyleri içinden nasıl yolunu bulup geçtiğini, nasıl atının hızına güvenerek Kızıl Muhafız birliklerini atlatıp tüydüğünü sık sık anlatırdı.

Sonra Merkulof, Piyotra Melekof ve Bolşeviklere katılan Yirmi Yedinci Alaydan kaçan Nikolay Koşevoy geldiler. Son zamanlara kadar İkinci Yedek Alayda hizmet gören Gregor Melekof'un Bolşevik olduğunu ve Kamenskaya'da kaldığını onlar haber verdi. Bir zamanların gözüpek at hırsızı Maksim Gıryaznof da kargaşalı günlerin heyecanı ve rahat bir hayata konma umuduyla Bolşevik olmuştu. Maksim aklın alamayacağı kadar çirkin, bir o kadar da huysuz bir at ele geçirmiş bir yerden diyorlardı. Atın sırtında boydan boya bir gümüş çizgi varmış. Pek yüksek değilmiş ama, gövdesi uzunmuş. Rengi desen, inek gibi kırmızı! Gregor'dan pek söz açmadılar. Söz açmaya niyetli olmadıkları belliydi. Seçtiği yolun köye aykırı gittiğini biliyorlardı. Yolları bir daha barışır mıydı, o da belli değildi.

Kazakların, hepsi birer bey gibi, ya da nicedir yolu gözlenen konuklar gibi, dönüp geldikleri evlerde sevinç vardı. Öyle bir sevinç ki, ama, yakınlarını, sevdiklerini hepten yitirenlerin derin acısını daha keskin, daha amansız kılan bir sevinç... Sayılmakla tükenmezdi gidip de gelmeyen Kazak. Galiçya'da, Bukovina'da, Doğu Prusya ve Karpatlar'da, Romanya'da düşüp kalanlar. Tepelerinde top ateşinin ağıtı, düştükleri yerde cesetleri çürüyenler. Şimdi ama toplu mezarların üstünde uzun otlar bitiyor, tümseklere yağmur yağıyor, kar savruluyordu. İkide bir, köşebaşına koşan, orda elini gözüne siper edip uzaklara dalan başörtüsüz Kazak kadını sevdiğinin at sırtında eve vardığını artık bir ömür boyu görmeyecekti. Feri kaçmış şiş gözlerinden akan yaşlar acısını yuğmaya yetmeyecekti. Yıldönümlerinde, anma günlerinde dökülecek onca gözyaşı da boşunaydı artık. Doğu rüzgârı çığlıklarını Galiçya'ya, Doğu Prusya'ya, toplu mezarların yere batık tümseklerine götürmem de götürmem diyordu.

Mezarların üstünde biten ot gibi zaman acıyı alır dindirir. Bu dünyayı koyup gidenlerden arta kalan izleri savurup götüren rüzgâr gibi, zaman, sevdiklerini boşuna bekleyenlerin, sevdiklerini daha çok boşuna bekleyeceklerin korkunç acısını ve korkunç anılarını savurup götürecekti. İnsanoğlunun hayatı kısa. Şunun şurasında, her birimize ne kadar yaşamak nasip ki?

Prokor Şamil'in karısı, kaynı Martin Şamil'i gebe karısını okşayıp çocuklarına hediyeler verir, ya da onları dizleri üstünde hoplatır gördükçe başını yere güm güm vurdu da, kulübesinin toprak tabanını dişledi. Ufacık bebeleri koyun sürüsü gibi eteklerine yapışmış, korkudan büyüyen gözleriyle analarını seyrederken, o dizüstü çöktüğü yerde çırpındı, kıvrandı durdu.

Yırt sırtındaki gömleği, kadınım, gitsin! Isır dudaklarını, kan çıksın! Bur, bur da nasırlı ellerini, bomboş evinin eşiğinde at kendini yerden yere! Evinin beyi yok artık. Kocan gitmiş, çocukların babasız. Kimse, geceleyin yorgun argın yatağına yıkıldığında başını alıp göğsüne bastırmayacak, kimse sana, vaktiyle onun dediği gibi, "Üzülme be Aniska, geçinir gideriz işte!" demeyecek. Kocan

da olmayacak bir daha. İş, güç, kaygı, çocuklar derken kurudun gittin, baksana, yüzün nasıl kırış kırış! Yarı çıplak çocuklarına kim gelir babalık eder şimdi senin? Bir başına toprağı sen kendin süreceksin, kendin tırmıklayacaksın. Taşınmaz yükün altında soluk soluğa, biçki makinesinden desteleri yabayla alaşağı edip arabaya kendin yükleyeceksin. Ve ağır buğday demetlerini kaldırırken karnının altında bir şeylerin yırtılı yırtılıverdiğini duyacaksın. Ve sonra acıdan kıvranacaksın, partal yorganının altında, kanama başladığında...

Aleksey Beşniyak'ın yaşlı anası oğlunun eski iç çamaşırlarını evire çevire koklayıp acı gözyaşları döktü. Yalnız son gömleğinde, Mişa Koşevoy'un getirdiği gömleğin kıvrımlarında oğlunun terinden bir nebze kalmıştı. Başını gömleğe gömüp iki yana sallana sallana ağıt yaktı oğluna. Göz yaşlarından kirli basmanın üstü örneklerle bezendi.

Mnitskof, Ozerof, Kalinin, Likovidof, Yermakof ve daha birçok Kazak ailesi yetim kaldı.

Yalnız Stepan Astakof için kimseler ağlamadı, ağlayacak kimsesi yoktu. Pencereleri çakılı, köhne evi, yaz günlerinde bile yine öyle kasvetli, yine bomboştu. Aksinya Yagodne'de yaşıyordu. Duyanı, göreni azdı, köye de hiç gelmiyor, belki gelmek istemiyordu.

Don'un yukarı bölgelerinde yaşayan Kazaklar gruplar halinde evlerine ulaştılar. Aralığa kadar Viyeşenska'da hemen herkes köyüne dönmüştü. Geceli, gündüzlü, atlılar geçiyordu Takarsk'tan. Onlu, yirmili, kırklı kümeler. Don'un sol yakasına giderlerdi hep.

"Nerdensiniz siz, askerler?" diye yaşlılar yollarına çıkıp sorarlardı atlılara.

"Çornaya Irmağı'ndan! Zimovnaya'dan! Dubrovka'dan! Gorokovskaya'dan!" diye cevaplar gelirdi.

"Bitti mi bari savaşmanız?" diye sorardı moruklar, sinsi sinsi.

Atlıların kimi yufka yürekli, yumuşak başlıları gülümserdi:

"Yetti be artık, dede! Canımıza okundu."

Ama daha delibozuk, gözü döngün olanlar küfrü basar, "Gidin kendiniz öğrenin!" derlerdi yaşlı adamlara. "Nedir böyle sorular, sorular? Yetmedi mi merakınız?"

Kış daha çıkmadan Novoçerkask dolaylarında iç savaş patlamıştı. Fakat Don'un yukarı bölge köylerinde bir mezarlık suskunluğu hüküm sürüyordu. Yalnız evlerde içten içe, gizlice esen bir hoşnutsuzluk fırtınası esiyor, bazı bazı su yüzüne çıkıyordu. Yaşlı Kazaklar cepheden dönenlerle geçinemiyorlardı.

Don ilinin başkenti yakınında patlak veren savaşı köylüler kulaktan kulağa yayılan bazı söylentiler yoluyla öğrendiler. Ortaya çıkan çeşitli siyasi eğilimleri ancak şöyle böyle anlayabildiklerinden, söylentilere kulak kabartıp beklemeye koyuldular.

Ocak ayına kadar Tatarsk köyünde hayat huzur içinde geçti. Cepheden dönen Kazaklar evlerinde, karılarının dizi dibinde oturup dinlendiler, yiyip içip karınlarını doyurdular. Savaşta katlandıklarından da beter kederlerin, felaketlerin eşiğinde olduklarını nerden bilsinlerdi?

II

1917 Ocak ayında Gregor Melekof savaşta gösterdiği yararlıktan ötürü sancaktar rütbesine yükseltildi, İkinci Yedek Alayında takım kumandanlığına atandı. Ertesi Eylül ayında zatürreeye yakalanıp iyileştikten sonra altı hafta evinde kaldı, sonra bölge sağlık kurulunca sağlam olduğuna karar verilerek alayına döndü. Ekim İhtilâli'nden* sonra bölük kumandanı oldu. Aşağı yukarı bu sıralarda, çevresinde olup bitenlerin, bir de alaydaki subaylardan teğmen Yefim İzvarin'in etkisiyle siyasi düşünceleri bir hayli değişti.

Gregor, İzvarin'le izinden döndüğü gün tanışmıştı. Sonraları görev sırasında da, görev dışında da sık sık görüştüler. Gregor farkına varmadan İzvarin'in etkisi altında kalmaya başladı. İzvarin hali vakti yerinde bir Kazağın oğluydu. Novoçerkask askeri öğrenci okulunda yetişmiş, okuldan çıkar çıkmaz doğru cepheye,

* *7 Kasım* (Eski takvimde 25 Ekim) 1917 Proleter Devrimi.

Onuncu Don Kazak Alayına gitmişti. Bu alayda bir yıl kadar hizmet gördükten sonra, kendi dediği gibi, "Sen Jorj haçı ve gövdesinin uygun ve uygunsuz yerlerine serpiştirilmiş on dört parça el bombası kıymığıyla," İkinci Yedek Alayına aktarılmıştı.

Olağanüstü kabiliyetleri olan, zeki, orta-karar Kazak subayının çok üstünde eğitim görmüş biriydi İzvarin ve ateşli bir Kazak özerkliği taraftarı idi. Şubat İhtilâli, önünde büyük ufuklar açmıştı. Milliyetçi Kazak çevreleriyle ilişki kurmuş, Don Bölgesinin tam özerkliğe kavuşması için akıllı propaganda çalışmalarına girişmişti. Çarlık idaresi Kazakları boyunduruk altına almadan önce Don'da hüküm süren düzenin yeniden kurulmasını istiyordu. İyi tarih bilirdi. Atılgan mizaçlıydı ama açık seçik ve aklı başında düşünmesini de bilirdi. Don Kazaklarının kendi hükümetlerini kurduktan sonra sürecekleri özgür hayatı inandıraraktan, pek güzel anlatıyordu. İlde tek bir Rus kalmayacak, Kazak ulusu kendi hudut boylarına muhafızlar koyup Ukrayna'yla, Büyük Rusya'yla, hiç boyun bükmeden, eşit şartlarda karşı karşıya gelecek, ticaret yapacak, mal değiş tokuş edecekti.

Saf Kazakların, yarım yamalak okul görmüş subayların başlarını döndürmek İzvarin için işten bile değildi. Gregor da onun büyüsüne kapıldı. İlkin aralarında sert tartışmalar oldu ama, yarı cahil Gregor, İzvarin'in dengi değildi. Öbürü kolayca altediyordu onu. Çok kere, kışlanın bir köşesinde tartışmaya oturduklarında, dinleyiciler hep İzvarin'den yana çıkarlardı. Mantığıyla, ilerde yaşayacakları bağımsız hayatı anlatan sözleriyle Kazakların aklını çeldi. Zaten aşağı Don'un varlıklı Kazaklarının gönüllerinde yatan gizli duyguları uyandırmak için birebirdi söyledikleri.

"Peki, Rusya olmadan nasıl yaşarız biz? Buğdaydan başka neyimiz var ki?" diye sorardı Gregor.

İzvarin sabırla anlatırdı.

"Yalnız Don Bölgesi bağımsız olacak ve mutlak şekilde tek başına yaşayacak demiyorum. Kuban'la, Terek'le, Kafkas yaylalarında yaşayanlarla birlik olacağız. Federasyon kuracağız. Bir

arada yaşayacağız, yani. Kafkasya madenden yana zengindir. Her şey var orda."

"Kömür de var mı?"

"Donets havzası bir taş atımlık yer."

"Ama orası Rusya'nın!"

"Kimin olduğu, kimin toprağında olduğu tartışma konusu. Kaldı ki, Donets havzası Rusya'nın elinde kalsa bile çok büyük kaybımız olmaz. Bizim federatif itifakımız sanayiye dayanmayacak. Biz bir tarım ülkesiyiz. Onun için kendi küçük sanayimizin kömür ihtiyacını Rusya'dan satın alacağımız kömürle sağlayacağız. Sade kömür de değil. Rusya'dan daha başka şeyler de satın almak zorundayız. Kereste, maden, işlenmiş eşya gibi. Karşılığında iyi kalite buğday, petrol vereceğiz onlara."

"Ayrılmaktan kazancımız ne olacak peki?"

"Gayet basit! Bir kere onların siyasi vesayetinden kurtulmuş olacağız. Rus Çarlarının bozduğu düzeni yeniden kurup bütün yabancıları topraklarımızdan atacağız. On yıl içinde, dışardan makine ithaliyle tarım üretimini öyle arttıracağız ki, bugünden on misli zengin olacağız. Toprak bizim toprağımız. Atalarımızın kanlarıyla yoğrulu, kemikleriyle verimli. Ama dört yüz yıldan beri Rusya'nın boyunduruğu altında yaşamışız. Kendimizi düşüneceğimize hep onun çıkarlarını korumuşuz. Denize çıkan yollarımız var. Kuvvetli bir ordumuz oldu muydu ne Ukrayna, hatta ne de Rusya saldırabilir bize."

İzvarin tam bir Kazaktı. Orta boy, yakışıklı endam, geniş omuzlar. Kıvırcık saçları ham yulaf rengi. Yüzü esmer, alnı yatık. Yalnız yanaklarıyla rengi uçuk kaşlarının üstü güneşten yanmıştı. Tiz ve ahenkli bir sesle konuşurdu. Konuşurken, bir huyu vardı, sol kaşını birden yukarı kaldırır, ufak kanca burnunu büzerdi, bir şey koklarmış gibi. Gayretli yürüyüşü, kendine güveni, kahverengi gözlerinin içten bakışıyla alayın öteki subayları arasında hemen kendini belli ediyordu. Kazaklar içten bir saygı duyuyorlardı ona. Belki alay kumandanına duyduklarından da fazla.

İzvarin'le Gregor bir hayli konuşup tartıştılar. Gregor ayağının altında yerin yeniden kaydığını duyunca, Moskova'da göz hastanesinde Garanza'yla karşılaştığı zaman başından geçenleri yeniden yaşadı.

Ekim İhtilâli'nden az sonra İzvarin'le aralarında uzun bir konuşma geçti. Gregor çelişik duyguların pençesinde kararsızdı. Teğmene Bolşevikler hakkında ne düşündüğünü sordu: "Söyleyin bana, Yefim İvaniç, Bolşevikler haklı mı, haksız mı? Ne düşünüyorsunuz?"

İzvarin kaşını kaldırıp burnunu büzerek cevap verdi:

"Bolşevikler haklı mı? Ha ha! Yavrum benim, daha dünkü çocuksun sen! Bolşeviklerin kendi programları var. Kendi planları, umutları var onların. Kendi açılarından haklılar. Biz de kendi açımızdan haklıyız. Bolşevik Partisi'nin asıl adı nedir biliyor musun? Bilmiyor musun? Söyleyeyim sana da öğren: 'Rus Sosyal Demokrat *İşçi* Partisi.' Anladın mı şimdi? 'İşçi!' Şimdilik köylülerle Kazaklara el ediyorlar ama, bakma, onların esas temeli işçi sınıfıdır. İşçileri zincirlerinden kurtarıyorlar, fakat köylüleri belki eskisinden de sıkı bir esaret altına alacaklar. Hayatta hiçbir zaman herkesin nasibi bir değildir. Eğer Bolşevikler üstün çıkarsa işçilerin işine yarayacak bu, geri kalanlar için hiç de iyi olmayacak. Çarlık geri gelirse toprak sahipleri ve onlar gibileri için iyi olacak, gerisi için kötü. Biz ne birini, ne öbürünü istiyoruz. Biz kendi kaderimize kendimiz sahip çıkmak istiyoruz. Her şeyden önce başımızdaki lalaları sepetlememiz gerek. Ne Kornilof, ne Kerenski, ne de Lenin! Kendi topraklarımızda biz onlarsız da başımızın çaresine bakarız. Tanrı bizi dostlarımızdan korusun, biz düşmanlarımızın icabına bakarız."

"Ama Kazakların çokluk Bolşeviklere yakın olduğunu biliyor musunuz siz?"

"Grişa, dostum, şunu kafana iyice yerleştir, önemlidir çünkü: Şimdiki halde köylülerle Kazakların yolu Bolşeviklerin yoluyla çakışıyor. Öyle. Ama biliyor musun niçin? Çünkü Bolşevikler

barış istiyorlar, derhal barış yapılsın istiyorlar. Ve de şu anda Kazakların na burasında savaş!" Kendi ense köküne şakırtılı bir şaplak indirip, şakacı bir edayla yukarı kaldırdığı kaşını düzledi, bağırdı:

"Onun için Kazaklar arasında o kadar yaygın ya Bolşeviklik! Onun için Bolşeviklerin yolunda gidiyorlar. Fakat... Savaş sona erer ermez, Bolşevikler Kazak mülküne el koymaya kalkınca, Kazaklarla Bolşeviklerin yolu ayrılacak. Bu esastır. Tarihi bir zorunluluktur. Bugünkü Kazaklıkla sosyalizm, yani Bolşevik ihtilâlinin sonunda varmak istediği hedef arasında kapanmaz bir uçurum vardır. Ha, ne diyorsun sen buna?"

"Ne diyeceğim? Hiçbir şey anlamadım!" Gregor ağzında bir şeyler geveledi: "Anladımsa ne olayım! Bozkırda tipiye yakalanmıştan farksızım."

"Yok ama, yok, kurtulamazsın bundan! Hayat kendisi seni bu işi anlamaya zorlayacak. Ya bir yana, ya öbür yana gideceksin, çaresiz."

Bu konuşma Ekim sonunda yer aldı. Kasımda Gregor, Don Bölgesindeki ihtilâl olaylarında ismi çok geçen bir başka Kazakla karşılaştı. Fiyodor Podyolkof'u tanıdı ve bir süre bocaladıktan sonra, yüreğinde yer eden eski gerçeği yeniden gördü.

Öğleden beri dondurucu bir yağmur yağıyordu. Akşama doğru hava açtı. Gregor, Yirmi Sekizinci Alayda hizmet gören memleketlisi onbaşı Drozdof'un kapısı önünde paspasa ayaklarını siliyordu. Drozdof'un yanında biri vardı. Omuzunda muhafız bataryası başçavuş apoleti taşıyan iri yarı bir adam oturuyordu portatif karyolanın üstünde. Sırtı pencereye dönüktü. Siyah yün pantolonu içinde bacaklarını iki yana açmış, kamburunu çıkarmış oturmuştu. Kocaman, kıllı elleri geniş dizlerinin üstündeydi. Asker ceketi o kadar sıkıydı ki, nerdeyse göğsünde patlayıverecekti. Kapı gıcırdayınca küt boynunu çevirdi, soğuk soğuk baktı Gregor'a. Gözlerinin donuk ışıltısını kalın kapaklı, dar göz çukurlarının karanlığına gömdü.

"Birbirinizi tanımanızı isterim. Ust-Koperskaya'dan Podyolkof. Komşu sayılırız."

İki adam sessizce el sıkıştılar. Gregor oturdu.

Drozdof'a bakıp gülümsedi.

"Yeri kirlettim, kusura bakma."

"Zararı yok. Ev sahibi temizler... Çay ister misin?"

Ufacık, kertenkele gibi çevik bir adamdı Drozdof. Tütünden sararmış tırnağıyla semaveri tıkırdatarak ekledi:

"Soğuk içeceksin, kusura bakma."

"Canım istemiyor zaten. Zahmet etme."

Gregor yeni tanışına sigara uzattı. Ağzına kadar dolu tabakanın içinde birbirine dolandı durdu Podyolkof'un kocaman, kırmızı parmakları. "Allah kahretsin, tutamadım şunun birinin ucundan!" diye homurdana homurdana sonunda bir sigara çıkarabildi. Şimdi daha da kısılan, gülümseyen gözlerini kaldırdı, Gregor'un yüzüne dikti. Rahat hali Gregor'un hoşuna gitmişti. "Hangi köydensin?" diye sordu.

"Krutovski'de doğdum. Ama son zamanlarda Ust-Klinovski'de oturuyorum. Krutovski'yi işitmişsindir herhalde?"

Gregor'la, resmiyetten uzak, serbestçe konuşuyordu. Hatta bir ara, ağır elini getirdi omuzuna koydu.

Podyolkof'un temiz tıraşlı geniş yüzü azıcık çopurdu. Bıyıkları sımsıkı burulmuştu. Saçları kulaklarına doğru başına yapışık iniyor, sol kaşının üstünde biraz kıvrılıyordu. Yukarı kalkık iri burnuyla gözleri olmasaydı insanda hoş bir etki bırakabilirdi. İlk bakışta olağanüstü bir yanı da yoktu gözlerinin ya, Gregor biraz daha dikkatli bakınca kurşunca ağırlıklarını duyar gibi oldu. Küçük, gülle gibi gözlerdi, ışıl ışıl... Dar çiziklerinden dünyaya mazgal deliklerinden bakar gibi bakıyorlardı. Bir noktaya dikildiler mi de inatçıydılar.

Gregor merakla onu süzerken bir özelliğinin daha farkına vardı: Podyolkof gözlerini hemen hiç kırpmıyordu. Konuşurken

ciddi ciddi karşısındakinin yüzüne bakıyor, ya da gözlerini ordan oraya çeviriyor, ama sapsarı kıvırcık kirpikleri hep aşağı inik ve hareketsiz kalıyordu. Yalnız arada bir göz kapaklarını indirir gibi olup sonra, birden, yine kaldırıveriyordu. Saçma tanelerini andıran gözleri yine karşısındakine dikiliyordu.

"Bakın şu nokta üzerinde durmak gerek, kardeşler," diye Gregor konuyu açtı. "Savaş sona erecek, yeni bir hayat başlayacak bizim için. Ukrayna'nın ayrı hükümeti olacak, Don'da da Kazak Ordu Konseyi hükmedecek."

"Yani Ataman Kaledin," diye Podyolkof düzeltti onu.

"Hepsi bir. Farkı ne ki?"

"Tabii bir farkı yok," dedi Podyolkof.

"Rusya Ana'ya elveda dedik artık," diye Gregor sözünü sürdürdü. İzvarin'in sözlerini özetliyordu şimdi. Bir yandan da, Drozdof'la muhafız bataryasından bu yabancı söylediklerine nasıl bir tepki gösterecekler acaba diye merak ediyordu. "Bundan böyle kendi hükümetimiz, kendi hayat yolumuz olacak. Defolup gitsinler bu Ukraynalılar Kazak topraklarından! Hudutlara muhafız koyup Hokolları topraklarımıza sokmayacağız! Eski günlerde atalarımızın yaşadığı hayatı yaşayacağız. Bana kalırsa ihtilâl bizim için iyi oldu. Sen ne dersin, Drozdof?"

Drozdof tilkice gülümsedi, yerinde kımıldadı. "Tabii bizim için daha iyi olacak. Köylüler bütün gücümüzü aldılar elimizden. Hayatımız hayat değildi ki! Bütün atamanlar da Alamandı. Yok von Taube'ydi, von Grabbe'ydi, yok bilmem kimdi!.. Topraklarımızı aldılar, hep bu kurmaylara verdiler. Şimdi hiç olmazsa rahat bir soluk alacağız."

Podyolkof, "İyi ama, bütün bunlara Rusya razı olacak mı bakalım?" diye sakin sakin sordu. Soruyu kime sorduğu belli değildi.

"Bana kalırsa razı olmak zorundadır," dedi Gregor.

"Her ne halse, hepsi aynı yola çıkar. Çorba aynı çorba, yağı daha az olacak."

"Niye öyle olsun?"

"Tabii öyle olacak!" Podyolkof saçma tanesi gibi gözlerini daha da hızla döndürdü, sonra Gregor'a dikti. "Atamanlar yine eskisi gibi halkın ensesinde boza pişirecekler, halkı çalışmaya zorlayacaklar, görürsün. Yine bir bilmem ne 'Hazretleri'nin karşısına çıkacaksın, yiyeceksin yumruğu burnunun üstüne. Ne hayat! Ona varana kadar, git boynuna bir değirmen taşı tak, at kendini ırmağa daha iyi!"

Gregor ayağa kalkıp odanın içinde dolanmaya başladı. Sonunda Podyolkof'un önünde durdu:

"Ne yapmamız lazım öyleyse?"

"İşi bitirmemiz lazım."

"Hangi işi?"

"Bir kere toprağı sürmeye başladın mı sonuna kadar götüreceksin. Çarı devirip karşı-ihtilâlin hakkından geldikten sonra hükümetin halkın eline geçmesini sağlamak gerek. O eski günlerde olan şeyler filan, masal onların hepsi. Eskiden Çarlar ezerdi bizi, şimdi Çarlar ezmezse başkaları ezecek."

"O halde sen ne yapmalıyız diyorsun, Podyolkof?"

Podyolkof'un gözleri bir kez daha yanı yönü kolaçan etti. Sıkışık odada ferah bir yer arar gibiydi.

"Seçimle başa geçen bir halk hükümeti kurulmalı! Generallerin eline düşersek yeniden savaş çıkacak çünkü. Ondan da herkese gına geldi artık. Bütün dünyada bir halk hükümeti kurulabilse de halklar ezilmese, savaşa sürülmese! Oysa şimdiki durum ne? Eski pantolonunu ters yüz etmekle kıçındaki delikleri kapatamazsın!" Podyolkof avuçlarıyla dizlerine iki şaplak attı, küçük, beyaz dişlerini gösterip gülümsedi. "İyisi mi eski günlerden uzak durmaya bakalım biz, yoksa yine eyeri sırtımıza vururlar, beterin beterine çatarız."

"Peki, bizi kim yönetecek?"

"Kendi kendimizi yöneteceğiz." Podyolkof heyecanlandı.

"Kendi hükümetimiz olacak. Kaledinler kolan kayışlarını azıcık gevşetsinler de bak gör nasıl atıyoruz sırtımızdan onları."

Gregor camı buğulanan pencerenin önünde durdu, sokağa baktı. Oynayan çocukları, karşıdaki evlerin ıslak damlarını, çitin orda yükselen çıplak kavağın akımsı dallarını seyre daldı, Podyolkof'la Drozdof arasındaki tartışmayı dinlemez oldu. Aklını karıştıran düşüncelerin ağırlığından kurtulmaya, gün ışığına çıkıp bir karara varmaya çalışıyordu.

On dakika kadar kaldı orda. Parmağıyla cama birtakım isimlerin baş harflerini çizdi. Pencerenin dışında, karşıdaki alçak evin damının ardında, kış akşamının erken ve soluk günbatışı küllenmiş ateş gibi yanıyordu. Güneş damın paslı sırtına kıçüstü oturtulmuş duruyordu sanki, handiyse öne ya da arkaya devrilivercekmiş gibi. Şehir bahçesinden doğru yolda hışırtılı yapraklar uçuşuyordu. Çabucak hız toplayan bir rüzgâr Ukrayna yönünden geldi şehri bastı.

III

Novoçerkask şehri, o sıralar Bolşevik İhtilâli'nden kaçıp gelenlerin toplandığı yerdi. Bir vakitler Rus ordularının kaderine hükmeden kodaman generaller, gerici Don Kazaklarından destek bulma umuduyla Don ilinin aşağı yörelerine üşüştüler. Don'u Şûralar Rusyası'na karşı girişilecek bir saldırının merkezi yapmaktı niyetleri. 2 Kasımda, General Alekseyef şehre geldi. Kaledin'le görüştükten sonra gönüllü birlikleri örgütleme işine koyuldu. Kuzeyden kaçıp gelen subaylar, askeri öğrenciler, sınıflarını şaşırmış erler, karşı ihtilâlci Kazaklar arasında en gayretlileri ve Kerenski rubleleriyle bile olsa yüksek ücret ve macera arayan adamlar, hepsi, geleceğin Gönüllü Ordusunun bel kemiğini kurdular.

Kasım sonunda, Alekseyef'in birliklerinin mevcudu bini bulmuştu, yeni generaller sökün etti. 6 Aralıkta Kornilof kendisi çıkageldi. O gelene kadar Kaledin hemen bütün Kazak alaylarını

Romanya ve Avusturya-Alman cephelerinden çekmeyi başarmış, hepsini Don ilinin ana demiryolu hatları boyunca dağıtmıştı. Ne ki, üç yıldır sürüp giden savaş Kazakları canlarından bezdirmişti. Cepheden ihtilâlci bir havada döndüler. Bolşeviklerle çarpışmaya hiç de istekli görünmüyorlardı. Alaylar az zamanda esas mevcutlarının üçte birine iniverdi. Evleri, köyleri burunlarında tütüyordu adamların, yeryüzünde hiçbir güç artık onları yollarından alıkoyamazdı. Petrograd'da topu topu üç Don alayı vardı, onlar da orda fazla kalmadılar.

Kaledin, hiç mi hiç güven olmayacak birliklerden bir kısmına çeki düzen vermeye, bir kısmını da kendine sadık birliklerle sararak tecrit etmeye çalıştı. Kasım sonuna doğru, ihtilâlci Rostof'a karşı ilk kez cephe birlikleri göndermeye teşebbüs ettiğinde, Kazaklar hücum emrini dinlemediler, az ilerledikten sonra geri döndüler. Yine de, bölük pörçük tümenleri birleştirme amacıyla kurulup dal budak salan örgüt çok geçmeden olumlu sonuçlar vermeye başladı. 27 Kasımda Kaledin'in emri altında oldukça büyük sayıda güvenilir gönüllü birliği vardı. O arada birkaç tabur toplayan Alekseyef'ten de ödünç birlikler alabilecek durumdaydı.

2 Aralıkta Rostof, gönüllü Beyaz Muhafızlar tarafından ele geçirildi, az sonra da, Kornilof'un oraya varmasıyla, Gönüllü Ordunun örgütlenme merkezi oldu. Kaledin tek başına kaldı. Elindeki Kazak birliklerini Çaritsin ve Saratof iline kadar bölge hudutları boyunca dağıttı. Daha önemli görevlerde subaylarla partizanlardan kurulu birlikler kullanıyordu. Zayıf düşen Ordu Hükümetinin bunlardan başka güvenebileceği kuvvet yoktu.

Yeni silah altına alınan erlerden kurulu birlikler Donets'e, maden işçilerini bastırmaya gönderildi. Yüzbaşı Çernetsof, Makayev bölgesinde işe koyuldu. Orda ayrıca Elli Sekizinci Kazak Alayına bağlı birlikler vardı. Novoçerkask'ta çeşitli birlikler ve savaş çeteleri kuruldu, kuzeyde subaylarla partizanlar Stenka Razin adıyla anılan birliklerde biraraya geldiler. Ama bu sırada, üç yandan birden, Kızıl Muhafız kolları yaklaşıyordu. Harkof ve Voronez'de, Don karşı ihtilâlcilerine ağır bir darbe indirmek için

yığınak yapılıyordu. Don üzerine bulutlar geldi, kat kat yığıldı, karardı. Ukrayna'dan esen rüzgârlar daha şimdiden ilk çatışmalara eşlik eden top ateşinin gümbürtüsüyle yüklüydü.

IV

Novoçerkask üzerinden ağır, ağır, sarıya çalar ak bulutlar geçiyordu. Katedralin parıltılı kubbesinin hemen üstünde, göğün yüzünde, külrengi kıvırcık yün örneği bir bulut parçası mavi engine asılı kalmış, gül karışığı gümüşrengi uzun kuyruğunu aşağı sarkıtmıştı.

Yeni doğan güneş fazla parlamıyordu ama, Ataman'ın sarayında pencereler alaz alazdı. Evlerin teneke kaplı eğik damlarında ışıltılar oynaşıyordu. Elinde Sibirya tacıyla Yermak'ın heykeli bir gün önce yağan yağmurdan hâlâ ıslaktı.

Bir Kazak piyade mangası Kreçenski tepesine tırmanıyordu. Süngülerinin ucunda bir var, bir yok güneş ışıltısı. Ancak duyulabilen düzenli adımları sabahın billursu sessizliğini hemen hiç hırpalamıyordu. Arada bir gelip geçenlerin ayak sesleri ve bir araba takırtısından başka ses yoktu çevrede.

O sabah İlya Bunçuk Moskova treniyle Novoçerkask'a vardı. Eskimiş paltosunun eteklerini çekiştirip düzelterek vagondan en son inen o oldu. Sivil elbiseleri içinde bir tuhaf, beceriksiz hali vardı.

Peronda bir jandarmayla kim bilir neye gülen iki genç kız bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyorlardı. Bunçuk köhnemiş ucuz bavulunu koltuğunun altında taşıyarak istasyondan çıktı, şehre doğru yürüdü. Şehri bir uçtan bir uca geçtiği halde hemen kimseye rastlamadı. Yarım saat yürüdükten sonra yıkık dökük, küçük bir evin önünde durdu. Yıllardır onarım görmemiş ev, zamanın eli altında yıpranmış gitmişti. Çatısı çöküyordu. Duvarları iğreti, pancurları kopuktu. Pencereleri yamulmuştu. Bunçuk bahçe kapısını açarken eve, daracık avluya çabucak bir göz attı, sonra alelacele basamakları tırmandı.

Evin dar koridorunun yarısını içi odun dolu bir sandık kapatmıştı. Karanlıkta dizini sandığın köşesine çarptı, fakat acıyı duymadan kapıyı itti açtı. İlk oda alçak tavanlı bir yerdi, içerde kimse yoktu. İkinci odaya doğru yürüdü. Eşikte durdu. Evin kendine özgü bildik kokusu başını döndürmüştü. Gözleri bir bakışta bütün odayı kavradı: Köşede ikon, yatak, masa, masanın üstünde küçük çilli ayna, birkaç fotoğraf, sarsak sandalyeler, bir dikiş makinesi ve ocağın üstünde duran kararmış semaver... Birden yüreği pat pat atmaya başladı. Bavulu bir yana bırakarak mutfağa göz gezdirdi. Yeşile boyanmış yüksek ocak insanı sıcacık ağırlıyordu. Mavi basma perdenin ardından yaşlı ve meraklı bir tekir kedi, eve ziyaretçi gelmesini yadırgayan gözlerle onu süzüyordu. Masanın üstünde darmadağın kirli yemek tabakları, bir taburenin üstünde bir yün yumağı, yarım kalmış bir çoraba takılı dört tane parıltılı örgü şişi duruyordu.

Sekiz yılda hiçbir şey değişmemişti. Sanki daha dün ayrılmıştı burdan. Bir koşu basamaklara vardı. Avlunun öte köşesinde bir sundurmanın kapısından iki büklüm, yaşlı bir kadın çıkıyordu. "Anam! Ama o mu acaba, o mu?" Bunçuk dudakları titreye titreye kadına doğru koştu. Şapkasını başından hızla çekti aldı, koşarken.

"Kimi aradınız?" diye kadın korkuyla, elini gözüne siper edip sordu.

"Anne!" Bunçuk'un kısık sesi boğazından kopup geldi. "Tanımadın mı beni?"

Sendeleyerek ona doğru giderken anasının birden bir darbe yemişçesine sarsıldığını gördü. Kadın koşmak istedi, gücü yetmedi, kuvvetli bir rüzgâra karşı yürürmüş gibi çarpılarak ona doğru geldi. Bunçuk anasını kucakladı, çizgi çizgi olmuş yüzünü, gözlerini öptü. Kadının gözleri korkudan, sevinçten camlaşıvermişti. Kendi gözleri ise kırpış kırpıştı.

"İlya! İlyuşa! Yavrum benim!" diye fısıldadı yaşlı kadın. "Tanımadım seni... Tanrım! Nerden çıktın böyle?"

Eve girdiler. Bunçuk sırtındaki ödünç paltoyu çıkardı attı, rahat bir soluk aldı. Masaya oturdu.

“Hiç sanmadıydım seni bir daha göreceğimi... Kaç yıl oldu... canım benim... Nasıl tanısaydım seni, ne çok büyümüşsün, yaşlanmışsın, baksana?”

“Eh, n’apalım! Sen nasılsın bakalım, anne?” diye gülümsedi Bunçuk.

Kadın ağzında bir şeyler geveleyerek cevap verirken telaşından yerinde duramıyordu. Sofrayı kurdu, semavere odun kömürü doldurdu. İkide bir gözlerinde yaşlarla koşup oğlunun yanına gidiyor, başını okşuyor, bağrına basıyordu. Su kaynattı, kendi eliyle yıkadı oğlunun başını. Sandığın taa dibinden çamaşırlar çıkardı ona, yemek verdi, gözlerini yüzünden hiç ayırmadan üst üste sorular sorup üzgün başını iki yana sallayarak gece yarısına kadar yanında oturdu.

Bunçuk yatağa yattığında az ilerdeki çan kulesinin saati ikiyi çalmıştı. Hemen uykuya daldı. Düşünde çocukluğunu gördü. Sanat okulunda öğrenciydi. Oyun oynamaktan yorgun düşmüş, önünde kitapları, uyukluyordu. Anası mutfağın kapısını açıp sert bir sesle, “İlya, yarının dersini öğrendin mi?” diye soruyordu ona. Bunçuk yüzüne çakılı mutlu ve asabi bir gülümsemeyle uyuyordu.

Geceleyin anası birkaç kere yanına gidip bataniyesini, yastığını düzeltti, açık alnından öptü, sonra yine usulca çıktı odadan.

Bunçuk anasının yanında sadece bir gün kaldı. Sabahleyin, üstünde er kaputu, başında hâki yeni kasket, bir yoldaşı geldi, alçak sesle bir şeyler konuştular. Adam gittikten sonra Bunçuk’u bir telaştır aldı. Çabucak bavulunu hazırladı, üzerine hiç uymayan paltosunu giydi. Anasıyla alelacele vedalaştı. Bir aya kadar gelip onu görecekti yine. Söz...

“Şimdi nereye gidiyorsun, İlya?”

“Rostof’a, anne, Rostof’a. Yakında gelirim... Üzülme sen anacım... Sıkma tatlı canını!” diye yüreklendirdi Bunçuk anasını.

Kadın boynunda asılı duran haçı bir acele çözdü, oğlunu öperken ipini başından geçirip boynuna taktı. Elleri titriyordu oğlunun boynunda haçı düzeltirken.

"Çıkarma bunu boynundan İlya," diye fısıldadı. "Tanrım, sen koru, esirge onu! Kazadan beladan koru, Tanrım! Bu dünyada başka kimsem kalmadı..." Heyecanla oğlunun boynuna sarılırken kendini tutamadı, dudaklarının uçları büküldü, acı acı sarktı. Bahar yağmuru gibi bol, sıcacık gözyaşları döküldü Bunçuk'un kıllı ellerine. Bunçuk anasının ellerini boynundan çekti, karma-karışık bir yüzle koşarak evden çıktı.

Rostof istasyonunda kalabalık sığır sürüsü gibi üst üste yığılmıştı. Yerler ayak bileklerine kadar sigara izmaritleri, ayçiçeği kabuklarıyla kaplıydı. İstasyon alanında, şehir garnizonunun erleri teçhizatlarını, tütünlerini, çaldıkları eşyayı satıyorlardı. Güneyin liman şehirlerinden eksik olmayan çeşitli milletlerden insanlar, arı kovanı gibi kalabalığıyla, uğultuyla, ortada dolanıp duruyorlardı. Bunçuk kalabalığı ite kaka ilerledi, Parti Komitesinin odasını buldu, merdivenleri tırmanıp birinci kata çıktı. Orda elinde Japon yapısı tüfekle bir Kızıl Muhafız yolunu kesti. Tüfeğin ucuna geniş ve kısa bir kasatura takılıydı.

"Ne istedin, yoldaş?"

"Yoldaş Abramson'la görüşeceğim. Burda mı?"

"Soldan üçüncü oda."

Bunçuk gösterilen odanın kapısını açtı. İçerde kısa boylu, koca burunlu, siyah saçlı bir adam, orta yaşlı bir demiryolu işçisiyle konuşuyordu. Sol elini ceketinin yakası altına sokmuştu, sağ elini havada bir ileri bir geri sallayıp duruyordu.

"Yetmez, yetmez!" diyordu siyah saçlı adam karşısındakine. "Böyle örgüt olmaz. Siz böyle çalışırsanız istediğimizin tam tersi sonuçlar alırsınız."

Demiryolcu, yüzündeki endişeli, suçlu ifadeye bakılırsa, kendini haklı göstermek için bir şeyler söylemek istiyordu ama, öbürü ona ağız açtırmıyordu. Fena kızdığı belliydi. Haykırıyordu:

"Miçenko'ya derhal işten el çektirin! Bu böyle devam edemez. Sizin orda olup bitenlere göz yumamayız. Verkotski yaptıklarının hesabını İhtilâl Mahkemesi önünde verecektir. Tutuklu mu şimdi?

Ha? Kurşuna dizilmesi için ısrar edeceğim!" diye hırçın bir sesle sözünü bitirdi. Daha kendini toparlayamamıştı, kızgın yüzünü Bunçuk'a çevirdi, hışımla sordu: "Ne istiyorsunuz?"

"Abramson siz misiniz?"

"Evet."

Bunçuk, Petersburg Parti Komitesinden getirdiği belgeleri Abramson'a uzattı, gitti pencerenin kenarına oturdu. Mektupları dikkatle okuduktan sonra, yaptığı kabalığa pişman olmuş bir yüzle Bunçuk'a bakıp gülümsedi Abramson.

"Biraz bekleyin. Bir iki dakikaya kadar konuşuruz sizinle."

Demiryolcuyu savdı, kendi de dışarı çıktı. Birkaç dakika sonra yanında sağlam yapılı, temiz tıraşlı bir muvazzaf subayla geri döndü. Subayın çenesinde boydan boya yara izi vardı.

"Yoldaş bizim Askeri İhtilâl Komitesi üyesidir. Siz, yoldaş Bunçuk, mitralyözcüsünüz, değil mi?"

"Evet."

"Tam istediğimiz adamsınız," dedi subay, gülümseyerek. Yara izi kulağından çenesinin ucuna kadar boydan boya kızardı.

"Kızıl Muhafız işçilerden bir mitralyöz birliği kurabilir misiniz bizim için?" diye sordu Abramson. "Ama bir an önce olmalı bu."

"Çalışırım. Zaman meselesi."

"Ne kadar zaman alır dersiniz? Bir hafta... İki, üç?" diye öbür adam merakla gülümseyerek Bunçuk'a doğru eğildi.

"Birkaç gün yeter."

"Mükemmel!"

Abramson alnını oğuşturarak kızgın kızgın söylendi:

"Şehir garnizonundaki birliklerin morali çok bozuk. Güvenemeyiz onlara. Her yerde olduğu gibi, sanırım, yoldaş Bunçuk. Biz burda bütün umudumuzu işçilere bağladık. Denizcilere de güveniyoruz ama, erlere gelince iş değişiyor. Onun için kendi mitralyözcülerimiz olsun istiyoruz." Kara sakalını

çekiştirerek sordu: "İkmal durumunuz nasıl? Peki, peki, hallederiz onu da. Bir şey yediniz mi bari bugün? Yememişsinizdir, tabii."

Bunçuk, Abramson'un hamamböceğini andıran başında saçlarını kesen göz kamaştırıcı kır lekeye bakıp apansız bir şefkatle düşündü: "Hayatta epey aç kalmış, belli... Bir bakışta karşısındaki adamın aç mı tok mu olduğunu anlayabildiğine göre... Başından da epey felaket geçmiş olmalı. Saçları bak nasıl ağarmış!"

Birisi ona yol gösterdi, Abramson'un odasına gittiler. Bunçuk yolda yine onu düşünüyordu: "İyi bir adam bu. Sapına kadar Bolşevik. Sert ama, iyi, insanca bir yanı var. Sabotajcılara hiç acımazken yoldaşlarının ihtiyaçlarını iyi kolluyor."

Abramson'un kaldığı yere vardığında, hâlâ, onunla tanışmasının hoş etkisi altındaydı. Ondan aldığı notu ev sahibi kadına gösterdi, birkaç lokma bir şey yedi, sonra kitap dolu küçücük odada dinlenmek için yatağa uzandı. Hemen uyudu.

V

Ondan sonraki dört gün Bunçuk sabanın erken saatlerinden hava kararana kadar vaktini Parti Komitesinin yanına kattığı işçilerle geçirdi. On altı kişiydiler. Barışta her biri bir başka iş görmüştü. Yaşları değişik, hatta milletleri ayrıydı. İki dok işçisi vardı, Kiviliçko isminde bir Ukraynalı ile Ruslaşmış Yunanlı Mihalidis; bir mürettip, Stepanof; sekiz tornacı; Paramonof madenlerinden bir maden işçisi, Zelenkof; ufak tefek, çelimsiz görünüşlü bir Ermeni fırıncı, Gevorkyan; Ruslaşmış bir Alman makinist, Rebinder ve demiryolu cer atölyesinden iki işçi... Bir kadın da Bunçuk'a on yedinci mektubu getirdi. Sırtında içi pamuklu asker kaputu vardı, ayağına çok büyük gelen çizmeler giymişti. Bunçuk mühürlü mektubu alırken sordu:

"Dönüşte benim için karargâha kadar uğrayabilir misiniz?"

Kadın gülümsedi. Başörtüsünden taşan bol perçemi sıkılgan bir hareketle düzelterek telaşla cevap verdi:

"Beni size gönderdiler..." Sonra geçici şaşkınlığından kurtularak ekledi: "Mitralyözcü olacağım da."

Bunçuk kıpkırmızı oldu.

"Akıllarını mı kaçırdı bu adamlar? Beni buraya kadın taburu kurmaya mı getirdiler yoksa? Bağışlayın, fakat size göre iş değil bu. Ağır iştir, erkek gücü ister. Olamaz, sizi kabul edemem!"

Asık bir suratla mektubu açtı. İçindekileri çabucak okudu. Pusulada, sadece, parti üyesi Anna Pogudko'nun mitralyözcüler kesimine ayrıldığı bildiriliyordu. Ama pusulaya iliştirilmiş bir de mektup vardı, Abramson'dan:

> Sevgili yoldaş Bunçuk,
>
> Anna Pogudko'yu size yolluyoruz, çok iyi bir yoldaştır. Çok ısrar etti, dayanamadık. Onu işinin ustası yaman bir mitralyözcü yapacağınızı umuyoruz. Kızı tanırım, hiç çekinmeden size tavsiye edebilirim. Çalışkan bir arkadaştır. Yalnız bir şeye dikkat ederseniz iyi olur. Çok ateşli bir mizacı vardır (henüz gençlikten kurtulamadı), olur olmaz işlere kalkışmasın. Siz göz kulak olursunuz.
>
> Birliğinizin çekirdeği şüphesiz o sekiz tornacı olacak. Bunlardan özellikle Bogovoy üzerinde durunuz. İhtilâle bağlı, çok kabiliyetli bir yoldaştır. Mitralyöz birliğiniz uluslararası bir birlik oluyor ki iyi bir şey bu. Böylelikle savaş gücü artmış olacak.
>
> Eğitimi hızlandırın. Kaledin'in üzerimize saldırmaya hazırlandığını duyuyoruz.
>
> Yoldaşça duygularla, Abramson

Bunçuk önünde duran kızı süzdü. Çalışma yeri olarak ona verilen mahzenin basık ışığı yüzünü gölgeliyor, çizgilerini gözden saklıyordu.

"Peki, n'apalım!" dedi, huysuz bir sesle. "Madem istiyorsunuz... Abramson da kalabilirsiniz dedikten sonra..."

Makineli tüfeğin başında salkım saçak toplandılar, birbirlerinin sırtı üzerinden uzanıp meraklı gözlerle baktılar. Bunçuk'un usta ellerinde makineli parçalarına ayrıldı, sonra Bunçuk yine topladı silahı. Bu arada her bir parçanın özelliğini, gördüğü işi, nasıl kullanıldığını anlattı, tüfeğin nasıl doldurulacağını, nasıl nişan alınacağını, hedefi ve menzili nasıl bulacaklarını gösterdi. Kendilerini düşman ateşinden nasıl korumaları gerektiğini öğretti

onlara. Makineliyi uygun bir yere yerleştirmenin, cephane sandıklarını yerli yerine koymanın gereğine işaret etti.

On yedi kişi kendilerine gösterileni çabucak kaptılar. Yalnız fırıncı Gevorkyan, o hiçbir şey anlamıyordu. Bunçuk hepsini tekrar tekrar gösterdi, yine anlamadı. Bir türlü hatırlayamıyordu. Sonunda büsbütün şapşallaştı.

"Niye olmuyor, yahu?" diye şaşkın şaşkın mırıldanıyordu. "Ah, ne aptalım ben!.. Bu parça orda olacaktı işte... Ama yine de olmadı, bak!" diye çaresizlik içinde haykırıyordu. "Niçin, niçin?"

"İşte bunun için!" Bogovoy, alnında, yanaklarında mavi barut izleri olan esmer bir oğlan, onu taklit ederdi. "Doğru dürüst olmuyor tabii. Dangalağın tekisin sen de, ondan! Böyle yapman lazım." Parçayı getirip tam yerine oturtturdu. "Çocukluğumdan beri askerliğe merakım vardır." Gülüşmeler arasında yüzündeki mavi izleri gösterir, "Bir gün top yapmaya kalktım," derdi, "elimin altında patladı, olan bana oldu. Onun için şimdi elimden her şey gelir benim."

Sahiden, mitralyözcülük tekniğini herkesten önce kavrayan o oldu. Gevorkyan, o, bir türlü yetişemedi öbürlerine. Yakınmalı, sızıl sızıl sesiyle söylenir dururdu:

"Yine yanlış! Ama niçin? Bilemiyorum!"

"Ulan ahmak! Ulan ahmaaak! Koskoca Nahçevan'da böylesi bi tane bulunur valla!" Sinirli, ıslak dudaklı Mihalidis haşlardı onu. "Şaşılacak derecede ahmak," diye kendi içine kapanık Alman Rebinder Yunanlı'yı desteklerdi.

"Bu iş hamur yoğurmaya benzemez, oğlum," derdi Kiviliçko. Herkes iyilikle gülerdi.

Ama Stepanof kızar, bağırır çağırırdı. Pancar gibi olurdu yüzü:

"Güleceğinize, yoldaşınıza gösterin doğrusunu!"

Krutogorof, demiryolu cer atölyesinden kapı gibi, patlak gözlü bir işçi de onu desteklerdi.

"Dikilmiş orda gülüyorsunuz, salaklar, iş duruyor burda!

Yoldaş Bunçuk, öğret öğreteceğini şu pişmiş kellelere, ya da gönder gitsinler. İhtilâl tehlikede, bunlar burda gülüyor!" Balyoz gibi yumruğunu havada sallardı.

Anna Pogudko'un sormadığı soru, merak etmediği konu yoktu. Bunçuk'un başının etini yiyor, habire yeninden tutup çekiştiriyordu. Makinelinin başından ayır ayırabilirsen kadını!

"Su cebinde su donarsa n'olur?.. Kuvvetli rüzgâr olduğu zaman ne kadar sapma payı verilmeli?" Sorar da sorar. Ilık ılık ışıldayan gözlerini kaldırır bakar Bunçuk'un yüzüne.

Onun yanında Bunçuk bir tuhaf oluyordu. Karşılığında, öç almak için, herkesten çok onu sıkardı. Ona karşı davranışında da öyle biraz abartılmış bir soğukluk vardı. Ama her sabah saat tam yedide, elleri ceketinin yakaları altında, kocaman asker çizmelerini sürüye sürüye Anna mahzene girince, bilmediği telaşlı bir duygu uyanırdı içinde, tedirgin olurdu. Kendinden biraz kısaydı Anna. Bütün sağlıklı işçi kızlar gibi dolgun, kıyak bir endamı vardı; biraz omuzları fazla yuvarlacık, belki, hatta pek güzel de değil, ama gözleri... Büyük, çetin gözleri bütün yüzüne garip bir güzellik veriyordu.

İlk dört gün içinde Bunçuk kıza bakmaya pek fırsat bulamadı. Mahzen iyi aydınlatılmamıştı. Sonra, kızın yüzünü incelemeye vakti olmuş olsaydı bile, yapamaz, sıkılırdı. Beşinci günün akşamı mahzenden birlikte ayrıldılar. Anna önden gidiyodu. En üst basamakta birden durdu, bir şey sormak için döndü ona baktı. Bunçuk Anna'yı orda, o akşam aydınlığında görünce birden soluğu boğazında kaldı. Anna sorusunun cevabını bekliyordu, başı azıcık yana eğik, gözleri Bunçuk'ta, bir yandan eliyle saçını geriye tarayarak. Bunçuk kızın ne sorduğunu anlamadan ağır ağır basamakları tırmandı. İçini hoşa giden, acı bir duygu kaplamıştı. Anna başörtüsünü çıkarmadan saçını düzeltemedi. Orda öyle uğraşırken, pembecik burun kanatları hafiften oynuyordu. Ağzının çizgileri kuvvetli ama çocuk gibi körpeydi. Yukarı kalkık üst dudağında ince ayva tüyü cildine gölge yaymıştı. Bunçuk yumruk yemiş gibi başını öne eğdi, yapmacık bir kasılmayla alay etti:

"Anna Pogudko, iki numaralı mitralyözcü, bir insanın mutluluğu kadar güzelsiniz!"

"Ne saçma!" dedi kız, sertçe. Gülümsedi. "Saçma, Yoldaş Bunçuk. Yarın kaçta atış talimine gideceğimizi soruyordum."

Gülümseyişi onu daha da sade, yanına varılabilir, bu dünyadan kıldı. Bunçuk kızın yanında durdu, sokağın aşağılarına doğru baktı. Toprağa varan güneş orda her şeyi mor bir pusa büründürmüştü. Sakin bir sesle cevap verdi:

"Atış talimi mi? Yarın. Ne yöne gidiyorsun? Nerde oturuyorsun?"

Anna şehrin varoşlarında bir küçük sokağın adını söyledi.

Bir dört yol ağzında Bogovoy peşlerinden gelip yetişti: "Bunçuk, yarın ne vakit toplanıyoruz?"

Yolda yürürlerken Bunçuk saat sekizde Tikaya Korusunda buluşacaklarını bildirdi. Ekipten iki kişi makineliyi arabayla oraya getireceklerdi. Bogovoy az daha yürüdü onlarla, sonra selam çakıp gitti. Bunçuk'la Anna hiç konuşmadan bir süre yürüdüler.

Sonunda Anna yan gözle ona bakıp sordu:

"Kazak mısın sen?"

"Evet."

"Subaydın, değil mi?"

"Bir çeşit işte."

"Nerdensin?"

"Novoçerkask."

"Rostof'da mısın çoktan beri?"

"Geleli birkaç gün oldu."

"Ondan önce?"

"Petersburg'taydım."

"Partiye ne zaman katıldın?"

"1913'te."

"Ailen nerdeler?"

"Novoçerkask'da," dedi Bunçuk, bir acele. Yalvarır gibi elini uzattı. "Dur yahu, biraz da ben sorayım! Rostof'ta mı doğdun?"

"Hayır. Yekaterinoslav ilinde doğdum ben. Epeydir burda oturuyorum.

"Ukraynalı mısın?"

Anna bir an duraladı, sonra kesin cevap verdi:

"Hayır."

"Yahudi?"

"Evet. Ama nerden bildin? Konuşmamdan mı?"

"Hayır."

"Nasıl bildin öyleyse Yahudi olduğumu?"

Onunla bir hizada kalabilmek için Bunçuk adımlarını kısalttı.

"Kulağından, kulaklarının biçiminden. Gözlerinden bir de. Yoksa soyunu pek belli etmiyorsun." Bir an düşündükten sonra ekledi: "Bizimle olman çok iyi, biliyor musun?"

"Niçin?" diye sordu Anna, merakla.

"Çünkü Yahudilerin adı çıkmıştır, işçiler de çokluk inanır buna, biliyorum. Ben de işçiyim, biliyor musun? Yahudiler için, hep emir verir, hiç kendileri ateş altına girmez derler. Doğru değil bu. Doğru olmadığını bak sen ne güzel ispat edeceksin. Okula gittin mi hiç?"

"Geçen yıl liseden ayrıldım. Sen nerde okudun? Sormamın sebebi, konuşmandan işçi sınıfından olmadığın anlaşılıyor da."

"Çok kitap okudum ben."

Yavaş yavaş yürüyorlardı. Anna mahsustan evinin yolunu uzattı. Biraz daha kendinden söz ettikten sonra Kronilof darbesi, Petersburg işçilerinin tutumu, Ekim İhtilâli üzerine sorular sordu.

Rıhtımda bir yerlerden bir tüfek sesi işitildi, ardından bir makineli sessizliği paraladı. Anna hemen sordu:

"Ne marka bu?"

"Lewis."

"Kaç kurşun harcandı dersin?"

Bunçuk cevap vermedi. Limanda demir atmış bir tarama gemisinden akşamın kızıl göğüne bir ışıldağın turuncu duyargası uzanmıştı, ona bakıyordu.

Issız şehirde üç saat kadar dolaştılar. Anna'nın oturduğu evin kapısında ayrıldılar.

Bunçuk eve dönerken içten içe bir doygunlukla ışıyordu.

"İyi bir yoldaş, bu Anna, zeki kız. Onunla konuştuğum iyi oldu. Şu son yıllar kaba herifin biri oldum çıktım. İnsanlarla dostça konuşmalı, yoksa sonunda asker gevreği gibi katılaşır insan," diye düşündü bir ara. Bile bile aldattı kendini. İhtilâl Askeri Komitesinin bir toplantısından yeni dönen Abramson ona mitralyöz birliklerinin eğitimi hakkında sorular sormakla başladı, sonunda sözü Anna'ya getirdi: "Nasıl, ilerliyor mu? İşe yaramayacaksa, kolaylıkla bir başka yere aktarırız."

"Hayır, hayır!" dedi Bunçuk, korkuyla. "Çok kabiliyetli bir kız Anna."

Onun hakkında konuşsunlar diye içi gidiyordu. Az daha kendini tutamayacaktı. Büyük bir irade gücüyle, gönlünü kabartan arzuyu bastırdı.

VI

Kaledin 25 Kasımda Rostof üzerine birliklerini salmaya başlayınca, Alekseyef'in subaylar birliği ince kollar halinde demiryolu boyunca ilerledi. Sağ kanatta daha yoğun bir öğrenci birliği, solda Popof'un gönüllü birliği onları destekliyordu. Topak topak, küçücük külrengi insan karaltıları hendeklere daldılar, sürüne sürüne hendeklerden çıktılar, yeniden düzene girdiler, ileri aktılar.

Şehrin varoşlarına serpiştirilmiş Kızıl Muhafızlar endişeli ve huzursuzdular. İşçilerden çoğu hayatlarında ilk defa ellerine silah almıştı, bazıları korkudan bitkindi. Kaputlarına yapışan sonbahar

çamuruna aldırmadan yerlerde sürünüp durdular. Bir kısmı başlarını kaldırıp uzaktan gelen ve uzaktan küçücük görünen Beyazları süzdü.

Bunçuk da ordaydı. Makinelisinin yanında, gözlerinde dürbünü. Bir gün önce o meymenetsiz sivil paltoyu üzerinden atmış, yerine asker kaputu giymişti. Şimdi sakindi, telaşsızdı.

Kızıl Muhafızlar emri beklemeden ateş açtılar. İlk silah sesi duyulur duyulmaz Bunçuk bir lanet savurdu, ayağa fırlayıp haykırdı:

"Ateş kes!"

Silahların patırtısı altında sesi dağıldı gitti. Bunçuk boş verdi. Silah seslerinin üzerinden sesini duyurmaya çalışarak Bogovoy'a makineliyi ateşlemesini emretti. Bogovoy gülümseyen, solgun yüzünü tüfeğin kabzasına yaklaştırdı, tetiği avcunun içine aldı. O anda makinelinin bildik takırtısı Bunçuk'un kulaklarını doldurdu. Ateşin isabet derecesini anlamaya çalışarak düşmanın geldiği yöne baktı. Sonra öbür makinelilerin olduğu yere koştu.

"Ateş!"

"Tamaaaaaam, haaaaaayt!" Kiviliçko kükredi. Bunçuk'a dönen yüzü ürkekti ama mutluydu.

Ortadan üçüncü makinelinin başındaki gençler pek güvenilebilecek gibi değildiler. Bunçuk o yana koştu. Yarı yolda durdu, eğildi, camları buğulanan dürbünüyle ileriye baktı. Uzakta kımıl kımıl, iki büklüm karaltılar. Boyuna ateş ediyorlardı. Ateş sesi kulaklarına kadar geldi. Kendini yere attı, uzandığı yerden bakınca üçüncü makinelinin menzilinin yanlış olduğunu gördü.

"İndirin şunu! İndirsenize!" diye haykırarak o yana doğru süründü. Kurşunlar gelip gelip başının üstünden geçiyordu. Talimde gibi, mükemmel ateş ediyordu düşman.

Üçüncü makinelinin namlusu olmayacak bir açıdan çarpık duruyordu. Mitralyözcüler tüfeğin çevresinde yüzükoyun yere serilmişlerdi. Yunanlı Mihalidis hiç durmadan ateş ediyor, boşa kurşun harcıyordu. Onun yanında korkudan ödü patlamış

Stepanof, onun da ardında, başı yere gömülü, kıçı kaplumbağa gibi tümsek, demiryolculardan biri.

Bunçuk, Mihalidis'i bir yana itip uzun uzun, dikkatle nişan aldı. Namludan yine kurşun püskürmeye başlayınca durum değişti. Koşa koşa üzerlerine gelen bir küme öğrenci, yüz geri edip bayır aşağı kaçtılar. İçlerinden biri balçıklı toprağa serildi kaldı.

Bunçuk silahı ordakilere teslim etti, kendi tüfeğinin başına döndü. Orda Bogovoy bir yandan bin lanet kusuyor, bir yandan baldırında açılan yarayı sarıyordu. Yüzündeki barut izleri şimdi daha da belirgindi.

Kızıl Muhafızlardan biri yanında dizleri üstüne kalkıp, "Ateş etsene ulan, hadi devam et!" diye haykırdı. "Görmüyor musun, yaklaşıyorlar?"

Subaylar birliğinden birkaç sıra, düzeni hiç bozmadan bayır yukarı ilerliyordu.

Rebinder, Bogovoy'un yerini aldı, hiç boşa mermi harcamadan, hiç heyecanlanmadan, akıllı uslu ateş etmeye başladı.

Soldan Gevorkyan göründü, o sırada. Tavşan gibi zıplaya zıplaya koşuyor, başının üstünden her kurşun geçtikçe yere kapaklanıyor, inleyip haykırıyordu: "Yapamıyorum!.. Olmuyor!.. Ateş edemiyorum!.. Meret tıkandı..."

Bunçuk bozulan makinelinin başına koştu. Daha uzaktan, orda Anna'yı gördü. Avcunun altından, yaklaşan düşman sıralarına bakıyordu.

Korkudan yüzü karardı Bunçuk'un. "Yere yat!" diye haykırdı. "Yat yere. Yere yat diyorum!"

Anna ona baktı, diz üstü durmakta devam etti. Bunçuk'un dilinin ucuna taş gibi ağır küfürler geldi. Bir koşu Anna'nın yanına vardı, zorla yere fırlattı onu.

Makineli siperliğinin arkasında Krutogorof yere uzanmış homurdanıyordu. Bunçuk'a bakıp dudaklarının arasından, "Tıkandı, çalışmıyor," dedi. Sonra döndü, Gevorkyan'ı aradı.

Birden patladı: "Kaçtı gitti şimdi de herif! İnle inle, neye uğradığımı şaşırdım... Bırakmıyor çalışalım be!" Gevorkyan yılan gibi kıvrım kıvrım olmuş, sürünerek geldi. Kara sakalına çamur bulanmıştı. Krutogorof Ermeni'nin yüzüne bir baktı, sonra silah seslerini de bastıran bir sesle kükredi:

"Fişeklikleri nereye koydun? Hayvan! Bunçuk, al şunu burdan, yoksa öldüreceğim herifi!"

Bunçuk silahı incelemeye koyulmuştu. O sırada siperliğe sert bir kurşun çarptı, yanmış gibi elini geri çekti Bunçuk. Tüfeği yeniden işler kıldı, karşıdan gelen Alekseyef'in adamlarının üzerine kurşunları püskürttü. Adamlar hemen kendilerini yere attılar. Bunçuk sürüne sürüne ordan uzaklaştı, sığınabileceği bir çukur aradı.

Düşman sıraları gitgide yaklaşıyordu. Ateşleri de hızlandı. Kızıl Muhafızlar arasında üçü vuruldu, arkadaşları hemen silahlarını, fişekliklerini toparladılar. Ölüler silahı n'apsın? Anna'yla Bunçuk Krutogorof'un mitralyözü yanında yere yatmışlardı. Gözlerinin önünde genç bir Kızıl Muhafıza bir kurşun çarptı. Delikanlı kıvrandı, inledi, ayaklarıyla yerleri tepti. Elleri üstünde dikeldi bir ara, öksürdü, sonra soluğunu aldı. Bunçuk yan gözle Anna'ya baktı. Kız gözlerini hiç kırpmadan ölünün tozlukları yıpranmış bacaklarına bakıyordu. Krutogorof'un haykırışlarını duymuyordu: "Bir fişeklik... Yeni bir fişeklik uzat, kız!"

Kaledin birlikleri derinlemesine bir cenah hareketiyle Kızılları geri sürdüler. Geri çekilen işçilerin siyah paltolarıyla Kızılların kaputları varoşun sokaklarından içeri sızmaya başladı. En sağ uçtaki mitralyöz Beyazların eline düştü. Bir öğrenci Yunanlı Mihalidis'i vurdu, bir başka mitralyözcü süngüyle yere çakıldı kaldı. Yalnız mürettip Stepanof kaçabildi.

O ara limandaki Kızıl gemilerden atılan ilk top mermileri havada uçmaya başlayınca geri çekilmede bir duraklama oldu.

"Sıraya gir... peşimden!" diye haykırdı birisi. Bunçuk tanıdı onu. İhtilâl Komitesi üyelerindendi.

Kızıl Muhafızlar bir tereddüt anından sonra, döndüler, hücuma geçtiler. Bunçuk Anna'yı, Krutogorof'u ve Gevorkyan'ı yanına almıştı.

Yanlarından üç Kızıl geçti. Biri sigara içiyordu. Birinin taşıdığı tüfeğin mekanizması habire dizine çarpıyordu, öyle asmıştı tüfeği omuzuna. Üçüncüsü paltosunun eteğine dalmış, bir şeyler inceliyordu. Bıyıklarının kenarına şapşal bir sırıtma çökelmişti. Ölüme gitmek yerine arkadaşlarıyla bir içki âleminden dönüyordu sanki, eli maşalı karısından yiyeceği paparayı hesaplamak için durmuş, paltosunu gözden geçiriyordu. Birdenbire Krutogorof ardında ufacık külrengi insan karaltılarının kımıldadığı bir çiti gösterdi.

"Ordalar!" diye haykırdı.

Bunçuk tıpkı bir ayı gibi yere çömeldi, tüfeğin namlusunu o yana çevirdi.

Makinelinin keskin takırtısını duyan Anna ellerini kulaklarına kapattı. Yere oturdu, çitin ardında hareket eden şekillerin hızla silinip gittiğini gördü. Bir an sonra Beyazlar düzenli ateşe başladılar. Kurşunlar üzerlerinden vın vın geçiyor, göğün puslu bezinde göze görünmez delikler açıyordu. Makineliden akıp boşalan fişeklikten tokmakla davula vurulur gibi sesler çıkıyordu. Limandaki tarama gemilerinden Karadeniz Donanması erlerinin ateşlediği mermiler çığlıklar ata ata başlarının üzerinden uçtu. Arada tek tük silah sesi şamatanın ortasında sert bir çınlamayla patlıyordu. Tepelerinden uçan mermilerin çıkardığı cayırtı ordakilerin kulak zarlarını acıttı. Anna az ötede papaklı, bıyığı İngiliz usulü kırpılmış bir Kızıl Muhafız gördü. Başının üstünden giden her merminin ardından elinde olmadan eğilip haykırıyordu:

"Göster şunlara Semyon! Göster namussuzlara!"

Denizciler menzili iyi bulmuşlardı. Ateşi yoğunlaştırdılar. Orda burda geri çekilen Kaledin birliklerinin üstüne patır patır şarapnel parçaları döküldü. Mermilerden biri bir kümenin tam ortasında patladı, dört bir yana adam savurdu. Anna'nın dürbünü elinden düştü, kızcağız inlemeye başladı. Korku dolan gözlerinin

üstüne kirli avuçlarını kapatmıştı. Boğazı kasıldı birden, boğulur gibi oldu.

"N'oldu?" diye sordu Bunçuk, ona doğru eğilip.

Anna dişlerini sıktı. Kocaman kocaman açılan gözleri camlaşıverdi: "Yapamıyorum..."

"Cesur ol, Anna... Anna, duyuyor musun? Duyuyor musun? Yapmamalısın böyle. Yapmamalısın!.." Kumanda sesi kızın kulaklarında çınladı.

Sağ kanatta bir kısım düşman kuvveti bir vadide, bayırın eteklerinde toplanmıştı. Onları gören Buçuk mitralyözü alıp elverişli bir noktaya koştu, ordan ateş açtı.

Rebinder'in mitralyözü kısa aralarla kurşun püskürtüyordu. Yirmi adım kadar ötede kısık, kızgın bir ses duyuldu:

"Bir sedye! Hiç sedye yok mu burda? Bir sedye!"

"Nişaan al!" Bir piyade mangasının subayından uzun bir emir geldi.

"Mangaaa, ateş!"

Akşama doğru karın ilk tanecikleri haşin toprağın üstüne serpilmeye başladı. Bir saate kalmadan tarlanın, çamur karası ölü kümelerinin üstü ıslak, yapışkan karla örtülmüştü. Kaledin birlikleri geri çekildiler.

Bunçuk o kar boğuntulu geceyi makineli yuvasında geçirdi. Krutogorof bir yerden eline geçirdiği at çulunu başına sarmış, kayış gibi bir et parçasını kemiriyor, ikide bir tükürüp sövüyordu. Gevorkyan avlunun kapı ağzında kıvrılmıştı, mosmor olmuş ellerini sigarasının ateşinde ısıtmaya çalışıyordu. Bunçuk bir cephane sandığının üstüne oturdu, tir tir titreyen Anna'yı kendi kaputuna sardı. Islak ellerini gözlerinin önünden çekip çekip öpüyor, güç bela, hiç alışık olmadığı yumuşak, iyi sözler dökülüyordu dudaklarından:

"Bak şimdi, bak, olur mu öyle şey?.. Nasıl da serttin sen!.. Anna, dinle beni, toparla kendini, Anna... Canım... Alışacaksın.

Gururun geri dönmeye elvermiyorsa, başka türlü davranman gerek. Ölülere öyle bakılmaz, Anna! Öyle düşünmemelisin, olmaz! Düşüncelerini toparla, Anna! Görüyorsun işte, neler diyordun, değil mi? Bak kadınlığın nasıl baskın çıkıyor!"

Anna susuyordu. Sonbahar toprağının kokusu vardı ellerinde. Kadınca, ılık.

Kar gökyüzünü kalın, latif bir örtüyle sardı. Avlu, tarlalar, suskun şehir uykuya sarındı.

VII

Rostof ve dolaylarında savaş altı gün sürdü. Sokaklarda, dört yol ağızlarında çarpışmalar oluyordu. İstasyon Kızıllarla Beyazlar arasında iki kere el değiştirdi. Altı gün içinde iki taraf da eline geçen tutsakları yaşatmadı.

Bir akşam üzeri, geç vakit, Bunçuk'la Anna yük istasyonunun önünden geçiyorlardı. İki Kızıl Muhafız'ın yakaladıkları bir subayı kurşuna dizdiklerini gördüler. Bunçuk, başını çeviren Anna'ya bakıp meydan okurcasına konuştu:

"Doğrusu bu. Öldürmeliler, hiç acımadan kökleri kazınmalı. Onlar bize acımıyorlar, biz de acısınlar istemiyoruz. Biz neden onlara acıyalım? Bu çirkefin kökü kazınmadan olmaz. İhtilâlin kaderi söz konusuyken öyle gözü yaşlı duygulanmalar yok, Anna! Bu işçiler doğru bir iş yapıyorlar."

Çarpışmanın üçüncü günü Bunçuk hastalandı. O günü ayakta geçirdi. Midesinde gitgide artan bir bulantı vardı, her yanı ağrıyor, başı çınlıyor korkunç ağır geliyordu ona.

Sayıları azalan Kızıl Muhafızlar 2 Aralıkta gün doğarken şehri bırakıp çekildiler. Bunçuk Anna'yla Krutogorof'un arasında, içi yaralılarla dolu bir arabanın ardında yürüyordu. Mecalsiz gövdesini güç bela sürükleyebiliyor, demir külçeler gibi ağırlaşan ayaklarını uykuda yürürcesine kaldırıp basıyordu. Anna'nın endişeli gözleri ona taa uzaklardan bakıyor, sesi ona bir şeyler diyordu.

"Arabaya girsene, İlya. Duyuyor musun? Ne dediğimi anlıyor musun? Arabaya gir diyorum, hastasın."

Bunçuk kadının ne dediğini anlamadı. Her bir yanının kırılıp döküldüğünün, tifüse yakalandığının farkında değildi. Bildik, bilmedik seslerdi bilincinin dış kabuğuna gelip çarpan, orda kalıp içeri giremeyen. Uzakta bir yerde Anna'nın kara gözleri korkunç bir endişeyle ışıldıyor, Krutogorof'un sakalı havada olur olmaz örnekler çizip dalgalanıyordu.

Bunçuk başını kavradı, iri ellerini alev alev yanan yüzüne bastırdı. Sanki gözlerinden kan akıyordu. Yeryüzü, önüne çekilen göze görünmez bir perdenin ötesinde hudutsuz, kararsız, ayaklarının altında şahlanıyor, sarsılıyordu. Kendinde değildi. Gözünün önünden akıl almaz görüntüler gelip geçmeye başladı. İkide bir duruyor, onu arabaya sokmaya çalışan Krutogorof'la boğuşuyordu.

"Hayır, dur! Bekle... Kimsin sen? Anna nerde? Biraz toprak verin bana, yok edin şunları! Emrediyorum size, çevirin makineliyi üzerlerine! Durun. Çok sıcak." Elini Anna'nın elinden çekip kurtararak kısık sesiyle haykırıyordu.

Zorla kaldırıp arabaya koydular. Kısa bir süre daha burnuna olur olmaz, ağır kokular geldi. Var gücüyle kendini kaybetmemeye çalıştı. Yapamadı. Kapkara, sonsuz bir boşluk boşandı üzerine. Taa yukarlarda, yalnız, sedef gibi, gök mavisi bir nokta parlıyordu. Gözleri ateş ateş şimşeklerle örüldü.

VIII

Saman suyundan lekeli buz sarkıtları saçaklardan düşüp camsı şangırtılarla kırıldılar. Köyde ılınan havadan orda burda su birikintileri, kara toprak parçaları peyda oldu. Daha kış tüyünü atmamış sığırlar havayı koklaya koklaya sokaklardan geçti. Avlularda çalı çırpı yığınları arasında serçeler bahar gelmiş gibi cıvıldaşıyordu. Martin Şamil ahırdan kaçan parlak kula atını alanda kovalayıp tutmaya çalıştı. Sert kıllı kuyruğu havada, bakımsız yelesi rüzgârdan darmadağın, yarı erimiş karları havaya püskürttü at,

zıpladı, sıçradı, fır döndü durdu alanda. Kilisenin duvarı yanında yavaşladı, tuğlaları kokladı. Bıraktı, sonra, sahibi biraz yaklaşsın. Mor gözünü yan yan adamın elindeki geme dikti, yeniden dörtnala kalkıp uçtu gitti.

Ocak ayı toprağa ılıman, bulutlu günler ihsan etmişti. Kazaklar, ne olur ne olmaz, zamansız sel olur diye Don'u gözlediler. Miron Korşunof arka avluda durmuş, tarlaları kaplayan diz boyu karı seyrediyordu. Don'un buzsu çelik yeşili rengine baktı baktı, düşündü: "Geçen yıl gibi sel basacak yine. Kar, kar, hep kar! Toprak ana nasıl kaldırır onca ağırlığı, bilmem ki?"

Mitka, üstünde asker ceketiyle, ağılı temizliyordu. Beyaz kalpağı başının ardında öyle yatık nasıl duruyordu, Allah bilir! Terden ıslanan düz saçları alnına düşmüştü, kirli elinin tersiyle ikide bir saçını arkaya atıyordu. Kapının yanında kıvırcık, gür tüylü bir keçi duruyordu, tepine tepine. Anasından cüsseli bir kuzu zavallının memelerine saldırdıkça, koyuncuk başını eğip eğip kuzusunu kovalıyordu. Çember boynuzlu bir kara koyun pulluğa sürtünüp sırtını kaşıdı.

Kocaman, kum rengi bir köpek, ambarın balçığa bulanmış kapısı yanında, karların eridiği bir toprak parçası bulmuş, serilmişti. Dış duvarlarda saçakların altında ağlar, balık araçları asılıydı. İhtiyar Grişaka orda durmuş, koltuk değneğine dayanarak ağlara bakıyordu. Ucu görünen ilkbaharı, ağların onarım işini düşünüyordu belki de.

Harman yerine giden Miron tecrübeli gözlerle bakıp ne kadar saman kaldığını hesapladı. Keçilerin dağıttığı darı samanlarını tırmıkla toplarken kulağına tanımadık sesler çalındı. Tırmığı samanların üstüne attı, avluya gitti.

Mitka bacaklarını iki yana açmış, sigara sarıyordu avluda. Köyden bir yavuklusunun armağanı işlemeli tütün kesesini iki parmağının arasında tutmuştu. Yanında Hristonya, bir de İvan Aleksiyeviç. Hristonya kasketinden birkaç yaprak sigara kâğıdı çıkardı. İvan Aleksiyeviç çite yaslanmış, harıl harıl pantolonunun

ceplerini karıştırıyordu. Temiz tıraşlı yüzünde kızgınlık belirtileri vardı. Anlaşılan bir şey unutmuştu.

"İyi uyudunuz mu bu gece, Miron Gregoriyeviç?" diye Hristonya Miron'u selamladı.

"Çok şükür."

"Gelin, bizimle bir sigara tüttürün."

"Daha yeni söndürdüm, eksik olmayın."

Miron Kazaklarla el sıkıştı. Tepesi kırmızı papağını çıkardı, sert, beyaz saçlarını sıvazlayarak gülümsedi.

"Ne arzu ettiniz bizden bugün, kardeşler?"

Hristonya baştan aşağı bir süzdü onu, hemen cevap vermedi. Dilinin ucuyla sigara kâğıdını yavaş yavaş ıslattı, sigarayı sardıktan sonra, "Mitka'yla bir işimiz vardı," dedi.

Büyükbaba Grişaka ayaklarını sürüye sürüye yanlarından geçti. Kolunda bir balık ağı taşıyordu. İvan'la Hristonya kasketlerini çıkarıp onu selamladılar. Grişaka ağı basamaklara kadar götürdükten sonra döndü geldi.

"Ne işiniz var sizin buralarda, askerler?" diye sordu. "Karılarınızla iyi vakit geçiriyorsunuz galiba, ha?"

"Ne var, n'oldu yine?" Hristonya sordu.

"Kes sesini, Hristonya! Bilmiyorum deme bana."

"Tanrı hakkı için bilmiyorum!" Hristonya yemini bastı. "Haç çarpsın, bilmiyorum, dede."

"Geçen gün adamın biri çıkageldi, Voronez'den bir tüccar. Sergeyi Mokof'un bir hısmı mıymış, dostu muymuş neymiş, pek bilmiyorum ya neyse, o adam geldi buraya, bir garip askerler, şu Bolşevikler hani, Çertkof'a geldiler dedi. Rusya bize savaş açıyor, siz evinizde oturuyorsunuz. Ne biçim delikanlısınız siz be? Duyuyor musun, Mitka? Ne diyeceksin bakalım? Ne düşünüyorsun?"

İvan Aleksiyeviç, "Biz hiçbir şey düşünmüyoruz," dedi gülümsedi.

"Utanın! Düşünmüyorlarmış!" İhtiyar Grişaka'nın tepesi attı. "Keklik gibi avlayacaklar sizi, görürsünüz! Mujikler tutsak edecek sizi, burunlarınızı bakın nasıl kıracaklar, görürsünüz!"

Miron Gregoriyeviç bıyık altından güldü. Hristonya ellerini tıraşsız yanaklarına şaplattı. İvan Aleksiyeviç sigarasını tüttürüp Mitka'ya bakıyordu. Mitka'nın kedi gözlerinde küçücük ateşler uyanmıştı. Yeşilsi gözleri gülüyor mu, yoksa doyumsuz bir garazla mı yanıyor, kim bilsin?

Biraz daha çene çaldıktan sonra, İvan Aleksiyeviç'le Hristonya Miron'la vedalaştılar, Mitka'yı bahçe kapısına çağırdılar. "Dün toplantıya niçin gelmedin?" diye İvan sert bir sesle sordu.

"Vaktim olmadı."

"Ama Melekoflara gitmeye vaktin vardı."

Mitka başının bir hareketiyle kalpağını alnının üstüne düşürdü, öfkesini tutup, "Gelmedim, gelmedim!" dedi. "Ne var? Ne konuşacağız?"

"Cepheden gelen köylüler hep ordaydı. Bir sen yoktun, bir de Piyotra Melekof. Kamenskaya'ya köyden temsilci göndermeye karar verdik. Orda 10 Ocakta cepheden dönenlerin kongresi yapılacak. Kura çektik, Hristonya'yla bana ve sana çıktı. Üçümüz gidiyoruz."

"Ben gitmiyorum!" dedi Mitka, kararlı.

"Nedir senin oyunun, anlayalım?" dedi Hristonya. Kaşlarını çatıp Mitka'nın gömleğinin düğmesinden kavradı. "Yoldaşlarından ayrılıyor musun, nedir? İyi bi iş değil ama bu."

"Piyotra Melekof'la birlikler," dedi İvan Aleksiyeviç. Hristonya'nın kaputunun yenine dokunarak ekledi: "Gel gidelim, burda yapılacak işimiz kalmadı. Demek gitmiyorsun, Mitka?" Sapsarı kesilmişti.

"Hayır. Gitmiyorum dedim, gitmeyeceğim!"

"Hoşça kal, öyleyse." Hristonya başını bir yana eğdi, baktı. "Tanrı yardımcın olsun!"

Mitka gözlerini kaçırıp elini uzattı, vedalaştı onlarla. Sonra mutfağa gitti.

İvan Aleksiyeviç, "Yılan!" diye mırıldandı. Burun delikleri oynuyordu. Mitka'nın geniş sırtına bakıp, "Yılan!" dedi, daha yüksek sesle.

Evlerine giderken cepheden dönenlerden bir kaçına Mitka'nın kongreye gitmeyi kabul etmediğini, ertesi gün ikisinin gideceklerini bildirdiler.

8 Ocak günü şafak vakti Tatarsk'tan çıktılar. Atnalı Yakop onları Kemanskaya'ya kadar götürmek istedi. İyi atları vardı, köyden çabucak çıktılar, tepeyi tırmandılar. Ilınan havadan yol parça parça açılmıştı. Karsız yerlerde kızak toprağa saplandı, doğru dürüst gidemedi. Atlar koşumlara boşuna asıldı durdu. Kazaklar kızaktan inip arkadan yürümeye başladılar. Sabahın ayaz meltemi Yakop'un yüzünü al al etmişti. Çizmeleriyle incecik buz kabuğunu ezip yürürken yanağındaki nal izi masmavi görünüyordu. Hristonya yolun kenarında ufalanmış karlara basıp yürüdü, soluk soluğa tepeyi tırmandı. 1916'da Dubno'da ciğerlerine çektiği Alman zehirli gazı şimdi hep böyle soluğunu kesiyordu.

Tepede rüzgâr daha şiddetli esiyordu, hava daha sertti. Kazaklar hiç konuşmadılar. İvan Aleksiyeviç yüzünü gocuğunun yakasına sardı. Bir koruya yaklaştılar. Yol korunun içinden geçip yüksek bir sırta doğru uzanıyordu. Rüzgâr korunun içinden kıpır kıpır akıp gidiyordu. Bol dallı meşelerin gövdeleri kat kat altın yeşili mantarla kaplıydı. Uzakta bir saksağan öttü. Kanatlarını telaşla çırpıp geldi, yolu geçti. Rüzgâr kuşu yolundan saptırdı, kuş yana kaykılarak uçtu. Çırpınınca alaca telekleri kabarıverdi.

Köyden ayrıldıklarından beri tek kelime söylemeyen Yakop, İvan Aleksiyeviç'e döndü, uzun zamandır kafasında evirip çevirdiği anlaşılan düşünceyi dile getirdi:

"Kongrede öyle yapın ki savaş olmasın. Savaşa kimse gönüllü gitmeyecek."

"Tabii," dedi Hristonya. Öyle özgür uçup giden saksağanın

ardından gıptayla baktı. Kuşun düşüncesiz, mutlu hayatının yanına insanoğlunun kaderini komuş, düşünüyordu.

Kamenskaya'ya ayın onunda, akşam üzeri vardılar. Kazaklar, üçü beşi bir arada, sokaklardan şehrin ortasına doğru ilerliyorlardı. Heyecan her bir yanı sarmıştı. İvan ile Hristonya, Gregor Melekof'un oturduğu yeri aradılar. Evde yoktu. Ev sahibi, şişman, sarışın bir kadın, kongreye gittiğini söyledi, kapıyı çarptı suratlarına.

Oraya vardıklarında kongre çoktan başlamıştı. Kalabalıktan, bol pencereli büyük odada delegeler üst üste oturuyorlardı. Basamakları, koridorları, bitişik odaları kıyamet gibi Kazak doldurmuştu. Hristonya, "Peşimden gel, ayrılma," diye homurdanarak dirseklerini işletmeye koyuldu. İvan onun ardından yürüdü.

Kongrenin yapıldığı odaya vardıklarında, şivesinden aşağı Don havalisinden olduğu anlaşılan bir Kazak Hristonya'nın yolunu kesti.

"Ağırdan gel yavrum!"

"Bırak da geçelim."

"Burda durun işte. İçerde yer yok."

"Bırak geçelim, böcek herif, sen de! Dağıtmayayım beynini!" diye bir kükredi Hristonya, Kazağı havaya kaldırdığı gibi kenara koydu, odaya girdi.

Kapının çevresindeki Kazaklar hayran hayran mırıldandılar. Hristonya'yı saygıyla süzerek gülümsediler, ister istemez. Hepsinin en az bir kafa boyu tepesinden bakıyordu.

Gregor'u arkada, duvarın dibinde buldular. Yere çömelmiş, sigarasını tüttürüyor, delegelerden biriyle konuşuyordu. Köyünden gelenleri görünce sarkık kara bıyıkları titredi, gülümsedi.

"Hangi rüzgâr attı sizi buralara? Merhaba, İvan Aleksiyeviç! Nasılsın, Hristo amca?"

"Eh, fena değil." Hristonya güldü. Gregor'un eli avcunun içinde kayboluverdi.

"Bizimkiler nasıllar?"

"İyiler. Sana selam yolladılar. Baban gelsin bizi görsün diye buyurdu."

"Piyotra ne âlemde?"

"Piyotra..." İvan Aleksiyeviç, az sıkılgan, gülümsedi. "Piyotra bizimle görüşmüyor."

"Biliyorum. Natalya? Çocuklar? Gördünüz mü onları?"

"Hepsi iyiler, sana selam yolladılar. Baban kızgın ama."

İvan konuşurken Hristonya ön tarafta, masanın gerisinde oturanları gözden geçirdi. Taa arkada olduğu halde, orda ne olup bittiğini herkesten iyi görebiliyordu. Oturuma kısa bir ara verilmişti. Gregor fırsattan istifade onlara bir sürü soru sordu. İvan Aleksiyeviç kısaca köyde ne olup bittiğini anlattı, onları Kamenskaya'ya gönderen cephe Kazakları toplantısından söz etti, sonra o başladı sormaya. Tam Kamenskaya'da olanlar hakkında bir şey soruyordu, masada oturanlardan biri haykırdı:

"Kazaklar, şimdi madencilerden bir delege konuşacak. Lütfen dikkatle dinleyin, gürültü yapmayın!"

Orta boylu bir adam sarı saçlarını arkaya yatırarak konuşmaya başladı. Mırıltıların ardı kesiliverdi.

Ateşli sözlerle, heyecanla konuşuyordu adam. Daha ilk kelimelerinden, Gregor'la öbür Kazaklar inancının ne denli güçlü olduğunu gördüler. Kazakları Rusya'nın işçi ve köylüsüyle savaşa sürükleyen Kaledin'in haince siyasetinden, Kazaklarla işçiler arasındaki çıkar birliğinden söz etti, karşı-ihtilâlcilerle savaşan Bolşeviklerin amaçlarını anlattı.

"Kazaklara kardeşçe elimizi uzatıyoruz. Beyaz Muhafız çeteleriyle mücadelemizde cepheden dönen Kazakların bizimle işbirliği yapacaklarını umuyoruz. Çarın çıkardığı savaşın bütün cephelerinde işçilerle Kazaklar yan yana kanlarını döktüler. Kaledin'in koruduğu burjuvalara karşı girişilen savaşta da yan yana olmalıyız. Yan yana olacağız! Yüzyıllardır emekçileri köle gibi kullananlarla savaşa omuz omuza gideceğiz!"

"İyi söyledi, köpoğlu!" diye mırıldandı Hristonya. Zevkinden Gregor'un dirseğini bir sıktı, zavallı acıdan yüzünü buruşturdu.

İvan Aleksiyeviç, "Doğru valla, çok doğru!" deyip duruyordu. Ağzı bir karış açık dinliyordu o da adamı.

Maden işçisi delege konuşmasını bitirince uzun boylu bir başka maden işçisi ayağa kalktı. Rüzgârda sallanan dişbudak ağacı gibi iki yana yalpa vura vura boyu yettiğince yükseldi, önünde yayılan gözleri süzdü, gürültünün kesilmesini bekledi. Tıpkı bir yedek halatı gibi kıpırdak ve gergindi. Yüz derisinin delikleri kömür tozuyla dolu, toprağın sonsuz karanlığında ışığını, rengini yitirmiş gözlerinde kömür parıltıları vardı. Kısa saçlı başını sallarken sımsıkı yumruklarını kazma savurur gibi indirip kaldırıyordu.

"Cephede erlere ölüm cezası verdiren kim? Kornilof! Kaledin'in bizi boğmasına kim yardım ediyor? Kornilof!" Sonra daha hızlı konuşmaya başladı. Kelimeler boğazından güç çıkıyordu. "Kazaklar! Kardeşler! Kardeşler! Hangi yandan olacaksınız? Kaledin bizden kardeşlerimizin kanını içelim istiyor. Hayır! Bunu hiçbir zaman yapmayacağız. Ezeceğiz onları! Denize dökeceğiz!..

"Köpoğlusu!" Hristonya'nın ağzı kulaklarına varmıştı. Ellerini havaya kaldırdı, kendini tutamayıp bir nara attı. "Aferin! Gösterin onlara!"

İvan Aleksiyeviç telaşlandı: "Sussana lan, Hristo, n'oluyorsun?" dedi. "Attıracaksın kendini."

Lagutin, Bukanovskaya'dan bir Kazak, Şûralar Merkez Yönetim Komitesi Kazak Bölümü Birinci Başkanı, ateşli sözlerle Kazaklara hitap etti. Karışıktı dedikleri ama, dinleyenlerin gönlünü dağladı.

Sonra Başkan Podyolkof konuştu. Onun ardından Şadenko kürsüye çıktı. İngilizvari bıyıklı bir yakışıklı adamdı Şadenko.

"Kim bu?" diye sordu Hristonya, kocaman pençesiyle adamı gösterip.

"Şadenko. Bolşevik kumandanlardan biri."

"Şu öteki?"

"Mandelstam."

"Nereli o?"

"Moskovalı."

"Şunlar kim, peki?" Birkaç Voronez temsilcisini gösterdi.

"Sus be biraz, Hristonya!"

"Hay Allah! Öğrenmeyeyim mi, canım? Hadi, söyle, Podyolkof'un yanında oturan o uzun boylu adam kim?"

"Garbadof köyünden Krivoşlikof. Bizimkiler de onun arkasında. Kudinof, Denetskof."

"Bir soru daha, yalnız bir soru. Şu herif kim? Hayır, canım, şu sondaki, perçemi var hani?"

"Yelisef o. Bilmiyorum nerden."

Hristonya rahatlayıp sustu. Kürsüye kim çıkarsa çıksın o hepsini dikkatle dinliyordu. Yüzlerce sesin arasında ilk duyulan, onun gümbür gümbür, "Çok doğru!"su oluyordu.

Arada konuşanlardan sonra Kırk Dördüncü Alaydan bir delege ayağa kalktı. Çetrefil cümlelerini tamamlaması epey zaman alıyordu, ağzından çıkan her kelime kıpkızıl bir damgaydı sanki. Sonra susuyor, bekliyor, burnunu çekip duruyordu. Kazaklar onu can kulağıyla dinlediler. Arada onaylayıcı sözler işitildi. Dedikleri, belli ki, kongreye gelenlerin tam da işitmek istedikleri sözlerdi.

"Kardeşler! Kongremiz bu ciddi meseleyi öyle ele almalıdır ki, halka karşı ayıp olmasın ve her şey sükûnetle ve iyilikle sona ersin. Yani, demek istediğim, kanlı bir savaşa gitmeden bir hal çaresi bulmalıyız. Üç buçuk yıl siperlerde gömülü kaldık, savaşa devam etmek zorunda kalırsak Kazaklar perişan olup ölecekler..."

"Doğru..."

"Savaş istemiyoruz!"

"Bolşeviklerle ve Ordu Konseyiyle görüşelim bu konuyu."

"Birlikte halletmeliyiz, şöyle böyle olmaz!"

Başkan Podyolkof yumruğunu masaya indirince gürültü dindi.

Kırk Dördüncü Alay delegesi kısa sakalını çekiştire çekiştire sözüne devam etti.

"Novoçerkask'a temsilci gönderelim, onlara söyleyelim: Gönüllülerle Partizanlar burdan çekip gitsinler. Bolşeviklerin de işi yok burda. İşçilerin düşmanlarıyla biz kendimiz pekâlâ başa çıkarız. Başkalarının yardımına muhtaç değiliz, muhtaç olduğumuz zaman isteriz, yardıma gelirler."

"Doğru değil böyle konuşması bu adamın," dedi birisi.

"Doğru söylüyor."

"Dur hele. Neresi doğru? Bizi köşeye sıkıştırırlarsa sonra nerden yardım alırız?"

"Kendi hükümetimiz olmalı."

"Söylemesi kolay. Yap da görelim!"

Kırk Dördüncü Alay delegesinden sonra Lagutin söz aldı, ona çatan ateşli bir konuşma yaptı. İkide bir bağırmalarla sözü kesiliyordu. Toplantıya on dakika ara verilmesi teklif edildi. Fakat ortalık yatışır yatışmaz Podyolkof heyecanlanan Kazaklara bağırdı:

"Kazak kardeşlerim! Biz burda tartışırken emekçi halkın düşmanları uyumuyorlar. Biz herkesin iyiliğini istiyoruz: Kurtlar da doysun, kuzular da yaşasın! İyi, güzel. Ama Kaledin öyle düşünmüyor işte. Onun imzasını taşıyan bir emrin kopyası elimize geçti. Bu kongreye katılanların tümünün tutuklanmasını istiyor. Emri okuyorum size."

Podyolkof emri okurken delege sıraları heyecanla dalgalandı, şamata ayyuka çıktı.

Gregor hiç konuşmadan dinliyor, sağa sola sallanan başlara, durmadan kalkıp inen kollara bakıyordu. Sonunda dayanamadı, ayaklarının ucunda yükselip haykırdı:

"Sussanıza be! Pazar yeri mi burası? Bırakın Podyolkof konuşsun."

İvan Aleksiyeviç temsilcilerden birini lafa tutmuş, tartışıyordu.

Hristonya kendi alayından birine yüksek sesle veriştiriyor-

du. "Dikkatli olmamız gerek. Ben öyle şey anlamam. Görmüyor musun, gücümüz yok, tek başımıza altından kalkamayız bu işin!"

Sonunda sesler dindi, rüzgârı birden kesilen buğday tarlasına döndü ortalık.

Krivoşlikof'un kız gibi ince sesi sessizliği deldi:

"Kahrolsun Kaledin! Yaşasın Kazak Askeri İhtilâl Komitesi!"

Kalabalık kükredi. Onaylayıcı haykırışlar duyuldu. Krivoşlikof ellerini havaya kaldırmış, öyle duruyordu hâlâ, titrek parmakları telli kavak yaprakları gibi. Kulakları sağır edici gürültü tam dinmeden yine o aynı tiz sesle haykırdı:

"Burdaki temsilciler arasından bir Kazak İhtilâl Komitesi seçilmesini teklif ediyorum. Komite Kaledin'e karşı mücadeleyi yönetecek bir teşki..."

"Aaaah!" Bir ses mermi patlar gibi havayı yırttı. Tavandan sıva parçaları döküldü.

Hemen komite üyelerinin seçimine geçildi. Kırk Dördüncü Alay delegesinin önderlik ettiği bir grup, Kaledin hükümetiyle barışçı bir anlaşmaya varılması görüşünde ısrarlıydı. Ama çoğunluk artık onlardan yana değildi. Kaledin'in çıkardığı tutuklama emri Kazakların ayranını fena kabartmıştı. Kaledin'e açıkça, dimdik karşı konulmasını istiyorlardı.

Gregor'u acele alay karargâhına çağırdılar, seçim sonuna kalmadı. Çıkarken Hristonya'yla İvan'ı bulup eve çağırdı.

"Bu iş bitince benim odama gelin. Kimler seçildi öğrenmek isterim."

İvan Aleksiyeviç hava karardıktan sonra çıkageldi.

"Podyolkof başkan, Krivoşlikof sekreter oldu," dedi, eşikte dikilip.

"Üyeler kimler?"

"İvan Lagutin, Golovaçof, Minayef, Kudinof ve daha bazıları."

"Hristonya nerde kaldı peki?" diye sordu Gregor.

"Birileriyle Kamenskaya makamlarını tutuklamaya gitti. Öyle kızmış ki, üstüne tükürsen cızırdayacak."

Hristonya gün doğana kadar görünmedi. Sonra geldi, odanın ortasında dikildi durdu. Derin derin soluyordu. Ağzında bir şeyler geveliyordu, homurdanıyordu. Lambayı yakan Gregor yüzünün kan içinde olduğunu gördü. Alnında bir saçma sıyrığı vardı.

"Kim yaptı bunu sana? Sarayım mı? Bekle bir dakika, gidip bir sargı bulayım." İlk yardım çantasını açtı, içindekileri dışarı döktü.

"Çabuk iyileşir, merak etme, köpekler gibi," dedi Hristonya, ağır sesiyle. "Kumandan tabancasıyla üzerime ateş etti. Paşa paşa gittik, ön kapıya vardık, herif dövüşmeye başladı. Bir Kazağı daha yaraladı. Canına okuyacaktım orda ya, öbür Kazaklar bırakmadılar. Anasından emdiği sütü burnundan getirecektim ki o biçim!"

IX

Kamenskaya kongresinin ertesi günü, Kaledin'in kongre üyelerini tutuklamaya, Kazak tümenleri içinde en ihtilâlci olanının silahlarını ellerinden almaya gönderdiği Onuncu Don Kazak Alayı Kamenskaya'ya vardı. Alay trenden indiği sırada istasyonda bir toplantı yapılmaktaydı. Kürsüde Podyolkof konuşuyordu:

"Babalar, kardeşler!" diyordu. "Ben hiçbir partinin üyesi değilim, Bolşevik de değilim. Ben yalnız bir şey için kavga veriyorum: Adalet istiyorum! Ben bütün işçiler arasında mutluluğun ve kardeşçe beraberliğin kurulması, baskının kalkması, Kulakların* burjuvaların, zenginlerin yok olması, herkesin serbestçe, gönlünün dileğince yaşayabilmesi için savaşıyorum... Bolşevikler bunun için çalışıyorlar. Bolşevikler işçilerdir, biz Kazaklar gibi çalışan insanlardır. Yalnız Bolşevik işçiler bizden daha bilinçliler, birbirlerine daha bağlılar. Biz karanlıkta yaşamaya mahkûm edilmişiz, onlar şehirlerde hayatı bizden daha iyi anlamanın yollarını görüp öğrenmişler. Yani, iş şuna varıyor, Bolşevik partisinin üyesi değilim ama ben yine de Bolşeviğim."

* Orta ve büyük toprak sahibi köylü –ç.n.

Yeni gelen Kazaklar iri kıyım güzel adamlar, çoğu seçme savaşçılardı. Toplantının çevresine doluşarak başka alaylardan adamların arasına karıştılar. Bolşevik taraftarları derhal işe koyuldu. Ne ektilerse, çabuk biçtiler. Alay kumandanı Kazakları Kaledin'in emrini yerine getirmeye çağırınca kimse sözünü dinlemedi.

Bu arada Kamenskaya kaynıyordu. Alelacele toplanan Kazak birlikleri istasyonları işgal etmeye gönderildi, asker katarları yola çıkarıldı, birliklerde yeni kumandanlar seçildi. Savaştan ürken Kazaklardan bir kısmı çaktırmadan tüydüler. Köylerden hâlâ kongreye gecikmiş delegeler geliyordu. Kamenskaya sokakları böylesine canlı günler görmemişti.

13 Ocakta Don Beyaz Hükümetinden şehre bir temsilci heyet geldi. Büyük bir kalabalık karşıladı onları istasyonda. Atamanın Hassa Alayından bir Kazak birliği heyet üyelerini postaneye götürdü, gecenin büyük kısmını orda, İhtilâl Komitesiyle görüşerek geçirdiler.

Askeri İhtilâl Komitesinin on yedi üyesi görüşmelere katılıyordu. Hükümet temsilcilerinden biri komiteyi Don ülkesine ihanet etmek ve Bolşeviklerle işbirliği yapmakla suçlayınca Podyolkof ona sert bir cevap verdi. Onun ardından Krivoşlikof ve Lagutin konuştular. Albay Kuşnaref konuşurken koridordaki Kazaklar bağıra çağıra sözünü kestiler. İhtilâlci Kazaklar adına konuşan bir mitralyözcü, hükümet delegelerinin tutuklanmasını istedi.

Konferanstan bir sonuç çıkmadı. Sabah saat ikide, bir anlaşmaya varılamayacağı anlaşılınca, hükümet temsilcilerinden biri, bir teklif ileri sürdü: Askeri İhtilâl Komitesi, Don ilinde kurulacak hükümet şekli üzerinde son bir karara varmak için Novoçerkask'a bir temsilci heyet gönderecekti. Teklif kabul edildi.

Don Hükümeti temsilcileri şehirden ayrıldılar. Hemen arkasından Askeri İhtilâl Komitesinin temsilcileri Novoçerkask'a hareket ettiler. Heyete Podyolkof başkanlık ediyordu. Kamenskaya'da tutuklanan Ataman Alayı subayları rehine olarak alıkondu.

X

Vagon pencereleri dışında tipi ortalığı kasıp kavuruyordu. Rüzgârın uçurduğu kar savruntuları, ortası bel vermiş kar çitlerinin boyunu aşmıştı. Demiryolu kulübeleri, telgraf direkleri, bozkırın bitmez tükenmez, can sıkıcı kar-örtülü tekdüzeliği kuzey yönünde uçup gidiyordu.

Podyolkof, üstünde yeni bir meşin ceket, pencerenin yanında oturuyordu. Dar omuzlu, dar-endam Krivoşlikof tam karşısında masaya dirseklerini dayamıştı. Çocuk gözü gibi duru gözlerinde endişe ve merak okunuyordu. Lagutin seyrekçe sarı sakalını taramaya dalmıştı. Heybetli Minayef kalorifer borularına dokunup ellerini ısıtıyordu. Rahat oturamıyor, habire yerinde kıpırdanıyordu. Golovaçof'la Skaçof üst yataklarda uzanmış, sakin sakin konuşuyorlardı.

Kompartımanın içini tütün dumanından, soğuktan buğu sardı. Heyet üyeleri Novoçerkask'ta bir başarı elde edeceklerini pek ummuyorlardı. Az konuştular. Sessizlik sıkıcıydı. Sonunda Podyolkof hepsinin düşündüğü şeyi dile getirdi:

"Bir şey çıkmayacak bu işten, anlaşamayacağız!"

"Doğru. Boşuna zaman kaybı," dedi Lagutin.

Yine sustular. Podyolkof boyuna bileğini büküp doğrultuyordu, mekikle balık ağı onarır gibi. Arada bir de ceketine göz atıp derinin yumuşak ışıltısına dalıyordu. Novoçerkask'a yaklaşırlarken Minayef anlatmaya başladı:

"Eski günlerde, Ataman Alayında hizmetleri sona eren Kazaklar evlerine dönerken her birine teçhizatları verilirmiş. Kazaklar sandıklarını, atlarını ve eşyalarını trene yükledikten sonra tren hareket edermiş. Don'u ilk geçişte lokomotifi yavaş sürmeye başlarmış makinist, elinden geldiği kadar, ne olacağını bilirmiş çünkü. Tren köprüye varır varmaz Kazaklar birden çıldırıverirlermiş. Görülecek şeydi diyorlar. 'Don! Durgun Don! Atamız, kendi öz ırmağımız! Hurraaa!' Pencerelerden, köprüden, ne kadar kasket, eski pantolon, mintan varsa doğru suya! Hizmet

dönüşü Don'a armağan verirlermiş böylece. Bazen suya bakınca orda kuğular gibi, ya da çiçekler gibi yüzen mavi mavi ataman kasketleri görürmüşsün... Çok eski bir gelenekmiş bu."

Tren yavaşladı yavaşladı, durdu. Kazaklar ayaklandılar. Krivoşlikov asker ceketinin düğmelerini iliklerken hazin bir gülümsemeyle konuştu:

"Eh, geldik!"

Skaçof şaka yapmaya çalıştı:

"Bando mızıkayla karşılamıyorlar bizi!"

Uzun boylu bir yüzbaşı kapıyı vurmadan içeri girdi. Heyet üyelerini düşman gözlerle süzdü bir süre, sonra dik, kaba bir sesle, "Size refakat etmekle görevlendirildim," dedi. "Lütfen mümkün olduğu kadar çabuk vagonu terk edin, bay Bolşevikler! Kalabalığın davranışından ve... güvenliğinizden sorumlu olamam!"

Gözlerini Podyolkof'a, daha doğrusu meşin ceketine dikip pis pis konuştu: "Hadi buyrun! Dikkatli olun!"

Tam vagondan çıkarlarken, platformda duran uzun bıyıklı bir subay, "Ordalar işte, namussuzlar! Hainler!" diye haykırdı. Podyolkof sapsarı kesildi, telaşlı gözlerle arkasına, Krivoşlikof'a baktı. Krivoşlikof gülümseyerek fısıldadı:

" 'Tatlı övgülerle değil, garazkâr haykırışlarınızla onaylayın bizi!' Biliyor musun sen bunu Fiyodor?"

Podyolkof cümlenin sonunu kaçırmıştı ama o da bir gülümsemeyle karşılık verdi.

Temsilcilerin yanı sıra onları korumak için bir alay subay yürüyordu. Hükümet karargâhının kapısına varana kadar, çevrelerini sarıp gelen kudurgan bir kalabalık, "Linç! Linç!" diye haykırdı durdu. Yalnız subaylarla subay okulu öğrencileri değil, şık giyimli kadınlar, öğrenciler, hatta birkaç da Kazak, hakaret üstüne hakaret yağdırdılar.

"Tam bir rezalet bu, canım, rezalet!" diye Lagutin yanlarında giden subaylardan birine dönüp, kızgın kızgın bağırdı.

Adam nefret dolu gözlerle bakıyordu ona. Dişlerinin arasından tısladı:

"Daha hayatta olduğuna şükret sen! Elimde olaydı, ah!.. Kahrolası çakal herif, seni!" Bir başka subay, daha genci, azarlar gibi yüzüne bakınca sustu.

Skaçof ilk fırsatta Golovaçof'a fısıldadı. "Tam bir curcuna!"

"Sanki darağacına götürüyorlar bizi!"

Vilayetin salonu toplanan kalabalığı alamayacak kadar ufaktı. Teğmen yer gösterdi, temsilciler heyetinin üyeleri masanın bir yanında sandalyelere otururken hükümet üyeleri geldiler. Kaledin, yanında Bogayevski, az öne eğik, kurt gibi güvenli adımlarla masaya yanaştı. Sandalyesini geriye çekip oturdu, subay kokartlı kasketini masaya koydu, saçlarını arkaya yatırdı. Subay ceketinin büyük yan cebini ilikledikten sonra yanında bir şeyler mırıldanan Bogayevski'ye doğru eğildi. Bütün hareketlerinde bir kararlılık, bir kendine güven, bir olgunca güç okunuyordu. Duruşu, iktidarın tadını tatmış, uzun yıllar sonunda onu başkalarından ayırıp öne çıkaran bir ağırbaşlılığa varmış bir adamın duruşuydu. Kaledin'in yanında hemen boyu ufalan Bogayevski daha sinirli görünüyordu. Dudaklarını hemen hiç kıpırdatmadan fıs fıs konuşuyor, burundan sıkmalı gözlüğünün ardında çekik gözleri parıldıyordu. Yakasını düzelten, çenesini yoklayan, kabarık kaşlarını bastıran elleri telaşlıydı. Öbür hükümet üyeleri de gelip Kaledin'in iki yanına oturdular. Aralarında Kamenskaya'ya gelmiş olan temsilciler vardı.

Podyolkof, Bogayevski'nin Kaledin'e bir şey fısıldadığını işitti. General karşısında oturan Podyolkof'a sertçe baktı:

"Sanırım, başlayabiliriz."

Podyolkof gülümsedi. Açık bir sesle konuşarak heyetin geliş sebeplerini açıkladı. Ondan sonra Krivoşlikof Askeri İhtilâl Komitesinin hazırladığı ultimatomu çıkardı, masanın üstünden Kaledin'e uzattı. Kaledin beyaz elinin bir hareketiyle yazıyı geri çevirerek kesin bir sesle konuştu:

"Hükümet üyelerinin teker teker belgeyi okuması boşuna zaman kaybına sebep olacak. Lütfen ultimatomunuzu yüksek sesle okuyunuz, sonra üzerinde tartışırız."

Podyolkof, "Oku," diye buyurdu. Vakarlı bir duruşu vardı. Ama öbür heyet üyeleri gibi onun da ihtiyatlı davranma gereğini duyduğu belliydi.

Krivoşlikof ayağa kalktı. Genç kız gibi ince sesi kalabalık salonda çınlıyor, ne dediği pek anlaşılmıyordu. "10 Ocak 1918 gününden itibaren Don Bölgesindeki birliklerin kumandası Ataman'dan, Don Kazakları Askeri İhtilâl Komitesine geçmiştir.

"15 Ocak'a kadar ihtilâlci orduya karşı savaşan bütün birliklerle bütün gönüllü birlikler ve subay okulları dağıtılacak, silahlarını teslim edeceklerdir. Bu gibi teşekküllerin Don Bölgesinde ikamet etmeyen bütün üyeleri daimi ikamet yerlerine gönderilecektir.

"Not: Silahlar, teçhizat ve üniformalar Askeri İhtilâl Komitesi Komiserine teslim edilecektir. Komiser Novoçerkask'tan ayrılacaklara izin kâğıdı vermeye yetkilidir.

"Askeri İhtilâl Komitesinin emriyle Kazak birlikleri Novoçerkask şehrini işgal edeceklerdir. Kazak Ordu Konseyinin yetkileri 15 Ocak tarihinden itibaren yürürlükten kalkmış olacaktır.

"Don Hükümeti tarafından Don Bölgesindeki fabrika ve madenlere gönderilen bütün polisler geri çağırılacaktır.

"Kan dökülmesine yol açmamak için, hükümet kendi dileğiyle istifa ettiğini, bölgede daimi bir çalışanlar hükümeti kurulana kadar iktidarı Kazak Askeri İhtilâl Komitesine devrettiğini Don Bölgesindeki bütün köylere ve nahiyelere bildirecektir."

Krivoşlikof'un sesi daha kesilmeden Kaledin yüksek sesle sordu:

"Bu ultimatomu yayınlamanız için size hangi birlikler yetki verdi?

Podyolkof Krivoşlikof'la bakıştıktan sonra yüksek sesle saymaya başladı:

"Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı 6'ncı Batarya, 44'üncü Alay, 32'nci Batarya, 14'üncü Özel Bölük..." Her bir birliğin adını söyledikten sonra sol elinin bir parmağını kırıp aşağı indiriyordu. Sözleri salonda alayla, kikirdemelerle karşılandı.

Podyolkof kaşlarını çattı, ellerini masaya dayayıp sesini yükseltti: "28'inci Alay, 28'inci Batarya, 12'nci Batarya, 12'nci Alay..."

Lagutin, "29'uncu Alay," diye kulağına fısıldadı.

"... 29'uncu Alay." Podyolkof daha bir güvenle devam etti: "13'üncü Batarya, Kamenskaya Bölüğü, 10'uncu Alay, 2'nci Piyade Taburu, 2'nci yedekler, 8'inci Alay, 14'üncü Alay."

Sözünü bitirince Kaledin birkaç önemsiz soru sordu, sonra masanın üstüne eğilerek Podyolkof'un yüzüne baktı:

"Halk Komiserleri Konseyinin yetkisini kabul ediyor musunuz?"

Podyolkof bir bardak su içti, bardağı masaya, yerine koydu. Bıyıklarını koluna silerek, "Bu soruyu ancak bütünüyle halk cevaplandırabilir," dedi.

Podyolkof'un fazla ileri gideceğinden korkan Krivoşlikof o sırada söze karıştı: "Kazaklar, içinde Halk Hürriyet Partisi* temsilcileri bulunan hiçbir hükümeti tanımayacaklardır. Biz Kazağız. Hükümet bizim kendi Kazak hükümetimiz olmalıdır."

"Konseyin başında Yahudiler, şunlar bunlar varken bu sözü nasıl yorumlayacağız?"

"Rusya'nın onlara güveni var, biz de güveniyoruz."

"Onlarla ilişki kuracak mısınız?"

"Evet."

Podyolkof onaylayıcı bir iki homurdanmayla Krivoşlikof'u destekledi.

"Bizim kişilerle bir alıp veremediğimiz yok. Biz fikre bakıyoruz."

---

* Anayasacı Demokratlar ya da kısaca Kadetler olarak bilinirlerdi.

Hükümet üyelerinden biri saf saf sordu:

"Halk Komiserleri Konseyi halkın iyiliği için mi çalışıyor?"

Podyolkof'un yakıcı bakışları ağır ağır ona yöneldi. Gülümseyerek elini su şişesine uzattı, kendine bir bardak su doldurdu. Suyu çabucak içti. Susuzluktan yanıyordu, içinde bir ateş harlıyor gibi.

Kaledin parmaklarıyla masayı döverek sordu:

"Bolşeviklerle ortak yanınız nedir?"

"Don Bölgesinde özerk Kazak hükümeti kurulsun istiyoruz."

"Evet ama, 4 Şubatta yeni bir Ordu Konseyi toplanacağını biliyorsunuz herhalde. Üyeler yeniden seçilecek. Ortak denetime razı mısınız?"

"Hayır!" Podyolkof gözlerini kaldırıp kesin cevap verdi. "Siz azınlıkta kalırsanız, size dediğimizi yaptıracağız."

"Ama zor kullanmak olur o."

"Evet!"

Bogayevski gözlerini Podyolkof'tan Krivoşlikof'a çevirdi.

"Ordu Konseyini tanıyor musunuz?"

"Sadece... Bir yere kadar..." diye Podyolkof omuzlarını silkti. "Bölge Askeri İhtilâl Komitesi halkın temsilcilerini bir kongreye çağıracak. Kongre askeri birliklerin denetimi altında çalışacak. Bizi tatmin etmezse kongreyi tanımayacağız."

"Peki bu hususta kim karar verecek?"

"Halk!" Podyolkof başını gururla geriye attı. Koltuğunun oymalı arkalığına yaslanırken meşin ceketi gıcırdıyordu.

Kısa bir aradan sonra Kaledin konuşmak için ayağa kalktı, salonda bütün sesler kesildi. Generalin kalın, sonbahar gibi kasvetli sesi sessizlikte açık açık çınladı:

"Hükümet, Askeri İhtilâl Komitesinin isteğiyle yetkilerinden feragat edemez. Bu hükümet bütün Don halkı tarafından seçilmiştir. İktidarı elden bırakmasını da ancak onu seçenler isteyebilir,

öyle tek tek kesimlerin böyle bir istek ileri sürmeye hakları yoktur. Sizler Bolşeviklerin elinde, ne yaptığını bilmeyen oyuncaklarsınız. Alman işbirlikçilerinin sözüyle hareket ediyorsunuz. Kazaklara karşı üzerinize aldığınız büyük sorumluluğun farkında değilsiniz. Size bir kere daha düşünmenizi tavsiye ediyorum. Halkın iradesini temsil eden hükümetle çatışmakla sizi yetiştiren bu topraklara felaket getireceksiniz. Ben iktidar peşinde değilim. Don Kazak Ordusunun Büyük Konseyi toplanacak ve ülkenin kaderini kararlaştıracaktır. Fakat konsey toplanana kadar bugünkü mevkimde kalmak zorundayım. Son defa, tutumunuzu bir kere daha düşünmeye davet ediyorum sizi."

Ondan sonra hükümet üyeleri konuştular, Kazaklar, Kazak olmayanlar konuştular. Sosyalist İhtilâl Partisi üyelerinden Bose, içine oyalayıcı vaatler serpiştirilmiş uzun bir nutuk çekti.

Lagutin bağırıp sözünü kesti onun:

"İktidarı Askeri İhtilâl Komitesine devretmenizi istiyoruz! Madem Don Hükümeti meselenin barış yoluyla halline taraftar, ne diye bekliyorsunuz?"

Bogayevski gülümsedi. "Yani..."

"İktidarın İhtilâl Komitesine devredildiğini açıklamanız gerekir. Sizin konseyiniz toplansın diye biz on beş gün bekleyemeyiz. Halk zaten galeyanda."

Bir başka hükümet üyesi uzun, dolambaçlı bir konuşma yaptı. Bir başkası hiç olmayacak bir uzlaşma yolu teklif etti.

Podyolkof hepsini öfkeyle dinliyordu. Arkadaşlarına baktı, Lagutin'in sarardığını, kaşlarının çatıldığını gördü. Krivoşlikof gözlerini masaya dikmişti. Golovaçof konuşmak istiyor, yerinde duramıyordu. Krivoşlikof'un beklediği an gelmişti. Sakin bir sesle Podyolkof'un kulağına fısıldadı:

"Haydi, başla!"

Podyolkof bunu bekler gibiydi. Sandalyesini geri iterek gergin bir sesle konuşmaya başladı. Heyecandan kekeliyor, hiçbir şüpheye yer vermeyecek kesin sözler arıyordu.

"Hepten yanlış düşünüyorsunuz. Ordu Hükümetine güvenimiz olsa bütün isteklerimizden vazgeçerdim. Halk bu hükümete güvenmiyor. İç savaşı başlatan biz değiliz, sizsiniz. Bu kaçak generalleri ne demeye Kazak topraklarında saklıyorsunuz? Size boyun eğmeyeceğiz. Bırakmayacağız dilediğiniz gibi davranasınız. Olaylar da bizden yana gelişiyor. Size itaat etmek istemeyen birliklere karşı ne gibi tedbirler alacaksınız bakalım? Ha?.. Tamam mı? Niçin gönüllülerinizi maden işçilerinin üzerine saldırtıyorsunuz? Söyleyin bana, Ordu Hükümetinin iç savaştan kaçınacağına dair bir garanti gösterin bana! Yaa, buna diyecek bir sözünüz yok tabii! Halk da, cepheden dönen Kazaklar da bizi tutuyorlar."

Salonda hışırtılı bir rüzgâr eser gibi gülüşmeler dolaştı, Podyolkof'a atıp tutanlar oldu. Podyolkof al al olmuş yüzünü o yana çevirdi, kızgınlığını saklamaya çalışmadan haykırdı:

"Şimdi gülüyorsunuz ama çok geçmeden ağlayacaksınız!" Kaledin'e döndü, saçma tanesi gibi gözlerini onun yüzüne dikti. "Hükümeti bize, çalışan halkın temsilcilerine devretmenizi, bütün burjuvalarla Gönüllü Orduyu buradan defetmenizi istiyoruz. Hükümetiniz istifa etmelidir!"

Kaledin bezgin bir bakışla başını eğdi:

"Novoçerkask'tan hiç ayrılmak niyetinde değilim."

Kısa bir aradan sonra oturum yeniden açıldı. Bir başka hükümet sözcüsü konuştu.

"Kızıl Muhafız birlikleri Kazakları yok etmek için Don'a doğru ilerliyorlar. Rusya'yı çılgınca yönetimleriyle perişan ettiler, şimdi aynını burada yapmak istiyorlar. Bir avuç iddiacı adamın ülkeyi halkın yararına ve iyi yönettiği tarihte görülmemiştir. Siz de başkalarının çılgınlığına kapılıp körü körüne iktidarı elimizden alıp kapıları Bolşeviklere açmak niyetindesiniz. Ama biz buna meydan vermeyeceğiz!"

"İktidarı İhtilâl Komitesine devredin, Kızıl Muhafızlar hücumlarını durduracaklar!" diye Podyolkof araya girdi.

Kaledin dinleyicilerden birine, Üsteğmen Şein'e söz verdi. Şein

erlikten subaylığa yükselmişti, dört Sen Jorj haçının dördünü de kazanmıştı. Törende gibi ceketini düzeltti, hızlı hızlı konuşmaya başladı.

"Kazaklar! Niçin bunların sözüyle hareket edecekmişiz?" diye havladı. Pala savurur gibi kolunu aşağı indirdi. "Bolşeviklerin yolu bizim yolumuz değildir. Yalnız Don'a, Kazaklara karşı hainlik edenler iktidarın Şûralara devredilmesini isteyip Kazakları Bolşeviklerle birleşmeye çağırabilirler!" Doğruca Podyolkof'u göstererek ileri uzandı, haykırdı: "Yani, Podyolkof, Don ülkesi senin gibi yarı okumuş bir cahilin peşinden gider mi sanıyorsun? Senin peşine takılanlar üç beş kişilik bir serseri çetesinden ibarettir. Onlar bile akıllarını başlarına toplayacaklar, aslanım, asacaklar seni sonunda."

Güneşe çevrilen ayçiçekleri gibi bütün başlar ona çevrildi, sözlerini onaylayan bir uğultu yükseldi salonda. Şein yerine oturdu. Kısa kaputlu, yarbay apoletli, uzun boylu bir subay eğilip omzunu okşadı, subaylar hep çevresini aldılar, mestolmuş bir kadın sesi duyuldu.

"Sağ ol, Şein, sağ ol!"

"Çok yaşa Binbaşı Şein! Bin yaşayasın e mi?" Balkondan kalın, gençten, fiyakalı, bir ses cırladı. Yüzbaşı birden rütbe alıvermişti.

Hükümet sözcüleri uzun boylu konuşup yeni kurulmuş olan İhtilâl Komitesinin Kazaklarını kendilerinden yana çekmeye çalıştılar. Tütün dumanından hava masmavi oldu, ağırlaştı. Pencerelerin ötesinde güneş günlük dönüşünün sonuna varmaktaydı. Dış camlara donmuş çam dalları yapışmıştı. Pencere pervazlarına oturanlar akşam duasının okunduğunu duydular. İstasyondan, rüzgârın uğultusu üzerinden, lokomotiflerin kısık düdük sesleri işitiliyordu.

Sonunda Lagutin dayanamadı. Konuşanlardan birinin sözünü keserek Kaledin'e döndü:

"Bir karar verin! Yeter artık."

Bogayevski iğneleyici bir sesle, "Heyecanlanma, Lagutin," diye

fısıldadı, "su iç biraz! Çoluk çocuk sahipleriyle saralılar için iyi değildir heyecanlanmak. Kaldı ki, birisi konuşurken sözü kesilmez. Şûra toplantısında değiliz."

Lagutin de ona sert bir cevap verdi ya, bütün gözler şimdi Kaledin'deydi. Siyasi oyununu yine öyle kendine güvenle oynuyordu. Ama Podyolkof'un cevaplarının basit ve sade zırhına çarptı bir kere daha.

"Size iktidarı devredersek Bolşeviklerin Don'a karşı hücumu durduracaklarını söyledin. Ama bunu sen söylüyorsun. Bolşevikler Don'a vardıklarında nasıl davranırlar, bilmiyoruz."

"İhtilâl Komitesi, Bolşeviklerin benim söylediklerimi doğrulayacaklarından emindir. Bir deneyin, iktidarı bize devredin, gönüllüleri kapı dışarı edin, göreceksiniz. Bolşevikler derhal savaşı durduracaklar."

Az sonra Kaledin ayağa kalktı. Söylevini evvelden hazırlamış, Çernetsof'a, komşu Likaya istasyonuna doğru ilerlemek için kuvvetlerini yığmasını emretmişti. Zaman kazanmaya çalışıyordu şimdi. Oyalayıcı bir teklifle oturumu kapattı:

"Don Hükümeti, İhtilâl Komitesinin tekliflerini inceleyerek yarın sabah saat 10'da yazılı bir cevap verecektir."

XI

Ertesi sabah Kazak Ordu Hükümeti, İhtilâl Komitesi temsilcilerine aşağıdaki cevabı verdi:

> Don Kazak Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti Kazak Askeri İhtilâl Komitesinin Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı, 44'üncü, 28'inci ve 29'uncu alaylar, 2'nci yedek ve 43'üncü alayların 10'uncu, 27'nci 23'üncü ve 28'inci birlikleri, 14'üncü Bağımsız Bölük, 6'ncı, 32'nci, 28'inci, 12'nci ve 13'üncü bataryalarla, 2'nci Piyade Taburu ve Kamenskaya Bölüğü komite temsilcileri tarafından ileri sürülen isteklerini görüştükten sonra bildirir ki: Hükümet bölgenin bütün Kazak halkını temsil etmektedir. Halkın seçtiği bir hükümet olarak, yeni bir Konsey toplanıncaya kadar iktidarı devretmeye yetkili değildir.

Don Kazak Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti eski Konseyi feshedip nahiyelerden ve ordu birliklerinden temsilciler seçimine gitmeyi gerekli görmüştür. Yeni Konsey Kazak ulusu tarafından doğruca, eşit ve gizli oyla (propaganda yapılabilir) serbestçe seçilecek ve 4 Şubatta Novoçerkask şehrinde toplanacaktır. Aynı gün bütün Kazak ulusunun bir kongresi toplanacaktır. İhtilâlce yeniden yetkileri tanınan ve bölgenin Kazak halkını temsil eden bir yasal kurum olan Konseyden başka hiçbir merci Kazak Ordu Hükümetini yerinden edemez ve yeni bir hükümet kuramaz. Bu Konsey aynı zamanda askeri birliklerin denetimi ve hükümetin otoritesini savunmak için gönüllü birlikler kurulup kurulamayacağı meselelerini de görüşecektir. Gönüllü Ordunun kuruluşu ve faaliyetine gelince, bugünkü koalisyon hükümeti Gönüllü Orduyu Bölge Askeri Komitesinin de katılacağı hükümet denetimi altına koymaya zaten karar vermiş bulunmaktadır.

Kazak Ordu Hükümetince maden bölgesine gönderildiği iddia edilen polislerin ordan çekilmesi konusu da 4 Şubatta Konseye sunulacaktır.

Hükümetin aldığı karar gereğince bölgede hayat düzeninin kurulmasında sadece bölgede yaşayan ahalinin sözünün geçmesi gerekir. O yüzden, Konsey, kendi hayat görüşlerini bölgeye zorla kabul ettirmek isteyen silahlı Bolşevik birliklerinin bölgeye sızmalarını önlemek için bütün vasıtalarla seferber olmak gerektiği görüşündedir. Hayat düzeninin ne olacağına halk, sadece halk karar vermelidir.

Hükümet iç savaş olsun istememektedir, her adımda barış yoluyla bir çözüme varmaya çalışmaktadır. Bu sebeple, Bolşevik kuvvetlerine müşterek bir temsilci heyet gönderilmesinde Askeri Komiteyi işbirliğine çağırmıştır.

Hükümetin inancı odur ki, bölgeye yabancı kuvvetlerin girmesine göz yumulmadığı sürece iç savaş olmayacaktır. Çünkü hükümet sadece Don topraklarını savunmakta, saldırıya geçmemekte, kendi isteğini bütün Rusya'ya kabul ettirme yolları aramamaktadır. Onun için de bir yabancı kuruluşun kendi isteğini Don'a zorla kabul ettirmesine karşıdır.

Hükümet nahiyelerde ve ordu birliklerinde seçimlerin tam bir serbestlikle yer almasını sağlayacaktır. Her yurttaş Kazak Ordu Konseyi seçimlerinde dilediği gibi propaganda yapmak ve kendi görüşlerini savunmakta serbesttir.

Bütün kesimlerde Kazakların ihtiyaçlarını tespit etmek için çeşitli birliklerin temsilcilerinden kurulu komisyonlar seçilmelidir.

Don Kazak Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Askeri İhtilâl Komitesine temsilci gönderen bütün birlikleri normal görevleri başına, yani Don topraklarını savunmaya çağırır.

Don Kazak Ordusu Kazak Ordu Hükümetinin kanısınca, kendi birliklerinin hükümete karşı çıkmaları, böylelikle durgun Don'da kardeş kavgasını başlatmaları havsalaya sığmaz bir davranıştır.

Askeri İhtilâl Komitesi onu seçen birliklerce feshedilmeli, onun yerine bölgedeki birliklerin tümünü temsil eden şimdiki Bölge Askeri Komitesine bütün birlikler temsilci göndermelidirler.

Kazak Ordu Hükümeti, Askeri İhtilâl Komitesince tutuklanan bütün şahısların derhal serbest bırakılmasını istiyor. Bölgede hayatın normal mecrasına girebilmesi için yetkili yönetim görev başına dönmelidir.

Askeri İhtilâl Komitesi Kazak birliklerinin çok küçük bir kısmını temsil ettiğinden bütün birlikler adına, hele bütün Kazaklar adına istekler ileri sürmeye yetkili değildir.

Komitenin Halk Komiserleri Konseyi ile ilişki kurarak ondan mali destek görmesi, Kazak Ordu Hükümetinin kanısınca hiçbir surette göz yumulmayacak bir davranıştır. Çünkü böyle bir davranış Halk Komiserleri Konseyinin etkisini Don Bölgesine yaymasına yardımcı olur. Oysa Kazak Konseyi ve bütün bölgenin Kazak olmayan halklar temsilcilerinin kongresi, Ukrayna, Sibirya, Kafkasya'nın yanı sıra istisnasız bütün Kazak birlikleri gibi, Şûralar iktidarının kabul edilemeyeceğine karar vermiştir.

Kazak Ordu Hükümeti Başkanı,
Kazak Ordusu Ataman yardımcısı:
M. Bogayevski

Don Kazak Ordusu kumandanları:
Yelatontsef, Polyakof, Melnikof

Şûralar iktidarının temsilcileriyle görüşmek üzere Taganrog'a gönderilen Don Hükümeti temsilcilerine Kamenskaya İhtilâl Komitesinden Lagutin ile Skaçof da katıldılar. Podyolkof ve

Komitenin diğer üyeleri geçici bir süre için Novoçerkask'ta tutuldular. Bu arada Çernetsof emrinde Kaledin kuvvetleri, birkaç yüz süngü, bir ağır batarya, bir vagona yüklenmiş iki hafif topla kısa zamanda Zverovo ve Likaya istasyonlarını ele geçirdi, orda ufak bir işgal kuvveti bırakarak Kamenskaya yönünde ilerlemeye devam etti, 17 Ocakta nahiyeye girdi. Fakat Kamenskaya'nın işgalinden birkaç saat sonra Kızıl Ordu kuvvetlerinin Zverovo ve Likaya'daki işgal birliklerini püskürttükleri haberi alındı. Çernetsof kuvvetlerini geri çevirdi, cepheden çevik bir hücumla Üçüncü Moskova Birliğini dağıttı, Harkof Birliğine ağır bir darbe indirerek, Kızıl Muhafızları eski mevzilerine sürdü. Likaya yönünde durumu düzelttikten sonra hücuma geçerek Kamenskaya'ya geri döndü. 19 Ocakta Novoçerkask'tan takviye kuvvetleri geldi. Çernetsof ertesi gün Glubokaya üzerine yürümeye karar verdi.

Savaş konseyinde Glubokaya'nın geniş bir çevirme harekâtıyla ele geçirilmesi kararlaştırıldı. Çernetsof Kamenskaya İhtilâl Komitesi birlikleriyle Çertkof'tan gönderilen Kızıl Muhafızların kuvvetlerinin şiddetle direnmeleri ihtimalinden ürktüğü için demiryolu boyunca ilerlemekten çekiniyordu.

O gece çevirme harekâtı başladı. Çernetsof en başta gidiyordu.

Gün doğmadan Glubokaya'ya vardılar. Hücum kolu çabucak düzen değiştirdi, tek bir hatta yayılıverdi. Çernetsof son emirlerini vererek atından indi. Bacaklarını gererek bölüklerden birinin kumandanına seslendi:

"İşi sıkı tutacaksınız! Kimsenin gözünün yaşına bakmak yok, anlaşıldı mı, Yüzbaşı?"

Çizmeleri sıkı karın üstünde gıcırdıyordu. Külrengi astragan kalpağını bir yana yıkıp pespembe kulağını ovuşturdu. Açık renk, ateşli gözlerinin altında mor lekeler vardı. Dudakları soğuktan büzülmüş, kısa kırpılmış bıyıkları kırağılanmıştı.

Biraz ısındıktan sonra atına atladı, kısa subay kaputunun kıvrımlarını düzeltti, kararlı, kendine güvenen bir gülümsemeyle dizginleri eline aldı.

Doru hayvanını dehledi.

"Haydi bakalım, başlıyoruz!"

XII

Cepheden dönen Kazakların Kamenskaya'da yaptıkları kongreden hemen önce Gregor'un arkadaşı Üsteğmen İzvarin alaydan kaçtı. Ayrılmazdan bir gece önce Gregor'un yanına giderek üstü kapalı bir iki sözle niyetini açtı ona:

"Bugünkü durumda alayda hizmet görmek güç benim için. Kazaklar iki aşırı uç arasında kararsızlar. Bolşeviklere mi gitsinler, eski idareyi mi tutsunlar bilemiyorlar. Kimse Kaledin'in hükümetinden yana çıkmak istemiyor. Herif, zaten, eline yeni bir oyuncak geçirmiş çocuktan farksız. Bize sert, dediği dedik bir adam gerek. Yabancılara hadlerini bildirmeli. Ama bana kalırsa şu anda Kaledin'i desteklemek daha iyi olur, yoksa partiyi bütün bütün kaybederiz." Bir sessizlik oldu, İzvarin bir sigara yaktı. "Anladığım, Kızıl oldun çıktın sen de?"

"Aşağı yukarı," dedi Gregor.

"Gerçekten mi? Yoksa sen de Golubof gibi Kazakların gözüne girmek için mi öyle diyorsun?"

"Benim öyle bir şeye ihtiyacım yok. Ben kendime çıkar yol arıyorum."

"Çıkmazda kafanı duvara vurup duruyorsun sen! Bir yol filan bulduğun yok."

"Göreceğiz, bakalım..."

"Yazık! Günün birinde düşman gibi karşılaşacağız seninle, Gregor."

Gregor, "Savaşta insan dostlarını bile tanımaz," dedi, gülümsedi.

İzvarin az daha oturdu, sonra kalktı gitti. Ertesi sabah, suya taş düşer gibi, sırra kadem basmıştı.

Kongre günü Viyeşenska nahiyesinden bir hassa eri Gregor'u görmeye geldi. Gregor tabancasını temizleyip yağlıyordu. Bir ara

Listnitski'nin alayında hizmet gören, Listnitski'nin Gregor'un kadınını elinden aldığını da bilen adam, eski subayı istasyonda gördüğünü ona haber vermek için uğramıştı.

Tam gitmek üzereyken önemsiz bir şey söylermiş gibi, "Gregor," dedi. "Bugün istasyonda senin bir dostuna rastgeldim."

"Kim?"

"Listnitski. Hatırladın mı?"

"En son ne zaman gördün onu?" diye sert bir sesle sordu Gregor.

"Bir saat önce."

Gregor bir iskemleye çöktü kaldı. Eski acısı kurt pençesi gibi gelip kavramıştı yüreğini. Düşmanına karşı o eski öfkenin kızgınlığı yoktu şimdi içinde ama, iyi biliyordu, şu sıralar, iç savaşın patlamak üzere olduğu şu günlerde karşılaşırlarsa aralarında kan çıkacaktı. Böyle ansızın Listnitski'nin sözü edilince eski yarasının daha kapanmamış olduğunu anladı. Ufacık bir dokunma, yine işte kanamaya başlamıştı. Listnitski'nin ona yaptığını ödetmek, intikam almak ne tatlı olacaktı! Hayatı içi boşalmış kabuğa dönmüştü o günden beri. Taşkın sevincin yerine gelip çöreklenen sefil, aç bir hırs!

Kısa bir süre konuşmadı. Yüzünün kızarması biraz geçmeye başlayınca sordu:

"Buraya mı geliyor? Bir bildiğin var mı?"

"Sanmam. Herhalde Novoçerkask'a gidiyor."

"Ya!"

Hassa eri kongre hakkında bir şey daha söyledi, alaydan en son haberleri anlattı, çekti gitti. Gregor, ondan sonraki günler, ne yaparsa yapsın gönlünde közlenen acıyı söndüremedi. Şaşkın şaşkın dolaşıyordu ortalarda. İkide bir Aksinya'yı hatırlıyor, ağzını acı bir tat basıyor, yüreği taş kesiliyordu. Natalya'yı, çocuklarını düşündü. O sevincin izleri gönlünden ıraktı artık. İçi Aksinya'ya akıvermişti. O eski boğucu, yıkıcı özlemdi yine gönlünde duyduğu.

Çernetsof hücum edince ihtilâlci kuvvetler büyük bir aceleyle Kamenskaya'dan çekilmek zorunda kaldılar. Sayıları azalmış Kazak bölükleri vagonlara doluştular, kolay taşınamayacak ne varsa geride bıraktılar. Teşkilat eksikliği, gerçekte hatırı sayılır kuvvetlerini toparlayıp bir düzene sokacak kararlı bir kumandanın olmayışı kötü sonuçlar doğurdu. O günlerde seçimle iş başına getirilen kumandanlar arasında Golubof adında bir binbaşı büyük işler gördü. Savaşa kararlı Yirmi Yedinci Kazak Alayının kumandasını ele alıp derhal, kimsenin gözünün yaşına bakmadan, alaya çeki düzen verdi. Kazaklar kendiliklerinden sözünü dinler oldular. Alayın onun gibi bir adama ihtiyacı olduğunu onlar da görmüşlerdi. Çok geçmeden, içinden perçinli, gerçek bir birlik çıkardı ortaya. Görev dağıtabiliyor, kumanda etmesini biliyordu. Şehir tahliye edilirken vagonları yükleme işini ağırdan alan Kazaklara bağırıp çağırdı:

"Neyiniz var sizin be? Saklambaç mı oynuyorsunuz burda, bok herifler? Haydi, işinize bakın! İhtilâl adına size emrediyorum, emirlerimi derhal yerine getireceksiniz!.. Ne? Kim o orda, o demagog? Kurşuna dizdireyim de görsün gününü, alçak! İşimizi baltalamaktan başka bir şey yaptığın yok. Gizli bir karşı ihtilâlcisin sen! Senin gibi yoldaş olmaz!"

Kazaklar gerçekten sözünü dinlediler. Birçokları o Deli Dumrul hallerinden de hoşlandı. Hâlâ eskiye karşı bir özlem vardı içlerinde. Eski günlerde, en kabadayı adam Kazaklarca en iyi kumandan sayılırdı.

Askeri İhtilâl Komitesinin birlikleri Glubokaya'ya çekildiler. Kumanda Golubof'un eline geçti. İki günden az bir zaman içinde dağınık kuvvetleri yeni baştan teşkilatlandırmış, Glubokaya'yı savunmak için gerekli tedbirleri almıştı. Gregor Melekof'un bir yedek alayın iki bölüğü ile bir hassa bölüğünden kurulu bir birliğin başına atanmasını sağladı.

20 Ocak günü gün batarken Gregor ileri karakolları geziyordu. Köyün kapısında Podyolkof'la karşılaştı. Hemen tanıdı Podyolkof onu.

"Sen misin, Melekof?"

"Benim."

"Nereye gidiyorsun?"

"Karakolları geziyordum. Döneli çok oldu mu? N'aptınız?"

Podyolkof kaşlarını çattı.

"Halkın yeminli düşmanlarıyla barışmanın yolu yok. Nasıl bir oyun oynadılar bize, biliyor musun? Görüşelim dediler... Bir yandan ama Çernetsof'u saldılar üzerimize. Ah, ne domuz herif o, Kaledin! Vaktim dar, karargâha dönmeliyim."

Gregor'a acele bir hoşça kal dedikten sonra yürüdü gitti.

İhtilâl Komitesi Başkanlığına seçilmezden önce bile Gregor'la eski Kazak tanışlarına davranışı gözle görülürcesine değişmişti. Sesi öyle bir yüksekten çıkıyordu son zamanlarda. İktidar, basit Kazağın başını döndürüyordu.

Gregor yakasını kaldırarak yürüdü, adımlarını sıklaştırdı. Gece ayaz olacağa benziyordu. Doğudan esen bir hafif meltemdi. Gökyüzü açık. Ayaklarının altında karda gıcırtılar. Ay, merdiven çıkan bir hasta gibi aksak ayak, ağırdan yükseldi. Evlerin gerisinde bozkır alacakaranlığın leylak rengine bürünmüş, pusuyordu. Bütün çizgilerin, renklerin, uzaklığın yok olduğu akşam saatinde gün ışığı hâlâ geceye dolanık, her şey sanki gerçek dışı, akıcı, kararsızdı. Bu saatlerde kokuların bile kendilerine özgü, daha ince yanları olur.

Gregor kaldığı eve döndü. Ev sahibi demiryollarında çalışan biriydi. Semaveri hazır edip masaya oturdu.

"Saldıracak mısınız?"

"Bilmem."

"Yoksa burda kalıp onları mı bekleyeceksiniz?"

"Bakalım."

"En iyisi o. Neyle saldıracaksınız, bir kere? Sonra, beklemek her zaman daha iyidir. Alaman savaşında ben istihkâmcıydım. Taktik, strateji nedir iyi bilirim. Sizin kuvvetleriniz az, değil mi?"

"Yeter onlar da." Gregor bu tatsız konuşmaya son vermeye çalıştı. Ama adam yeleğinin altında sıska karnını kaşıya kaşıya masaya abanarak sordu da sordu.

"Çok topunuz var mı?"

"Ordudaydın madem, bir askerin ilk ödevi nedir öğrenmedin mi?" dedi Gregor, kızgın, kuru bir sesle. Gözlerini öyle şiddetle belertti ki adam şaşırıverdi. "Birliklerimizin sayısını, planlarımızı filan ne diye soruyorsun? Seni yakalatıp sorguya çektireceğim!.."

"Hay Allah, bak şimdi..."

Adam sapsarı kesildi. Korkudan nerdeyse soluğu tıkanacaktı. "Aptallık ettim... Aptallık işte... Kusurumu bağışlayın."

Çayını içerken Gregor bir ara gözlerini kaldıracak oldu. Adam, şimşek çakmış gibi, gözlerini kırptı karşısında. Yeniden gözleri açıldığında, bakışı, seven, âdeta tapan bir bakıştı. Karısıyla iki yetişkin kızı aralarında fısıldaşıyorlardı. Gregor ikinci fincan çayı bitirmeden odasına çekildi.

Aynı evde konaklayan İkinci Yedek Alayından altı Kazak az sonra eve döndüler, yüksek sesle güle konuşa çay içmeye oturdular. Gregor yarı uykudaydı. Kulağına konuşmalardan parçalar çalındı. İçlerinden biri o gün yer alan bir olayı anlatıyordu:

"O sıra oradaydım. Dokuzuncu kuyudan Gorlofkalı üç madenci geldi, bir kuvvet topladıklarını söylediler. Ama silahları yokmuş. Ne kadar verebilirseniz verin dediler. Komite üyelerinden biri de... Kendi kulağımlan işittim," hikâyeyi anlatan, pek işitilmeyen bir soru üzerine sesini yükseltti, "diyor ki adamlara, 'Gidin başka yerden isteyin, yoldaşlar,' diyor, 'bizde yok hiç...' diyor. Nerden biliyor peki bizde olmadığını? Tüfek stokları var o kadar, ben biliyorum. Ama mesele o değildi, tabii. Mujiklerin işe burunlarını sokmalarından gıcık almıştı..."

"Adamın hakkı var," diye bir başkası atıldı. "Silahı verdin mi ellerine ya dövüşür ya dövüşmezler, ama toprak meselesi ortaya atılır atılmaz üstüne oturuverecekler!"

"Biliriz biz onlar gibilerini!" diye bir üçüncüsü homurdandı.

İlk konuşan, kelimeleri yavaş yavaş söyleyerek cevap verirken kaşığını düşünceli düşünceli fincanına vuruyordu:

"Yok, olmaz öyle şey. Halkın yüzü suyu hürmetine Bolşevikler bir yere kadar bizimle anlaşacaklar, ama biz gerçekte Bolşevik değiliz. Bizim bütün istediğimiz, Kaledin'i sepetleyelim, ondan sonra işe koyulup..."

"Ama baksana buraya, oğlum," diye tiz bir ses, inanç dolu, çınladı. "Görmüyor musun yahu, bizim verecek hiçbir şeyimiz yok ki? Bir, bir buçuk dönümlük iyi toprak ya düşer ya düşmez payımıza, gerisi de zaten işe yaramaz. Ne verebiliriz onlara?

"Senden ne alacaklar ki? Bir dolu toprağı olanlar var."

"Kazak Ordu toprağı n'olacak peki?"

"Yok, sağ olasın canım! Yani kendimizinkini dağıtalım, sonra gidip başkalarından mı dilenelim? Ne kafa, ha!"

"Ordu toprağı bize lazım."

"Tabii, bize lazım olacak o."

"Şimdiden ağzının suyu akmaya başladı bakıyorum?"

"Ağzının suyu akanın Allah belasını versin!"

"Belki de bizim Kazakları Yukarı Don'dan alıp başka yere vermeyi akıl eder birisi. Orda da toprak hep kum, birader!"

"Doğru ya."

"Biz mi halledecez bu işleri canım?"

"Bir damla votka olsaydı..."

"Geçen gün bizimkiler şarap depolarına girdiler, herifin biri bir fıçının içinde boğuldu, inanın..."

"Bir damla içki iyi olurdu şimdi... Azıcık ısınırdık."

Uykuya dalarken Gregor Kazakların yere serilip yattıklarını duydu. Hâlâ toprağı, nasıl pay edilmesi gerektiğini tartışıyorlardı.

Gün doğmadan pencerenin dışında bir silah sesiyle uyandılar. Gregor aceleyle ceketini giyerken bir an kolunu bulamadı, sonra kaputunu kaptı çıktı. Koşarken çizmelerini ayağına geçiriyordu.

Sokakta silah sesleri. Bir at arabası geçti. Kapının dışında ürkek bir ses:

"Silah başı!.. Silah başı!"

Çernetsof kuvvetleri ileri karakolları püskürtmüş, akın akın şehre giriyorlardı. Boz sisli karanlıkta hızla atlılar geçti. Sokaklarda postalları takırtılı piyadeler koşuyordu. Sokağın köşesine bir mitralyöz yerleştirilmiş, otuz kadar Kazak sıra olmuş, yolu kesmişti. Başkaları da o yana koşuyordu. Namlulara fişekler sürüldü, mekanizmalar takırdadı. Yan sokakta çın çın bir ses emirler veriyordu.

"Üçüncü bölük, hadi bakayım! Kim o orda sıradan çıkan öyle? Diiikkat! Mitralyözcüler, sağdan! Hazır mısınız? Bölüüük!.."

Atları dolu dizgin giden, sürücüleri kırbaçlarını havada döndüren bir batarya gümbür gümbür yanlarından geçti gitti. Yakında bir yerde birdenbire mitralyözler ötmeye başladı. Yandaki sokakta bir sahra mutfağı başını almış giderken tekeri bir çite takılmış devrilmişti. Ölümüne ürkmüş bir ses kükrüyordu orda: "Hay kör şeytan! Görmedin mi ulan önündekini?"

Gregor güç bela bölüğünü toparladı, doludizgin istasyona götürdü. Kazakları gördüklerinde, onlar yoğun bir akıntı olmuş geri çekiliyorlardı.

"Nereye gidiyorsun?" Gregor en öndekilerden birini silahından kavradı.

"Bırak beni!" Kazak silahını çekti. "Bırak diyorum, domuz! N'oluyor be? Görmüyor musun, geri çekiliyoruz?"

"Çok kuvvetliler!"

"Hiçbir şey durduramaz onları!"

"Nereye, çocuklar? Ne yana gidelim?" Başka sesler haykırdı, soluk soluğa.

İstasyonun öbür ucunda, uzun bir deponun yanında Gregor bölüğünü yaygın düzene sokmaya çalıştı. Yeniden bir dalga gibi gelen Kazaklar hepsini yana iteledi, dağıttı. Gregor'un bölüğünden Kazaklar birer ikişer kalabalığa karışıp hep birlikte sokaklara kaçıştılar.

"Durun! Dur, yoksa vururum!" diye kükredi Gregor, öfkeden zangır zangır titreyerek.

Kimse ona aldırış etmedi. O sırada bir makineliden bir kurşun sağanağı boşandı, sokağı taradı. Kazaklar yola dökülüverdiler, duvarlara doğru süründüler, yan sokaklara savuştular.

Yanından koşarak geçen bir takım subayı, "Bitti, tutamazsın artık onları, Melekof!" diye bağırdı. Gregor dişlerini gıcırdatarak adamın ardından seğirtti.

Kazaklar paniğe kapılmışlardı. Kendilerini toparladıklarında Glubokaya'nın dışında, darmadağındılar. Teçhizatın çoğu geride kalmıştı. Ancak gün doğarken bölükleri bir araya getirip karşı hücuma kaldırmak mümkün olabildi.

Golubof öfkeden kudurmuş gibiydi. Terliyordu. Önü açık koyun postu ceketiyle kendi Yirmi Yedinci Alayının sıraları boyunca koşup madeni bir sesle haykırıyordu: "İlerleyin! Yere yatmak yok! Marş marş!"

On Dördüncü Batarya mevzi aldı, atların koşumlarını çözdüler. Kumandan bir cephane sandığının üstüne çıkarak, dürbünüyle ileriye baktı.

Savaş saat altıda başladı. Kazaklarla Voronez'den gelen Kızıl Muhafızlardan kurulu kuvvetler yoğun bir kütle olup ilerlediler. Koyu koyu insan karaltıları karda danteller çizdi. Doğudan dondurucu bir rüzgâr esiyordu, önüne katıp sürdüğü bulutların altında tan yeri kan kırmızıydı. Gregor Ataman Bölüğünün yarısını On Dördüncü Bataryaya destek olmaya yolladı, gerisini hücuma kaldırdı.

İlk mermi Çernetsof kuvvetlerinin taa berisinde patladı. Patlamanın yırtık pırtık, turuncu-mavi perdesi göğe ağarken, o sırada bir ikinci mermi ateşlendi. Bir an süren gergin sessizlik. Orda burda tüfek sesleri. Patlamayla birlikte uzaktan bir yankı. Mermiler düşman sıralarına yakın patlamaya başladı. Gregor rüzgâra karşı gözlerini kısmış, memnunlukla düşünüyordu: "Menzili iyi oturttuk yerine."

Kırk Dördüncü Alayın bölükleri sağ kanattaydı. Golubof ortada kendi alayını hücuma sürüyordu. Gregor soldan ilerledi. Kızıl birlikler sol kanadın ardından yürüdüler. Gregor'un bölüklerine üç mitralyöz verilmişti. Mitralyözcülerin kumandanı asık yüzlü, yayvan, kıllı elli, tıknaz biriydi. Ateşi mükemmel yöneltti, düşmanın saldırı çabalarını boşa çıkardı. Atamanın Kazaklarıyla birlikte durmadan ilerleyen makinelinin başından hiç ayrılmıyordu. Yanında er kaputlu, etine dolgun bir kadın vardı. Gregor Kazak sıralarının önünden geçerken kızgın kızgın, "Zamparaya bak, savaşa giderken bile karısını yanına almış!" dedi içinden. "Çocuklarını, kuş tüyü yatağını da alaydın bari, tamam olaydı!"

O sırada makineli birliğinin kumandanı göğsünü çaprazlama kesen tabanca kayışını düzelterek yanına geldi.

"Bu birliğe sen mi kumanda ediyorsun?"

"Evet."

"Atamanın yarım bölüğü önünde bir baraj ateşi açtıracağım. Düşman ilerlemelerini engelliyor."

"Pekâlâ," dedi Gregor. Tam o sırada makinelinin yanından bir haykırış duyuldu, Gregor başını çevirdi. Sakallı bir mitralyözcü, tepesi atmış haykırıyordu:

"Bunçuk, böyle devam edemeyiz. Namlu eriyecek, baksana!"

Er kaputu giymiş kadın yere diz çökmüştü. Başörtüsünün altında ateş gibi yanan gözleri Gregor'a Aksinya'yı hatırlattı. İçinde kabaran büyük hasretle bir an baktı ona, daldı. Soluğunu tuttu.

Öğle üzeri Golubof'tan dörtnala gelen bir haberci Gregor'a talimat getirdi. İki bölüğü mevzilerinden çekip düşmanın sağ kanadını çevirecek, bunu da elden geldiğince görünmeden yapacaktı. Esas kuvvetler kararlı bir hücuma kalkınca, yandan o da yüklenecekti. Gregor hemen bölüklerini çekti, at bindirdi. Sığ bir vadi boyunca yarım daire çizip yirmi verst kadar ilerlediler. Atlar derin karda tökezleniyor, karınlarına kadar kara gömüldükleri oluyordu. Gregor silah seslerini dinliyor, endişeyle saatine bakıyordu (Romanya'da bir ölü Alman subayının bileğinden aldığı

saate). Pusulaya bakıp yönünü bulmasına rağmen gerektiğinden fazla sola kaçtı. Geniş bir düzlüğün berisinde açık tarlalara çıktılar. Atlardan ter boşanıyordu. Kasıkları ıpıslaktı. Gregor adamlarını attan indirdi. En önden giderek yamacı tırmanmaya başladı. Kazaklar atları vadide bırakarak düşe kalka ardından geldiler. Gregor arkasına baktı. Karla kaplı yamaca bir bölükten fazla Kazak saçılmıştı. Kendini daha bir güçlü hissetti, daha bir güven doldu içine. Hemen herkes gibi, savaşta, sürü içgüdüsü onu da kapar götürürdü.

Bir bakışta durumu kavrayarak en azdan yarım saat geç kaldığını anladı. Golubof cüretkâr bir manevrayla Çernetsof kuvvetlerinin gerisine inmişti, şimdi her iki yana kollar açarak cepheden hücuma kalkıyordu. Tüfek sesleri tavaya çakıl çarpar gibi çıkıyor, kurşunlar şaşkına dönen düşman sıralarını tarıyordu. Sık sık top mermileri patlıyordu.

"İleri!" diye haykırdı Gregor.

Birliğiyle yandan düşmana daldı. Kazaklar törene çıkmış gibi ilerlediler. Ama Çernetsof'un bir mitralyözcüsü üzerlerine kurşunları püskürtüverince hemen yere yattılar. Üç kişi can verdi o arada. İkindi vakti bir kurşun Gregor'un dizinin hemen üstüne çarptı. Bir acı, dizi dağlanır gibi, kan kaybından doğan o bildik mide bulantısı. Gregor dişlerini gıcırdatarak sürüne sürüne sıranın dışına çıktı ayağa fırladı. Ansızın gelen darbeden kendini yarı kaybetmişti. Başı sallanıyordu. Kurşun bacağından geçip gitmediği için acı o denli daha keskindi, ona çarpmasıyla güç yitirdiğinden kaputu, pantolonu, deriyi delip kasların arasına gömülmüş, şimdi orda soğuyordu. İçi yırtılırcasına duyduğu acı hareket etmesine elvermedi, yeniden uzandı. Yattığı yerde On İkinci Alayın Transilvanya dağlarındaki hücumu gözünün önüne geldi. Kolundan yaralandığı gün. Uryupin, Mişa Koşevoy'un öfkeden allak bullak olmuş yüzü, yaralı yüzbaşıyı bayır aşağı ardından sürükleyen Yemelyan Groşef...

Gregor'un yardımcısı bölüklerin kumandasını devraldı, iki Kazağa Gregor'u atların yanına götürmelerini emretti. Kazaklar

onu atına bindirirken haline acıdılar, yarasını sarmasını salık verdiler. Gregor eyere yerleşmişken atından indi, pantolonunu sıyırdı. Birden bütün vücudu ürperdi. Alnını buruşturarak, ateşlenmiş, kanayan yarayı bir acele sardı. Sonra emir erini yanına aldı, vadinin içinden geldikleri dolambaçlı yolu izleyerek geri döndü. Karşı saldırının başladığı noktaya vardı. Bir uyuşukluk gelmişti üzerine. Karda at toynaklarından kalan izlere, vadinin bildik çizgilerine dalıp dalıp gidiyordu gözü. Tepenin yamacında olanlar şimdi çok uzaktaydı sanki. Hep önemsiz şeyler...

Silah seslerinin ardı kesilmiyordu. Düşmanın ağır topçusu harekâta katıldı. Arada sırada bir makineli salvosu toprakta oyuklar açа açа iki yana sayı yazar gibiydi.

Gregor vadinin içinde üç verst ilerledi. Atlar yorulmaya başladılar. Gregor emir erine, "Açığa yönelelim," diye homurdandı. Hayvanının başını vadinin karlı yanına çevirdi.

Uzakta ölülerin dağınık karaltıları kara konmuş kargaları andırıyordu. Ufuk çizgisinde küçücük, binicisiz bir at. Dörtnala kalkmış. Gregor düşmanın ana kuvvetlerinin savaşı bırakıp darmadağın Glubokaya'ya doğru kaçtığını gördü. Doru atını dörtnala kaldırdı o da. Az ilerde dağınık Kazak kümeleri vardı. En yakındakinin yanından geçerken Golubof'u tanıdı. Atının üstündeki kumandan eyere iyice yerleşmişti. Koyun postu ceketi açık, kalpağı başının gerisine yatırılmış, alnı ter içinde. Pos bıyıklarını burup kısık sesiyle haykırdı:

"Melekof, aferin! Ne, yaralı mısın? Hay aksi şeytan! Kemiğine bir şey olmadı ya?" Cevap beklemeden gülümseyiverdi. "Darmadağın ettik herifleri, Darmadağın! Subaylar birliğini öyle bir paraladık ki, bir daha imkânı yok toparlanamazlar."

Gregor bir sigara istedi. Bozkırdan bu yana akın akın Kazaklar, Kızıl Muhafızlar geliyordu. İlerde sıkışık bir kalabalığın içinden bir Kazak ayrıldı, atını doludizgin onlara doğru sürdü. "Golubof! Kırk kişi tutsak ettik!" Daha öteden bağırıyordu. "Kırk subay! Çernetsof da var."

"Yalanı bırak!" dedi Golubof. Endişeli bir yüzle eyerin üstünde döndü, baktı. Tutsaklara doğru ilerledi sonra. Ak bilekli atının sırtına hiç acımadan kırbacı indirdi.

Gregor bir an durdu, onun ardından atını tırısa kaldırdı.

Tutsak edilen subayların başında otuz Kazak gidiyordu. Çernetsof en öndeydi. Kaçmak isterken gocuğunu çıkarmış üzerinden atmış, bir meşin yelekle kalmıştı. Sol omzundaki apoleti kopmuştu. Sol gözünün üstünde bir yara kanıyordu. Hızlı, sert adımlarla yürüyordu. Başında yana kaykık papağı ona umursamaz, şen bir hava vermişti.

Birkaç gündür tıraşsız kalan yanakları, çenesi, sarı kıllarla yaldızlıydı. Üzerine doğru koşan Kazaklara haşin gözlerle baktı. Kaşları nefretle çatıldı, yüzü karardı. Bir kibrit çaktı, dudağının kenarından sarkan sigarayı yaktı.

Subayların çoğu genç adamlardı. Bir ikisi, yalnız, kırca saçlı. Bacağından yaralanan biri az geride kalmıştı. Çopur yüzlü küçümen bir Kazak dipçikle vura vura ileri sürüyordu onu. Çernetsof'un hemen yanında uzun boylu, gösterişli bir yüzbaşı yürüyordu. İkisi daha, kol kola gidiyorlar, gülümsüyorlardı. Onların ardından başı açık, tıknaz, kıvırcık saçlı bir askeri okul öğrencisi geliyordu. Bir başka subay omzuna bir er kaputu atmıştı. Bir başkası (kasketi yoktu başında) kadın gözü gibi güzel kara gözlerinin üstüne kırmızı bir başlık indirmişti.

Golubof en arkadan geliyordu. Bir ara durdu, Kazaklara bağırdı:

"Buraya bakın! Bu tutsakların güvenliğinden sorumlusunuz. Bir şey olursa, askeri ihtilâl günlerinin bütün sertliğiyle hesabını verirsiniz, ona göre! Karargâha kadar gidecekler. Kıllarına dokunulmayacak."

Bir Kazak atlısını yanına çağırdı, bir pusula yazıp Podyolkof'a götürmesi için eline tutuşturdu. Sonra Gregor'a dönüp sordu: "Karargâha gidiyor musun sen, Melekof?"

Gregor evet deyince yanına kadar geldi. "Podyolkof'a söyle, Çernetsof'tan ben sorumluyum. Anladın mı? Hadi bakalım!"

Gregor tutsakları geçip önden ilerledi. Küçük bir köyde konaklayan İhtilâl Komitesi karargâhına vardığında Podyolkof bir mitralyöz arabasının yanında bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Çevresini bir sürü karargâh subayı, haberci, emir eri sarmıştı. Minayef'le savaş alanından daha yeni dönmüşlerdi. Arabanın sürücü yerinde oturan Minayef eline geçirdiği donmuş bir ekmek parçasını kemiriyordu. Gregor Podyolkof'u bir yana çekti.

"Tutsaklar birazdan burada olacaklar. Golubof'un pusulasını aldın mı?"

Podyolkof birden hiddete kapılıp kırbacını salladı, derinden bakan gözlerini yere indirerek haykırdı:

"Golubof'un canı cehenneme! Nedir bu istediği? Demek Çernetsof ona kalacak? O karşı-ihtilâlciden, o hayduttan o sorumluymuş! Haydi bakalım, vermiyorum! Topunu kurşuna dizip işi bitirmek lazım." Kıpkırmızı olmuştu.

"Golubof, 'Çernetsof'tan ben sorumlu olacağım,' dedi."

"Vermiyorum! Vermiyorum dedim, vermiyorum! İhtilâl mahkemesince yargılanacak, cezası başkalarına örnek olsun diye derhal infaz edilecek. Biliyor musun..." daha sakin konuşuyordu şimdi, yaklaşan mahpuslara dikkatle bakıyordu, "biliyor musun, ne kadar kan dökülmesine sebep oldu? Okyanuslar, okyanuslar!.. Kaç maden işçisini öldürttü?" Yine kudurmuş gibi, kekeleyerek, gözlerini devire devire haykırdı: "Teslim etmiyorum!"

"Böyle bağırmana lüzum yok!" Gregor da sesini yükseltti. İçin için titriyordu, Podyolkof'un asabiyeti ona geçmiş gibi. "Burda gerektiğinden fazla yargıç var. Sen oraya dön!" Burun delikleri titreyerek ona savaş alanını gösterdi. "İçinizde tutsaklarla hesaplaşmaya can atan çok adam var."

Podyolkof yürüdü gitti. Kırbacını sımsıkı elinde tutmuştu. Az öteden bağırdı:

"Ben oradaydım, oradaydım! Burda bu arabanın yanına sığındım sanma. Sen kes sesini, Melekof, anladın mı? Kiminle konuşuyorsun? Şu subay tavırlarını bıraksan iyi edersin. Yargılayacak olan İhtilâl Komitesidir. Öyle önüne gelen..."

Gregor atını ona çevirdi, bir an yarasını unutup eyerden atladı. Acıdan iki büklüm oldu hemen, başüstü yuvarlandı. Bacağından oluk gibi kan akıyordu. Kendi başına ayağa kalktı, güç bela arabanın yanına gitti, orda yayın üstüne yaslandı kaldı.

Tutsaklar geldiler. Muhafızlardan bir kısmı ayrılıp karargâh koruyucusu olan Kazaklarla emir erlerinin arasına karıştılar. Savaş ateşi daha sönmemişti içlerinde. Dövüşten söz ederlerken gözleri parlıyordu.

Derin karın üstünde sert adımlarla yürüyen Podyolkof tutsaklara doğru ilerledi. Çernetsof hâlâ en öndeydi. Açık, korkusuz, karşısındakini küçümseyen kısık gözlerle süzüyordu onu. Umursamaz bir duruşla ağırlığını sol bacağına vermişti. Sağlam beyaz dişleri dudağının kenarını ısırıyordu. Podyolkof gözlerini oyuk oyuk olmuş kara dikti, tir tir titreyerek doğru Çernetsof'un üzerine yürüdü. Gözlerini kaldırdı. Bakışları onun korkusuz, küçümseyen bakışıyla çatıştı, nefretinin korkunç ağırlığıyla kırdı onu.

Boğulur gibi bir sesle, "Demek yakaladık sonunda seni, domuz!" dedi. Geriye bir adım attı. Kırık, uğursuz bir gülümseme yanaklarını pala izi gibi yarmıştı.

"Kazak haini! Köpek! Hain!" diye Çernetsof dişlerinin arasından Podyolkof'un yüzüne tükürdü.

Podyolkof tepesine inen bir yumruktan kaçınırcasına başını salladı, yüzü karardı. Ağzını kocaman açıp derin bir soluk aldı.

Ondan sonra olanlar baş döndürücü bir hızla geçti. Çernetsof, yüzü sapsarı, yumrukları göğsünün üstünde, bütün gövdesi öne eğik, dişlerini göstererek Podyolkof'un üzerine saldırdı. Dudaklarından lanetlerle karışık anlaşılmaz kelimeler dökülüyordu. Ne dediğini, yalnız, yavaş yavaş geri çekilen Podyolkof işitti.

"Günün gelecek senin de... Biliyorsun!" Birden sesini yükseltti, sözlerini tutsaklar da, muhafızlar da, karargâh subayları da işittiler.

"Ulan!.." Podyolkof kırık bir sesle soluk soluğa haykırdı. Eli palasının kabzasına gitti.

Birden bir sessizlik oldu. Minayef'in ayakları altında karın gıcırtısı işitiliyordu. Krivoşlikof'la yarım düzine Kazak hemen Podyolkof'a doğru koştular. Podyolkof çabuk davrandı ama. Bütün vücudunu sağa döndürüp eğildi, palasını kınından çekti, ok gibi ileri atılarak korkunç bir güçle Çernetsof'un kafasına indirdi.

Gregor subayın titrediğini, darbeyi savuşturmak için sol elini havaya kaldırdığını gördü. Pala bileği kâğıt gibi kesip geçti, Çernetsof'un geri savrulan kafasına indi. Hiç ses çıkmamıştı. Önce papak düştü, sonra, sapından kırılan bir başak gibi, Çernetsof ağır ağır yere çöktü. Ağzı çarpıldı, küstü. Gözleri acıyla kısıldı, şimşek çakmış gibi çatıldı kaşları.

Podyolkof yere serilen subaya bir pala daha çaldıktan sonra dönerek yaşlı bir adam gibi çalapaça uzaklaştı. Palasının kanını siliyordu giderken. Arabaya çarpıp sendeledi. Muhafızlara dönerek bitkin bir sesle haykırdı:

"Tepeleyin!.. Komayın! Kahrolsunlar! Öldürün topunu birden! Tutsak almıyoruz!"

Silahlar çınladı. Bir telaş. Subaylar yüz geri edip darmadağın kaçtılar. Güzel, kadınsı gözlü, kırmızı başlıklı teğmen başını elleri arasına almış gidiyordu. Kurşunu yiyince engel atlar gibi bir sıçradı havaya, düştü, bir daha kalkmadı. İki Kazak uzun boylu yüzbaşıyı palalarıyla tepelediler. Adam keskin çelikleri tuttu, yırtılan ellerinden yenine kanlar boşandı. Çocuklar gibi çığlık ata ata dizleri üstüne çöktü, sırt üstü yuvarlandı, başı karlara gömüldü. Kan çanağına dönmüş gözleri, kapkara bir yırtık gibi haykıran ağzı yüzünde büyüdü, büyüdü. Palalar yüzünde, ağzının üstünde uçarken acıdan, dehşetten incelmiş bir sesle o hâlâ haykırıyordu. Kazağın biri tepesine dikildi, gövdesi iki bacağının arasında durdu, bir kurşunda işini bitirdi. Kıvırcık saçlı öğrenci az kalsın çemberi yarıp kurtuluyordu. Yetiştiler. Atamanın Kazaklarından biri hakladı onu da. Kaputu rüzgârda uça uça koşan bir subayın ardından bir kurşun sallayan da aynı Kazaktı. Subay yere çöktü, ölene kadar göğsünü tırmaladı. Kır saçlı bir üsteğmen hemen orda tepelendi. Hayattan ayrılırken karı tepip orda derin bir çukur

kazdı. Kazaklar acıdılar da işini çabuk bitirdiler, yoksa ayağı köstekli huysuz at gibi daha tepinip duracaktı.

Kırım başlar başlamaz Gregor büyük zorlukla arabanın yanından ayrılmış, Podyolkof'un üzerine saldırmıştı. Minayef arkadan yetişip belinden tuttu, kollarını bükerek tabancasını çekti aldı elinden. Kuru gözlerle gözlerinin içine bakarak soluk soluğa sordu:

"Ne bekliyordun, peki?"

XIII

Karla kaplı tepe, güneşin ışıltısı ve bulutsuz gökyüzünün maviliği altında göz kamaştırıyordu. Şeker gibi apak, ışık saçıcı. Tepenin yamacında dağınık bir köy yamalı örtü gibi yayılmıştı. Sağda ufak köycükler, Alman konutları mavi lekeler içinde gömülü duruyordu. Köyün doğusuna doğru dere yataklarının yırttığı bir başka bayır yükseliyordu. Sırtta telgraf direklerinin parmaklığı, güneşin çevresinde ebemkuşağından dumansı pus sütunları. Rüzgâr kuzeyden esiyor, bozkırdan bu yana kar sürüyüp getiriyordu. Fakat karla kaplı geniş düzlük taa ufka kadar pürüzsüzdü. Yalnız doğu yönünde, tam ufuk çizgisi üstünde bozkıra hâkim bir mor leke vardı.

Pantaleymon Prokofiyeviç, Gregor'u alıp eve getirmek için Milerovo'ya gitmişti. Köyde durmayıp Kaşara'ya kadar gitmeye, geceyi orda geçirmeye karar verdi. Gregor'dan gelen bir telgraf üzerine Tatarsk'tan hareket etmiş, oğlunu bir handa onu bekler bulmuştu. Gregor Glubokaya'da yaralandıktan sonra bir hastane arabasında bir hafta süren bir yolculuktan sonra Milerovo'ya varmıştı. Bacağı biraz iyileşince köye gitmeye karar verdi. Evine giderken hoşnutsuzluk ve sevinç karışımı bir duygu vardı içinde. Hoşnutsuz, çünkü Don'da iktidar mücadelesinin tam ortasında alayından ayrılmıştı. Sevinçli, çünkü bildiklerini, tanıdıklarını yeniden görecekti. Aksinya'yı görmek istediğini kendinden bile sakladı. Ama onu düşünmeden edemiyordu.

Babasıyla karşılaşmaları bir garip oldu. Yabancılaşmış gibiy-

diler. Piyotra köyde ihtiyarın kulağına bir şeyler fısıldamış olmalıydı. Pantaleymon huysuz bakışlarını Gregor'un yüzüne dikti, gözleri endişeyle gölgelendi. Akşam Gregor'u Don'da olup bitenler hakkında uzun uzun sorguya çekti. Oğlunun verdiği cevaplar, belli, yetmemişti. Kırçıl sakalını çiğneyip durdu; gözlerini keçe çizmelerine dikmiş, homurdanıyordu. Önceleri tartışmaya pek yanaşmadı ama, Kaledin'i savunmak için birden parlayıverdi. Gregor'a, eski günlerde olduğu gibi, susmasını buyurdu, topal ayağıyla yeri bile dövdü.

"Hiç bana böyle şeyler anlatmaya kalkma! Kaledin güzün Tatarsk'a geldi. Alanda toplantı yaptık. Masaya çıktı, yaşlılarla konuştu, İncil gibi bildi geleceği. Mujikler gelecek, savaş olacak dedi. Ne yapacağımıza karar vermezsek her şeyimizi elimizden alacaklar, bizim toprağımıza yerleşecekler dedi. Taa o zamandan bildi savaş olacağını. Siz ne bilirsiniz sanki, köpoğlu köpekler? O sizden daha mı az biliyor bu işleri? Onun gibi tahsilli bir general, ordulara kumanda etmiş, o sizden daha mı az bilir sanıyorsunuz? Kamenskaya'daki herifler de senin gibi okuması yazması olmayan laklakçılar. Halkı canından bezdiriyorsunuz, bilin! Şu senin Podyolkof, kim be o? Bir başçavuş, benim rütbemde biri! Neler görüyoruz, yarabbi!"

Gregor isteksiz isteksiz tartıştı. Babasının tutumunun ne olacağını evvelden biliyordu. Şimdi duruma yeni bir unsur da katılmıştı: Çernetsof'un ölümünü, tutsak edilen subayların yargılanmadan kılıçtan geçirilmesini bir türlü hazmedemiyordu.

Atlar hasır çatmalı kızağı kolayca sürdüler. Gregor'un eyerli atı arkada yedeğe alınmıştı. Yol boyunca çok iyi bildiği, tanıdık köyler, çatılar görünmeye başladı. Köye varana kadar son olayları düşündü, bölük pörçük, amaçsız. Hiç değilse gelecekten birkaç çizgi bulup çıkarmaya çalıştı. Ne yapsa, evde bir güzel dinlenmekten başka şey düşünemiyordu. "Dönünce biraz dinlenirim," diye içinden omuz silkti, "yaram iyileşir, ondan sonra da... göreceğiz bakalım. Zaman gösterir."

Getirdiği bezginlikle savaş onu kırmış, çökertmişti. Bütün o

nefret dolu, anlamsız dünyaya sırtını dönmek istiyordu. Gerisinde her şey birbirine dolanık, çelişmeliydi. Doğru yolu bulup çıkarmak da o denli güç. Toprak ayağının altında batak çamuru gibi kayıyor, yol önünde bir sürü kola ayrılıyordu. Doğrusunu seçtiğine de güveni yoktu. Bolşeviklere kaymış, başkalarını da sürüklemişti peşinden. Sonra duralamış, hevesi sönmüştü. "Belki de, her şeye rağmen, İzvarin haklı? Kime güvensin insan?" Ama yakında tırmıkları bahara hazır etme, söğütten yemlikleri örme zamanı gelecekti. Toprak kardan arınıp kuruyacak, işe kaşınan ellerinin altında saban sapının canlıymış gibi sarsılıp attığını duyarak bozkıra çıkacaktı, taze otun, sabanın kardığı ıslak toprağın tatlı kokusunu duyacaktı. Bunları düşündüğü zaman, o zaman işte yüreği bağrında sımsıcak oluyordu. Bir an önce ağılı temizlemek, samanı kaldırıp savurmak, yoncanın, ayrık otunun pörsük kokusunu, ağır tezek kokusunu ciğerlerine çekmek için yerinde duramıyordu, içi içine sığmıyordu. Barış ve sükun istiyor; bozkırı süzen, atlara, babasının sırtına bakan hırçın gözleri tutuk bir sevinci güçlendiriyordu. Yarı yarıya unuttuğu eski hayatını hatırlatıyordu her şey: Babasının gocuğundan saçılan koyun postu kokusu, tımar edilmemiş atların evcil görünüşü, avluda çığıran bir horoz. Burda, bu kuytuda hayat bir baş döndürücü, zengin, tatlı bir hayattı.

Ertesi gün akşama doğru Tatarsk'a vardılar. Gregor tepenin üstünden Don'a doğru baktı. Sazlardan kürklenmiş kenarlarıyla ters akıntılar, pörsümüş kavak. Fakat geçit eski yerinde değildi. Köy, bildiği çiftlik evleri, kilise, alan... Gözleri kendi evine takılınca yüzünü ateş bastı, anılarla dopdolu bir sel geldi üzerine kapandı. Avluda kuyubaşı havaya kalkık duran söğüt sırığıyla sanki ona el ediyordu.

Pantaleymon etrafına bakınarak sordu: "Gözlerin dolmadı mı?"

Gregor duygularını saklamaya çalışmadan, "Evet", dedi, "hem de nasıl!"

"Evi başkadır insanın!" İhtiyar, kendinden memnun, içini çekti.

Kızağı köyün ortasına doğru sürdü. Atlar bayırı indiler, kızak

tümsekten tümseğe zıplayarak kaydı gitti. Gregor babasının niyetini anlamıştı. Yine de sordu:

"Ne diye köyün içinden geçiyorsun? Kendi yoluna sapsana."

Pantaleymon ona dönüp göz kırptı, bıyık altından güldü. "Oğullarımı savaşa er gönderdim, orda dövüşe dövüşe subay oldular. Oğlumu köyün içinden geçirmeyeyim mi yani? Görsünler, kıskansınlar! Yüreğime bi iyi geliyor ki, oğul!"

Ana yola varınca hayvanlara seslendi, dışarı sarkıp böğürlerine kamçıyı indirdi. Eve yaklaştıklarını sezen hayvanlar taze bir güçle, hızla koşturdular. Sanki yüz kırk verst yolu aşıp gelen onlar değildi. Yoldan geçen Kazaklar eğilip onları selam verdiler, avlularda, pencerelerde kadınlar avuçlarını gözlerine siper edip baktılar onlara, yolun dört bucağına gıdak gıdak tavuklar saçıldı. Her şey yolunda gidiyordu. Alanı geçtiler. Gregor'un atı Mokof'un parmaklıklarına bağlanmış bir başka ata yandan göz atıp burun çaldı, başını yükseltti. Köyün sonuna yaklaşmışlardı. Astakofların evinin damı göründü. İlk yol ağzında bir kaza oldu. Yoldan geçen bir yavru domuz birden şapşallaştı, atların ayakları altında kaldı. Bir süre cıyaklayıp durduktan sonra, kırılan belini doğrultmaya savaştı.

Pantaleymon domuzun sırtına kamçıyı sallayıp bağırdı: "Şeytan alsın canını, e mi!"

Ne var ki, Afonko Ozerof'un dul karısı Anyutka'nındı o domuz. Asabi, ağzı bozuk bir karı. Avludan dışarı fırladı, öyle lanetler savurdu ki Pantaleymon dizginlere asılıp yerinde döndü.

"Kes sesini, salak karı!" diye bağırdı. "Ne haykırıyorsun öyle? Uyuz domuzunun parasını öderiz gider."

"Ulan pis herif! Şeytan! Uyuz sensin, topal köpek! Atamana haber vereyim de gör sen!" diye çığlığı bastı kadın, ellerini kollarını sallayarak. "Zavallı bir dul kadının domuzunu ezmek neymiş gösteririm ben sana!"

Pantaleymon'un burasına geldi. Kudurmuş gibi hırladı:

"Haydi ordan, ağzı bozuk karı!"

"Lanet Türk!" diye karşılığı yapıştırdı kadın.

"Ulan kancık, kaç şeytan doğurdu seni, ha? Yüz mü, ne?" Pantaleymon sesini yükseltti.

Anyutka Ozerova atışmakta kimseden geri kalmazdı.

"Gavur! Orospu zamparası! Hırsız! Tırmığı çalan kim!" Saksağan gibi gak gak öttü.

"Kamçıyı indirdim mi şimdi, kaltak karı! Kapat ağzını!"

O zaman Anyutka'nın ağzından bir kötü laf çıktı, hayatında çok görmüş, çok işitmiş bir adam olan Pantaleymon utancından kıpkırmızı oldu, bütün vücudundan terler boşandı.

"Hadi sür, baba! Ne diye durduk sanki?" Kalabalığın toplanmaya başladığını gören Gregor kızgın kızgın söylendi. İhtiyar Melekof'la namuslu dul Ozerova arasında gidip gelen bedava iltifatları dinlemeye gelenlerin sayısı artıyordu.

"Ulan ne dil var be karıda! Bir çift dizgin gibi, mübarek!" Pantaleymon, çaresiz, dişlerinin arasından hırladı. Anyutka'yı da ezmek ister gibi kamçıyı indirdi atların sırtına.

Dönemece vardıklarında sakına sakına arkasına baktı.

"Amma da lanet okuyor!.. Şeytan karı! Şiş şiş de patla e mi, şişko kancık!" Kederli kederli bağırıyordu şimdi. "Domuzla beraber onu de ezip geçmeliydik ki! Kancık, o dilinle adamın etini kemiğinden sıyırır atar be!"

Kendi evlerinin mavi kepenkleri hızla üzerlerine geldi. Piyotra, başı açık, mintanı kemersiz, avlunun kapısını açıyordu. Bir beyaz başörtü ışıldadı, kara gözleri parıldaya parıldaya Dunya basamaklardan uçtu geldi.

Piyotra kardeşini öperken gözlerinin içine bakıyordu.

"İyi misin?"

"Yaralandım."

"Nerde?"

"Glubokaya'nın orda."

"Başka işin yoktu sanki! Çoktan gelecektin eve."

Gregor'un elini coşkuyla ve dostça sıktı, Dunya'ya devretti onu. Gregor kardeşinin olgunlaşmış omuzlarından kucakladı, dudaklarından, gözlerinden öptü. Bir adım geri atarak şaşkın şaşkın söylendi:

"Hay Allah, Dunya, şeytan kendisi gelse tanımazdı seni, yahu! Bak ne güzel kız olmuşsun. Ben de sandımdı çirkin olacaksın."

"Abi, abi, sakın ha!" Dunya ağabeyinin atmaya kalktığı çimdiği savuşturdu, tıpkı Gregor gibi beyaz dişli beyaz dişli gülümseyip uzaklaştı.

İlyinişna çocukları kucağına almış getiriyordu. Natalya önden koştu. Şaşılacak kadar gelişmiş, güzelleşmişti. Sımsıkı taranmış, arkada topuz yapılmış kara saçları sevinçten kızaran yüzünü ortaya çıkarıyordu. Gregor'a yapıştı, dudaklarını yanaklarına, bıyıklarına sürttü birkaç kere. Oğlunu İlyinişna'nın kollarından kapıp kocasına uzattı.

"Bak, oğluna bak!" diye bağırdı, mutlu bir gülümsemeyle.

"Bırak da ben biraz oğlumu göreyim," diye İlyinişna onu iteledi. Kaba eliyle Gregor'un başını aşağı çekti, alnından öptü. Heyecandan ve sevinçten ağlaya ağlaya okşadı yüzünü.

"Kızın da burda, Grişa. Bak, alsana!"

Natalya kızı Gregor'un koluna yerleştirince Gregor birden sıkıldı, kime bakacağını şaşırdı. Natalya'ya mı, anasına mı, çocuklarına mı baksın? Huysuz gözlü, çatık kaşlı küçük oğlan halis Melekof kalıbından çıkmaydı: Uzun, kısık çukurlardan bakan kara, biraz kasvetli gözler, gözlerinin azdan patlak, mavi mavi görünen akı, yaygın kaşlar, esmer deri. Minnacık kirli yumruğunu ağzına sokmuş, inatla, yılmadan bakıyordu babasına. Gregor kızının bir şala sarılı yüzünde yalnız dikkatle bakan küçücük, kara gözlerini görebildi.

İkisini birden kucağına alıp basamaklara doğru ilerlerken birden bacağına bir acı saplandı.

"Al şunları, Natalya," dedi kırık bir gülüşle, sıkılgan. "Merdiveni çıkamayacağım yoksa."

Darya mutfağın ortasında ayakta durmuş, saçını düzeltiyordu. Şen adımlarla, gülümseyerek Gregor'a doğru yürüdü. Gülen gözlerini kapadı, ılık dudaklarını onun dudaklarına bastırdı.

"Tütün tadı var ağzında!" Kaşlarının ince yaylarını kaldırıp şakacı şakacı baktı yüzüne.

"Dur bir daha bakayım sana. Canım, oğlum benim!"

Gregor gülümsedi. Yanağını anasının omuzuna dayayınca yüreği sızladı birden.

Avluda Pantaleymon al tepeli takkesi, al kuşağıyla kızağın çevresinde topal aksak dönüyor, atların koşumlarını çözüyordu. Piyotra Gregor'un atını ahıra, eyerini eve götürmüştü bile. Kızaktan bir teneke parafin çıkaran Dunya'ya bir şey söylüyordu.

Gregor gocuğunu, kaputunu çıkardı, yatağın ayak ucuna astı. Saçını taradı. Bir peykeye oturup oğlunu yanına çağırdı.

"Gel bana, Mişa!.. Niçin, ha? Tanımıyor musun beni?"

Hâlâ yumruğu ağzında, çocuk yan yan ona doğru geldi, masanın yanında durdu. Anası ocağın yanından sevgiyle, gururla bakıyordu ona. Eğildi, kızının kulağına fısıldayarak, hafifçe öne itti onu da:

"Hadi, hadisene!"

Gregor ikisini birden toparlayıp dizlerine oturttu.

"Ulan tanımadınız mı beni, mankafalar? Polya, babanı tanımadın mı?"

"Sen bizim babamız değilsin!" dedi oğlan. Kız kardeşi de yanında olunca daha bir güven gelmişti üzerine.

"Kimim öyleyse?"

"Sen başka bir Kazaksın."

"Değil mi ya!" Gregor yüksek sesle güldü. "Nerde öyleyse senin baban?"

Kız sert sert, "Burda yok, orduda babamız," dedi. İkisinin daha canlısıydı.

"Doğru, çocuklar. Gösterin şuna! Bunca yıl yoktu ortalarda, şimdi gelmiş, istiyor ki herkes tanısın onu!" İlyinişna yapmacık bir sertlikle söze karışıp Gregor'a gülümsedi. "Karın bile yakında bırakacak seni. Bir başkasını aramaya başlamıştık."

Gregor, "Nedir bu, eh, Natalya?" diye şakayla karısına döndü.

Genç kadın kızardı. Kızardı ama sıkılganlığını yendi, yerinden kalktı, geldi onun yanına oturdu. Gözlerinden taşan uçsuz bucaksız bir mutlulukla içti bitirdi onu. Sıcak kaba eliyle kocasının kuru, esmer kolunu okşadı.

"Darya, sofrayı kur," dedi o sırada İlyinişna.

Darya, "Kendi karısı var ya," diye gülerek oynak adımlarla ocağa yöneldi.

İnce, kıvrak endamından hiçbir şey kaybetmemişti. Leylak rengi yün çorapları biçimli bacaklarını sımsıkı sarıyordu. Pabuçları sanki ayağına ölçüyle yapılmıştı. Ahududu rengi, farbalalı etekliği hep danteldi, işlemeli önlüğü de bembeyaz. Gregor gözlerini karısına çevirdi. Bir değişiklik vardı Natalya'da. Kocasını karşılamak için süslenmişti. Bilekleri dar, dantel kollu mavi saten gömleği üstüne tastamam oturmuş, yumuşacık, dolgun memelerinin üstünden akıp iniyordu. Kenarları dolu dolu, kıvrımlı, işlemeli mavi etekliği belini sıkıca kavramıştı. Gregor karısının biçimli bacaklarına, sert karnına, besili bir kısrağı andıran geniş arkasına baktı, düşündü: "Bin kadının arasından bulur çıkarır insan Kazak kadınını. Her şeyini gösterir, bir giyinir ki! İster bak, ister bakma! Ama mujik karılarının ne önü bellidir, ne arkası. Çuval giymiş dersin sırtına..."

İlyinişna oğlunun bakışını yakaladı.

"Gör işte, biz Kazaklar arasında subay karıları nasıl giyiniyor!" diye böbürlendi. "Şehir karılarından hiç aşağı kalır yanları yok."

"O da laf mı şimdi ana?" Darya onun sözünü kesti. "Şehir karıları arasında n'oluruz biz? Küpemin biri de kırık. İkisi birden neydi ki zaten?" diye bitirdi sözünü, acı acı.

Gregor kolunu karısının geniş sırtına doladı, ilk defa düşündü: "Güzel kadın, besbelli. Kime sorarsan sor. Bensiz n'aptı acaba? Kazaklar peşinden koşmuştur. Belki o da onlardan birinin peşinden koşmuştur, kim bilsin!" Bu beklenmedik düşünceyle birden yüreği hızla çarpmaya başladı. Araştıran gözlerle karısının hıyar merhemi sürülmüş, pespembe parlayan taze yüzüne baktı. Bu dikkatli bakışın altında kızardı Natalya, fısıldadı:

"Ne diye bakıyorsun bana öyle? Beni gördüğüne sevindin mi?"

"Tabii, tabii."

Tatsız düşünceyi kafasından kovdu ama bir an karısına karşı içinde belli belirsiz, bilinçsiz bir düşmanlık uyandı.

Pantaleymon öksüre öksüre içeri girdi. İkonun önünde haç çıkarıp cırlak sesiyle bağırdı:

"Eh, hadi bir kere daha hepinizin sağlığına!"

"Çok şükür, çok şükür! Dondun mu? Seni bekliyorduk. Çorba sıpsıcak." İlyinişna kaşıkları şıkırdatarak ordan oraya koşturuyordu.

Pantaleymon boynundaki kırmızı mendili çözdü, gocuğunu çıkardı, sakalından, bıyıklarından sarkan buz parçalarını silkeledi, Gregor'un yanına oturup konuşmaya başladı.

"Dondum bittim. Köyden gelirken üşümediydik. Anyutka Ozerova'nın domuzunu ezdik. Nasıl da koştu geldi kaltak! Demediğini bırakmadı. 'Gösteririm sana,' 'Şu, bu,' yok efendim, 'Bir tırmık çaldın!' Hangi cenabet tırmıktır sözünü ettiği, şeytan bilir!"

Anyutka'nın ona yakıştırdığı lakapların hepsini saydı, yalnız orospu zamparasını es geçti. Gregor gülerek masaya oturdu. Pantaleymon oğlunun gözünde kendini haklı çıkarmak için hiddetli hiddetli söyleniyordu:

"Kamçının tadını tattıracaktım ki ona orda! Gregor yanımda diye yapmadım. Başka zaman olaydı..."

Piyotra kapıyı açtı, Darya içeri girdi. Genç, güzelim bir buzağıyı ipinden çekiştirip içeri aldı.

"Büyük Perhiz öncesi kaymaklı çörek yeriz artık!" diye bağırdı Piyotra. Geriden tekmeyi indirdiği gibi buzağıyı neşeyle içeri iteledi.

Yemekten sonra Gregor sırt çantasını açtı, getirdiği hediyeleri dağıttı. "Bu sana, anam," dedi. İlyinişna'ya sıcacık bir şal getirmişti. İlyinişna alnını kırıştırdı, genç bir kız gibi kızarıp bozararak aldı şalı, omuzlarına sardı. Aynanın karşısında o kadar uzun bir süre kendini beğenip durdu ki sonunda Pantaleymon bile sinirlendi.

"Ulan koca karı! Aynanın karşısına geçmiş, şuna bak, hah!"

"Bu da sana, baba," dedi Gregor, bir acele. Önü yüksek kırmızı şeritli yepyeni bir Kazak takkesini kâğıdından çıkarıp uzattı.

"Allah senden razı olsun! Tam da bir yeni takkeye ihtiyacım vardı, bu yıl dükkânda hiç bulamadık. Eskisiyle kiliseye gitmeyi hiç canım çekmiyordu. Korkuluğa layıktı o benim eskisi, yine de giydim." Kızgın bir sesle söylenip duruyordu. Oğlunun getirdiği hediyeyi birisi elinden çekip alacaktı sanki.

Aynaya gidip bakmak istedi. İlyinişna'nın gözüne gözü değince birden yüz geri etti, aksak ayak semaverin başına yollandı. Takkeyi orda denedi. Tepesini, şöyle kıyakça, bir yana kaykılttı.

İlyinişna, "N'apıyorsun orda, aptal herif?" diye tersleyecek oldu onu. Pantaleymon hemen cevabı yapıştırdı:

"Tanrım, ne aptal şeysin sen de be kadın! Bu ayna mı bu, semaver!"

Gregor karısına bir boy, eteklik yün kumaş verdi. Çocuklarının payına yarım kilo ballı çörek düştü. Darya'nın hediyesi gümüş küpeler, Dunya'nınki gömleklik bezdi. Piyatro'ya da sigara ve tütün getirmişti. Kadınlar hediyelerini alınca, çeneleri açıldı. Pantaleymon mutfağın içinde kurum sata sata paşa gibi dolaşıyordu.

"Hiç böyle Hassa Alayı Kazağı gördünüz mü ömrünüzde? Nişan da almıştır. İmparatorluk geçit resminde birinci mükâfatı kazanmıştır. Bir eyer, bütün takımıyla birlikte. O benim işte...!"

Piyotra buğday sarısı bıyıklarını ısırarak babasına baktı. Gregor gülümsedi. Erkekler sigaralarını yaktılar, Pantaleymon telaşla pencereye bir göz attı:

"Hısım akraba damlamadan Piyotra'ya anlat bakalım neler oluyor orda."

Gregor elini salladı. "Dövüşüyorlar."

"Bolşevikler nerdeler şimdi?" diye Piyotra sektirmeden sordu, yerine iyice bir yerleşirken.

"Üç yandan birden geliyorlar. Tikoretskaya'dan, Taganrog'dan, Voronez'den."

"Peki şu senin İhtilâl Komitesi ne düşünüyor bu iş hakkında? Niye bırakıyorlar topraklarımıza girsinler? Hristonya'yla İvan Aleksiyeviç geçende geldiler, bir sürü hikâye anlattılar burda. İnanmıyorum dediklerine. Dedikleri gibi değil işler."

"İhtilâl Komitesinin elinden bir şey gelmiyor ki! Kazaklar köylerine, evlerine dönüyorlar."

"Komite ondan mı Şûralara dayanıyor?"

"Tabii ondan."

Piyotra sustu, sigarasını tüttürdü. Sonra doğru kardeşinin yüzüne baktı.

"Peki sen hangi yandansın?"

"Ben bir Şûra Hükümeti kurulsun istiyorum."

"Enayi!" Pantaleymon barut gibi patladı. "Piyotra, sen anlat şuna."

Piyotra gülümseyerek kardeşinin omzuna bir şaplak indirdi.

"Aceleci at gibi ateşli, baksana!" dedi. "Kimin sözünü dinler ki?"

Gregor kızmaya başlamıştı: "Bana bir şey söylemenize lüzum yok. Ben kör değilim. Cepheden dönenler ne diyorlar köyde?"

"Bize ne cepheden dönenlerden? O Hristonya alığını bilmez misin? Neden ne anlar ki o herif? Millet şaşkın. Nereye dönsün, bilemiyor." Piyotra bıyığını ısırdı. "Bekle daha, asıl olanlar,

baharda olacak, görürsün! Çıngar o zaman kopacak... Cephede hep Bolşeviklik oynadık ya artık aklımızı başımıza toplamanın zamanıdır. 'Kimsenin malında gözümüz yok. Bizimkine de dokunmayın ama!' Buraya gelen eli uzunlara Kazaklar öyle demeli. Kamenskaya'da pis bir iş dönüyor. Bolşeviklerle dost oldular, onların düzenini kuracaklar."

Babası da, "Gregor sen şu işi bir daha düşün," dedi. "Aptal değilsin. Şunu anlaman gerek: Kazak doğdun, Kazak öleceksin. Bir alay Rus köylüsü gelsin bizi yönetsin istemiyoruz biz. Hem, biliyor musun, şimdi yabancılar ne diyorlar? Topraklar aramızda hep eşitine pay edilmeliymiş. Ne dersin buna?"

"Yıllardır Don'da yaşayan yabancılara toprak vereceğiz."

"Bir karış bile alamazlar!" Pantaleymon Gregor'un şahin burnu altında parmaklarını şaklattı.

Dışarda basamaklarda adım sesleri duyuldu. Anikuşka, Hristonya ve İvan Tomilin içeri girdiler. Tomilin'in kafasında tavşan derisinden uzun bir külâh vardı.

"Merhaba, Gregor!" dedi Hristonya. Sonra kükredi: "Pantaleymon Prokofiyeviç, oğlunun gurbetten dönüşünü kutlamayacak mıyız yani?"

O bağırınca ocağın yanında uyuklayan buzağı birden telaşlanıp ayaklandı, güçsüz bacakları üzerinde sendeleyerek akik gözlerini yeni gelenlere dikti. Korkudan bir güzel ıslattı yeri. Dunya hayvanın sırtına tokadı indirip gölcüğü sildi, altına kirli bir kap uzattı.

"Ürküttün hayvanı, borazan herif!" diye İlyinişna kızgın kızgın söylendi.

Gregor Kazaklarla el sıkıştı, iskemle uzattı. Çok geçmeden köyün öte ucundan başka Kazaklar geldiler. Hem konuştular, hem o kadar çok sigara içtiler ki, lamba pıtırdamaya, buzağı da öksürmeye başladı.

"Ateş bassın tümünüzü, e mi!" diye İlyinişna laneti bastı sonunda, gece yarısı hepsini kapı dışarı etti. "Çıkın avluya, baca

gibi tütün! Haydi dışarı, dışarı! Gregor daha yol yorgunluğunu çıkarmadı, çocukcağız. Dışarı, hadi diyorum!"

XIV

Ertesi sabah Gregor herkesten geç uyandı. Saçaklarda, pencerelerin dışında serçeler dünyayı velveleye vermiş, bahar gibi cıvıldaşıyordu. Kepenklerin yarıklarından içeri altınsı bir ışın kümesi sızıyor, kilisenin çanı ahaliyi sabah duasına çağırıyordu. Gregor o günün pazar olduğunu hatırladı. Natalya yanında değildi ama kuştüyü yatakta hâlâ vücudunun sıcaklığı kalmıştı. Daha yeni kalkmış olmalıydı.

"Natalya!"

Dunya içeri girdi. "Ne istiyorsun, abi?"

"Pencereyi aç, Natalya'yı çağır bana. N'apıyor?"

"Anama yardım ediyor. Şimdi gelir."

Natalya geldi. Odanın basık ışığında gözleri kısılıverdi. Elleri taze hamur kokuyordu. Gregor yerinden kalkmadan kucakladı onu, geceyi hatırlayıp güldü.

"Uyudun kaldın, ha?"

"Uuuh! Gece... Yordu bitirdi beni?" Natalya gülümsedi, kıpkırmızı oldu. Başını Gregor'un göğsüne gömüp saklandı.

Yarasını sarmasına yardım etti sonra, sandıktan bayramlık pantolonunu çıkardı.

"Subay ceketinin haçlarını takacak mısın?"

"Hayır. Niye?" Gregor telaşlanıp elini salladı ya Natalya diretti:

"N'olur, tak! Babam memnun olur. Sandıkta tutacaksan ne diye kazandın onları?"

Gregor karısının yalvarmasına dayanamadı. Ayağa kalktı, kardeşinin usturasıyla tıraş oldu, yüzünü boynunu yıkadı.

"Enseni tıraş ettin mi!" diye sordu Piyotra.

"Hay Allah, unuttum!"

"Peki, sen otur, ben yaparım."

Soğuk köpük boynunu yaktı. Aynadan, usturayla işe girişen kardeşini görüyordu. Gayretten dilinin ucu azıcık dışarı çıkmıştı.

"Boynun incelmiş," dedi Piyotra, "yorgun boğaya dönmüşsün."

"Karavana adamda yağ mı yapar?"

Gregor sancaktar apoletli, sıra sıra haç dizili subay ceketini de giydikten sonra buğulanmış aynaya baktığında az daha kendini tanımayacaktı. Uzun boylu, sıska, asık suratlı, çingene gibi esmer bir subay orda ona bakıyordu.

Piyotra, sevinçle, "Tıpkı bir albaya benziyorsun," dedi. Kardeşine takdirle bakarken sesinde en ufak bir haset yoktu. Sözleri Gregor'un hoşuna gitti. Mutfağa girdi. Darya beğenen gözlerle baktı ona. Dunya öteden seslendi:

"Öfff, ne yaman olmuşsun!" O zaman işte İlyinişna gözyaşlarını tutamadı. Gözlerini eteğine silerken Dunya'ya çıkıştı.

"Git de senin çocukların olsun öyle, kaltak! İki oğul doğurdum ben, ikisi de adam oldular."

Natalya sevgi dolu buğulanmış gözlerini bir an için olsun kocasından ayırmıyordu.

Gregor kaputunu omuzlarına atıp avluya çıktı. Yaralı bacağından ötürü basamakları inmesi kolay olmadı. Parmaklığa tutunurken, "Baston kullanmam gerekecek," diye düşündü. Kurşunu Milerovo'da bacağından çıkarmışlardı ama yara deriyi germiş, bırakmıyordu bacağını doğru dürüst kıvırsın.

Kedi duvarın üstüne kurulmuş güneşleniyordu. Basamakların çevresinde eriyen karlardan bir gölcük belirmişti. Gregor avluyu memnunlukla, dikkatle gözden geçirdi. Basamakların hemen yanında, tepesine tekerlek iliştirilmiş bir sırık vardı. Taa çocukluğundan beri orda dururdu o sırık. Geceleyin kadınlar merdivenin en üst basamağından uzanır, üstüne süt güğümlerini koyarlardı. Gündüzleri orda kapkacak, ev eşyası kururdu. Avluda yer alan tek tük değişiklikler hemen gözüne çarptı. Tohumluğun kapısı boya

yerine baştan aşağı çamurla sıvanmış, sundurmanın dam samanları yenilenmişti. Çavdar sapları hâlâ sarıydı. Kütük yığınları eskisinden daha ufak gibiydi, belki de bir kısmı çitleri onarmaya gitmişti. Yeraltı deposunun tümseği külden masmavi kesilmişti. Üstünde kuzgun karası bir horoz, çevresini saran bir düzine kadar rengarenk tavuk, horozun bir ayağı yukarda. Sundurmada çiftlik araçları kış havasından uzak, güven altındaydı. Arabaların yan tahtaları kaburgalar gibi çıkık çıkıktı. Tavanda bir yarıktan sızan güneş ışınları biçki makinesinin bir metal parçasına vurmuş, ışıyordu. Ahırın yanında, bir tezek yığınının üstüne kazlar çökmüştü. Tepeli bir erkek kaz, topallayarak yanından geçen Gregor'a doğru küstah küstah tısladı.

Gregor çiftliği dolaşıp eve döndü. Mutfak mis gibi ılındırılmış tereyağı, ekmek kokuyordu. Dunya bir tabağa salamuradan çıkardığı birkaç elma koymuş yıkıyordu. Gregor elmalara baktı, birden canlanıp sordu:

"Karpuz turşusu var mı hiç?"

"Natalya, in aşağı da getir biraz," diye İlyinişna seslendi.

Pantaleymon kiliseden döndü o sırada. Kutsal ekmeği dokuza bölerek ailenin her bir üyesine bir parça hazırladı, dağıttı. Kahvaltıya oturdular. Piyotra da giyinmiş kuşanmıştı, bıyıklarını bile yağlamıştı. Gregor'un yanına oturdu. Darya karşılarında bir taburenin iki bacağı üstünde dengeleniyordu. Pembe, parlak yüzüne vuran güneşten gözlerini kısmış, pırıltılı siyah kaşlarını çatmıştı. Natalya çocukları fırında pişmiş kabakla beslerken ara sıra Gregor'a bakıp gülümsüyordu. Dunya babasının yanında oturuyordu. İlyinişna masanın ocak başına kurulmuştu.

Hep bayramlarda olduğu gibi yemeklerini iştahla yediler. Kuzu etli lahana çorbasının ardından ev işi şehriye geldi. Sonra koyun, bir tavuk, soğuk paça, kızarmış patates, tereyağlı darı lapası, kiraz kurusu, salçalı şehriye, çörek, kaymak, karpuz turşusu. Bu ağır yemekten sonra Gregor zorlukla ayağa kalktı, soluk soluğa gitti yatağa serildi. Pantaleymon hâlâ lapasını atıştırıyordu. Önce

lapayı düzlüyordu tabağında, orta yerine bir oyuk açıp kehribar rengi erimiş tereyağını döküyor, sonra yağlı karışımı dikkatle kaşıklamaya koyuluyordu. Çocuklara bayılan Piyotra, Mişa'nın yemeğini yediriyordu. Çocuğun yanaklarını, burnunu şakacıktan hep yoğurda buladı.

"Amca, yapmasana!"

"Niçin?"

"Niye yapıyorsun?"

"Niye yapmıyım?"

"Anama söylerim!" Mişa'nın sert Melekof gözleri öfkeyle ışıldadı, kirpiklerinin arasında sinir gözyaşları belirdi. Yumruğuyla burnunu sildi, bağırmaya başladı. Piyotra'ya iyi söz yaramayacağını anlamıştı.

"Yapmasana, aptal! Budala!"

Piyotra bir kahkaha attı, yeğenini beslemeye devam etti. Bir kaşık ağzına, bir kaşık burnuna.

"Çocuktan farkın yok!" diye İlyinişna tersledi onu.

Gregor'un yanında oturan Dunya anlatıyordu: "Piyotra koca mankafanın teki. Hep oyun icat eder. Geçen gün Mişa'yla avluya çıktılar. Oğlanın çişi gelmiş, sıkışmış, sordu: 'Amca, basamakların yanı başında yapayım mı?' dedi. Piyotra da, 'Hayır,' dedi, 'orda olmaz, ambara koş.' Ambardan ahıra yolladı oğlanı, ordan harman yerine. Zavallıyı ordan oraya koşturdu, sonunda o da donuna işedi. Natalya ama, demediğini komadı."

"Bırak, ben kendim yerim!" Mişa'nın küçücük sesi posta arabasının zili gibi çınladı masanın başında.

Piyotra bıyıklarını burup güldü.

"Yok, oğlum, yok. Ben yedireceğim sana."

"Ben kendim yiyeceğim!"

"Ağılda domuzlar yer öyle, kendi başlarına. Ninen ne veriyor onlara, gördün mü sen?"

Gregor gülümseyerek Piyotra'yla Mişa'nın konuşmalarını dinliyordu. Kendine bir sigara sardı. Babası yanına geldi.

"Bugün Viyeşenska'ya gitmeyi düşünüyorum?"

"Ne için?"

Pantaleymon bir hıçkırdı, sakalını sıvazladı.

"Saracla bir işim var. İki hamut verdiydik onarsın diye."

"Bugün dönecek misin?"

"Tabii. Akşama burdayım."

İhtiyar biraz dinlendi, sonra o yıl gözleri görmez olan kısrağını kızağa koştu, sürdü gitti. İki saate kalmadan Viyeşenska'daydı. Postaneye, ordan saraca gitti, hamutları aldı. Sonra yeni kilisenin yanında oturan bir eski tanışını görmeye gitti. Cömert bir adamdı dostu, dedikoducunun da teki. Onu yemeğe alıkoydu.

"Postaneye gittin mi?" diye sordu, bardağa bir şey koyarken.

Şaşkın şaşkın şişeye bakan Pantaleymon, "Evet," dedi. Av izine dalan köpek gibi havayı kokluyordu.

"Haberi duydun öyleyse?"

"Haberi mi? Bir şey duymadım. Ne haberi?"

"Kaledin, Aleksi Maksimoviç Kaledin, yumdu gözlerini."

"Ne diyorsun?" Pantaleymon'un yüzü birden yemyeşil oldu. Şüphesini uyandıran şişeyi de, kokuyu da unuttu, iskemlenin arkasına yaslandı. Ev sahibi sinirli sinirli gözlerini kırpıştırıyordu.

"Telgrafla aldık haberi. Geçen gün Novoçerkask'da tabancayla kendini vurmuş öldürmüş. Bütün ilde sahiden general diyebileceğim adam bir o vardı. Ne yaman adamdı! Kazakların şerefine toz kondurmazdı, inan olsun!"

"Dur bi dakika. N'olacak şimdi?" diye Pantaleymon düşünceli düşünceli sordu. Önüne sürülen bardağı itti.

"Allah bilir. Kötü günler geliyor. İyi olsa insan kendi canına kıyar mı?"

"Niçin yapmış peki bunu?"

Dediğim dedik, inatçı adamın biriydi ev sahibi. Öfkeyle elini salladı.

"Cepheden dönenler ona ihanet ettiler, Bolşevikleri İl'e soktular, onun için atamanımız gitti işte! Bir daha nerden buluruz onun gibisini? Kim savunacak bizi? Kamenskaya'da bir İhtilâl Komitesi mi kurulmuş ne, içinde cepheden dönen Kazaklar da varmış. Burda da... Duydun mu? Kamenskaya'dan bir emir geldi, atamanları yerlerinden atıp İhtilâl Komiteleri seçecekmişiz! Mujikler kımıldanmaya başladılar, haberin olsun. Bütün bu marangozlar, demirciler, işsiz güçsüz aylaklar, bok püsür... Çayırda serçe, Viyeşenska'da bu herifler!"

Pantaleymon uzun bir süre sesini çıkarmadı. Gözlerini kaldırdığında bakışları sert ve hırçındı.

"Ne var orda, o şişenin içinde?"

"İçki. Bir akrabam Kafkasya'dan getirdi."

"Pekâlâ dostum. Dök bakalım biraz. Merhum atamanımızın hatırasına içelim. Tanrı cennetine kabul eylesin onu!"

İçtiler. Evin kızı, uzun boylu, çilli bir kız, yiyecek getirdi. Pantaleymon kızağın yanında canı sıkkın duran kısrağa baktı. Dostu hemen atıldı: "Atı merak etme sen," dedi, "Ben yemini, suyu verdirtirim onun."

Hararetli hararetli konuşarak şişenin dibini buldular. Pantaleymon çok geçmeden atı da, her şeyi de unuttu. Gregor hakkında olur olmaz, bağlantısız şeyler söyledi, az sarhoşlayan dostuyla tartışmaya girdi, tartıştı, tartıştı, sonunda neyi tartıştığını, unuttu. Ayağa kalktığında akşam olmuştu. Geceyi orda geçirmeye yanaşmadı. Hemen eve gidecekti. Ev sahibinin oğlu atı kızağa koştu, kendi de Pantaleymon'un binmesine yardım etti. Sonra tutturdu, illa onu köyün dışına kadar geçirecekti. Kucak kucağa uzandılar kızağın dibinde. Kızak önce bahçe kapısının direğine takıldı, sonra yolda ne kadar çıkıntı varsa hepsine çarpa çarpa bozkıra vardı. Orda Pantaleymon'un dostu birden ağlamaya başlayarak kendini kızaktan dışarı attı. Uzun süre elleri dizleri

üstünde kaldı öyle. İlenip duruyor, bir türlü ayağa kalkamıyordu. Pantaleymon hayvanı kamçılayarak tırısa kaldırdı, sürdü gitti. Adam yolda burnunu karlara sürtüştürüp emekliyor, mutlu mutlu gülüyordu. Bir yandan da kısık bir sesle yalvarıyordu:

"Gıdıklama, n'olur... N'olursun gıdıklama!"

Kamçıyı yiyince yüreklenen kısrak körlemesine hızlı tırısa kalktı, koşturdu. Çok geçmeden de sarhoş Pantaleymon'u uyku bastırdı. Arka üstü düştü, başını kızağın kenarına çarptı, sustu kaldı orda. Dizginler nasılsa altında kalmıştı. Kısrak başıboş, çaresiz, ağır ağır yürümeye koyuldu. Karşısına çıkan ilk çatalda yanlış yola saptı, küçük bir köye yöneldi, birkaç dakika sonra o yolu da şaşırdı, açık bozkıra vurdu. Bir korunun derin karlarına saplandı sonra bir çukura düştü. Kızak fundalara takıldı. Hayvan durdu. Sarsıntıdan bir saniye için uyanan ihtiyar başını kaldırıp kısık sesiyle haykırdı: "Deeeh, deeh, şeytan!" Sonra uzandı kaldı yine.

Atı yeniden yürümeye koyuldu. Koruyu kazasız belasız geçti, Don'un kıyısına doğru ilerledi. Doğu rüzgârının burnuna getirdiği duman kokusunu izleyerek komşu köye doğru yollandı.

Bu köyden yarım verst kadar beride nehrin sol yakasına yakın bir yar vardır. Yarın çevresini saran kumlu topraktan kaynaklar çıkar, su hiçbir zaman donmaz. Kışın ortasında bile, geniş yarım daire biçiminde ufak bir göldür orası. Nehrin kıyısını izleyen yol bir yana keskin bir dönüş yaparak sudan uzaklaşır. İlkbaharda tarlaların suyu korkunç bir sel olup yardan Don'a akınca, burda gümbür gümbür sesler çıkaran bir girdap belirir. Bütün yaz kıyıdan düşen çalı çırpı yığınlarının yanı başında, taa derinlerde sazan balıkları yatar.

Kocamış kısrak kör adımlarla gölün sol kıyısına doğru ilerledi. Arada elli adım kadar bir uzaklık kalmışken Pantaleymon yan dönüp gözlerini açtı. Kapkara gökyüzünde ham kirazı andıran sarı-yeşil yıldızlar ona bakıyordu. "Gece..." diye düşündü, puslu puslu. Şiddetle dizginlere asıldı.

"Yallah! Gösteririm şimdi sana, adi mahlûk!"

Kısrak tırısa kalktı. Yakından gelen su kokusu genzine dolmuştu. Kulaklarını dikti, kör gözünü bir şey anlamadan sahibine çevirdi. Birden döngülü suların şarıltısı çalındı kulağına. Sert sert horuldayarak yana döndü, geri basmaya çalıştı. Göletin kıyısında yarı erimiş buzlar ayaklarının altında çıtırdıyordu. Karla kaplı saçak kırılıp suya düşünce kısrak ölümcül bir dehşetle birden burun çaldı, var gücüyle art ayaklarını direyip dayandı. Ön ayakları suya girmişti bile. İnce buz art ayakları altında kırılmaya başladı, derken çatırdayarak çözülüverdi. Sular kısrağı yutarken hayvan bir çifte attı, arka ayaklarından biri kızağın okuna çarptı. Tam o sırada Pantaleymon bir şeyler olduğunu sezmiş, kendini dışarı atmıştı. Yalpalayarak geriye yuvarlandı, kızağın arkasının havaya kalktığını gördü. Ön taraf atın ağırlığıyla aşağı kaykılmıştı. Kızağın ayakları havada bir parıldadı, yeşil-kara derinliklere dalıp kayboldu. Buz parçalarıyla karışık su fışırdayıp dalgalanarak Pantaleymon'un ayaklarının ucuna kadar geldi. Pantaleymon inanılmaz bir çeviklikle emekleyerek kendini geriye attı ve ayağa fırladı.

"İmdat, iyi insanlar! İmdat! Boğuluyoruz!" diye haykırdı.

Çekiç çarpmış, kırıp atmış gibi geçti sarhoşluğu. Göle koştu. Yeni kırılmış buzlar keskin parıltılar salıyordu. Rüzgâr küçük buz parçacıklarını gölün geniş, kara yayı üzerinden üfürüp aşırıyor, dalgalar yeşil yelelerini silkeleyerek mırıldanıyordu. Çevrede ölümüne bir sessizlik vardı. Uzaktaki köyün ışıkları karanlığın içinden sarı sarı parıldıyor, yıldızlar yeni harmanlanmış ekin taneleri gibi göğe serpilmiş, şevkle yanıyordu. Meltem karları tarladan kaldırıp üfürdü, un gibi bir kar bulutu gölün karanlıklarına savruldu. Gölden az az buhar tütüyordu. Adamı içine çağırır gibi öyle bir garip, kapkaraydı göl.

Pantaleymon bağırıp çağırmanın faydasız olduğunu anladı. Çevresine bakındı, sarhoş kafayla nereye geldiğini çıkardı. Kendisine ve olup bitenlere kızgınlığından bütün vücudu zangır zangır titriyordu. Kamçısı hâlâ elindeydi. Korkunç küfürlerle kendi sırtına vurdu kamçıyı ama hiç acı duymadı. Kalın gocu-

ğu, darbeleri kesti. O zevki tatmak için de şimdi orda soyunmak olmazdı. Sakalına yapıştı, bir avuç dolusu kıl yoldu. Yitirdiği eşyaların, kısrağın, kızağın, hamutların değerini aklından hesaplarken kudurmuş gibi küfrediyordu. Gölün kenarına biraz daha yaklaştı.

"Ulan kör şeytan!.." dedi boğulan kısrağa, titrek, iniltili bir sesle. "Ulan orospu! Kendini de boğdun, beni de az kaldı boğuyordun. Cinler nereye aldı götürdü seni? Orda koşumlarını takıp sürecekler seni ya neyle sürsünler? Al, işte, bunu da al da rahat et bari!" Kiraz dalından yapılma kamçıyı başının çevresinde savurup savurup gölün orta yerine fırlattı.

Kamçı bir şakladı, sopası suya çarparak derinlere daldı gitti.

XV

Kaledin'in ihtilâlci Kazak birlikleri karşısında kazandığı zaferden sonra Milerova'ya kaçmak zorunda kalan Don Askeri İhtilâl Komitesi bir an önce siyasi programını açıklamak için harekete geçti. Kaledin'e ve karşı ihtilâlci Ukrayna Radası'na* karşı savaşı yürüten öndere şu bildiriyi yolladı:

Harkof, Ocak 19.1918 Lugansk'tan, No: 449, Saat: 18.20

Don Kazak İhtilâl Komitesi aşağıdaki kararı Petersburg'da Halk Komiserleri Konseyine iletmenizi rica eder.

Kazak Askeri İhtilâl Komitesi, Kamenskaya'da toplanan Cephe Birlikleri Kongresi'nde alınan karar gereğince şu hususları karara bağlamıştır.

1. Kazaklar, Köylüler, Erler ve İşçiler Temsilcileri Şûrasının Merkez Yönetim Komitesi ve onun seçtiği Halk Komiserleri Konseyi Rus Şûra Cumhuriyeti'nin merkez yönetici iktidarı olarak tanınmalıdır.

2. Don Bölgesindeki Kazaklar, Erler ve İşçiler Temsilcileri Kongresi bir mahalli hükümet kurmalıdır.

Not: Don Bölgesinde toprak meselesi aynı kongrede karara bağlanacaktır.

* Ukrayna ve Beyaz Rusya'da karşıdevrim yönetim organı (1917-1919) –ç.n.

Bu bildiri üzerine İhtilâl Komitesi kuvvetlerine yardım için Kızıl Muhafız birlikleri yollandı. Bu sayede Albay Çernetsof'un kuvvetleri dağıtılıp ihtilâlci kuvvetlerin durumu perçinlendi. Ondan sonra İhtilâl Komitesi atağa geçti. Zverevo ve Likaya'yı aldıktan sonra Sablin ve Petrof kumandasındaki Kızıl kuvvetler İhtilâl Komitesine bağlı Kazak birliklerinin desteğiyle taarruza geçtiler, düşmanlarını Novoçerkask'a sürdüler.

Taganrog'a yaklaşan Sivers'in ihtilâlci kuvvetleri Albay Kutyopof kumandasındaki gönüllü birliklerce yenilgiye uğratıldı, bir top, yirmi dört mitralyöz, bir zırhlı araba kaybedildi. Ama Sivers kuvvetlerinin yenildiği ve geri çekilmeye zorlandığı gün, Taganrog'ta ayaklanan Baltık Fabrikaları işçileri, askeri öğrencileri şehrin dışına sürdüler.

Sivers, kuvvetlerini yeniden toparladı, hücuma geçti, gönüllüleri Taganrog'a doğru geri püskürttü.

Açıkça, Şûra kuvvetleri başarı kazanmaktaydılar. Üç koldan birden Beyazları çevirmeye başladılar. 28 Ocakta Kornilof Kaledin'e bir telgraf yollayarak Gönüllü Ordunun Rostof'u boşaltmak üzere olduğunu, Kuban'a doğru ilerlediğini bildirdi.

29 Ocak günü saat 9'da Don Hükümeti, Ataman Sarayında olağanüstü bir toplantı yaptı. En son Kaledin girdi içeri. Bir koltuğa çöktü, bir yığın belgeyi önüne çekti. Yüzü asık, uykusuz, solgundu. Feri kaçmış kasvetli gözlerinin altına mor gölgeler yürümüştü. Bezgin yüzünü bir çürüyük tabakası sarmış, sararmış gibiydi. Kornilof'un telgrafını, Novoçerkask'ın kuzeyinde Kızıl Muhafızlarca sıkıştırılan birliklerin kumandanlarından gelen raporları okudu. Geniş, beyaz avuçlarıyla bir yığın telgrafı açtı, düzeltti, yassılttı, gölgeler içinde şiş göz kapaklarını kaldırmadan, yavan bir sesle konuştu:

"Gönüllü Ordu geri çekiliyor. Novoçerkask Bölgesini savunmak için elimizde topu topu 147 adam var."

Sol göz kapağı kırpılırken sımsıkı dudaklarının köşeleri titriyordu. Sesini yükselterek devam etti:

"Durumumuz ümitsizdir. Halk bizi desteklemek şöyle dursun, düşman bize. Elde askerimiz yok, direnmek faydasız. Lüzumsuz zayiat, lüzumsuz kan dökümü istemiyorum. İstifa edip iktidarı bir başkasına devretmemizi teklif ediyorum. Ben de Don Kazak Ordusu Atamanlığından istifa ediyorum."

Pencereden dışarı bakan Bogayevski burundan sıkmalı gözlüğünü düzelterek, başını çevirmeden, "Ben de istifa ediyorum," dedi.

"Tabii, hükümet bütün olarak çekilecek. Şimdi mesele şu: İktidarı kime devredeceğiz?"

"Şehir Meclisine," dedi Kaledin, dümdüz bir sesle.

Hükümet üyelerinden biri, Karef, "Bunu resmiyete dökmeliyiz," dedi, kararsızca. Bir süre, derin, can sıkıcı bir sessizlik oldu. Buğulu camların dışında kasvetli Ocak sabahı miskin ve uyuşuktu. Sis ve kırağının pençesi altında düşe dalmışcasına suskundu şehir. Hayatın günlük kıpırtısı duyulmuyordu. Top ateşinin gümbürtüsü, Sulin köyü yakınında yer alan savaşın yankısı bütün sesleri bastırmış, şehrin üstünde belirsiz, gizli bir tehdit gibi asılı duruyordu.

Dışarda kargalar kısık, tok seslerle öte öte beyaz çan kulesinin çevresini dolandılar. Sanki kule bir leşti. Katedral alanı leylak rengi taze karla örtülüydü. Alandan tek tük adamlar geçiyordu. Arada bir ardında koyu izler bırakan bir kızak. Gergin sessizliği Bogayevski bozdu. İktidarı Şehir Meclisine devreden bir belge hazırlanmasını önerdi.

"Meclis üyeleriyle bu konuyu görüşmeliyiz."

"Ne zaman herkes için uygun olur?"

"Daha sonra. Saat dört sularında."

Hükümet üyeleri ağır sessizliğin kırılmasıyla ferahlamış gibiydiler. İktidarın devri meselesini tartışmaya başladılar. Toplantı zamanı da söz konusu oldu. Kaledin susuyordu. Parmaklarının tırnakları usul usul, hiç durmadan masayı dövüyordu. Kalın kaşlarının altında gözleri dondu, bulutlandı. Korkunç bir bezginlik,

tiksinti ve yorgunluk bakışlarını ağırlaştırmış, dünyadan uzaklaştırmıştı.

Hükümet üyelerinden biri bir arkadaşıyla ağız dolusu tartışmaya dalmıştı. Kaledin tutuk bir öfkeyle onları susturdu.

"Beyler, kısa kesin! Zaman geçiyor. Rusya fazla konuşmak yüzünden mahvoldu. Toplantıya yarım saat ara veriyorum. Durumu görüşün... Bu işi bir an önce bitirelim."

Dairesine çekildi. Diğerleri orda burda kümelenip sakin sakin konuştular. Birisi Kaledin'in hasta gibi olduğuna dikkati çekti. Bir başkasının yarı fısıldayarak söylediği bir söz pencerenin yanında duran Bogayevski'nin kulağına kadar geldi:

"Onun çapında bir adam için tek çıkar yol intihardır."

Bogayevski irkildi ve hemen Kaledin'in dairesine yöneldi. Az sonra beraber döndüler. İktidarı resmen bıraktıklarını belirten belgeyi vermek üzere Şehir Meclisiyle saat dörtte bir toplantı yapmaya karar verdiler. Kaledin kalktı. Öbürleri ardından yürüdüler. Kaledin hükümetin yaşlı üyelerinden biriyle vedalaşırken Yanof'un Karef'e bir şey fısıldadığını gördü.

"Ne var?" diye sordu. Yanof utanır gibi bir halle yanına geldi.

"Hükümet üyeleri –Kazak olmayanlar– yolculuk masraflarını istiyorlar."

"Bende para yok... Bıktım bütün bunlardan!" dedi Kaledin, hışımla. Yüzü asık.

Ayrılırlarken, konuşmayı işiten Bogayevski, Yanof'a işaret etti.

"Yukarı odama gel. Svetozarof'a söyle, holde beklesin."

Kaledin çıktıktan hemen sonra onlar da ordan ayrıldılar. Kaledin çökük omuzlarla, hızlı hızlı yürüyordu. Bogayevski odasında Yanof'a bir deste para verdi.

"1400 ruble var burda. Ver bunu o adamlara."

Kuliste Yanof'u beklemekte olan Svetozarof parayı aldı, teşekkür ederek kapıya yürüdü. Yanof kapıcıdan kaputunu alırken merdivenden bir gürültü işitti, arkasına baktı. Kaledin'in yaveri Moldavski uçar gibi basamakları iniyordu.

"Hekim getirin! Çabuk!"

Yanof kaputu bırakıp ona koştu. Nöbetçi yaverle bekleme odasını dolduran emir erleri Moldavski'nin çevresini sardılar.

"Ne oldu, ne var?" diye haykırdı Yanof. Sapsarıydı.

"Kaledin kendini vurdu!" Moldavski hıçkıra hıçkıra parmaklığın üstüne kapaklandı.

Bogayevski de koştu geldi. Dudakları hasta gibi titriyordu.

"Ne oldu? Ne oldu?"

Kalabalık merdivenden yukarı saldırdı. Bogayevski elinde olmadan boyuna yutkunuyor, güç soluk alıyordu. Kapıya erişip açan ilk o oldu. Holden geçip çalışma odasına girdi. Çalışma odasıyla yanındaki ufak oda arasındaki kapı ardına kadar açıktı. Ekşi, bozrak bir duman, barut kokusu.

"Ah, ah, aaah! Alyoşa, canım benim!" Kaledin'in karısının kırık, korkunç, tanınmaz sesi.

Bogayevski sanki boğuluyormuş gibi yakasını yırtıp açarak odaya koştu. Karef pencerenin önünde iki büklüm olmuş, parmakları yaldızlı tokmağı kavramıştı. Paltosunun altında kürek kemikleri bir inip bir kalkıyor, arada sırada şiddetle sarsılıyordu. Yaşını başını almış bir adamın öyle hayvan uluması gibi öten haykırışları az kalsın Bogayevski'yi yere yıkacaktı.

Kaledin, elleri göğsünün üstünde kavuşturulmuş, bir kamp döşeğinde sırt üstü yatıyordu, başı hafifçe duvara doğru. Yastığın beyaz yüzü maviye çalar ıslak alınla, üstüne bastıran yanağı öne çıkarmıştı. Düş kurarmış gibi, Kaledin'in gözleri yarı aralıktı. Sımsıkı ağzının köşeleri acıyla kıvrılmıştı. Karısı ayak ucunda kıvranıyordu. Sesi, vahşi, iç paralayıcı. Yatağın üstünde bir Kolt tabanca duruyordu. Koyu kırmızı ince bir kan sızıntısı gömleğin üstünden kıpır kıpır akıp tabancanın yanından geçiyordu.

Bir iskemlenin arkalığına özenilerek bir palto yerleştirilmişti. Gece masasının üstünde bir kol saati vardı.

Bogayevski olduğu yerde sallandı. Diz üstü çökerek kulağını Kaledin'in ılık, yumuşak göğsüne dayadı. Güçlü, sirkemsi

erkek teri kokusu geldi burnuna. Kaledin'in yüreği atmıyordu. Bogayevski bütün varlığıyla, korkunç bir dikkatle dinledi. Bütün işitebildiği, masanın üstünde işleyen saatin düzenli tiktakları, ölü atamanın karısının hırıltılı hıçkırıkları, kargaların yaslı yaslı, uğursuz ötüşleriydi.

XVI

Kendine geldiğinde Bunçuk'un gözüne ilk çarpan şey, Anna'nın yaşlarla parıltılı gözleri ve bir gülümseme oldu.

Tam üç hafta kendini bilmeden yatmıştı. Üç hafta bir başka, ele gelmez, garip dünyada yaşamıştı. 24 Aralık günü akşama doğru kendine gelir gibi oldu. Ciddi, donuk gözlerle Anna'ya baktı, onunla ilgili her şeyi hatırlamaya çalıştı, hepsini hatırlayamadı. Yakın geçmişin büyük kısmı, hâlâ, hafızasının derinliklerinde gömülü kalmıştı.

"Bir şey ver, içeyim..." Kendi sesini duydu, çok uzaktan gelir gibi. Tuhafına gitti. Güldü. Anna hızla ona doğru geldi. Tutuk, içrek bir gülümsemeyle baştan aşağı ışımıştı.

"Benim elimden iç," dedi. Onun fincanı tutmak için uzanan bitkin elini bir kenara çekti.

Bunçuk başını güçlükle kaldırırken titriyordu. Suyunu içti, bitkin, yastığa düştü yine. Gözlerini duvara dikmiş bakıyor, bir şey söylemek istiyordu. Yorgunluğu ağır bastı, uykuya daldı.

Uyandığında, yine, ilk gördüğü, Anna'nın endişeli gözleriydi. Sonra lambanın safran sarısı ışığı, ışığın tavandaki boyasız tahtalara saçtığı beyaz çember.

"Anna, buraya gelsene!"

Anna yaklaştı. Elini avcuna aldı. Bunçuk onun elini güçlükle, hafifçe sıktı.

"Dilim bir başkasının, başım bir başkasının, bacaklarım öyle. Sanki iki yüz yaşındayım!" Her kelimeyi dikkatle söylüyordu. Biraz sustuktan sonra sordu: "Tifüs mü oldum?"

"Evet."

Gözleri odanın içinde gezindi. Güç anlaşılır bir sesle sordu:

"Nerdeyiz?"

"Çaritsin'deyiz."

"Peki sen... sen niçin burdasın?"

"Ben senin yanında kaldım," dedi Anna. Kendini haklı göstermek ister gibi, ya da onun dile getirmediği bir düşünceyi geçiştirmek için, çabucak ekledi: "Seni bütün bütün yabancıların eline bırakamazdık. Abramson'la komitedeki yoldaşlar sana bakmamı istediler... Böylece, görüyorsun işte, hiç beklenmezken sana bakmak zorunda kaldım."

Bunçuk bir bakışla, elinin zayıf bir hareketiyle ona teşekkür etti.

"Krutogorof ne oldu?"

"Lugansk'ta o."

"Gevorkyan?"

"O... tifüsten öldü."

İkisi de sustular.

"Çok korktum senin için. Çok hastaydın," dedi Anna, sakin bir sesle.

"Bogovoy n'oldu?"

"Hepsini kaybettim. Bir kısmı Kamenskaya'ya gitti. Ama senin için iyi mi böyle konuşmak? Biraz süt içmek istemez miydin?"

Bunçuk başını salladı. Dilini güçlükle oynatıyordu. Sorularına devam etti.

"Abramson'dan ne haber?"

"Bir hafta önce Voronez'e hareket etti."

Bunçuk öbür yanına döndü. Başı dönüyordu. Kan gözlerine hücum etti. Anna'nın serin avcunu alnında duyunca açtı gözlerini. Bir düşünce aklından hiç çıkmıyordu: Onca zaman kendinde olmadan yatmıştı, tabii ihtiyaçlarını kim gördürmüştü ona? O mu, yoksa? Yanakları hafifçe kızardı.

“Bana hep tek başına mı baktın sen?” diye sordu.

“Evet.”

Bunçuk duvara dönerek, “Utansınlar, namussuzlar!” diye fısıldadı. “Bir tek sana yüklemek bu işi...”

Geçirdiği ateşten kulağı bir parça duymaz olmuştu. Çaritsin Parti Komitesinin yolladığı hekim Anna’ya bunun tedavisinin ancak Bunçuk adamakıllı iyileştikten sonra mümkün olabileceğini söyledi. Bunçuk yavaş yavaş iyileşiyordu. Kurt gibi bir iştahı olduğu halde Anna şımartmıyordu onu. Perhizi sıktı. Bu yüzden birkaç kere kavga ettiler.

“Bana biraz daha süt ver,” derdi Bunçuk.

“Yeter, içemezsin daha fazla.”

“N’olursun!.. Birazcık daha ver. Açlıktan öleyim mi istiyorsun?”

“İlya, biliyorsun, belli bir miktardan fazla vermemem gerek.”

Bunçuk küser, susardı. Yüzünü duvara döner, içini çeker, konuşmazdı. Şefkat içini yırtardı Anna’nın, ama boyun eğmezdi onun isteğine. Az sonra Bunçuk yüzünü döner, çatık kaşlar, eskisinden de mutsuz bakışlarla yalvarırdı:

“Biraz lahana turşusu yiyemez miyim? Lütfen, n’olur, Anna, canım!.. Dinle... Hekiminki hep hikâye. Ne o, zararlıymış!”

Bir türlü sözünü dinletemediği için bazen hırçın sözlerle onu incitiyordu.

“Benimle böyle alay etmeye ne hakkın var? Duygusuz, kalpsiz bir kadınsın sen. Senden nefret etmeye başlıyorum.”

“Sana bakmak için neler çektim! Ondan sonra en iyi mükâfat bu olur zaten!” derdi Anna, sabrı tükenince.

“Ben istemedim ki sen bana bakasın! Niçin bana yükleniyorsun? Pekâlâ bu durumu istismar ediyorsun. Peki hiçbir şey verme bana. Öleyim. Ölsem de ne çıkar zaten?”

Anna’nın dudakları titrer, kendini tutardı. Hepsine katlandı. Ama bir keresinde –ona biraz fazla yemek vermedi diye kavga

etmişlerdi– gözlerinde yaş taneleri parıldadığını gördü, yüreği sıkışıverdi. "Bak, bak, nasıl da çocuk gibisin!" diye bağırdı. Mutfağa koştu, koca bir tabak börekle döndü.

"Ye, ye, İlya canım! Sen kızma hiç, bundan sonra. Bak bu ne güzel!" Titreyen parmaklarıyla böreklerden birini onun eline tutuşturmaya çalıştı.

Bunçuk fena olmuştu. İlkin böreği almak istemedi, ama dayanamadı. Gözyaşlarını silerek doğruldu, yedi bitirdi böreği. Kemikleri çıkmış sakallı yüzünde suçlu bir gülümseme dolaşıyordu. Bağışlanmak isteyen gözlerle Anna'ya baktı. "Ben çocuktan da beterim. Biliyor musun, nerdeyse ağlayacaktım..."

Anna onun incecik boynuna, gömleğin açık yakasından görünen içeri çökük, etsiz göğsüne, sıska kollarına baktı, derin bir sevgi ve acıma doldu içine. Uzandı, sapsarı kuru alnından öptü. İlkti bu.

Neden sonra, aradan on beş gün geçti, Bunçuk odanın içinde yalnız başına hareket edebilir hale geldi. Örümcek bacağı gibi incecik bacakları gövdesinin ağırlığı altında çökü çöküveriyordu. Yürümesini yeni baştan öğrendi.

"Anna, bak, bak, yürüyebiliyorum!" diye haykırarak daha hızlı gitmeye çalıştı. Bacakları ağırlığını taşıyamadı, döşeme ayaklarının altında kayı kayıverdi. İlk önüne gelen yere tutunmadan yapamadı. Yaşlı bir adam gibi gülümsedi orda, saydam yanaklarının derisi büzüldü, kırıştı. Kırık bir sesle, kısaca güldü. Yorgun argın yatağa serildi.

Odaları rıhtıma yakın bir yerdeydi. Pencereden Volga'nın karla örtülü kıyılarını, onun gerisinde koyu bir yarım daire biçiminde savrulan ormanları, uzak tarlaların yumuşak, dalgalı çizgilerini görebiliyorlardı. Çok kere Anna pencerenin yanında durur, hayatında yer alan garip, apansız değişikliği düşünürdü. Bunçuk'un hastalığı nedense onları birbirlerine çok yaklaştırmıştı.

Önceleri, uzun ve güç bir yolculuktan sonra Çaritsin'e vardıklarında, hayat omuzlarına binmiş, bayağı canını yakmıştı. Ağlayacak gibi olduydu kaç kere. İnsanın sevdiğiyle birlikte yaşa-

masının ters yüzünü hiç böylesine yakından, apaçık bir gözle görmemişti. Dişlerini sıkmış, Bunçuk'un kirli çamaşırlarını değiştirmişti. Ateşli başından bitleri ayıklamış, ağır gövdesini kaldırmaya savaşarak, ürpermeyle, tiksintiyle, sıskası çıkmış erkek vücuduna, o canım hayatın zor bela sıcak kalabildiği kabuğa gizlice bakmıştı. Her şey içinde ayaklanmış, isyan etmişti ama, dışarının pisliği taa derinde büyük bir bağlılıkla saklanan, beslenen duyguyu ezememişti. Onun güçlü kumandası altında, duyduğu sıkıntıyı, anlayışsızlığı yenebilmişti. Sonunda duyduğu yalnızca bir merhamet, derin sevgiydi. Göğsünde yürek gibi atıyor, sızım sızım dışa vuruyordu.

Bir keresinde Bunçuk ona soracak oldu:

"Herhalde bütün bunlardan sonra benden tiksinirsin, değil mi?"

"Bir denemeydi."

"Neyin denenmesi? İradenin mi?"

"Hayır. Duygularımın."

Bunçuk başını çevirdi. Uzun bir zaman dudaklarının titremesini geçiremedi. Bir daha da bu konuyu açmadılar. Kelimeler fuzuli, renksiz kalacaktı.

Ocak ortalarında Vorenez'e gitmek için yola çıktılar.

XVII

Voronez'e 16 Ocak akşamı vardılar. Orda iki gün kaldılar. Don İhtilâl Komitesiyle kuvvetlerinin Çernetsof birlikleri tarafından püskürtüldüğünü öğrenince onların ardından Milerovo'ya gittiler.

Milerova'da adamdan geçilmiyordu. Bunçuk orda yalnız birkaç saat kaldı, bir sonraki trenle Glubokaya'ya hareket etti. Ertesi gün orda makineli birliğinin kumandasını ele aldı. Daha ertesi sabah da Çernetsof kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanan savaşa katıldı.

Çernetsof'un ortadan kaldırılmasından sonra Bunçuk birden Anna'dan ayrılmak zorunda kaldı. Bir sabah karargâhtan koşa koşa geldi Anna. Heyecanlı ve biraz da mahzundu.

"Biliyor musun, Abramson burda! Hemen seni görmek istiyor. Bir haber daha... Ben bugün gidiyorum."

"Nereye?" diye sordu Bunçuk. Birden şaşırmıştı.

"Abramson, birkaç yoldaş ve ben Lugansk'a gidiyoruz. Orda propaganda yapacağız."

Bunçuk soğuk soğuk, "Demek bizim birliği bırakıp kaçıyorsun?" dedi.

Anna güldü, kızaran yüzünü onun göğsüne dayadı.

"İtiraf et! Birlikten kaçıyorum diye mi üzüldün şimdi? Senden kaçıyorum diye üzülüyorsun. Ama geçici bu. O iş başka, orda daha faydalı olacağıma eminim. Mitralyözcülük tam bana göre değil." İşveli bir bakışla baktı ona. "Bunçuk gibi bir tecrübeli kumandanın emri altında da olsa öyle."

Az sonra Abramson çıkageldi. Her zamanki gibi huzursuz, canlıydı, yerinde duramıyordu. Katran karası saçlarının önündeki beyaz parça yine öyle göz kamaştırıcı. Bunçuk'u görünce sahiden sevindi.

"Ne? kalktın mı? İyi, iyi! Anna'yı geri alıyoruz." Manalı bir bakışla gözlerini kıstı. "Bir itirazın yok ya? Hiç mi yok? Çaritsin'de dost oldunuz sandıydım, ondan sordum."

"Anna'dan ayrılmak hoşuma gitmiyor, inkâr edemem," dedi Bunçuk. Dudaklarında tutuk, kuru bir gülümseme belirdi.

"Üzüldün mü? Bak hele... Anna, duyuyor musun?"

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Önünden geçtiği tozlu bir sandığın arkasından bir kitap aldı, sonra silkindi, gitmeye hazırlandı.

"Hemen hazır olur musun, Anna?"

"Siz gidin, ben şimdi geliyorum." Anna perdenin arkasında üstünü değişiyordu. Çıktığında, beli kemerli, hâki bir er ceketi giymişti, göğüslerinin üstünde cepleri biraz kabarıyordu. Eski, siyah etekliği orası burası yamalı ama tertemizdi. Yeni yıkadığı saçı topuzundan kurtulmuş, kabarmıştı. Yağmurluğunu giydi, her zamanki canlılığını yitirmiş, donuk, yalvar yakar bir sesle sordu:

"Bugünkü hücuma katılacak mısın?"

"Tabii. Burda aylak aylak oturup bir iş yapmayacak mıyım sandın?"

"Sadece şeyden sordum... Dinle. Dikkat et kendine. Hatırım için, ha? Fazladan bir çift yün çorap bırakıyorum. Soğuk alma, ayaklarını ıslatma, olmaz mı? Lugansk'tan yazarım sana..."

Birden gözlerinin ışığı sönüverdi. Hoşça kal derken içini döktü:

"Biliyor musun, senden ayrılmak çok acı benim için! Abramson, Lugansk'a gitmemi ortaya atınca çok sevindim ama, şimdi orası sensiz bomboş olacak. Şu sıra duygular insanın yolunu engelliyor, işte bir ispatı daha. Bağlıyor insanı... N'apalım, neyse! Hadi Allahaısmarladık!"

Sözleri, duruşu soğuk, tutuktu. Kararından vazgeçmekten korktuğunu anladı Bunçuk.

Kapıya kadar geçirdi onu. Anna omuzlarını savura savura acele adımlarla yürüdü, arkasına hiç bakmadı. Bunçuk onu geri çağırmak istedi. Ama son dakikada, Allahaısmarladık derken, gözlerinde bir damla yaş parıldadığını görmüştü. İsteğine gem vurdu, yapmacık bir neşeyle haykırdı:

"Seni Rostof'ta görürüm. Kendini iyi kolla, Anna!"

Anna omzunun üstünden bir baktı ona, adımlarını hızlandırdı.

Bunçuk o gittikten sonra birden ne kadar yapayalnız olduğunu anladı. Eve döndü. Sonra hemen, sanki ev yanıyormuş gibi dışarı fırladı. Orda her şey ona ondan bir şey söylüyordu. Her yerde onun kokusu: Geride kalan mendil, asker kesesi, bakır maşrapa, elleri neye değdiyse.

Hava kararıncaya kadar nahiyede ordan oraya dolaştı. İçinde garip bir huzursuzluk, bir yerinden bir şey kesmişler gibi. Yeni durumuna bir türlü alışamadı. Kızıl Muhafızlarla Kazakların yüzlerine görmeyen gözlerle baktı. Bir kısmını tanıdı, çoğu da onu tanıyordu. Savaşta ordudan tanıdığı Kazağın biri yolunu kesip zorla evine götürdü onu, orda birkaç Muhafız ve denizciyle oyun

masasına oturtmaya çalıştı. Tütün dumanına sarınmış adamlar kartları masaya çarpıyor, Kerenski rublelerini hışırdatarak, bağırıp çağırıyorlardı. Lanet, küfür, gırla gidiyordu. Bunçuk bunaldı, dışarı çıktı. Bir saat sonra hücuma katılmak olmasaydı, hali bitikti.

XVIII

Kaledin'in ölümünden sonra 29 Ocakta Novoçerkask'ta bir Askeri Konsey toplandı, General Nazarof il atamanı seçildi. Toplantıda çoğu Güney nahiyelerinden bir avuç delege vardı. Bu seyrelmiş konseyin desteğine güvenen Nazarof on sekizle elli yaşları arasındaki bütün Kazakların silah altına alındığını açıkladı. Ama Kazaklar, tehditlere, köylere gönderilen silahlı birliklere rağmen, emre istemeye istemeye boyun eğdiler.

Konsey çalışmalarına başladığı gün Albay Tatsin kumandasındaki altıncı Don Kazak Alayı Bolşevik kuvvetlerinin çemberini yararak Romanya cephesinden Novoçerkask'a yürüdü. Yekaterinoslav'dan sonra yolda birçok yerde fena hırpalanmıştı, ona rağmen Novoçerkask'a tam mevcutla ulaştı. Bütün subaylar görevlerinin başındaydı.

Novoçerkask'ta törenle karşılandılar. Katedral alanında bir anma töreninden sonra General Nazarof askeri disiplini bozmadan silahlarını kapıp Don'un savunmasına koştukları için Kazaklara teşekkür etti.

Az sonra alay cepheye gönderildi ve hemen ardından, genel karargâha, Bolşevik propagandası yüzünden askerlerin mevzilerini bıraktıkları, Ordu Hükümetini savunmaktan kaçındıkları haberi geldi.

Konsey çaresizdi. Herkeste aynı düşünce: Bolşeviklere karşı mücadelenin sonu belliydi artık. Bir vakitler atak, işini bilir bir general olan Nazarof konsey toplantılarında ellerini başının arasına alıp oturuyor, acı düşüncelere dalıyordu.

Son umutlar da çürümüş tahta gibi savruldu gitti. Tikoretskaya çevresinde daha şimdiden topçu ateşinin gümbürtüsü duyulur

olmuştu. Sancaktar Avtonomof kumandasında Kızıl birliklerinin Çaritsin'den Rostof üzerine yürüdükleri söyleniyordu. Yüzbaşı Çernof'un Beyaz Muhafız Birliği iki yandan ateş altında kalarak Rostof'a geri çekildi. Şehirde kalmanın tehlikesini kavrayan Kornilof 9 Şubatta ordan ayrılmaya karar verdi.

Temernik mahallesinde işçiler bütün gün istasyonu, subaylardan kurulu devriye kollarını kurşun yağmuruna tuttular.

Akşama doğru uzun, dolancalı bir yürüyüş kolu yarı erimiş karla kaplı yoldan ağır ağır ilerleyerek Rostof'tan çıktı. Arada bir, bir öğrenci paltosu göze çarpıyordu. Çokluk ama, subay üniformasıydı. Mangalara yüzbaşılar, albaylar kumanda ediyordu. Manga sıralarını öğrenciler, asteğmenden albaya kadar her çeşit rütbeden subay doldurmuştu. İkmal katarının ardından göçmenler geliyordu. Yağmurluklu, tozluklu, iyi giyinmiş yaşlıca adamlar; yüksek topuklu pabuçlarıyla kadınlar.

Bölüklerden birinde Yüzbaşı Listnitski de vardı. Yanında yürüyenler: Çalımlı Karargâh Yüzbaşısı Starobleski; Suvarof Elbombacılarının Alemdarı Bokarof; ihtiyarlamış, dişleri dökülmüş bir subay, Yarbay Loviçef. Kocamış tilki gibi baştan aşağı boz kızıl kıllarla kaplıydı bu Loviçef.

Ortalık giderek kararadı. Hava ayazdı. Don'un ağzından bu yana nemli, tuzlu bir meltem esiyordu. Listnitski onca ayak altında ezilip atılmış kara alışkanlıktan gelen güvenli adımlarla basıp yürürken, bölüğe yetişip gençlerin yüzlerine dikkatle baktı.

Yüzbaşı Nezentsef'le Prebrazenski Alayının eski kumandanı, Hassa Albayı Kutyopof, kaputunun etekleri savrula savrula, kasketi başının arkasına kaykılmış, yolun kenarından yürüyerek geçtiler. O sırada Loviçef Nezentsef'e seslendi.

Kutyopof başını çevirdi. Birbirinden uzak kara gözleri, iri mi iri, boğa gibi bir başı vardı. Sakalı geniş kırpılmıştı. Nezentsef de döndü, omuzu üstünden sesin geldiği yöne baktı.

"Birinci Bölüğe hızlanmalarını emredin. Donuyoruz. Ayaklarımız ıslak zaten, bu gidişle..."

"Saçmalık bu valla!" diye haykırdı Starobelski.

Nezentsef sesini çıkarmadan yürümeye devam etti. Kutyopof'la tartışmaya dalmıştı. Az sonra, arabasını çeken iki yağız atın toynaklarından dört bir yana saçılan kar serpintisi içinde General Alekseyef geriden gelip geçti onları. Koltukta yan oturuyordu. Yakası kalkık, rüzgârın kızarttığı yüzünde bıyıklarıyla kaşları bembeyazdı.

Karları ezik yolda oraya buraya sarı sarı su birikintileri saçılmıştı. Güçlükle yürüyorlardı. Çizmelerin içine nem işliyordu. Listnitski önündeki adamların konuşmalarına kulak misafiri oldu. Kürk ceketli, başına basit Kazak papağı geçirmiş bir subay, "Gördünüz mü onu, Teğmenim?" diyordu. "Rodziyanko. Devlet Meclisi'nin başkanı, bu yaşında yaya gidiyor, çaresiz..."

"Rusya çarmıha gerilmeye gidiyor..."

Birisi iki öksürük arasında alayla söylenirdi:

"Evet, çarmıha gerilmeye... Yalnız bir fark var: Taşlık yol yerine kar var burda, bir de soğuk ki!"

"Geceyi nerde geçireceğiz, bilen var mı, beyler?"

"Evet, hatırlıyorum, bir kere Prusya'da böyle yürümüştük yine..."

"Kuban'da bizi nasıl karşılayacaklar dersin?.. Ne?.. Evet, tabii, orda durum böyle değildir."

"Sigaranız, tütününüz filan var mı?" Bir teğmen, Listnitski'ye sordu. Eldivenini çıkarıp onun uzattığı sigarayı aldı, teşekkür etti. Sonra da askerler gibi sümkürerek ellerini kaputuna sildi.

"Demokratik alışkanlıklar edinmişsiniz, Teğmenim," diye alayla gülümsedi Yarbay Loviçef.

"Olacak, n'apalım! Başka yolu yok! Siz nasıl hallediyorsunuz, kuzum, bu işi? Bir düzine mendil saklayabildiniz mi bari?"

Yarbay cevap vermedi. Boz-kızıl sakalına ufacık, yeşil buz parçacıkları takılmıştı. Arada sırada burnunu çekiyor, kaputundan içeri giren soğuktan yüzünü buruşturuyordu.

Listnitski, "İşte Rusya'nın kaymak tabakası!" diye düşündü içinden. Yol boyunca dolanıp giden sıralara acımayla baktı.

Bir küme atlı doludizgin yanlarından geçti. Kornilof iri yapılı bir aygıra binmişti. Beyaz papağı, afilli cep kapaklarıyla kısa, açık yeşil kaputu, uzakta sıraların arasında bir çıkıp bir iniyordu. Subay bölükleri onu coşkun "yaşa!" sesleriyle selamladılar.

"Bütün bunlar bir şey değil, insanın çoluğu çocuğu olmasa..." dedi Yarbay Loviçef. Yaşlılar gibi öksürdü. Kendisine acındırmak istercesine yan gözle Listnitski'nin yüzüne baktı. "Ailemi Smolensk'te bıraktım," diye devam etti. "Karımla kızım. Kızım bu Noel'de on yedi yaşını doldurdu. Ha, ne dersiniz siz bu işe, Yüzbaşı?"

"Hımmm."

"Aileniz var mı? Novoçerkask'dan mısınız siz?"

"Hayır. Don ilindenim ben. Babam orada."

"Bensiz nasıl çıkacaklar işin içinden, bilemiyorum..." diye Loviçef devam ediyordu, Starobleski'nin kızgın sesi araya girdi:

"Hepimiz ailelerimizi geride bıraktık. Niçin hep sızlanıp duruyorsunuz anlamıyorum, Yarbayım? Ne biçim adamlarsınız? Rostof'tan ayrılır ayrılmaz..."

"Starobelski, sen misin ordaki? Taganrog'ta, savaşta değil miydin sen?" Birisi arka sıralardan bağırdı.

Starobelski döndü. Öfkeli yüzünde birden kasvetli bir gülümseme belirdi.

"Haa, Viladimir Yorgiyeviç, nasıl oldu da bizim mangaya düştün? Nakil mi, ha? Kimi yerinden ettin yine? Evet... Taganrog dedindi, değil mi? Evet ordaydım... Niçin? Ya öyle, vuruldu. Öldü."

Konuşmalara rastgele kulak kabartan Listnitski, Yagodne'den, babasından, Aksinya'dan ayrılışını hatırladı. Birden gönlünü basan hasretten boğulacak gibi oldu. Önünde sallanan tüfek namlularına, süngülere, atılan adımlarla uyum içinde dalgalanan papaklara, kasketlere, başlıklara gözlerini dikmiş yürüyor, düşünüyordu bir yandan da:

"Bu, yerlerinden edilmiş beş bin kişinin hepsi de benim gibi. Her birimizin yüreğini sıkan ne korkunç bir nefret, ne sonsuz bir öfke var! Domuzlar, bizi Rusya'dan kovaladılar, burda ezeceklerini sanıyorlar! Ama dur daha. Kornilof'un ardından Moskova'ya gireceğiz, o gün de gelecek..."

Ansızın Kornilof'un Moskova'ya geldiği günü hatırladı. Sevinçle o günü düşünmeye koyuldu.

Bölüğün taa gerisinde bir batarya vardı. Atlar burun çalıyordu orda, top arabaları takırdıyordu. At terinden saçılan pis koku bile Listnitski'nin burnuna kadar geldi. İnsanın kanını kaynatan tanıdık koku başını geri çevirtti. En önden giden sürücü, genç bir onbaşı, ona bakıp gülümsedi.

11 Martta Gönüllü Ordu Rostof'un birkaç verst Güneydoğusunda Olginskaya Bölgesinde yığılmıştı. Bin altı yüz adam, beş sahra topu, kırk makineli tüfekle Novoçerkask'tan Don'un doğusundaki steplere çekilen Kornilof, Don Kazak Ordusuna Ataman olarak yeni atanan General Popof'u bekleyerek daha ileri yürüyüşü geciktiriyordu. Popof, yanında kurmay başkanı Sidorin ve Kazak muhafızlarıyla ayın 13'ünde Olginskaya'ya girdi. Kornilof'un kaldığı evin önündeki alanda dizginlere asıldı, eyer kaşını kavrayıp bir bacağını kaldırdı. Kuzgunî perçemli, esmer yüzlü, yağmur kuşu gibi kapkara gözlü bir Kazak ona yardım etti. Popof dizginleri adama verdi, ağır adımlarla, vakarla merdiven başına doğru ilerledi. Sidorin'le öbür subaylar ardından yürüdüler. Emir erleri atları bir yan kapıdan avluya götürdüler. Yaşlıca, çarpık bacaklı bir süvari eri hayvanların boynuna yem torbalarını takarken yağmur kuşu gözlü siyah saçlı oğlan aşçı yamağıyla ahbaplığı ilerletiyordu. Kıza laf atmış, bir şey söylemişti. Alımlı başörtüsü, çıplak ayaklarında kocaman galoşlarla, pespembecik, yanından geçmiş, sulara bata çıka ambara gidiyordu şimdi kız.

Popof, yaşlı ve vakur, eve girdi. Holde paltosunu uzattığı emir eri becerikli, saygılı bir tavırla hemen hizmete koştu. Popof kırba-

cını astı, dehşetli bir gürültüyle uzun uzun burnunu sildi. Emir eri, Sidorin'le onu oturma odasına buyur etti.

Konferansa çağrılan generaller çoktan gelmiş, toplantı başlamıştı. Kornilof, üzeri harita kaplı bir masanın başında oturuyordu. Kollarını masaya dayamıştı. Sağında Alekseyef oturuyordu. Dimdik, temiz tıraşlı, apak. Gözleri felfecri okuyan Denikin Romanovski'yle tartışıyor, Lukomski sakalını çekiştire çekiştire odanın içinde dolaşıyordu. Markof avluya bakan pencerenin yanında, avluda atlarla uğraşan, aşçı yamağıyla şakalaşan emir erlerini seyrediyordu.

Yeni gelenler generalleri selamlayarak masaya yanaştılar. Alekseyef yolculuk ve Novoçerkask'ın tahliyesi hakkında bir iki önemsiz soru sorarken Kornilof'un konferansa çağırdığı subaylarla Kutyopof içeri girdiler.

Popof yerine yerleşmişti. Kornilof gözlerini ona dikerek sordu:

"Generalim, birliğinizin gücü nedir, söyler misiniz?"

"Bin beş yüz pala, bir batarya, kırk makineli ve takımları."

"Gönüllü ordunun Rostof'tan çekilmesini zorunlu kılan şartları biliyorsunuz. Dün bir toplantı yaptık, Kuban'a yürümeye karar verdik. Yekaterinodar yönünde gideceğiz. Orda halen faaliyette olan gönüllü birlikler var. Şu yoldan gideceğiz." Kalemin arkasıyla haritada bir çizgi çekti, sonra hemen devam etti konuşmasına: "Yolda Kuban Kazaklarını yanımıza alacağız. Hareketimize engel olmak isteyecek ufak tefek Kızıl Muhafız Birliklerini de dağıtacağız." Popof'un dar deliklerinde yan yan bakan gözlerini izledi. "Birliğinizle Gönüllü Orduya katılıp bizimle Yekaterinodar'a gelmenizi teklif ediyoruz. Kuvvetlerimizi dağıtmamız doğru olmaz."

Popof kesin ve kararlı bir sesle, "Yapamam," dedi. Alekseyef ona doğru eğildi. "Niçin, sorabilir miyim?"

"Çünkü Don ilini yüzüstü bırakıp Kuban'a çekilemem. Don kuzeyde bizi korur, bozkırda olayların gelişmesini bekleriz. Düşman esaslı bir harekete geçmeyecektir, çünkü yakında havalar ılındı mı Don'dan ne topçu, hatta ne de süvari birlikleri geçirile-

bilir. Seçtiğimiz araziden, ki yiyecek içecek ve hayvan yemi sıkıntısı çekmeyiz orada, istediğimiz zaman, istediğimiz yönde gerilla harekâtına girişebiliriz."

Kornilof'un ileri sürdüğü görüşleri bertaraf edişinde orda toplananları etkileyen bir kendine güven vardı. Soluk almak için sustu. Kornilof'un konuşmak üzere olduğunu görünce inatla başını salladı:

"Müsaade edin, sözümü bitireyim... Sonra bir önemli nokta daha var ki Yüksek Kumandanlık bunu göz önünde tutmak zorundadır. Kazakların tutumu demek istiyorum." Altın yüzüklü, bembeyaz, yumuşak elini ileri uzattı –yüzük işaret parmağında etin içine iyice gömülmüştü–, sesini biraz yükseltti, devam etti: "Kuban'a geri çekilirsek birliğimizin dağılması tehlikesi belirir. Kazaklar gitmeyiz diyebilirler. Unutmamalıdır ki birliğimizin sürekli ve en kuvvetli kısmı Kazaklardır, onlara da ne kadar güvenilebilir... mese... mesela sizin adamlarınız kadar güvenilebilir mi, bilmem. Anlamıyorlar. Sadece çekip gitmek istiyorlar. Ben birliğimi toptan kaybetmek tehlikesini göze alamam." Kelimeler sert çıkıyordu ağzından. Bir kere daha Kornilof'un sözünü kesti. "Kusura bakmayın. Kararımızı size bildirdim. Emin olunuz, kararımızı değiştirebilecek durumda da değiliz. Kuvvetlerimizi dağıtmamız doğru değil, tabii değil ama, güçlüğün önüne geçmek için tek bir yol var: Bana kalırsa, bütün söylediklerimi de hesaba katarak, Gönüllü Ordunun Kuban'a çekilmemesi. Don'un ötesinde bozkırda bizim birliğimize katılması daha akla uygundur. Orda dinlenip güç toplar, ilkbaharda Rusya'dan gelecek yeni gönüllülerle mevcudu artar..."

"Hayır!" dedi Kornilof. Oysa daha bir gün önce kendisi Don'un ötesinde bozkıra çekilmeleri gerektiği kanısındaydı, bunun tersini savunan Alekseyef'le o kadar tartışmıştı. "Bozkıra gitmenin anlamı yok. Aşağı yukarı altı bin adamımız var..."

"Levazım meselesini düşünüyorsanız, sizi temin ederim ki, Kumandanım, Don ardı bozkırı kadar elverişli bir bölge bulamazsınız. Kaldı ki, orda özel şahıslara ait ahırlardan atlar alıp ordu-

nuzu at sırtına oturtabileceksiniz, daha hareketli bir ordu olacak elinizin altında. Süvariye ihtiyacımız var, oysa şu anda Gönüllü Ordu süvariden yana sıkıntı çekiyor."

Kornilof o gün her zaman olduğundan çok Alekseyef'i kollar görünüyordu. Neye karar vereceğini bilemediği için bir başka yetkiliden destek arar gibi bir hali vardı. Alekseyef'in görüşleri büyük bir dikkatle izlendi. Çabuk ve kesin karar vermeye alışkındı zaten, Yekaterinodar yönünde yürüyüşe geçmeden yana kısa konuştu:

"O yönde Bolşevik çemberini kırıp orda savaşan kuvvetle buluşmamız bizim için daha kolay olur."

"Ya başaramazsak?" diye sordu Lukomski. Alekseyef dudağını ısırdı. Parmağını haritanın üstünde dolaştırarak, "Başarı kazanamasak bile," dedi, "Kafkas dağlarına çekilip orda orduyu dağıtma imkânı olur elimizde."

Romanovski de onu destekledi. Markof birkaç ateşli söz etti. Alekseyef'in ileri sürdüğü noktalara diyecek yok gibiydi. Fakat Lukomski yeni baştan dengeyi sağladı:

"Ben General Popof'un teklifini destekliyorum." Kelimeleri dikkatle seçiyor, ağır ağır konuşuyordu: "Kuban'a yürüyüş daha burdan bilemeyeceğimiz birçok güçlüklerle karşılaşmamıza yol açacaktır. Bir kere, iki yerde demiryolunu geçmek zorunda kalacağız..."

Bütün gözler Lukomski'nin haritanın üstünde gezinen parmağına çevrildi. Lukomski inatla devam etti:

"Bolşevikler bizi taciz etmekten geri durmayacaklar. Zırhlı trenler kullanacaklar. Elimizde ağır ikmal katarları, geride bırakamayacağımız çok sayıda yaralı var. Bunlar orduya korkunç bir yük olacak, bizi yolumuzdan alıkoyacak. Sonra Kuban Kazaklarının bize dostça davranacaklarına inanmamız için kesin bir sebep göremiyorum ben. Bolşevik iktidarından bezdikleri iddia edilen Don Kazaklarını ölçü alacak olursak, büsbütün ihtiyatlı olmamız, bu çeşit söylentilere pek kulak asmamamız gerekir. Eski Rus ordusundan yayılan Bolşevik mikrobu Kuban Kazakları arasında

da yaygın. Bize karşı düşmanca davranmaları bile mümkündür. Nihayet, şu fikrimi bir kere daha tekrar etmek isterim: Doğuya, bozkıra gitmeliyiz. Orda güç topladıktan sonra Bolşevikleri oradan tehdit etmeliyiz."

Generallerin çoğunluğunca desteklenen Kornilof, dolambaçlı bir yoldan Kuban'a gitmeye karar verdi. Yolda at toplanacak, süvari kuvveti büyütülecekti. Konferans dağıldı. Kornilof, Popof'la bir iki kelime konuştu, soğuk bir tavırla vedalaştı. Sonra odasına gitti. Alekseyef ardından çıktı. Albay Sidorin de merdiven başına çıkarak şen bir sesle yaverine bağırdı:

"Atları hazır edin!"

Genç, sarışın bir Kazak teğmeni kılıcını tutarak su birikintilerinin üstünden atlaya atlaya geldi, en alt basamakta durdu.

"Evet, neye karar verildi, Albayım?" diye fısıldadı.

"Fena değil." Sidorin alçak sesle, sevinçle cevap verdi. "Kuban'a gitmeyi reddettik. Hemen yola çıkıyoruz. İzvarin, hazır mısın?"

"Evet. Atları getiriyorlar."

Emir erleri hayvanları getirdiler. Siyah perçemli, yağmur kuşu gözlü emir eri arkadaşına bir göz kırptı.

"İyi parça, değil mi?" diye sordu, kikirdeyip.

Daha yaşlısı sırıttı sadece.

"İyi parça yaa... hastalıklı at gibi!"

"Yine de seni içeri çağırabilir hani?"

"Utan ulan, çakal! Mübarek aydayız."

İzvarin, Gregor Melekof'un eski arkadaşı, ak burunlu sarsak atına binerek sokağa çıkma emrini verdi. Yanlarında birkaç generalle Popof ve Sidorin merdivenden indiler. Muhafızlardan biri Popof'un atını tuttu, generalin üzengiyi bulmasına yardım etti. Popof basit Kazak kırbacını sallayarak atını tırısa kaldırdı. Üzengilere basmış, ayakta az öne eğik duran Sidorin'le öbür subaylar ve Kazaklar da ardından sürüp gittiler.

Gönüllü Ordu iki günlük yürüyüşten sonra Meçetinskaya'ya

vardığında Doğu bozkırları hakkında Kornilof'a yeni raporlar geldi. Hiçbirinde iyi şeyler söylenmiyordu. Kornilof savaşçı birliklerin kumandanlarını toplayarak Kuban'a gitme niyetini açıkladı.

Popof'a da ulak gönderildi. Bir kere daha, birliğiyle orduya katılması istendi. Popof soğuk bir nezaketle teklifi reddetti, kararının değiştirilemeyeceğini, şimdiki halde Don'un doğusuna düşen bölgede kalacağını bildirdi.

XIX

Golubof'un birliği İhtilâl Komitesi tarafından geniş bir çevirme hareketiyle Novoçerkask'ı ele geçirmeye gönderilmişti. Gidenler arasında Bunçuk da vardı. Golubof atları hızlı sürdürüyor, kendisi en önde atının sağrısını kırbaçlayıp duruyordu. Sabırsız görünüyordu. Geceleyin bir nahiyeye girdiler, hayvanlarını biraz dinlendirdikten sonra, külrengi, yıldızsız gecenin içine dalıp gittiler yine. Buzla örtülü yol, atların ayakları altında çatırdadı durdu. Bir başka nahiyeden geçerlerken şafak söküyordu. Sokaklarda kimsecikler yoktu, yalnız alana yakın bir yerde bir yaşlı Kazak kuyunun yalağını kapatan buzları kırıyordu. Golubof atını adamın yanına sürdü. Birlik durdu.

"Merhaba, hey!" diye selamladı kumandan Kazağı.

Adam eldivenli elini yavaş yavaş papağına götürdü, tatsız bir sesle cevap verdi:

"İyi sabahlar!"

"Ee, dede, Kazaklarınız Novoçerkask'a gittiler mi? Köyünüzde seferberlik oldu mu?"

Yaşlı adam hiç cevap vermeden baltasını aldı, avlusunun kapısından girip gözden kayboldu.

Golubof, "İleri," diye haykırdı, bir küfür sallayıp sürdü atını.

Aynı gün Ordu Konseyi Novoçerkask'ı tahliyeye hazırlanmaktaydı.

Don Kazak Ordusunun yeni Serhat Atamanı General Popof

silahlı kuvvetlerini daha önce şehirden çekmiş, askeri ikmal malzemesini de kaldırtmıştı. Golubof'un süvarileri hiç direnme görmeden ansızın şehre girdiler. Golubof yanında büyük bir Kazak birliğiyle dörtnala Konsey Karargâhına vardı. Kapıda şaşkın, meraklı adamlar toplanmıştı. General Nazarof'un eyerli atının yanında bir ulak bekliyordu.

Bunçuk atından atladı, hafif makineli tüfeğini kaptığı gibi Golubof ve diğer gelen Kazaklarla birlikte eve koştu. Geniş salonda toplanmış delegeler kapının açıldığını duyunca yüzlerini yeni gelenlere çevirdiler.

"Ayağa kalkın!" diye emretti Golubof, gergin bir sesle, geçit resminde gibi. Çevresinde Kazaklarla, aceleden sendeleyerek masanın başına yürüdü. Konsey üyeleri hemen ayağa fırladılar, sandalyeler yerleri çizdi. Yalnız Nazarof kalkmadı ve kızgın bir sesle sordu: "Ordu Konseyinin toplantısını ne cüretle yarıda kesiyorsunuz?"

"Tutuklusun! Kes sesini!" Golubof'un birden tepesi attı. Nazarof'un yanına koştu, omuzundan apoletlerini koparıp yere atarak boğuk bir sesle kükredi: "Ayağa kalk diyorum sana! Götürün şunu! Kiminle konuşuyorum, ha? Seni subay, seni!"

Bunçuk makinelisiyle kapıda mevzi almıştı. Konsey üyeleri koyun gibi bir araya sıkıştılar. Kazaklar Nazarof'u, beti benzi atmış Konsey başkanı Voloşinof'u ve birçoklarını sürükleyip Bunçuk'un önünden geçtiler. Arkalarından gelen Golubof'un kılıcı şıkırdıyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Konsey üyelerinden biri kolunun ucundan tuttu:

"Nereye gideceğiz, Albayım, beyefendi?"

Bir başkası omzunun üstünden başını uzattı:

"Serbest miyiz?"

Kumandan, "Cehenneme kadar yolunuz var!" diye haykırarak iteledi onları. Bunçuk'un yanına varınca döndü, ayağıyla yeri tepti: "Cehenneme kadar yolunuz var! Sizinle bir işim yok benim. Ne bekliyorsunuz be? Haydi!"

Gür sesi daha bir süre salonda yankılandı durdu.

Bunçuk geceyi anasının evinde geçirdi. Ertesi gün Rostof'un ele geçirildiği haberi geldi. Hemen Golubof'tan Rostof'a gitmek için izin aldı, sabahleyin yola çıktı.

Rostof'ta iki gün genel karargâhta çalıştı. İhtilâl Komitesine de gitti ama ne Abramson'u, ne de Anna'yı bulabildi. Karargâhta bir ihtilâl mahkemesi kurulmuştu. Ele geçen Beyaz Muhafızlar çabucak yargılanıp cezalandırılıyordu. Bunçuk bir gün mahkemede çalıştı, bir iki akına katıldı. Ertesi gün, ne olur ne olmaz diye bir kere daha Komiteye uğradı. Tam merdivenleri çıkıyordu, yukarda bir odadan Anna'nın sesini işitti. Onun güldüğünü duyunca birden yüreği güm güm atmaya başladı. Adımlarını yavaşlattı. Kapıyı itti. Eskiden kumandanın kaldığı oda sigara dumanıyla doluydu. Gocuklu, kaputlu askerlerle sivillerin çevresini sardığı kaputu düğmesiz bir adam küçük bir tuvalet masasında bir şeyler yazıyordu. Anna'yı pencerenin yanında gördü. Arkası kapıya dönüktü. Abramson pencerenin kenarına oturmuş, dizini ellerine dayamıştı. Yanında duran uzun boylu, Litvanyalıya benzer bir Kızıl Muhafız, küçük parmağı havada, sigara sarıyor, bir yandan da konuşuyordu. Gülünç bir olay anlatıyor olmalıydı ki, Anna başını arkaya atmış, gülüyordu. Abramson'un gülümseyen yüzü de kavun kabuğu gibi çizgiler içindeydi. Kızıl Muhafızın iri kemikli yüzünde keskin ve ateşli bir zekâ ışıldıyordu.

Onlara doğru yürüyen Bunçuk elini Anna'nın omzuna koydu.

"Merhaba, Anna!"

Anna döndü. Birden kızardı, köprücük kemiğine kadar indi yüzünün kızarıklığı. Gözleri dolu dolu oldu.

"Nerden geldin? Gör işte, Abramson! Darphaneden yeni çıkmış gibi, sen de merak ediyordun onu!" Gözlerini kaldırmadan konuşuyor, kekeliyordu. Kendine hâkim olamadı, döndü kapıya yürüdü.

Bunçuk Abramson'un sıcacık elini sıktı, bir iki kelime konuştular. Sonra Abramson'un bir sorusunu cevapsız bırakıp (ne

dediğini hiç anlamamıştı) yüzünde aptalca, sonsuz mutlu bir gülümsemeyle Anna'nın yanına gitti. Anna kendini toparlamıştı. Onu gülümseyerek karşıladı. Kendi sıkılganlığına kızmış gibiydi.

"Eh, nasılsın?" diye sordu. "Ne zaman geldin? Novoçerkask'dan mı geldin? Golubof'un birliğinde miydin? Ee, ne haber?"

Bunçuk gözlerini hiç kırpmadan, hiç onun yüzünden ayırmadan sorularını cevaplandırdı. Anna dayanamadı, gözlerini kaçırarak, "Bir dakika dışarı çıkalım mı?" dedi.

Tam çıkarlarken Abramson arkalarından bağırdı: "Çabuk dönecek misin? Sana iş buldum, Yoldaş Bunçuk! Çalıştıracağım seni."

"Bir saate kadar gelirim."

Anna sokakta doğruca Bunçuk'un gözlerinin içine bakarak kızgın bir halde elini salladı:

"Ah, İlya, İlya, ne fena kaybettim kendimi orda! Genç kız gibi. Seni öyle birden gördüm, ondan oldu. Bir de, aramızdaki ilişki öyle yarım yamalak ki! Gerçekten, neyim ben senin için? Başlarında kavak yelleri esen nişanlılar mıyız? Biliyor musun, Lugansk'ta Abramson, 'Bunçuk'la mı yaşıyorsun?' diye sordu bir gün bana. İnkâr ettim ama gözünden hiçbir şey kaçmıyor o adamın. Burnunun dibinde olanı hiç kaçırmaz. Bir şey demedi ama bakışından anladım bana inanmadığını."

"Kendinden söz et sen bana."

"Öyle çalıştık ki Lugansk'ta! İki yüz on bir kişilik bir birlik topladık. Teşkilat kurduk, siyasi çalışmalar yaptık... Ama hepsini nasıl anlatayım iki kelimeyle? Öyle ansızın çıkagelişin yok mu, yerden biter gibi! Kendimi tam toparlayamadım. Nerde... Nerde geçireceksin, geceyi?" diye sordu.

"Bir yoldaşın evinde." Bunçuk kekeleyerek yalan söyledi. Geceleri karargâhta kalıyordu.

"Bugünden tezi yok bizim eve gelirsin. Nerde oturduğumu hatırlıyor musun? Hani bir kere beni eve götürmüştün?"

"Bulurum. Fakat... Kalabalık değil misiniz siz orda?"

"Aptal olma. Kimsenin yerini almazsın. Zaten konuşmaya bile değmez."

Akşam olunca Bunçuk öteberisini asker çantasına doldurdu, şehrin dışarı mahallelerinde Anna'nın oturduğu sokaklara gitti. Ufak, tuğladan bir evin eşiğinde yaşlı bir kadın karşıladı onu. Yüz çizgileri uzaktan Anna'yı andırıyordu: Gözlerinde o aynı, maviye çalar ışıltı, hafiften kıvrık burun. Fakat çizgi çizgi derisinden, içeri çökmüş ağzından yaşı belliydi.

"Bunçuk siz misiniz?"

"Evet."

"Girmez misiniz içeri? Kızım söylüyordu geleceğinizi."

Kadın onu küçük bir odaya götürdü, eşyalarını koyacağı bir yer gösterdi. Romatizmadan çarpılmış parmaklarıyla odayı işaret etti:

"Burda uyuyacaksınız. Yatağınız orda."

Belirli bir Yahudi aksanıyla konuşuyordu. Ondan başka, evde, biraz çelimsiz, ama Anna gibi çukur gözlü bir genç kız vardı.

Az sonra Anna da geldi. Hayat ve canlılık getirdi evin içine.

"Kimse geldi mi? Bunçuk geldi mi?"

Anası ona Yahudi lehçesiyle bir şey söyledi, Anna canlı adımlarla Bunçuk'un odasına geldi.

"Girebilir miyim?"

"Evet, evet!" Bunçuk iskemleden kalkarak ona doğru yürüdü.

"Eee, her şey yolunda mı?"

Genç kadın memnun, gülümseyen bir bakışla Bunçuk'u baştan aşağı süzerek, "Yemek yedin mi?" diye sordu. "Gel öbür odaya gidelim." Kolundan tutup büyük odaya götürdü onu.

"Anne, bu benim yoldaşım." Gülümsedi.

Rostof üzerinde, bütün gece, akasyaların olgun tohum zarflarının patlayışını andıran silah sesleri duyuldu. Arada bir, bir mitralyöz takırdıyordu. Sonra sesler diniyor, gece –latif, karanlık

Şubat gecesi– sokakları yeniden sessizliğe gömüyordu. Bunçuk'la Anna tertemiz küçük odada geç vakte kadar oturdular.

"Burda küçük kız kardeşimle birlikte yaşardık," dedi Anna ona. "Görüyorsun nasıl kıt kanaat geçindiğimizi. Rahibeler gibi. Ne bir ucuz resim ne bir fotoğraf. Lise talebesi olduğumu belli edecek hiçbir şey hiçbir zaman olmadı."

"Nasıl becerdiniz?" diye sordu Bunçuk.

Anna cevap verirken az gururlu değildi. "Ben fabrikada çalışıyordum... Ders de verirdim."

"Şimdi?"

"Annem oraya buraya dikiş dikiyor. İkisi öyle azla geçiniyorlar ki!"

Bunçuk ona Novoçerkask'ın ele geçirilişini, ondan ayrıldıktan sonra katıldığı savaşları anlattı. Anna ona Lugansk'ta ve Taganrog'daki çalışmalarından edindiği izlenimleri söyledi. Saat on birde, annesi odasında ışığı söndürür söndürmez, Anna, Bunçuk'a iyi geceler diledi, yanından ayrıldı.

XX

Bunçuk, Don İhtilâl Komitesine bağlı İhtilâl Mahkemesinde çalışmakla görevlendirilmişti. Mahkeme başkanı uzun boylu, avurtları çökük, fazla çalışmaktan, uykusuz gecelerden gözlerinin feri kaçmış bir adamdı. Bunçuk'u odasının penceresine götürdü, kol saatiyle oynayarak (bir toplantıya geç kalmıştı) sordu:

"Partiye ne zaman katıldınız? Haa, iyi! Evet, kumandanımız olursunuz. Dün gece eski kumandanı Kaledin'in yanına gönderdik. Yaman bir sadistti herif, hayvan gibi biri. Aramızda öylelerini istemiyoruz. Yaptığımız pis bir iş aslında ama, Parti'ye karşı sorumluluğumuzun bilincini yitirmemeliyiz. Ne dediğimi iyi anlayın," bu kelimelerin üstüne bastı, "insanlığımızı korumalıyız. Bir zorunluluk yüzünden, karşı-ihtilâlcileri ortadan kaldırıyoruz. İşi cıvıtırsak olmaz ama. Beni anlıyorsunuz, değil mi? İyi, iyi. Şimdi lütfen gidin, görevi devralın."

O gün, gece yarısı, Bunçuk bir Kızıl Muhafız mangasının başına geçti, şehrin üç verst kadar dışında beş karşı-ihtilâlciyi kurşuna dizdi. Beş kişinin ikisi Kazaktı, öbürleri Rostof'lu adamlar. Ondan sonra hemen her gece ölüme mahkûm edilenleri kamyonlara yükleyip şehrin dışına çıkardılar. Alelacele mezarlar kazılırdı. Bazen Kızıl Muhafızlarla mahkûmlar omuz omuza birlikte kazarlardı mezarları. Bunçuk mangayı sıraya dizer, sesinde kuru, madeni bir çınlamayla kumandayı verirdi: "İhtilâlin düşmanlarına..." tabancasını sallar, "ateş!"

Bir hafta sonra soldu sarardı, yüzü külle ovulmuşa döndü. Gözleri çukura kaçtı, asabi asabi kırpışan göz kapakları gözlerinin soğuk, hüzün dolu ışıltısını gizleyemez oldu.

İhtilâl Komitesinde çalıştığı için eve geç dönen Anna, onu yalnız geceleri görüyordu. Oturur, kulağı Bunçuk'un geldiğini haber veren hafif pencere tıkırtısında, onu beklerdi.

Bir gün yine gece yarısından sonra geldi. Anna kapıyı açtı.

"Yemek yiyecek misin?"

Bunçuk cevap vermedi. Sarhoş gibi sendeleyerek odasına girdi, olduğu gibi kaputu, kasketi, çizmeleriyle kendini yatağa attı. Anna yanına giderek yüzüne baktı. Gözlerine yapış yapış bir perde inmiş gibiydi. Dişlerinde salya parıldıyordu. Tifüsten sonra seyrelen ıslak saçları alnına yayılmıştı.

Anna yanına ilişti. Merhamet ve acıyla sıkıştı yüreği.

"Güç mü senin için, İlya?" diye fısıldadı.

Bunçuk onun elini kendi eline alıp sıktı, avurtları kasıldı. Yüzünü duvara çevirdi. Öylece uyudu, tek kelime söylemeden. Uykusunda anlaşılmaz sözler mırıldanıyor, sık sık kolu bacağı atıyordu. Anna dehşet içinde onu seyrederken sebepsiz bir korkuyla içi titredi. Bunçuk gözleri yarı kapanık uyuyordu. Fırlak, sarımsı gözler, kapaklarının altında kor gibi yanıyordu.

Sabah olunca Anna, "Bıraksan iyi olur bu işi," dedi ona. "Cepheye git. Hayalet gibisin, İlya. Bu iş seni bitirecek!"

Gözleri öfkeden kırpışarak, "Kes sesini!" diye haykırdı Bunçuk.

"Bağırma! Gücendirdim mi seni?"

Bunçuk hemen sakinleşti, öyle haykırmakla göğsünü bastıran öfkeden kurtulmuş gibi. Bezgin bezgin avuçlarına baktı.

"İnsan pisliğini ortadan kaldırmak pis iş," dedi. "İnsanları öldürmek sağlığa da zararlı, akla da. Allah kahretsin!.." Onun yanında ilk defa lanet okuyordu. "Böyle bir işe yalnız budalalar, hayvanlar ya da yobazlar gönüllü olur. Öyle değil mi? Hep isteriz, çiçek bahçesinde yaşayalım. Allah belasını versin! Ama çiçekler, ağaçlar dikilmeden önce pislik temizlenmeli. Toprağı gübrelemek lazım. Ellerini kirletmeye mecbursun!" Anna, hiç konuşmadan, başını çevirmişti. Bunçuk sesini yükseltip yine bağırdı: "Pislik ortadan kaldırılmalı ama insanlar yufka yüreklilik ediyor işte!" Masayı yumrukladı. Kanlanan gözlerini kırpıştırıyordu.

Anna'nın anası odaya bir göz attı. Bunçuk kendini toparladı, daha sakin konuştu:

"Bırakmayacağım bu işi. Burda işe yarıyorum, biliyorum. Pisliği tırmıklayıp atacağım, toprağı gübreleyeceğim ki daha verimli olsun. Daha verimli! Bir gün mutlu insanlar dolaşacak bu toprakta... Belki daha doğmamış kendi oğlum..." Takır tukur bir sesle, sevinçsiz, güldü. "Kaçını vurdum öldürdüm bu yılanların, bu kenelerin, kaçını! Kene insana yapışır, kanını emer. Bu ellerle düzinelerini öldürdüm ben!" Tırnakları uzamış, kara kıllı, akbaba pençeleri gibi kıvrık ellerini ileri uzattı. Elleri sonra dizlerinin üstüne düştü, fısıldar gibi konuştu Bunçuk: "Allah belalarını versin hepsinin! Hepsini yakmak lazım, yakmak, öyle ki temiz havayı bozacak koku kalmasın ortada!.. Yalnız, yorgunum ben... Doğru, yorgunum. Biraz daha, sonra bırakıp cepheye gideceğim... Haklısın..."

"Evet, cepheye git, ya da başka iş bul kendine," dedi Anna usulcacık. "N'olur, İlya, yoksa... aklını kaçıracaksın!"

Bunçuk ona sırtını döndü, parmaklarıyla pencereyi tıkırdattı.

"Hayır... Kuvvetliyim ben. Sanma ki bu dünyada demirden yapılma insanlar var. Hepimiz biriz. İstediğin kadar ara, savaşta

korkmayan insan bulamazsın, kimse içi yanmadan adam öldürmez... Ahlâkı, vicdanı yaralanmadan. Subaylara acımıyorum hiç. Senin gibi, benim gibi sınıf bilincine ermiş kişiler onlar. Ama, dün, öbürleri arasında kurşuna dizdiğim üç Kazak vardı... Üç emekçi. Birinin ellerini çözmeye başladım...” Sesi ötmeye, belirsizleşmeye başladı, gitgide uzaklaşırmış gibi. “Kazara elim eline değdi, adamın. Kitap cildi gibi sertti... Hep nasırlı. Kapkara bir avuç, yara bere çentik içinde... Evet, gitmeliyim.” Birden sustu. Anna'nın gözlerinden kaçınmak için başını çevirdi, sanki at kılından ilmik sarılıymış gibi boynunu ovuşturdu.

Çizmelerini giydi, bir bardak süt içti, çıktı. Aralıkta Anna peşinden yetişti. Orda durup onun ağır elini kendi eline aldı, al al yanan yanağına bastırdı, koşarak avluya çıktı.

Havalar ılındı. Don topraklarına bahar geldi yeniden. Nisan başlangıcında Ukrayna milliyetçi çeteleri Haydamakların* geri püskürttüğü Ukrayna Kızıl Muhafız Birlikleri Rostof'a dökülmeye başladılar. Şehirde cinayetler, yağma, mala mülke kanunsuz el koymalar aldı yürüdü. İhtilâl Komitesi, morali hepten bozuk bazı birlikleri silahsızlandırmak zorunda kaldı. Çatışmalar oldu, karşılıklı silah çekildi de, öyle başarıldı bu iş. Novoçerkask yöresinde Kazaklar kıpırdanıyordu. Martta, kavaklar tomurcuk sürer gibi, köylerde Kazaklarla yabancılar arasında çatışmalar başgösterdi. Orda burda ayaklanmalar oldu, karşı-ihtilâlci komplolar ortaya çıkarıldı. Yine de Rostof'ta hayat canlı, hırslıydı. Akşamları büyük bir kalabalık, erler, denizciler, işçiler hep bir arada ana caddede yürüyüşe çıkıyordu. Toplantılar yapıyorlardı. Ayçiçeği yiyip ıslak kaldırımlara tükürüyor, kadınlarla dalga geçiyorlardı. Eskisi gibi çatışıyor, yiyor, içiyor, ölüyor, doğuruyor, sevişiyor, nefret ediyorlardı. Tuzlu deniz meltemini soluyarak büyük küçük hırsların kıskacında yaşıyorlardı. Rostof üzerine tehlikeli günler geliyordu. Hava ılınan, buzları çözülen kara toprakların kokusuyla, yakın savaşların kanıyla doluydu.

* Ukrayna milliyetçi güçleri.

Güneşli, güzel bir gün Bunçuk eve her zamankinden erken döndü. Anna'yı orda görünce şaşırdı.

"Her gün geç geliyordun, niye bugün erkencisin?"

"Pek iyi değilim."

Anna arkasından onun odasına geldi. Bunçuk üstündekileri çıkardı, sevinç dolu bir sesle, "Anna," dedi, "bugünden itibaren mahkemede çalışmıyorum."

"Ne? Nereye gideceksin?"

"İhtilâl Komitesine gidiyorum. Bugün Krivoşlikof'la konuştum. Söz verdi, beni bölgede bir yere gönderecek."

Birlikte yemek yediler. Bunçuk sonra yatağına uzandı. Heyecandan uzun bir zaman uyuyamadı. Sigara içerek döndü durdu sert döşeğin üstünde. Mahkemeden ayrıldığına bayağı seviniyordu. Üstünden ağır bir yük kalkmıştı. Daha fazla dayanamayacağından korkuyordu. Dördüncü sigarasını bitirmek üzereyken kapının hafifçe gıcırdadığını duydu. Başını kaldırdı, Anna'yı gördü. Anna yalınayak, üstünde yalnız iç gömleği, kapıdan süzülüp çabucak yatağa yanaştı. Çıplak omuzlarına panjurdaki bir çatlaktan puslu yeşil ayışığı vuruyordu. Bunçuk'un üzerine eğildi, ılık elini dudaklarının üstüne koydu.

"Çekil şöyle biraz öteye... Sus..."

Yanına uzandı.

Alnına düşen üzüm salkımı gibi ağır bir tutam saçı sabırsızlıkla geri iteledi. Gözleri mavice bir ateşle dumanlıydı. Çatlak bir sesle fısıldadı:

"Bugün değilse yarın seni kaybedebilirim... Seni sevmek istiyorum, bütün gücümle!" Kendi kesin kararı karşısında ürkekerek şiddetle ürperdi. "Hadi, çabuk!"

Bunçuk öptü onu. Sonra dehşetle, bilincini bulandıran bir utançla, iktidarsız olduğunu anladı. Utancından başı sarsıldı, yanaklarına ateş bastı. Az sonra Anna kollarından sıyrılarak itti onu kendinden. Sesinde kızgınlık, nefret ve tiksintiyle, küçümseyici bir fısıltıyla sordu:

"Yapa... yapamıyor musun? Hasta mısın yoksa? Ah, çekil git... Dokunma bana!"

Bunçuk, Anna'nın elini bir sıktı, çıtır çıtır öttü parmakları. Ona düşmanca bakan kocaman gözlerinin puslu karanlığına daldı. Kekeleyerek, başı inme inmiş gibi sarsılarak, "Niye, niye beni suçluyorsun?" diye sordu. "Şu anda buna bile gücüm yok. Hasta filan değilim... Anlaman gerek... Anlamaya çalışsana! Yandım, kül oldum..."

Boğazından kısık bir inilti çıktı. Yataktan fırladı, bir sigara yaktı. Uzun bir süre pencerenin önünde dikildi durdu, omuzları düşük. Anna kalktı yanına geldi. Hiç konuşmadan, bir ana gibi sakin, kucakladı onu, alnından öptü.

Bir hafta sonra yanan yüzünü onun kolu altına saklayıp itiraf etti:

"Sandım ki... Bir başkasıylandın... O işin seni o kadar bitirdiğinden haberim yoktu."

Ondan sonra Bunçuk, uzun bir zaman, yalnız seven bir kadının okşamalarını değil, bir ananın sıcak, dolu dolu akan şefkat ve dikkatini buldu onun kollarında. Bunçuk'u dışarı yollamadılar. Podyolkof, Rostof'ta kalması için diretti. Don İhtilâl Komitesi hummalı bir faaliyet içerisindeydi. Bir taşra Şûralar Kongresine hazırlık yapıyor, Don Bölgesinde başını kaldıran karşı-ihtilâlle savaşa hazırlanıyordu.

XXI

Nehrin kıyısında söğütlüklerde kurbağalar ötüşüyordu. Güneş alçak bir tepenin ardında gözden kaybolurken Siyetrakof köyünü akşam serinliği bastı. Evlerin kocaman gölgeleri tozlu yola eğik düşmüştü. Sığırlar bozkırdan ağır ağır köyün yolunu tuttular. Kesik dallarla sığırları güden köy kadınları aralarında dedikoduya daldılar. Şimdiden yüzleri güneş yanığı köy çocukları, yalınayak, başı kabak, yan sokaklarda birdirbir oynuyorlardı. Yaşlılar evlerin duvar diplerine çökmüştüler, vakarlıydılar.

Köy ilkbahar ekimini yeni bitirmişti. Orda burda birkaç kişi daha ayçiçeği, darı ekiyordu.

Köyün dışına doğru, evlerden birinin yakınında yere devrik birkaç meşe kütüğü vardı. Kütüklerin üstüne üç Kazak oturmuştu. Evin sahibi, çiçek bozuğu yüzlü bir topçu, Alman savaşında yer alan bir olayı anlatıyor, yaşlı komşusuyla damadı da seslerini çıkarmadan onu dinliyorlardı. Topçunun güzel karısı basamakları indi geldi. Etekliğinin içine sıkıştırılmış pembe gömleğinin kolları dirseklerine kadar sıyrılmış, güzel kollarını ortaya çıkarmıştı. Elinde bir güğüm taşıyordu. Kazak kadınlarına özgü o serbest, zarif, salınmalı yürüyüşle ağıla gitti. Saçları başörtüsünden dışarı taşmıştı (ocağı daha yeni hazır etmişti ertesi güne). Ayağında sandallar, avluda biten taze otları ezerek yürüdü.

Kazakların kulağına güğüme çarpan süt sesi çalındı. Kadın inekleri sağmayı bitirdi, narin kolunu kuğu boynu gibi kıvırıp az öne eğilerek dolu süt güğümünü eve götürdü.

Merdivenin ordan kocasına bağırdı: "Semyon, gidip şu buzağıya bi baksan iyi edersin!"

"Mitka nerde, peki?" diye sordu kocası.

"Kim bilir nerde? Bir yere gitmiş yine."

Kazak hiç acelesiz kalktı, sokağın köşesine gitti. İhtiyarla damadı evlerine gitmeye davranırken Kazak köşeden onları yanına çağırdı:

"Baksana buraya, Dorofey Gavriliç."

İkisi birden ona doğru yürüdüler. Kazak eliyle bozkırı gösteriyordu. İlerde, yolda, yakut gibi bir toz bulutu içerisinden bir piyade kolu, süvariler ve arabalar geliyordu.

Yaşlı adam gözlerini şaşkınlıkla kısarak avcunu ak kaşlarının üstüne dayadı.

"Askerler olacak."

"Hangi yandan acaba?" diye Kazak kuşkulu bir sesle sordu.

Karısı avlunun kapısından çıkıp geldi. Ceketini omzuna almış-

tı. Endişeli gözlerle bozkırı bir süre süzdü o da. Derin bir soluk aldı: "Kim bunlar? Hay ulu Tanrım, ne de çoklar!"

"Hayır işlemeye gelmiyorlar, orası muhakkak..."

İhtiyar döndü, avluya girdi. Damadına seslendi:

"Gel, avluya gel! Orda durup bakacaksın da n'olacak sanki?"

Çoluk çocuk, kadınlar koşup geldiler. Onların ardından Kazaklar göründü. Askerler köyden olsa olsa bir verst kadar ötede bozkır yolunda dolana dolana ilerliyorlardı. Rüzgâr insan sesleri, at horultuları, tekerlek gürültüleri getirdi.

"Bunlar Kazak değil, bizden değil bunlar," dedi topçunun karısı kocasına. Adam omuzlarını silkti.

"Tabii ya Kazak değiller! Belki Alamanlar bunlar, ha? Hayır, Rus bunlar. Bak, kırmızı bayrakları da görünüyor... tamam işte... anlaşıldı..."

Uzun boylu bir Kazak geldi yanlarına. Sıtmalı olmalıydı, yüzü sapsarı, kum gibi. Tepeden tırnağa koyun derisi gocuğuna, keçe çizmelere sarınmıştı.

"Görüyor musunuz o bayrağı? Bolşevikler bunlar!"

"Onlar ya! Doğru diyorsun."

Yürüyüş kolunun başından ayrılan birkaç atlı köye doğru doludizgin sürdüler atlarını. Kazaklar birbirlerine baktılar, sonra hiç ses etmeden ortadan yok oluverdiler. Genç kızlar, çocuklar dört bir yana dağıldı, birkaç dakika içinde sokakta kimse kalmadı. Atlılar doludizgin köye girdiler. Birkaç dakika önce üç Kazağın oturdukları meşelerin oraya vardıklarında topçu, kapısının yanında, ayakta duruyordu. Atlıların önderi, Kuban şapkası giymiş, beli kemerli hâki üniformasının önüne kırmızı ipekten omuz atkısı takmış birisi, atını topçuya doğru sürdü.

"Merhaba, Kazak! Açsana kapıyı."

Kazak sapsarı kesildi, takkesini başından çıkardı.

"Kimsin sen, gözüm?"

"Kapıyı aç!" diye bağırdı asker. Atın gözü adama kötü kötü

bakıyordu. Gemini dişlemeye uğraşıyor, bir yandan da ön ayağıyla söğüt çubuklarından örülme çiti dövüyordu. Kazak bahçe kapısını açtı, atlılar tek koldan avluya girdiler. Önderleri çevik bir hareketle atından atladı, basamaklara doğru yürüdü. Öbürleri daha atlarından inmeden o merdiven başında oturmuş, bir sigara yakmış, Kazağa da bir tane uzatmıştı. Kazak sigarayı almadı.

"İçmez misin?"

"Hayır, sağ ol."

"Sofular değilsiniz ya siz burda?"

"Yok, Ortodoksuz biz. Siz kimsiniz, sorabilir miyim?"

"Kim miyiz? İkinci Sosyalist Ordusunun Kızıl Muhafızlarıyız biz."

Öbür atlılar da bir acele basamaklara yanaştılar, peşlerinden çekip getirdikleri hayvanlarını parmaklıklara bağladılar. Uzun boylu, saçları at perçemi gibi alnının önüne düşen bir adam doğru koyunların durduğu ağıla gitti. Evin sahibiymiş gibi bir çekişte açtı kapıyı, eğildi, orda biraz uğraştıktan sonra büyük bir koyunu boynuzlarından çekiştire çekiştire dışarı çıkardı.

"Piyotr, gel yardım et bana biraz!" diye tiz bir sesle bağırdı.

Avusturya kaputlu bir er hemen yardıma koştu. Evin sahibi sakalını sıvazlıyor, bir başkasının avlusuna düşmüş gibi çevresine bakınıp duruyordu. Boğazı kesilen koyun incecik bacaklarını kıvırıp kala kaldı. Kazak hiç sesini çıkarmadı, biraz homurdandı, merdivenden çıkıp evine girdi.

Kuban şapkalı erle bir Çinli ve bir Rus arkasından mutfağa daldılar.

Önderleri eşiği geçerken, "Kızma, Kazak, kızma," dedi, "İyi para vereceğiz sana."

Avcunu pantolon cebinin üstüne şap şap vurarak yüksek sesle güldü. Gözleri Kazağın karısına takılınca gülmesi kesildi birden. Kadın ocağın yanında durmuş, dişlerini sıkmış, ürkmüş gözlerle ona bakıyordu. Adamın gözleri huzursuzlandı. Mutfağı bir kola-

çan etti, sonra Çinliye döndü, "Sen bu adamla git," dedi, Kazağı gösterip. "Gidin onunla, sana atlar için saman verecek. Bize saman lazım," diye Kazağa döndü, "İyi para veririm samanına. Kızıl Muhafızlar hiç yağma yapmaz. Hadi bakayım, Kazak, hadi!" Sesi birden çelikleşti.

Kazak, yanında Çinli'yle ve bir başka erle evden çıkıp giderken omzunun üstünden arkasına bakıyordu. Merdivenden indiği sırada karısının ağlamaklı bir sesle seslendiğini işitti. Aralığa koştu, kapıya yüklendi. Mandal kolayca söküldü. Asker kadının dirseğinden kavramış, azdan kararan ön odaya sürüklüyordu. Kadın direniyor, adamı göğsünden itmeye uğraşıyordu. Adam tam kollarını kadının beline dolayıp götürecekti, kapı ardına kadar açıldı. Kazak mutfağın öbür yanına koşup karısının önünde durdu. Sesi sert ve kalındı:

"Evime konuk geldiniz... Ne diye karıma sataşıyorsun? Dokunma ona! Tüfeklerinizden filan korkum yok. Ne istiyorsanız alın götürün, çalın her şeyi, karıma el sürmeyin! Ölürüm de bırakmam. Sen de, Nurya," açılıp kapanan burun delikleriyle karısına döndü, "Dorofey amcalara git sen! Burda kalmanın bir anlamı yok."

Er, gömleğinin bağlarını düzeltiyordu. Sırıttı.

"Sen de ne çabuk kızıyorsun be Kazak? Bir şaka da mı yapmayalım yani? Bölüğün şakacıbaşısı derler bana, bilmiyor musun? Mahsus yaptım, dur bakayım ne biçim bir kadın bu dedim kendi kendime. Hemen de başladı haykırmaya... Bize saman verecek misin biraz? Vermiyor musun? Peki, komşunda var mı hiç acaba?"

Islık öttürüp kırbacını sallaya sallaya çıktı dışarı. Az sonra bütün birlik köye girdi. Hepsi sekiz yüz kadar süngü ve pala. Geceyi köyün dışında geçirmeye hazırlandılar. Kumandanları neydüğü belirsiz başıbozuk askerlerinin gece köyde kalmasını göze alamıyordu anlaşılan.

Haydamaklar ve Alman işgal ordusuyla savaşmaktan bitkin düşen İkinci Sosyalist Ordunun Tiraspol birliği dövüşe dövüşe

Don'a geri dönmüş, demiryolundan ayrılıp Kuzey Voronez'e ulaşmaya çalışıyordu. Sürüyle gözü dönmüş adam vardı birlikte. O yüzden disiplin filan kalmamış, iş serseriliğe dökülmüştü. O gece kumandanlığın tehditlerine, emirlerine aldırmadılar, koyunları boğazladılar, köyün dışında iki Kazak kadının ırzına geçtiler, alanda durup dururken havaya kurşun sıkmaya başladılar, o yüzden kendi yoldaşlarından biri yaralandı. Yanlarında taşıdıkları içkilerle kafayı çekip sarhoş oldular.

Bu sırada üç Kazak atlısıyla köyden komşu köylere haber salınmıştı. Gecenin karanlığında Kazaklar atlarını eyerlediler, silahlarını omuzlarına vurdular. Cephe Kazaklarından, yaşlılardan alelacele birlikler kuruldu, köylerde yaşayan subayların, başçavuşların kumandası altında Siyetrakof'a doğru ilerlediler. Kızıl Muhafız kampını çevreleyen dere yataklarının içinde, tepelerin ardına gizlenip beklediler. Bütün gece çevredeki köylerden bölük bölük adamlar geldi.

Gökyüzünde Ülker burcunun yıldızları soluklaştı. Gün doğarken Kazaklar dört bir yandan çığ gibi Kızılların üzerine saldırdılar. Bir makineli takırdadı, sesi söndü bir ara, sonra yeniden rastgele ateşe koyuldu, yine sustu.

Bir saat içinde iş tamamlanmıştı. Birlik yok edildi. İki yüzden fazla adam vuruldu, parçalandı orda, beş yüz kişi tutsak edildi. Dörder topluk iki sahra bataryası, yirmi altı makineli tüfek, binlerce tüfek ve büyük bir askeri malzeme deposu Kazakların eline geçti.

Ertesi gün bölgenin bütün yolları dörtnala giden habercilerin kırmızı bayraklarıyla şenlendi. Köyler heyecandan kabına sığamıyordu. Derhal Şûralar alaşağı edildi, yerlerine atamanlar seçildi. Mayıs başlangıcında Don ilinin yukarı nahiyeleri İhtilâl Komitesinin denetiminden tamamen çıkmıştı. Bölgenin yeni merkezi Viyeşenska oldu. Bölgeye Yukarı Don adını verdiler. On iki Kazak ve bir Ukrayna nahiyesini içine alan Yukarı Don Bölgesi, Don ilinin ana merkezinden ayrı, kendi başına bir hayat sürmeye koyuldu. Yelanskaya nahiyesinden bir Kazak, General Zakar

Akimoviç Alfiyerof alelacele Bölge Atamanı seçildi. Bu adam için, sıradan bir Kazak subayı iken karısı sayesinde generalliğe kadar yükseldi diyorlardı. Karısı tuttuğunu koparır, zeki bir kadınmış. Bir işe yaramaz sünepe kocasını kulağından çekip sürüklemiş, başının etini yemiş de üç kere çaktığı askerlik akademisinin giriş imtihanlarının dördüncüsünü kazanmış zavallı.

Ne ki, bugünlerde Alfiyerof'tan söz eden pek azdı. Kazakların kafasını başka şeyler uğraştırıyordu.

XXII

Sel suyu tarlalardan çekilmeye yüz tutmuştu. Bahçe çitlerinin yanında toprak kara kara ortaya çıktı, geçen selin bıraktığı kuru sazlar, dal parçaları, kuru yapraklarla çevrelendi. Sel suyunun bastığı Don kıyılarında koruların söğütleri göğerdi, söğüt çiçekleri püskül püskül sarktı, döküldü sonra. Kavaklar nerdeyse tomurcuk sürecekti. Çiftliklerde mor söğüdün dalları su birikintilerinin üzerine eğiliyor, sarı sarı tomurcukları, ördek badileri gibi, rüzgârın kırıştırdığı suların üstünde oynuyordu. Güneş doğarken ve batarken yaban ördekleri, yaban kazları yem peşinde çitlere kadar yüzüp geliyorlardı. Bakır dilli dalgıç kuşu kıyı boylarında öttü durdu. Öğle vakti ak tüylü çamurcu ördeği Don'un kıpırtılı yüzeyinde dalgacıklarla oynaşırdı.

O yıl Don üzerine varıp geçen kuşlar sürüylendi. Şafak vakti sular şarap kırmızısına döndüğünde ağlarını toparlamaya çıkan Kazak balıkçılar suyun koruluk kesimlerinde yaban kuğuları bile gördüler. Ama köye asıl mucizeyi Hristonya ile Matvey Kaşulin haber verdiler. Çiftlik ihtiyaçları için biraz taze meşe kesmeye hükümet ormanına girmişlerdi. Sık fundalar arasından geçerken bir de ne görsünler? Bir yaban keçisiyle yeni doğmuş oğlağı! Sıska, sarı kahverengi keçi dikenler, ısırgan otlarıyla kaplı bir kovuktan sıçrayıverdi, birkaç dakika incecik bacakları titrek, asabi, karşılarında durup baktı onlara. Oğlağı da yanında. Hristonya'nın şaşkın soluyuşunu duyunca meşe fidanları arasından öyle bir kaçış kaçtı

ki, Kazaklar çeliğe çalar mavi tırnaklarını, deve tüyü rengi kısacık kuyruğunu seçemediler bile.

"O neydi o öyle?" diye sordu Matvey Kaşulin, baltasını elinden düşürerek.

Hristonya büyülü sessiz ormanda sevinçle kükredi:

"Bir keçi olmalı! Yaban keçisi. Karpatlarda gördüydüm onun gibilerini."

"O halde savaştan kaçmış gelmiş olmalı bizim bozkıra."

Hristonya, ne yapsın, katıldı bu fikre. "Öyle olmalı," dedi. "Oğlağını gördün mü? Ne de güzeldi, hay Allah! Anasının yanında bebe gibi."

Köye dönerlerken yolda hep bu beklenmedik ziyaretçiyi konuştular. Yaşlı Matvey'in içine bir kuşkudur düştü.

"E, peki, madem keçiydi, boynuzları nerdeydi?"

"N'apacaksın boynuzlarını?"

"Boynuz istemiyorum, canım! Sadece sordum, mademki keçiydi, niçin keçiye benzemiyordu? Sen hiç boynuzsuz keçi gördün mü? Tamam mı? Belki de bir çeşit yaban koyunuydu."

"Moruk, bunadın gitti valla!" Hristonya gocundu. "Git de, bir yol Melekofları gör sen. Gregor'un keçi bacağından bir kamçısı var. Bakalım o zaman peki diyecen mi, demiyecen mi?"

Yaşlı Matvey hemen o gün Melekoflara gitti. Gerçekten Gregor'un kamçısının sapı bir yaban keçisinin bacağından sıyrılma deriyle kaplıydı. Sonradan altına usta işi, bakır nal çakılmış minnacık tırnağı bile yerindeydi.

Büyük Perhizin son haftasının çarşambasında Mişa Koşevoy sabah erkenden ormanın yanında nehre attığı ağlara bakmaya gitti. Evden gün doğmadan ayrıldı. Sabah donu toprağın üzerine incecik bir buz örtüsü sermişti, yürüdükçe toprak gırç gırç eziliyordu. Mişa, omzunda uzun küreği, başında ensesine devrik kasketi, pantolonunun paçaları beyaz yün çoraplarının içine tıkılmış yürürken sabahın başdöndürücü keskin havasını soluyor,

çiğ ıslaklığın kokusu genzine doluyordu. Kayığını kıyıdan iteledi, çabuk çabuk ayakta kürek çekti. Küreklere kuvvetle asıldı.

Ağları elleyip, en sondakinden balıkları topladı, ağı gerisin geri suya bıraktı. Geri dönerken bir sigara içmeye karar verdi. Doğan güneş gökyüzünü kızıla boyuyordu. Doğu yönünün puslu mavi göğüne sanki aşağıdan kan fışkırtılmıştı. Kızıllık ufuktan bu yana akıp paslı altın rengine döndü. Mişa bir çamurcu ördeğinin ağır uçuşunu seyretti. Sigarasının dumanı kıvrılıp yükseldi, dallara takıldı, sürüklendi gitti. Tuttuğu balıkları (üç ufak çiga, dört kilo kadar sazan, bir sürü de alabalık) gözden geçirirken düşünüyordu:

"Bir kısmını satmalı. Şaşkaloz Lukiyeşka bunların karşılığında bana biraz armut kurusu verir, anam da pişirir onları bir güzel..."

İskeleye doğru kürek çekti. Kayığı bırakacağı çitlerin yanında bir adam oturuyordu. Küreklere kuvvetle, dolgunca asılıp kayığı götürürken adamın kim olduğunu merak etti Mişa. Biraz daha yakına varınca tanıdı: Valet! Çömelmiş, gazete kâğıdından sardığı kocaman bir sigarayı tüttürüyordu. Küçücük kurnaz gözleri uykulu uykulu parıldıyordu. Tıraşı uzamıştı.

"Ne istiyorsun?" Mişa bağırdı ona. Sesi suyun üstünde lastik top gibi sekerek gitti.

"Daha yakına gel hele."

"Balık mı istiyorsun?"

"N'apayım balığı ben be?"

Valet bir öksürük nöbetine tutulup sarsıldı. Tükürdü, isteksizce ayağa kalktı. Kaputu korkuluğa asılı gibi duruyordu üstünde. Başlığının kulaklıkları sivri, kirli kulaklarını örtmüştü. Daha geçende köye gelmişti, hemen peşinden de bir zamanlar Kızıl Muhafızlardan olduğu haberi. Kazaklar seferberliğin bitiminden beri nerde olduğunu sordular, Valet kaçamak cevaplar verdi, tehlikeli soruları geçiştirdi. İvan Aleksiyeviç'le Mişa Koşevoy'a Ukrayna'da dört ay bir Kızıl Muhafız Birliğinde çalıştığını bildirdi. Ukraynalı milliyetçi birliklerin eline geçmiş, kaçmış, Rostof yakınında Kızıl Orduya katılmıştı. Şimdi kendi kendine istirahat vermişti. Biraz dinlenip teçhizatını yenileyecekti.

Valet kasketini çıkararak gür saçlarını okşadı. Çevresine şöyle bir bakındıktan sonra kayığa yanaşıp mırıldandı:

"İşler kötü gidiyor... Çok kötü. Bırak balık tutmayı şimdi. Yoksa balık tuta tuta sonunda her şeyi unutacaksın!"

Mişa, Valet'in elini kendi kaygan avcunun içinde sıkıp güleç yüzüyle sordu: "Haberin nedir, sen ondan bahset." Uzun zamandır yakın dosttular, bu ikisi.

"Dün Migulinskaya'da Kızılları dağıttılar. Savaş başladı, kardeş. Ok yaydan çıktı..."

"Ne Kızılları? Nerden gelmişler Migulinskaya'ya?"

"Oralardan geçiyorlarmış, Kazaklar üzerlerine saldırmışlar. Tutsakları Kargin'e götürdüler. Orda suçüstü mahkemeleri kuruldu bile. Bugün Tatarsk'ta herkesi silah altına alacaklar. Bu sabah çan çalacak, alarm var."

Koşevoy kayığı bağladı, balıkları bir sepete döktü. Uzun adımlarla yürüdü. Valet tay gibi koşa koşa önden gidiyordu. Kaputunun etekleri uçuyor, habire kollarını sallıyordu.

"İvan Aleksiyeviç söyledi bana. Demincek benim yerime geçti. Değirmen bütün gece çalıştı. O da adamından duymuş. Viyeşenska'dan bir subay Mokoflara uğramış."

Mişa'nın savaş yıllarıyla olgunlaşan, solan yüzünde endişeli bir ifade belirdi. Yan gözle Valet'e baktı.

"N'olacak şimdi?"

"Burdan kirişi kırmalıyız."

"Nereye gideriz?"

"Kamenskaya'ya."

"Ama orda beyaz Kazaklar var."

"O halde daha sola kıvrılırız."

"Geçebilir miyiz dersin?"

"Niyetin varsa geçersin. Yoksa kal burda, canın cehenneme be!" diye Valet birden hırlayıverdi. "Nereye, nereye! Ben ne bileyim? Biraz bak çevrene, başını sokacak bir delik bulursun elbet!"

“Bırak bağırmayı şimdi. İvan ne diyor?”

“Sen İvan’ı hareket ettirene kadar...”

“Bağırma öyle! Bir kadın var orda, bize bakıyor.”

Avludan inekleri çıkaran genç bir kadına yan yan baktılar. İlk kavşakta Mişa geri döndü.

Valet şaşırarak sordu: “Nereye gidiyorsun?”

Mişa arkasına bakmadan cevap verdi:

“Ağlarımı çıkaracağım.”

“Niçin be?”

“Giderse sonra ağlar?”

“Demek gidiyoruz, ha?” dedi Valet, sevinçle.

Mişa küreğini salladı havada. Yürüyüp giderken, “Sen İvan Aleksiyeviç’e git,” dedi, “ben ağlarımı eve götüreyim, arkadan gelirim.”

İvan Aleksiyeviç yakını olan Kazaklara haberi iletmişti bile. Küçük oğlunu Melekoflara göndermişti. Gregor çocukla birlikte çıkageldi. Hristonya tehlikeyi sezmiş gibi kendiliğinden geldi. Çok geçmeden Koşevoy göründü. Oturup durumu görüştüler. Acele acele, hep birden konuşuyorlardı. Kulakları alarm çanlarındaydı.

Valet, “Hemen tüymeliyiz,” dedi, heyecanla. “Çantaları sırtlayıp gidelim.”

“Sebep göster. Niçin?” Hristonya sordu.

“Ne demek, niçin? Seferberlik ilan edecekler, o zaman n’olacaksın sanıyorsun? Bırakırlar mı seni?”

“Gitmem, hepsi o kadar. Gitmem!”

“Alır götürürler.”

“Hadi bi denesinler! Boyunduruklu öküz müyüm ben be?”

İvan Aleksiyeviç şaşkaloz karısını evden gönderdi, kızgın kızgın homurdandı:

“Alır götürürler. Valet haklı. Yalnız, nereye gideceğiz? Mesele orda.”

Mişa, "Ben de onu diyordum ona," diye içini çekti.

"Valla bilmem, istediğiniz gibi yapın. Sanki tümünüzü istermişim gibi!" Valet hırladı. "Ben kendi başıma tüyeceğim. Bir alay ödlek olmasın yanımda, daha iyi. 'Evet ama niçin?' 'Evet ama nereye?'... Canına okurlar adamın! Bolşeviklikten kodesi boylarsınız. Siz burda oturmuş şakalaşıyorsunuz. Böyle zamanlarda üstelik. İşler kötü, kötü!"

Gregor Melekof duvardan söküp çıkardığı paslı bir çiviyi elinde döndürüp duruyordu. Dikkatle, için için büyüyen bir öfkeyle Valet'in sözünü kesti, "Dur bakalım. Senin durumun başka," diye sert sert söylendi. "Kimse tutmuyor seni, dilediğin yere gidersin. Ama biz iyice bir düşünmeden edemeyiz. Benim iki çocuğum, karım var. Sen ne diyorsun, be adam, nelerden geçtim ben savaşta!" Kızgın, kara gözlerini kıstı, kalın dişlerini sıyırıp bağırdı:

"Konuş dur sen! Bir bok sanıyorsun kendini. Hiç değişmedin, tıpkı eskisi gibisin. Nesin ki zaten şurda?"

"Kime hırlıyorsun sen öyle?" diye Valet birden haykırdı. "Ne bu subay tavırları böyle? Bağırma! Vız gelirsin bana, anladın mı?" Ufak, keskin yüzü öfkeden bembeyaz olurken küçücük gözleri kederli kederli parıldadı.

Bölgede Kızıl Muhafızlarla Kazaklar arasında çıkan çatışmaların haberi köye ulaştığından beri Gregor'un huzuru kaçmıştı. Hıncını Valet'ten aldı. Bir yerine vurulmuş gibi yerinden sıçrayıverdi, bir hamlede taburede oturmuş kımıldayan Valet'in yanına vardı. Suratına yumruğu indirecekti, kendini güç tuttu.

"Kes sesini, bücür yılan, sen de! Bok herif! Bücür! Kime emir veriyorsun sen öyle? Git, götün nereye çekerse oraya git! Git de burasını kokutma bari. Kes sesini otur aşağı, yoksa bir daha unutturmam sana bugünü!"

Koşevoy, "Dur ulan, Gregor, n'apıyorsun?" diye araya girdi. Gregor'un yumruğunu Valet'in burnunun dibinden öteye itti.

"Bırak şu Kazak huyunu be! Utanmıyor musun? Ayıp, Melekof, ayıp!"

Valet öksürerek ayağı kalktı, kapıya gitti. Ama, eşikte, kendini tutamadı. Döndü bir daha baktı ona. Vahşi vahşi gülümseyerek söylediği sözler Gregor'u taa derinden yaraladı:

"Bu da Kızıl Partizanlar arasındaydı işte! Ulan, candarma, biz senin gibi kaçını vurduk öldürdük be!"

Gregor'un da burasına gelmişti. Valet'in üzerine atılıp merdiven başına doğru iteledi onu. Yırtık pırtık asker postallarının ökçelerine bastı, tehdidi savurdu:

"Haydi, dışarı! Bacaklarını ikiye ayırmayayım şimdi!"

"Lüzumsuz şeyler bunlar. Çocuk gibi hareket ediyorsunuz." İvan Aleksiyeviç başını iki yana sallayarak Gregor'a kötü kötü baktı. Mişa sesini çıkarmıyor, oturduğu yerde habire dudaklarını yiyordu. Dilinin ucuna gelen kızgın kelimeleri güç tuttuğu belliydi.

"Ee, n'apalım yani? Başkalarının işine ne karışıyor?" Biraz da mahçup, Gregor davranışını haklı çıkarmaya çalıştı. Hristonya ona anlayışla bakınca Gregor sade, çocuksu bir gülüşle gülümsedi. "Az daha vuracaktım. Ama neresine vurursun, birader? Vursan ne kalır ortada?"

"Peki, peki, şimdi n'apıyoruz? Bir karar vermeliyiz..."

İvan Aleksiyeviç soruyu soran Mişa Koşevoy'un dik bakışları altında tedirgin olmuştu. Zorlukla cevap verdi:

"Valla, Mihail, Gregor bir bakıma haklı. Pılımızı pırtımızı toplayıp tüymesi kolay mı? Çoluğumuz çocuğumuz var burda. Dur bakayım, şimdi," Mişa'nın sabırsız hareketini görünce aceleyle konuştu, "belki de bir şey olacağı yok... Kim bilir? Siyetrakof'ta birliği dağıtmışlar, belki başkaları gelmez artık. Biraz beklesek. Karım var, çocuğum var benim. Urbalarımız hep eskidi. Unumuz da kalmadı hiç. Nasıl bırakır da giderim? Kim baksın onlara?"

Mişa kızmıştı. Kaşlarını kaldırdı, gözlerini yere, toprak döşemeye dikti.

"O halde gitmeyi düşünmüyorsun?"

"Bana kalırsa beklemek daha iyi. Ne zaman olsa kaçarız. Sen ne dersin, Gregor? Sen, Hristonya?"

Birden, hiç beklemezken, İvan ve Hristonya'dan destek gören Gregor daha heyecanlı konuştu:

"Tabii, tabii. Ben de onu dedim ya! Valet'le ondan dalaştık. Öyle kolay değil. Bir, iki, hadi gidiyoruz! Olmaz öyle şey. Düşünmemiz lazım. Düşünüp taşınmamız lazım."

Tam sözünü bitirmişti, kilisenin çanı vuruverdi. Çan sesi alanı, sokakları, yan sokakları doldurdu, sel sularının boz yüzü üzerinden, tepelerin ıslak, kireçli yamaçlarından yuvarlandı gitti, nohut tanesi gibi ufaldı, ufaldı, sonunda ormanda dindi. Sonra yine... Şimdi ardı arkası kesilmez bir alarm şamatası:

"Dong, dong, dong, dong..."

"Tamam işte!" Hristonya gözlerini kırpıştırdı. "Ben kayığıma gidiyorum. Öbür yakaya, ordan ormana dalarım. Kodularsa bulsunlar beni!"

"Peki, şimdi n'apıyoruz?" Koşevoy yaşlı bir adam gibi ağır ağır yerinden kalktı.

Gregor, "Şimdilik gitmiyoruz," diye hepsi için cevap verdi.

Mişa kaşlarını kaldırarak, alnına düşen sarı perçemi geriye yatırdı:

"O halde, hoşça kalın..." dedi. "Anlaşılan, yollarımız ayrılıyor."

İvan Aleksiyeviç özür dilercesine gülümsedi: "Mişa, sen daha gençsin, ateşlisin. Yollarımız yine bir düşmez mi sanıyorsun? Düşecek, görürsün. Emin ol."

Koşevoy öbürleriyle vedalaştı, dışarı çıktı. Avluyu geçip komşu harman yerine doğru ilerledi. Valet, Mişa'nın o yandan gideceğini sezmiş gibi hendeğin içine çömelmiş, bekliyordu. Onu görünce ayağa kalktı.

"Eee?"

"Gelmiyorlar."

"Gelmeyeceklerini biliyordum. Yüreksiz onlar... Sonra o Grişa, senin dostun, yok mu? Pis köpeğin biri! Şeytanın dölü! Hakaret etti bana, domuz! Daha kuvvetli diye, sırf ondan. Silahım olsaydı hemen orda gebertecektim!" Boğulur gibi bir sesle konuşuyordu.

Yanında yürüyen Mişa onun gür saçlarına bakıp düşündü: "Öldürürdü de, valla, sansar herif!"

Hızlı adımlarla yürüdüler. Çanın her vuruşu sırtlarına inen bir kırbaçtı. "Gel bize gidelim," dedi Mişa. "Biraz yiyecek alır, sonra sıvışırız. Yayan gideceğiz. Atımı bırakacağım. Sen bir şey almayacak mısın?"

Valet, hafif alaylı bir sesle, "Benim hiçbir şeyim yok," dedi. "Köşk, kasır almaya yetecek kadar para biriktiremedim. Son on beş gündür yevmiyemi bile alamadım. Koca göbek Mokof daha şişsin bakalım. On beş günlük paramı ödemedi diye zevkinden uçacak herif!"

Çan sesi kesilmişti. Uykunç sessizliği bozan bir şey olmadı. Yolun kenarında tavuklar kül yığınlarını gagalıyor, buzağılar çitler altında kemirecek ot arıyordu. Mişa arkasına baktı. Kazaklar –kimi koşarken üniformasını ilikleyerek– alanda toplantıya gidiyorlardı. Alandan bir atlı geçti. Okulun yanında bir kalabalık toplanmıştı: Kadınların beyaz başörtüleri, eteklikleri, erkekler kara bir yığın.

Elinde kovalarla giden bir kadın yollarına çıkıp ansızın durdu. Önlerinden geçmek istemedi. "Hadi, hadisenize! Yürüyün! Önünüzden geçmem!" diye kızgın kızgın seslendi.

Mişa kadının önünde eğildi. Kadın ışıltılı bir gülümsemeyle sordu:

"Kazaklar hep toplantıya gidiyorlar, siz nereye böyle? Ters yoldan gidiyorsun, Mişa!"

"Eve gidiyorum. Biraz işim var."

Bir yan sokağa saptılar. Ordan Mişa'nın evinin damını görebiliyorlardı. Rüzgâr, kurumuş kiraz dalı sarılı sığırcık kutusunu sarsıyor, yamaçta yel değirmeninin kolları ağır ağır döndükçe yırtık pırtık yelken bezi kanatlara çarpıyordu. Eğik damın tenekeleri hafiften tıngırdıyordu.

Güneş parlak değildi ama ılındırıyordu ortalığı. Don'dan serin bir meltem esiyordu. Bogatiryof'un avlusunda Paskalyaya hazırlık için evin duvarlarını balçıkla sıvayıp üstüne badana çeken birkaç

kadın vardı. Kadınlardan biri içine taze tezek katıp yoğuruyordu balçığı. Eteklerini dizlerinin üstüne kadar sıyırmıştı. Dolgun beyaz bacaklarını çekip çekip yapışık yığının üstünde dolaşıyor, dizlerinin tam üstünde etini sıkan, basma bezinden dizbağları görünüyordu. Süsüne, görünüşüne düşkündü kadın. Güneş daha ufukta yükselmemişti, o yüzünü başörtüsüne sarmıştı bile. Yüzleri sarılı, yalnız gözleri görünen öbür iki kadın da saz kaplı damın hemen altına merdiven dayayıp tırmanmışlar, duvara kireç sürüyorlardı. Kolları dirseklerine kadar sıvalıydı onların da. Fırçaları ileri geri sürttükçe üzerlerine damla damla kireç saçılıyordu. Bir yandan da şarkı söylüyorlardı. Daha yaşlı olan, Bogatiryof'un oğullarından birinin dul karısı Marya, açıktan açığa Mişa'ya göz koymuştu. Çilli ama yüzü güzel bir kadındı. Erkek sesi gibi gür bir sesle, köye ün salmış sesiyle başladı:

Sevdiğimin gönlü yanar...

Öbür kadınlar da katıldılar şarkıya. Üç ses birden, acınası, öyle içten yakınmalı şarkıyı birlikte götürdü:

Hepsinden üstün yanar.
Topçudur o savaşta,
Her dem benim aklımda.

Mişa'yla Valet çitin ordan geçerken çayırda atların kişnemelerine karışan şarkıya kulak kabarttılar.

Postacı mektup getirdi,
Sevdiğim vurulmuş, dedi.
Ah, vurulmuş, vurulmuş sevdiğim,
Kalmış çalılar altında.

Marya aşağı baktı, başörtüsünün altında ılık ılık parlayan gözlerini Mişa'ya dikti. Kirece bulanmış yüzü bir gülümsemeyle aydınlanıverdi. Derin, sevgi kokan bir sesle söylüyordu şimdi.

Saçları kıvırcık, altın gibi,
Rüzgâr vurmuş dağıtmış.
Sevdiğimin koyu kestane gözünü
Kara karga kanatmış.

Mişa ona bakıp tatlı tatlı gülümsedi, bütün kadınlara yaptığı gibi. Balçığı yoğuran Pelageya'ya döndü, "Eteğini az daha kaldırsana," dedi. "Çitten iyi göremiyoruz."

Pelageya gözlerini kıstı: "Görmek istersen görürsün!"

Marya elleri belinde, merdivenin üstünde duruyordu. Etrafına bakınarak kelimeleri çeke çeke sordu:

"Nerdeydin, canım?"

"Balık tutuyordum."

"Uzaklaşma da buralardan, seninle ambara varır eğleniriz!"

"Git işine, utanmaz karı!"

Marya dilini damağına vurup şaklattı, güldü. Islak fırçasını Mişa'nın üzerine silkeledi. Mişa'nın ceketi, kasketi hep kireç oldu.

Öbür kadın süt beyaz dişlerini gösterip gülümseyerek bağırdı arkalarından: "Bari Valet'i bıraksaydın bize! Evi temizlemeye yardım ederdi." Marya ona bir şey fısıldadı, hep birden kahkahayı bastılar.

"Aşağılık kancıklar!" Valet kaşlarını çatarak, adımlarını hızlandırdı. Mişa tatlı, baygın bir gülümsemeyle düzeltti onu:

"Aşağılık değil, canım, neşeli işte. Ben gidiyorum, sevdiğim ardımda kalıyor!" diye ekledi sonra. Avlularının kapısından içeri girdi.

XXIII

Koşevoy gittikten sonra ötekiler bir süre hiç konuşmadan oturdular. Alarm çanı köyün üzerinde vurup duruyor, evin camlarını sarsıyordu. İvan Aleksiyeviç pencereden dışarı bakıyordu. Sabah ışığında sundurmanın yere vuran gölgesi kıpır kıpırdı. Taze otların üstünde çiy vardı. İvan, Hristonya'nın önüne düşen başına baktı.

"Belki her şey biter burda. Migulinskayalılar Kızılları dağıttılar, belki artık buralara gelmezler..."

"Hayır!" Gregor'un bütün vücudu sarsılıyordu. "Başladılar bir kere, devam edecekler! Ee, alana gidecek miyiz?"

İvan Aleksiyeviç kasketine uzandı. Sonra kuşkularını giderip sordu:

"Acaba kocadık, paslandık mı biz? Ha? Mihail delibozuğun teki ya, yiğit delikanlı. Ona bakıp utanalım biz."

Kimse cevap vermedi. Sessizce dışarı çıktılar, alana yöneldiler.

İvan Aleksiyeviç yürürken düşünceliydi, hep yere bakıyordu. Yanlış bir yol tuttuğu, vicdanının sesine uymadığı için içini bir sıkıntıdır basmıştı. Valet'le Mişa haklıydılar: Hiç düşünmeden gidecektiler. Davranışını haklı gösterme yolunda çabaları boşa çıktı. Bir atın ayakları altında çayır buzunun ezilip paralanması gibi, içinden bir ses, keskin, alaycı bir ses, çabalarını boşa çıkardı, İvan Aleksiyeviç ilk fırsatta Bolşeviklere kaçmayı aklına koydu. Alana giderken verdiği bu kararı ne Gregor'a, ne de Hristonya'ya açtı. Onların başka bir yolda, kendi yollarında bir mücadeleden geçtiklerini belli belirsiz seziyordu. Bir de yüreğinin derinliklerinde daha şimdiden onlardan korkmaya başlamıştı. Üçü de Valet'in teklifini reddetmişler, üçü de sebep olarak ailelerini göstermişlerdi. Ama üçü de biliyordu işte, özürleri özür değildi, kararı haklı göstermeye yetmiyordu. Şimdi her biri öbürlerinin yanında sıkılıyor, utanç verici, aşağılık bir iş yapmışcasına içi eziliyordu. Onun için de susuyorlardı. İvan Aleksiyeviç Sergeyi Mokof'un evinin önünden geçerlerken dayanamadı, kendini de, öbürlerini de cezalandırarak, "Saklamanın gereği yok," dedi. "Cepheden döndüğümüzde bal gibi Bolşeviktik, şimdi başımızı sokacak delik arıyoruz. Başkaları bizim için dövüşsün, biz karılarımızın dizi dibinden ayrılmayalım!"

"Ben savaşacağım kadar savaştım, biraz da başkaları denesin!" diye Gregor aksilenip başını çevirdi.

"Ama böyle de olmaz ki!" diye Hristonya atıldı. "Bir alay çapulcu! Onlar gibi heriflerle mi bir olacağız? Ne biçim Kızıl Muhafız bunlar? Kadınların ırzına geçmekler, Kazakları soymaklar... Ne yaptığımızı bilmeliyiz. Akılsız başın cezasını ayaklar çeker."

"Peki, sen bütün bunların olacağını biliyor muydun? Görmüş müydün önceden, Hristonya?" İvan, hırçın, sordu.

"Millet bir şeyler söylüyor işte..."

"Ha... Millet..."

"İyi, iyi, yeter bu kadar. İşitecekler bizi."

Alan Kazak pantolonları ve kasketlerle kaynıyordu. Orda burda partal bir papak. Köyün bütün erkekleri ordaydı. Hiç kadın yoktu. Yalnız yaşlılar, savaştan dönen Kazaklar, daha gençleri gelmişti. Çok yaşlılar, ellerinde bastonlarıyla en önde yerlerini almışlardı: Fahri yargıçlar, kilise konseyi üyeleri, okul mütevellileri, zangoç. Gregor'un gözleri babasının kara-gümüş sakalını aradı. Pantaleymon, Miron Gregoriyeviç'in yanında ayakta duruyordu. İhtiyar Grişaka külrengi merasim üniforması, madalyalarıyla onların önünde budaklı sopasına dayanmıştı. Pantaleymon'la Miron, köyün bütün yaşlıları o yandaydılar. Onların arkasında gençler yer almıştı, çoğu Gregor'un savaş arkadaşları. Gregor halkanın öbür ucunda kadeşi Piyotra'yı gördü. Gömleğine Sen Jorj haçının turuncu-siyah kurdelalarını iliştirmişti o da. Solunda Mitka Korşunof, Prokor Zikof'un ateşinden sigarasını yakıyordu. Prokor ona yardım olsun diye tütünü çekti durdu içine, dana gözlerinin çevresi kırış kırış oldu. Onların ardında daha gençten Kazaklar toplanmıştı. Halkanın tam orta yerinde, dört bacağı yumuşak, ıslak toprağa gömülen sarsak bir masa duruyordu. Masanın başında oturan köy İhtilâl Komitesi başkanının yanındaki teğmeni Gregor tanımadı. Başında kokartlı, hâki bir kasket, sırtında apoletli meşin ceket vardı. İhtilâl Komitesi başkanı endişeli bir yüzle ona bir şeyler söylüyordu. Subay öbürünün ne dediğini işitmek için kocaman yelken kulağını adamın taa sakalının dibine yapıştırmıştı. Kalabalıkta mırıltı mırıltı üstüne, arı kovanı gibiydi ortalık. Kazaklar aralarında konuşup şakalaşıyorlardı. Ama bütün yüzlerde kuşku okunuyordu. Birisi sonunda dayanamadı:

"Hadi yahu, başlayalım!" diye bağırdı. "Ne bekliyorsunuz, hemen herkes geldi işte?"

Subay doğruldu, kasketini başından çıkardı, kendi ailesi içinde konuşuyormuş gibi içten bir ifadeyle söze başladı:

"İhtiyar heyeti, cepheden gelen Kazak kardeşlerim! Siyetrakof köyünde olanları hep duydunuz, değil mi?"

"Kim bu? Nerden geldi buraya?" Hristonya'nın sesi kükredi.

"Viyeşenska'dan. Adı Soldatof galiba."

Teğmen devam ediyordu: "Bir iki gün önce bir Kızıl Muhafız birliği köye varıyor. Almanlar Ukrayna'yı işgal ettiler, biliyorsunuz. Don iline doğru ilerledikçe Kızıl Muhafızları demiryolundan bu yanlara sürüyorlar. İşte Kızıllar Siyetrakof'a giriyorlar. Kazakların malını mülkünü yağma ediyorlar. Kadınların ırzına geçiyorlar, kanunsuz tutuklamalar filan oluyor. Komşu köylüler bunu öğrenince silahlarını kaptıkları gibi Kızılların üstüne çullanıyorlar. Birliğin yarısı öldürülüyor, yarısı tutsak ediliyor. Kazakların eline iyi de malzeme geçiyor. Şimdi Mugilinskaya ve Kazanskaya nahiyeleri kendi bölgelerinden Bolşevik hükümetini kovaladılar. Genç, ihtiyar, bütün Kazaklar, durgun Don'u savunmak için silaha sarıldı. Viyeşenska'da İhtilâl Komitesini yaka paça kapı dışarı ettiler, yerine bir nahiye atamanı seçildi. Hemen bütün köylerde durum bu."

Subayın konuşmasının burasında yaşlılardan tutuk bir mırıltı yükseldi.

"Her yerde birlikler kuruluyor şimdi. Siz de cepheden dönen Kazaklardan bir birlik kurmalısınız ki nahiyenizi yeni gelecek vahşi haydut sürülerine karşı koruyabilesiniz. Kendi idari teşkilatımızı kurmalıyız. Kızıl hükümet istemiyoruz biz. Getirdikleri yalnız sefalet, hürriyet değil! Bırakmayacağız köylüler karılarımızın, kız kardeşlerimizin ırzına geçsinler. Ortodoks inancımızla alay etmelerine, kutsal kiliselerimizi kirletmelerine, malımızı mülkümüzü talan etmelerine müsaade etmeyeceğiz! Öyle değil mi, babalar?"

Kalabalık ansızın, "Evet!" diye kükreyiverdi. Subay bir bildiri okumaya başladı. Başkan kâğıtlarını orda unutup masadan kaçtı.

Yaşlılar hiç konuşmadan dinliyorlar, arkada cephe adamları aralarında mırıldanıyorlardı.

Subay okumaya başlar başlamaz Gregor kalabalığın arasından sıyrılıp evinin yolunu tuttu. Onun ayrıldığını gören Miron Gregoriyeviç, Pantaleymon'a bir dirsek attı.

"Senin ufak oğlan tüyüyor, bak!"

Pantaleymon aksak ayak halkanın dışına sıçradı, buyurgan bir sesle Gregor'un ardından haykırdı:

"Gregor!"

Oğlu yarı döndü. Arkasına bakmadan durdu.

"Gel buraya, oğul!"

"Ne diye gidiyorsun? Dön geriye!" diye kalabalıktan sesler yükseldi. Bir dolu yüz, duvar gibi, Gregor'a çevrildi.

"Bir de subay olmuş!"

"Ne o, beğenmedin mi bizi yoksa?"

"Bolşeviklerleydi o da."

"Kazak kanı dökmüş, n'olacak!"

"Ulan Kızıl şeytan seni!"

Haykırışlar Gregor'un kulağına kadar geldi. Dişlerini gıcırdatarak söylenenleri dinledi. Kendi kendisiyle mücadele ediyordu. Biraz daha... çekip gidecek, bir daha arkasına bakmayacaktı sanki. Pantaleymon'la Piyotra onun önce duraladığını, sonra gözlerini yere eğip geriye, kalabalığın arasına geldiğini görünce rahat bir soluk aldılar.

Yaşlıların günüydü o gün. Şaşılacak bir süratle Miron Gregoriyeviç ataman seçildi. Kanı çekilmiş çilli yüzüyle halkanın ortasına gitti, şaşkın şaşkın bakındı durdu çevresine. Bir önceki atamandan, ataman iktidarının timsali bakır başlı asâyı aldı. Daha önce hiç atamanlık yapmamıştı. İlkin, onu öne sürdükleri zaman, çekindi, istemedi. Öyle bir şerefe layık değildi o, okuması yazması yoktu, falan filan. Ama ihtiyarlar direttiler.

"Hadi, al şu asâyı, Gregoriyeviç. Reddetme!"

"Köyün en iyi çiftçisisin sen!"

"Malımızı boşa harcatmezsin."

"Dikkat et, içkiye de verme ama. Semyon n'oldu biliyorsun."

"Miron yapmaz öyle şey!"

"Yaparsa, parası var, ödetiriz!"

"Koyun gibi soyarız derisini valla!"

Seçim öyle olağanüstü şartlarda yer alıyordu, bölgede de öyle garip bir yarım savaş havası vardı ki, Miron fazla nazlanmadan atamanlığı kabul etti. Eskiden nahiye atamanı gelirdi köye seçim için, Kazak ailelerinin başları toplantıya çağrılır, herkes oy verirdi. Oysa şimdi sadece, "Korşunof'u isteyenler sağa geçsin!" dediler, kim varsa orda o yana yürüdü. Yalnız Korşunof'a garazı olan kunduracı, yıldırım çarpmış meşe gibi öyle bir başına kaldı çayırda.

Miron tere boğulmuştu. Gözünü kırpmaya vakit bulamadan asâyı eline tutuşturdular. Kalabalıktan bir uğultu yükseldi:

"Hadi şimdi, ziyafet isteriz!"

"Hadi, yeni atamanı karga tulumba!"

Allah'tan subay işe karıştı, çözülmesi gereken daha başka meseleler olduğunu cemaat meclisine hatırlattı. Köy birliğine bir kumandan seçmek gerekiyordu. Viyeşenska'da Gregor'un ününü duymuş olmalı ki kumandan onu, o vesileyle de köyü övüp pohpohlamaya başladı.

"Subaylık etmiş bir kumandanımız olması iyidir. Dövüşmek zorunda kalırsak daha iyi sonuç alırız, kayıplarımız da az olur. Köyünüzde epey kahraman var zaten. Ben dediğimi size kabul ettiremem tabii, ama Sancaktar Melekof'u seçmenizi teklif ediyorum."

"Hangisini? İki tane var."

Subay gözlerini kalabalığın üzerinde gezdirdi. Gregor'un öne eğik başını görünce, gülümseyerek bağırdı:

"Gregor Melekof! Ne dersiniz, Kazaklar?"

"İyi adamdır."

"Gregor Melekof! Çetin cevizdir!"

"Şöyle ortaya gelsene, babalar bir görsünler seni."

Arkadan itelediler, Gregor öne çıktı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Köşeye kıstırılmış av hayvanı gibi bakındı çevresine.

Matvey Kaşulin sopasını yere vurdu, kolunu savurarak haç çıkardı: "Oğullarımıza önderlik et!" dedi. "Düş önlerine, yol göster onlara. Erkek kazın peşine takılan dişi kazlar gibi olsunlar. Nasıl ki erkek kaz ailesini besler, onları insandan, hayvandan korursa, sen de kolla onları öyle. Tanrı sana dört haç daha kazanmayı nasip eder, inşallah!"

"Pantaleymon Prokofiyeviç, pek yaman bir oğlun var!"

"Kafası da iyi işler hani."

"Ulan topal şeytan! Hadi bir içki çek bari bize!"

"Babalar! Susun! Gönüllülere çağrı yapmadan seferber olacak mıyız? Gönüllü çıkan olur da, olmaz da..."

"Hayır, gönüllü çağıralım!"

"Sen kendin git, tutan mı var?"

Bu sırada köyün yukarı ucundan dört yaşlı Kazak, atamanla köşede fıs fıs bir şeyler konuştuktan sonra, subayın yanına geldiler. İçlerinden biri, ufacık, dişsiz bir ihtiyar –köyde 'Pörsük' derlerdi ona– olur olmaz işler için o kadar çok mahkemeye gitmişti ki, topu topu bir beyaz kısrağı vardı, mahkemenin yolunu ezbere bilirdi. Sarhoş efendisi arabaya tırmanabilse mesele yok. Serçe gibi sesiyle, "Hadi mahkemeye!" desin, tamam! Kısrak yola düzülürdü.

Pörsük, eskimiş takkesini başından çıkardı, teğmenin yanına gitti. Öbürleri beride durdular. Bunlardan Gerasim Boldiref köyde herkesin büyük saygı duyduğu, işinin ehli bir çiftçiydi. Pörsük, başka marifetleri yanında, kendi sesini işitmeye bayılırdı. İlkin o konuştu:

"Beyim, anlaşılan bizim köyümüzü siz iyi tanımıyorsunuz, yoksa Gregor Melekof'u kumandan seçmezdiniz. Biz ihtiyar-

lar şikâyetçiyiz bu seçimden. Biliyorsunuz, şikâyete yetkiliyiz. İtirazımız var."

"Ne itirazı? Nedir mesele?"

"Adam Kızıllarla çalışmış, onlara kumandanlık yapmış. Buraya geleli iki ay oldu daha, yaralıydı da. Nasıl güvenelim biz ona?"

Subay kıpkırmızı oldu. Başına kan hücumundan kulaklarının boyu büyüdü sanki.

"Doğru mu, bu? Hiç duymamıştım! Kimse bana bir şey söylemediydi."

"Doğru Bolşeviklerle beraberdi," diye bir başka ihtiyar sırtarıp diğerlerini doğruladı. "Ona güvenimiz yok bizim."

"Değiştirin! Genç Kazaklarımız ne mi diyorlar? Diyorlar ki, savaşta ihanet eder Gregor bize diyorlar."

Subay ayak parmaklarının ucuna basarak yükseldi, cepheden dönenlere hiç bakmadan ihtiyarlara seslendi: "Babalar! Gregor Melekof'u demincek kumandan seçtik ama bir tehlike yok mu acaba bunda? Şimdi bana onun, kışın, Kızıl Muhafız olduğunu söylediler. Çocuklarınızı, torunlarınızı ona emanet edebilir misiniz? Siz de, cepheden gelenler, onun ardından gönül rahatlığıyla gider misiniz?"

Kazaklar bir an, şaşkın, sustular. Sonra çelişmeli haykırışlar yükseldi, ortalık karıştı. Kimin ne dediği belli olmuyordu. Gürültü dindikten sonra püskül kaşlı ihtiyar Bogatiryof öne çıktı, takkesini çıkararak çevresindekileri süzdü:

"Zavallı aklımlan ben bu işi şöyle düşünüyorum: Gregor Pantaleyeviç'e bu postu veremeyiz. Yanlış yoldaydı bir zamanlar, hep işittik. Önce güvenimizi kazansın bakalım, yaptıklarından nâdim olsun, o zaman düşünürüz. Gregor iyi askerdir, savaşkandır, biliriz... Ama sisten güneşi göremiyoruz, eski hizmetlerini göremiyoruz ki? Bolşeviklere ettiği hizmet gözümüze kıymık oldu."

Genç Andrey Kaşulin cırlak bir sesle haykırdı:

"Er olsun öyleyse!"

"Piyotra Melekof'u kumandan yapalım!"

"Grişa da sürüye katılsın."

"Bir de kanaydık? Ne kumandan ha!"

"Öyle ya, kumandanlığınız sizin olsun, istemiyorum!" diye Gregor heyecandan kızararak haykırdı. "Ne diye teklif ettinizki zaten?" Ellerini sallayıp tekrarladı: "İsteseniz de kabul etmiyorum!" Ellerini ceplerine daldırdı, başını önüne eğdi, kasıla kasıla yürüdü gitti. Ardından bağırdılar:

"Çalıma bak sen!"

"Pis kokarca, n'olacak!"

"Amma da burnu büyümüş!"

"Susmasını bilmez ki! Cephede subaylara bile kurum satardı."

"Gel buraya, gel!"

"Hadi gidelim peşinden şunun. Heeey! Yuuf!"

"Ne yani, bununla kurtulacak mı? Yargılayalım hadi onu!"

Neden sonra ortalık biraz duruldu. Kargaşalıkta biri bir başkasının ayağına bastı, birinin burnu kanadı, delikanlılardan birinin gözünün altı morardı. Sonunda Piyotra Melekof'u kumandan yaptılar. Piyotra bir sevindi, gururlandı! Derken, çok yüksek bir engelle karşılaşan huysuz at gibi, subay birden şaşaladı. Kumandan seçiminden sonra sıra gönüllülerin yazılmasına gelmişti, kimse gönüllü çıkmıyordu. Toplantı boyunca pek işe karışmayan cephe adamları ıkınıp sıkındılar, yazılmak istemediler. Hepsi bir şakayla geçiştiriyordu sırasını.

"Anikuşka, sen niye gitmiyorsun?"

"Daha çok gencim... Sakalım bile çıkmadı."

"Hadi şimdi, bırak şakayı! Alay mı ediyorsun bizimle, ulan?" diye ihtiyar Kaşulin Anikuşka'nın kulağının içine haykırdı.

Anikuşka cevabı yapıştırdı: "Git kendi oğlunu yazdır öyleyse!"

Masadan biri, "Prokor Zikof!" diye bağırdı. "Yazalım mı ismini?"

"Bilmem vallaa..." dedi Prokor.

"Yazıyoruz seni."

"Peki, başka? Fiyodot Bodovskof, sen?"

Bodovskof, "Fıtığım var benim," diye mırıldanarak Kalmuk gözlerini yere indirdi. Cephe adamları kahkahadan kırıldılar. Hiç acımadan alaya başladılar:

"Karını yanına al da git. Fıtığın çok rahatsız ederse, o düzeltir."

Halkanın öbür yanında ağızlarda bir başka şaka dolaşıyordu:

"Seni aşçıbaşı yaparız. Çorban iyi olmazsa kazanı boğazından aşağı boşalttık mı fıtığın öbür yanından çıkar!"

"Geri çekilirken işe yararsın. Hızlı koşamazsın nasıl olsa."

Fakat yaşlılar kızdılar, sövüp saymaya başladılar.

"Yeter artık be! Ne var böyle gülecek?"

"Tam zamanını buldular gebeşleşmenin!"

Yaşlılardan biri bağırdı:

"Utanın, utanın! Ama Tanrı var. O bağışlamaz. Millet ölüşüyor, siz burda... Tanrı'yı düşünün, Tanrı'yı!"

"İvan Tomilin!" Subay çevresine bakındı. "Ben topçuyum," dedi İvan.

"Koyalım mı seni de? Topçuya ihtiyacım var."

"Peki, n'apalım, koyun madem!"

Anikuşka'yla birçokları Tomilin'i hemen maytaba aldılar:

"Sana söğüt kütüğünden bir top yaparız, gülle yerine balkabağı, patates atarsın!"

Şakaydı, gülmeydi derken altmış kişi ismini yazdırdı. En son yazılan Hristonya oldu. Masaya gidip kısaca konuştu:

"Yazın ismimi. Ama size söylüyorum, ben dövüşmem!"

Subay kızdı: "O halde ne diye yazılıyorsun?"

"Bakacam, seyredecem, subay efendi. Görmek istiyorum."

"Yaz şunun da ismini!" diye omuzlarını silkti subay.

Toplantı öğleye kadar sürdü. Hemen ertesi günü birliğin Migulinskaya köylülerine yardıma gönderilmesi kararlaştırıldı.

Ertesi sabah altmış gönüllüden yalnız kırkı alandaydı. Kaputunun yüksek çizmelerini giymiş, şıklaşmış Piyotra, Kazakları gözden geçirdi. Bir çoğunun apoletlerinde eski alaylarının numarası yazılıydı. Eyer çantaları yiyecek, çamaşır, cepheden getirdikleri fişeklerle silme dolmuştu. Hepsinde tüfek yoktu ama çoğu palalıydı.

Kadınlı çocuklu bir kalabalık, ihtiyarlarla birlikte onları uğurlamaya alana doluştu. Kıyak atının üstünde Piyotra yarım bölüğünü düzene soktu. Kaputlu, ceketli, yağmurluklu atlılarla atlar kalabalığını teftiş etti, hareket emrini verdi. Birlik bayır yukarı yürüyerek yola çıktı. Kazaklar kasvetli gözlerle geriye, köye baktılar. Son sıradan birisi havaya bir el ateş etti. Tepede Piyotra eldivenlerini giydi, buğday sarısı bıyıklarını elledi, atını yarım yamalak çevirdi, öyle ki hayvan yan yan ilerliyordu, kasketini sol elinde tutarak bağırdı:

"Bölük, süratli, marş!"

Kazaklar üzengilere basıp ayağa kalkarak kırbaçlarını salladılar, atlarını tırısa kaldırdılar. Rüzgâr yüzlerine çarptı, atların kuyruklarını, yelelerini savurdu, çiseleyen yağmurdan oraya buraya damlalar saçtı. Kazaklar aralarında konuşmaya, şakalaşmaya koyuldular. Hristonya'nın kuzgunî atı tökezlendi. Hristonya lanet okuyup bastı kırbacı, kızıştırdı hayvanı. At boynunu eğerek ansızın dörtnala kalktı, sıradan çıktı.

Kargin'e varana kadar Kazakların neşesi yerindeydi. Savaş olmayacağına, Migulinskaya olayının Bolşeviklerin Kazak topraklarına kazara dalmalarından ibaret bir şey olduğuna yürekten inanarak sürdüler atlarını.

XXIV

Kargin'e ikindi üzeri vardılar. Bölgede cepheden dönen Kazaklardan kimse kalmamıştı, hepsi Migulinskaya'ya gitmiş-

lerdi. Piyotra birliği alanda attan indirdi, konak işini konuşmak için bölge atamanına gitti. Karşısına uzun boylu, iri yapılı, esmer yüzlü bir subay çıktı. Apoletsiz, uzun, bol bir ceket vardı üstünde, belini bir Kazak kemeri sıkmıştı. Çizgili Kazak şalvarı beyaz yün çoraplarının içine tıkıştırılmıştı. İnce dudaklarının köşesinde bir çubuk. Kahverengiydi gözleri. Parlak. Eğri eğri bakıyordu. Çubuğunu tüttürerek basamaklarda durdu, Piyotra'nın gelişini seyretti. Adamın kalın gövdesi, ceketinin altında beliren dolgun, çelik gibi sert göğsü, kol kasları olağanüstü bir gücün habercisiydi.

"Nahiye atamanı siz misiniz?"

Subay sarkık bıyıklarının altından bir duman bulutu üfürerek derin, kalın bir sesle cevap verdi:

"Evet. Nahiye atamanı benim. Kiminle şerefyap oluyorum?"

Piyotra adını söyledi. Elini sıkarken ataman başını azıcık öne eğdi.

"Benim adım Fiyodor Dimitriyeviç Likovidof," dedi.

Gusino-Likovidof köyünden bir kazak olan Fiyodor Dimitriyeviç Likovidof eşine az rastlanır adamlardandı. Bir subay okulunda eğitimini tamamladıktan sonra uzun süre bir yerlerde görünmemişti. Yıllar sonra birden köyünde bitivermiş, yüksek makamların izniyle, orduda hizmet görmüş Kazaklar arasından bir gönüllü birliği toplamaya koyulmuştu. Bugün Kargin nahiyesi olan bölgenin gözünü budaktan esirgemez Kazaklarını toplayıp bir bölük kurmuş, sonra başlarına geçip onları İran'a götürmüştü. Orda bir yıl Şahın özel muhafız birliği olarak görev almışlardı. İran ihtilâli sırasında Likovidof Şahla birlikte kaçarken adamlarının çoğunun izini kaybetmişti. Az sonra, durup dururken yine Kargin'de ortaya çıktı. Yanında birlikten arta kalan Kazaklar vardı. Şahın ahırlarından saf kan üç Arap atı, bir dolu ganimet, ağır halılar, süs eşyası, nefis ipekli kumaşlar da getirmişti. Bir ay düğün cümbüş derken, şalvarının ceplerinden akan İran altınının hesabını kimse tutamadı. Köyde ince bacaklı, güzelim beyaz bir ata kurulur da gezerdi. Kuğuya taş çıkartır, öyle narin boynu

vardı hayvanın. Likovidof atıyla Levoçkin'in dükkânına varır, hiç inmeden alışverişini yapar, öbür kapıdan çıkar giderdi. Günün birinde, geldiği gibi ansızın kayıplara karıştı. Yanından hiç ayırmadığı emir eri (yaman Kazak dansı yapardı) Panteluşka da, atlar da, İran'dan getirdikleri de, hepsi!

Altı ay sonra Likovidof'un Kargin'deki tanışları ondan Arnavutluk'un mor dağlarını gösteren kartpostallar almaya başladılar. Ordan İtalya'ya geçti, Balkanları, Romanya'yı Batı Avrupa'yı dolaştı. Yollar onu İspanya'ya kadar götürdü. Fiyodor Likovidof'un ismi çevresinde türlü esrarengiz söylenti dönmeye başladı. Kesin olan bir şey vardı: Fiyodor, Çarcı çevrelerle pek sıkı fıkıydı. Petersburg'ta sözü geçen kişiler arasında yakın adamları vardı. "Rus Halk Birliği!"nin* de ileri gelen üyelerindendi. Fakat yabancı diyarlarda ne işler çevirdiğini kimse bilmiyordu.

Rusya'ya döndükten sonra Likovidof, Penza'da vali konağına yerleşti. Gazetelerde çıkan resimlerini gören Karginli tanışları şaştılar da kaldılar, başlarını salladılar: "Çık, çık... Bak şu Fiyodor Dimitriyeviç'e sen! Kimlerle düşüp kalkıyor, ey?" Esmer, şahin burunlu Sırp suratıyla öyle gülümseyip valinin hanımının kolundan tutmuş arabaya bindiren o muydu? Vali sanki aileden biriymiş gibi içtenlikle gülümseyerek bakıyordu ona. İri yarı arabacı dizginlerden tutmuş, gemlerini dişleyen atlar ileri atılmaya hazır, Likovidof'un bir eli partal papağında, öbür eli valinin hanımının dirseği altında... Likovidof, neden sonra, 1917 yılı sonunda bir kere daha Kargin'e geldi, yerleşti. Uzun bir zaman orda kalmak niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Yanında ya Polonyalı, ya Ukraynalı karısı, bir de çocuğu vardı. Alanda dört odalı ufak bir ev tuttu, kışı kimsenin ne olduğunu bilmediği planlar hazırlamakla geçirdi. Bütün kış (o yıl gibi kış Don'da az görülmüştü) evinin pencereleri hep açık durdu. Likovidof hem kendini, hem ailesini güç hayat şartlarına alıştırıyordu. Kazaklar bu işe pek akıl sır erdiremediler ya...

---

* Çarlık Rusyası'nda bir monarşist örgüt. Faaliyetleri arasında Yahudi aleyhtarı propaganda ve katliam, siyasal karşıtların öldürülmesi de yer alıyordu. Bu birliğin çarlık hükümetinden bir hayli mali destek aldığı ortaya çıkmıştır.

1918 ilkbaharında, Siyetrakof olayından sonra, Likovidof ataman seçildi de asıl o zaman ne yaman biri olduğu ortaya çıktı. Nahiye öyle sert bir ele düşmüştü ki, haftasına kalmadan ihtiyarlar bile ondan yaka silkmeye başladılar. Kazakları sıkı bir eğitime soktu. Ama ne eğitim! Bir toplantıda konuşmasın (Likovidof'un ağzı bayağı laf yapıyordu. Tabiat ona güç kuvvet kadar zekâ da vermişti), ihtiyarlar ardından tıpkı bir boğa sürüsü gibi böğürmeye başlarlardı: "Tanrı yardımcınız olsun, efendi hazretleri. Saygılarımızı sunarız, efendim. Keramet buyurdunuz!" Yeni ataman işleri büyük bir sertlikle yürütüyordu. İlk işi, Kızıl Partizanların kılıçtan geçirilmelerinin hemen ertesi günü, bölgede ne kadar cepheden gelme adam varsa toplayıp Siyetrakof'a yollamak oldu.

Sayıları bölge ahalisinin üçte birini bulan yabancılar ilkin gitmek istemediler, erler de gitmeyiz diye direttiler. Ama Likovidof da diretti. O diretince, Don'un savunmasına katılmayan bütün mujiklerin bölgeden dışarı atılmalarını öngören bir kararnameyi yaşlılar hemen imzalayıverdiler. Ertesi gün şarkı söyleyen, akordeon çalan erlerle dolu arabalar Migulinskaya yönünde yola çıkmıştı. Üç beş genç asker kaçıp Kızıl Muhafızlara katıldı.

Daha Piyotra karşıdan gelirken Likovidof, yürüyüşünden, onun neferlikten yetişme olduğunu anlamıştı. Evine çağırdı onu, az yukardan konuştu:

"Yok, delikanlı, Migulinskaya'da sana iş kalmadı. Sensiz de hallettiler işi. Dün akşam bir telgraf aldık. Bin atına, geri dön, emir bekle. Kazakları iyi ayaklandırasın, hadi bakayım! Tatarsk gibi koca bir köyden çıka çıka kırk savaşçı mı çıkarmış? Vay reziller, vay! Başlarına geleceği bilmiyorlar galiba? Hadi eyvallah, iyi yolculuklar."

Ağır gövdesini şaşılacak bir kolaylıkla taşıyarak evine gitti. Basit Kazak sandalları tahta basamaklarda şap şap öttü. Piyotra alanda bekleyen Kazaklarının yanına döndü. Herkes bir şey soruyordu. O memnundu. Memnunluğunu saklamaya çalışmadan, gülümseyerek cevap verdi:

"Köye dönüyoruz. Bize hacet kalmamış!"

Kazaklar sırıta sırıta atlarına koştular. Hristonya üzerinden koca bir yük kalkmış gibi derin bir soluk alarak Tomilin'in sırtına şaplağı indirdi:

"Eee, demek evimize gidiyoruz, ha, topçuuu!"

Durumu görüşüp geceyi Kargin'de geçirmeden doğru köye dönmeye karar verdiler. Dağınık düzende, küme küme çıktılar köyden. Kargin'e isteksiz gelmişlerdi, tırısa bile pek kaldırmamışlardı hayvanlarını. Dönüşte atları yaman sürdüler. Yağmursuzluktan çatlayan toprak, atların ayakları altında kuru kuru gümbürdedi. Don'un ötesinde uzak tepelerin ardında ufku mavi şimşekler yırtıyordu.

Tatarsk'a gece yarısı vardılar. Bayırdan aşağı inerlerken Anikuşka Avusturya tüfeğini ateşledi, bir salvo dönüşlerini haber verdi. Köyün köpekleri havlayarak karşılık verdiler. Köyün kokusunu alan atlardan biri de horuldayıp kişnedi. Köyde her biri bir yöne dağıldı.

Piyotra'yla vedalaşırken Martin Şamil derin derin içini çekti. "Eh, dövüşme bitti, çok şükür!" dedi, cırlak bir sesle.

Piyotra karanlıkta gülümseyerek evinin yolunu tuttu. Pantaleymon çıkıp atı aldı, eyerini indirdi, ahıra götürdü. Piyotra'yla birlikte içeri girdiler.

"Bitti mi, tamam mı?"

"Haaah."

"İyi. Çok şükür. İnşallah bu sondur."

Darya uykusundan sıcacık kalktı, kocasına yemek çıkarmaya gitti. Gregor konuk odasında uyumuştu, göğsünü kaşıya kaşıya yarı giyinik geldi. Piyotra'ya bakıp göz kırptı.

"Hakladınız mı herifleri?"

"Ya! Şimdi de çorbayı haklasam bari, ne kaldıysa."

"He ya, ben de bir el verdim mi tamamdır!"

Paskalya yortusuna kadar savaşın ne sözü edildi, ne koku-

su duyuldu. Paskalya'nın Cumartesi günü Viyeşenska'dan köye dörtnala bir ulak geldi, ağzı köpüklü atını Korşunof'un kapısına bırakarak merdiven başına koştu.

"Ne haber?" Miron Gregoriyeviç haberciyi selamladı.

"Atamanı görmek istiyorum. Sen misin?"

"Evet."

"Derhal Kazakları uyandır, silahlansınlar, Kızıl Muhafızlar Nagolinskaya'ya giriyorlar. Başlarında Podyolkof var. Emir burda." Kasketinin terli astarını ters yüz edip zarfı çıkardı.

Sesleri duyan ihtiyar Girişaka da dışarı çıkmıştı. Gözlüklerini burnuna iliştirdi, bölge atamanından gelen emri okudular. O arada oymalı parmaklığa yaslanan ulak tunç yüzüne bulaşan tozları yenine siliyordu.

Paskalyanın pazarı, Kazaklar oruçlarını bozduktan sonra atlarını sürüp köyden çıktılar. General Alfiyerof'un emri kesindi. Kim gitmem derse Kazaklıktan çıkarılacak, imtiyazları elinden alınacaktı. Böylece, o gün köyden çıkanların sayısı kırk değil, tam yüz seksen kişiyi buldu. Aralarında Bolşeviklere birkaç şaplak indirme fırsatını kaçırmak istemeyen kimi yaşlılar da vardı. Gençler gitmeye zorlandıkları için gittiler. Yaşlılarda bir av heyecanı...

Gregor Melekof yağmurluğunun başlığını kasketinin üstüne çekmiş, en son sırada gidiyordu. Pusluydu o gün hava. Yağmur çiseliyor, yeşile sarınmış bozkırın üstünde ağır bulutlar uçuşuyordu. Bulutların altında, taa yukarılarda süzülen bir kartal kanatlarını ağır ağır çırparak rüzgâra sırt verdi, Doğu yönünde uçtu. Çok geçmeden uzakta gözden silinen pırıltılı boz bir noktaydı.

Bozkır ıslak ıslak parlıyordu. Orda burda aslanağızları, geçen yıldan kalma pelinotu kümeleri. Bayırı boz höyükler bekliyordu.

Kargin'e doğru yamaç aşağı inerlerken öküzlerini otlağa süren bir çocukla karşılaştılar. Çıplak ayaklarını sürüyerek yürüyor, kırbacını sallıyordu. Atlıları görünce durdu. Hem onları, hem çamura bulanmış atlarını dikkatle inceledi.

“Nerden geliyorsun sen?” diye Tomilin sordu çocuğa.

Çocuk rahat bir tavırla cevap verdi: “Kargin’den.” Başının üstüne çektiği gocuğunun altından gülümsedi.

“Kazaklarınız gittiler mi?”

“Gittiler. Kızılları ezmeye gittiler. Amca be, bir sigaralık tütünün var mı?”

“Sen mi tütün istiyorsun?” Gregor dizginlere asıldı.

Çocuk ona yanaştı. Paçaları yukarı kıvrılmış pantolonu ıslaktı, kumaşın çizgileri al al parıldıyordu. Gregor cebinden bir kese çıkarırken çocuk gözlerini onun yüzüne dikerek,”Birazdan, yamacı iner inmez, cesetler göreceksiniz,” dedi. “Dün bizim Kazaklar Kızıl tutsakları oraya götürüp öldürdüler. Orda o fundanın yanında sığırları gözlüyordum, herifleri tepelerlerken gördüm. Off, pek fenaydı! Kılıçlar savrulmaya başlayınca çığlık çığlığa kaçmaya çalıştılar ki görecektiniz... Sonradan gittim baktım. Birini omzundan kesmişlerdi. Göğsünde yüreğini gördüm, daha atıyordu. Böbreklerini de gördüm, mavi mavi... Çok fenaydı!” diye tekrarladı. Anlattığı hikâyenin Kazakları ürkütmediğini görünce ya da Gregor’un, Hristonya’nın, Tomilin’in soğuk, taş gibi yüzlerinden öyle sanıp şaşmıştı.

Sigarasını yaktı, Gregor’un atının ıslak boynunu okşadı, “Sağ olun,” diyerek, öküzlerinin ardından koştu.

Yolun kenarında, yağmur sularının yıkadığı, az biraz toprak dökülü sığca bir çukurda Kızıl Muhafızların cesetleri yatıyordu. Kurşunca mavi bir yüz görünüyordu orda. Dudaklarında pıhtılaşmış kan. Yerden, çizgili mavi pantolonu gözüken çıplak bir ayak bitmişti.

Hristonya, “Zahmet edip gömmemişler bile, domuzlar!” diye mırıldandı. Kırbacı atının sırtına çarptı. Gregor’u geçip bayır aşağı doludizgin sürdü hayvanını.

“Evet, demek sonunda Don toprağına da kan döküldü,” diye gülümsedi Tomilin. Ama yanağı seğiriyordu.

XXV

Bunçuk'un mitralyözcüsü, Tatarsklı Kazak Maksim Giryaznof'tu. Kutyopof'un Gönüllü Birliğiyle bir çatışmada atını kaybetmiş, o günden sonra da kendini içkiye, kumara vermişti. Hayvan (boğayı andıran, sırtı gümüşten kıllı olanı) altında vurulup ölünce Maksim eyeri çözmüş, üç kilometre kadar sırtında taşımıştı. Sonra, o gidişle Gönüllülerin elinden canlı kurtulamayacağını anlayınca, eyerin değerli metal kaşını sökmüş, gemleri almış, savaş alanını başkalarına bırakıp kaçmıştı. Günün birinde Rostof'ta ortaya çıktı. Savaşta tepelenen bir yüzbaşıdan çekip aldığı gümüş kabzalı kılıcı kumarda kaybetti. Sonra atın koşumları elden gitti, hatta pantolonunu, oğlak derisi çizmelerini de verdi. Bunçuk'un mitralyöz birliğine katıldığında üstü başı perişan, nerdeyse çırılçıplaktı. Belki kendini toparlayacaktı ama daha ilk çarpışmada yüzüne bir kurşun değdi. Mavi gözü göğsüne aktı, başının ardından kan fışkırdı. Kibrit kutusu gibi kaykılıvermişti kafası. Tatarsk Kazağı, eski at hırsızı ve son günlerin yaman kumarbazı Maksim Giryaznof hayata gözlerini yumdu.

Adamın can çekişen kıvrım kıvrım vücuduna bakan Bunçuk mitralyözün namlusuna bulaşan kanları dikkatle sildi. Hemen ondan sonra geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunçuk makineliyi sürükleyip götürdü, Maksim'i orda öyle sımsıcak, toprağın üstünde katılmaya bıraktı. Esmer gövdesine güneş vuruyordu Maksim'in. Can çekişirken, gömleğini çekiştire çekiştire başının üstüne çıkarmıştı.

Hepsi de Türk cephesinden daha yeni dönen bir Kızıl Muhafız mangası, varoşun ilk yol kavşağında mevzilenmişti. Yırtık pırtık kalpaklı bir er Bunçuk'a yardım etti, makineliyi iyi bir yere yerleştirdiler. Öbürleri sokağı kesip bir engel kurdular. Düşmana doğru bakıp şakalar yapıyor, hakaretler yağdırıyorlardı. Anna, Bunçuk'un yanında yere uzandı.

Ansızın, sağdan ilk sokakta, ayak patırtıları duyuldu. Dokuz on kadar Kızıl Muhafız bir anda köşeyi döndüler, biri ancak bağırabildi:

"Geliyorlar!"

O anda yol ağzı boşaldı, sessizleşti. Rüzgâr tozları kaldırıp kaldırıp döndürüyordu. Kasketine beyaz kurdela iliştirilmiş, karabinasını böğrüne bastırmış bir Kazak atlısı köşeyi dönüverdi. Dizginlere öyle bir asıldı ki, hayvan art ayakları üstüne çöktü oturdu. Bunçuk tabancasıyla bir el ateş etti, Kazak, atının boynu üzerine eğilerek doludizgin geri kaçtı. Engelin ardındaki erler, kararsız, duraladılar. İkisi duvarın dibinden koşup bir kapının yanında yere uzandı. Belli, birazdan hepsi çözülüp kaçacaktı. Gergin sessizlik, kuşkulu bakışlar...

Ondan sonra olanlardan kısa bir an, Bunçuk'un kafasına bir daha çıkmamacasına çakıldı kaldı. Başörtüsü başının arkasına düşmüş, saçı başı darmadağın, yüzü tanınmayacak kadar heyecanlı Anna silahını ardından sürüyerek ayağa fırladı. Çevresine bakındı, Kazağın ardında kaybolduğu evi göstererek tanınmaz, çatlak bir sesle haykırdı: "Ardımdan gelin!" Acemi, tökezlenen adımlarla köşeye koştu.

Bunçuk ayağa kalktı. Korkunç bir haykırış ağzını çarpıttı. En yakındaki erin silahını kaptığı gibi soluk soluğa Anna'nın peşinden koştu. Bacakları titriyordu. Geri dönmesi için bağırmaya savaştı, güç yetiremedi. Yüzü karardı. Arkasından koşturan birkaç kişinin derin soluk alışlarını duydu. Bütün varlığıyla korkunç bir şeyin, olacağını seziyordu. O anda bile adamların Anna'nın ardından gelmeyeceklerini, yaptığının anlamsız, düşüncesiz bir davranış olduğunu anlamıştı.

Köşenin yanı başında karşıdan dörtnala gelen Kazaklarla karşılaştı. Çentikli bir salvo. Kurşun ıslıkları. Anna'dan ince, zavallı bir çığlık. Anna'nın kollarını ileri attığını, gözleri çılgın, yolun üstünde buruşuverdiğini gördü. Kazakların geri döndüklerini görmedi. Anna'nın apansız, atılgan hareketinden ateşlenen Kızıl erlerin onları kovaladığını görmedi. Yalnız o vardı gözünde. Ayağa kalkmaya savaşıyordu. Kaldırıp taşımak için kadını yana çevirince gövdesinin sol yanından kan boşandı. Yaranın çevresinde, mavi gömlekte açılan deliğin kenarları tarazlanmış, sararmıştı.

Dumdum kurşunuyla yaralandığını, öleceğini anladı. Kadının gölgelenen gözlerinde ölümü gördü.

Biri onu bir yana iteledi. Anna'yı aldılar, bir avluya götürdüler. Bir sundurmanın serinine yatırdılar.

Bir er yaranın içine pamuk bastırdı. Pamuk kanlanınca onu atıp bir başkasını koyuyordu. Bunçuk kendini toparladı. Anna'nın gömleğinin yakasını açtı, kendi gömleğinden bir parça koparıp yaraya bastırdı. Kan yine de geliyordu. Anna'nın yüzü gitgide morarıyor, kararan dudakları acıyla titriyordu. Ağzı hava almak için durmadan açılıp kapanıyordu. Bunçuk genç kadının yırtık gömleğini kesti açtı, ölüm terine batmış gövdesini utanmadan soydu ortaya çıkardı. Yarayı biraz kapatıp kanı dindirebildiler. Birkaç dakika sonra Anna kendine geldi. Çukurda gözleri bir an kara kara baktı Bunçuk'a, sonra titrek kirpikleri gözlerini örttü.

"Su! Çok sıcak, sıcak!" İnliyor, kendini ordan oraya atıyordu. "Yaşamak istiyorum! İlya! Sevgilim... Aaah!"

Bunçuk şiş dudaklarını onun kızgın yanağına değdirdi. Göğsünün üstüne su döktü. Köprücük kemiklerinin oyuklarına doldu taştı su, sonra hemen kurudu. Ölüm sıcağı basmıştı Anna'yı. Debelenip onun ellerinden kurtuldu.

"Sıcak!.. Ateş!.."

Gücü kesildikçe daha sakinleşti. Açık seçik konuşuyordu şimdi:

"İlya, ama niçin? Evet, gördün mü ne basit?.. Garip adamsın sen... Çok, çok basit! İlya, canım, n'olur? Annem nerde?" Gözlerini yarı açtı. Gülüyormuş gibi kırış kırıştı gözlerinin çevresi. Acısını, içine düştüğü dehşeti bastırmaya çalıştı. Boğulurcasına konuşmaya başladı sonra, anlamsız sözler: "Önce o duygu... Darbe gelince... Sonra bir yanma... Şimdi her yan ateş... Ben... ölüyorum ben!"

Bunçuk'un başını salladığını görünce kaşları çatıldı. "Yapma... Çok güç... ah! Soluk almak ne güç!.."

Durup durup birden konuşuyordu, her şeyi söyleyip üzerine bastıran yükten kurtulmak istiyordu sanki. Bunçuk Anna'nın

yüzünün saydamlaştığını, şakaklarının sarardığını gördü. Gövdesinin yanında cansız duran ellerine baktı, tırnaklarına olgunlaşan mürdümeriği renginde pembe mavi arası bir selin yürüdüğünü gördü.

"Su verin!.. Göğsüm... Çok sıcak!.."

Bunçuk su getirmek için eve koştu. Dönerken, sundurmada Anna'ın çıkardığı o korkunç, kısık sesi duyamadı. Güneş batıyordu. Kadının son bir kasılmayla çarpılan ağzının üstüne, yarasına bastıran henüz sıcak, balmumu gibi eline ışık vurmuştu. Bunçuk kollarını yavaşça Anna'nın omuzlarına doladı, kaldırdı onu. Bir an, hafiften çilli, kısılmış burnuna, gözlerinin arasındaki küçücük siyah çizgilere baktı, siyah kaşların altında gözbebeklerinin sönen ışıltısını yakalamaya çalıştı. Anna'nın sarsak başı daha da düştü, gencecik boynunda nabzı son bir kez daha attı.

Bunçuk buz gibi dudaklarını onun yarı kapanık siyah, göz kapaklarına bastırdı. "Arkadaşım! Canım! Anna!" diye seslendi.

Sonra doğruldu. Ansızın topukları üstünde döndü, bir garip, dimdik yürüdü gitti. İki yanına bastırdığı kollarını hiç oynatmıyordu.

XXVI

Ondan sonraki günler, tıpkı tifüse yakalandığı zamanki günler gibiydi. Oraya buraya gidiyor, iş görüyor, yemek yiyor, uyuyordu ama, insanı sersem edici, uyuşturucu bir ilaç almıştı sanki. Çevresine çılgınca, hiçbir şey anlamayan şiş gözlerle bakıyordu. Arkadaşlarını hiç tanımadı. Körkütük sarhoşmuş gibi, ya da ağır bir hastalıktan yeni kalkmış gibi bakıyordu insanlara, Anna'nın öldüğü andan itibaren duyguları geçici bir süre için işlemez olmuştu. Hiçbir şey istemiyordu, hiçbir şey düşünmüyordu. Arkadaşları üzerine varır, "Bunçuk, yesene bir şeyler," derlerdi. Bunçuk yemeğini yer, çeneleri ağır ağır, tembelce oynardı. Yoldaşları gözden uzak tutmadılar onu. Bir ara hastaneye göndermeyi bile düşündüler.

Ertesi gün mitralyözcülerden biri sordu ona:

"Hasta mısın Bunçuk?"

"Hayır."

"Nedir derdin? Üzülüyor musun?"

"Hayır."

"Gel öyleyse bir sigara tüttürelim. Gitti, gelmez geri, aslanım. N'apalım? Boşuna çırpınıyorsun."

Uyku zamanı gelince ona, "Hadi uyu artık," diyorlardı, Bunçuk uzanıyordu.

Gerçekler dünyasından elini eteğini çekmiş bir halde dört gün böyle yaşadı.

Beşinci günü Krivoşlikof ona sokakta rastladı. Koluna girdi. "Hah, burda mısın? Ben de sana bakıyordum," dedi. Bunçuk'un başına gelenden habersiz, sırtına dostça bir şaplak indirdi, sonra endişeli bir bakışla gülümsedi. "Neyin var yahu? İçkiye vermedin ya kendini? Duydun mu, Kuzey Don bölgesine bir seferi kol gönderiyoruz, orda Kazakları seferber edecekler. Başına Podyolkof geçiyor. Tek umudumuz Kuzey Kazaklarında, yoksa burda bizi enseleyecekler. Gider misin? Propagandacılara ihtiyacımız var. Gider misin, gitmez misin?"

"Evet," dedi Bunçuk, kısaca.

"İyi, öyleyse. Yarın hareket ediyoruz."

Bunçuk yine öyle bitmiş, tükenmiş haliyle harekete hazırlandı. Ertesi gün yola çıktı.

O sıralar Don Şûra Hükümetinin durumu pek tehlikeliydi. Alman işgal ordusu Ukrayna'dan doğuya ilerliyor, aşağı Don bölgeleri karşı-ihtilâlci ayaklanmalarla kaynıyordu. Popof, Don'un ardındaki bozkırlarda pusu kurmuş, her an Novoçerkask'a saldırmaya hazır bekliyordu. Nisan ortasında toplanan Taşra Şûralar Kongresi Rostof'u tehdit eden isyancı Kazakları püskürtmek için birkaç kere yarıda kesilmişti. Kuzeyde, yalnız, ihtilâl ateşleri hâlâ yanıyordu. Podyolkof ve başkaları Aşağı Don ahalisinden destek görme umudunu yitirdikçe gözlerini ister istemez Kuzeye

çevirdiler. Güneyde seferberlikten hayır yoktu. Lagutin'in teklifiyle, bir süre önce Don Halk Komiserleri Konseyi Başkanı seçilen Podyolkof cephe adamlarından üç dört alay kurabilme, bunları aşağı bölgelerde Almanların ve karşı-ihtilâlcilerin üzerine gönderme amacıyla kuzeye gitmeye karar verdi. Podyolkof başkanlığında beş kişilik bir Olağanüstü Seferberlik Komisyonu kuruldu. Seferberlik ihtiyaçları için hazineden on milyon ruble altın ve Çarlık parası çekildi. Çoğu Kamenskaya Bölgesi Kazaklarından alelacele kurulan bir birlik muhafız görevi görecekti. 1 Mayısta seferi kol yola çıktı. Alman uçakları şimdiden peşlerine düşmüştü.

Demiryolları Ukrayna'dan geri çekilen Kızıl Muhafızlarla dolup taşıyordu. İsyancı Kazaklar köprüleri uçuruyor, trenleri tahrip ediyorlardı. Her sabah, Novoçerkask'tan Kamenskaya'ya giden demiryolu üzerinde Alman uçakları akbaba gibi alçaktan süzülüp Kızıl Muhafız birlikleri üzerine ateş açıyorlardı. Erler kendilerini vagonlardan dışarı attılar, silah sesleri tok tok ötüyordu. İstasyonlarda kümelenmiş cüruf kokusu savaş ve yıkıntı kokusuna karışmıştı. Uçaklar gökyüzünde taa yukarılara çıkıyor, tüfekçiler boyuna cephane harcıyordu. Trenlerin çevresinde tepeleme boş kovan yığıldı, güzün meşe korusuna altın rengi yaprakların saçılışı gibi. Nereye baksan yıkıntı, nereye baksan yıkıntı! Yanmış, paralanmış vagonlar, telgraf direklerine dolanmış kesik teller, yıkık dökük evler, kasırgadan arta kalmış gibi sürüklenip gitmiş kar çitleri.

Beş gündür seferi kol demiryolunu izleyerek ağır ağır Milerovo yönünde ilerliyordu. Altıncı günü Podyolkof Seferberlik Komisyonunu vagonda toplantıya çağırdı.

"Böyle devam edemeyiz. Bana kalırsa vagonları bırakıp geri kalan yolu yayan gitmeliyiz."

Lagutin, "Ne diyorsun?" diye haykırdı. "Biz yürü babam yürü giderken Beyazlar gelir canımıza okurlar."

"Biraz uzak değil mi?" dedi Mirikin, şüpheyle.

Krivoşlikof kaputuna sarınmış susuyordu. Sıtmadan, kininden

sapsarıydı. Bir şeker çuvalına oturmuştu, tartışmaya karışmıyordu. Ateşten gözleri puslu puslu bakıyordu herkese.

Podyolkof gözlerini kaldırmadan ona seslendi:

"Krivoşlikof!"

"Nedir?"

"Dinlemiyor musun konuşulanları? Yayan gitmeliyiz, yoksa yetişecekler peşimizden. Ne diyorsun? İçimizde en okumuş sensin."

"Yürüyebiliriz," dedi Krivoşlikof. Yavaş konuşuyordu. Birdenbire, küt çenesi kapanır gibi, çeneleri birbirine vurdu, ateşten titremeye başladı. "O kadar taşıyacak eşyamız olmasa yürürdük pekâlâ," dedi.

Podyolkof kapının yanında duran bir haritayı açtı, Mirikin iki köşesinden tutup kaldırdı. Batının kasvetli göğünden bu yana esen rüzgâr kapıp götürmek ister gibi hışımla saldırdı haritaya. "Bu yoldan gideceğiz." Podyolkof nikotinden sararmış parmağını haritanın üstünde gezdirdi. "Yüz elli, iki yüz verst kadar olabilir. Tamam mı?"

"Evet, en iyisi yürüyelim. Körolası herifler!" Lagutin razı oldu.

"Mihail, sen ne dersin?"

Soruya sinirlenen Krivoşlikof omuz silkti. "Benim hiçbir itirazım yok."

"Kazaklara derhal trenden inmelerini söyleyeceğim. Hiç vakit kaybetmeyelim." Mirikin ordakilerin yüzlerine baktı, kimseden ses çıkmayınca vagondan atladı gitti.

O kasvetli, yağmurlu sabah Podyolkof seferi kolunu taşıyan tren Belaya Kalitva'dan pek uzakta değildi. Bunçuk vagonunda uzanmış, kaputunu başının üstüne çekmişti. Vagonda Kazaklar çay yapıyorlar, gülüşüyorlar, birbirleriyle eğleniyorlardı. Bunçuk gözlerini açmadı. Geçmiş olayları yaşıyordu, durmadan. Gönlünde hep aynı acıyı duyuyordu. Feri kaçmış gözlerinin önünde alabildiğine uzanan kar örtülü bozkır. Ufukta ormanların kahverengi sırtları. Soğuk rüzgârı duyar gibi oldu. Anna sanki yanında duru-

yordu. Onun kara gözlerini, ağzının güçlü ama körpe çizgilerini, burnunun üstündeki ufacık çilleri, alnının düşünceli kırışıklarını görüyordu. Dudaklarından dökülen kelimeleri çıkaramadı. Belirsiz birtakım şeyler... Araya garip sesler, gülüşmeler karıştı. Gözlerinin ışıltısından, kirpiklerinin kırpışmasından ne söylediğini anlar gibiydi.

Sonra gözünün önüne bir başka Anna geldi. Yüzü maviye çalar sarı, yanaklarında yaş izleri, burnu kısılmış, dudakları işkence çekercesine çarpık. Gözlerinin kara çukurlarını öpmek için eğiliyordu. İnledi durdu orda, hıçkırıklarını boğmak için boğazını sıktı. Anna bir an olsun peşini bırakmıyordu. Zamanla hatları ne soldu, ne karardı. Yüzü, vücudu, yürüyüşü, hareketleri, alnının açıklığı, hepsi birleşip onu canlandırıyor, bütünlüyordu. Onun kelimelerini, gözü yaşlı, romantik sözlerini, onunla birlikte yaşadığı hayatı hatırladı. Onu gözünde yeniden canlandırdı, acısı on kat arttı.

Trenden inme emri geldi. Bunçuk'u kaldırdılar. Doğruldu, eşyalarını toparlayıp dışarı çıktı, eşyaların indirilmesine yardım etti. Sonra aynı ilgisizlikle bir arabaya tırmandı, gitti.

Yağmur yağıyordu. Yol kenarında güdük otlar ıslaktı. Yamaçlarda, çukurlarda rüzgârın serbestçe at koşturduğu açık bozkır. Arkalarında lokomotiflerin dumanı, istasyon yapılarının kırmızı tuğladan blokları. En yakın köyden kiralanan kırk araba yola düzüldü. Atlar ağır gidiyorlardı. Yağmuru içen balçıklı kara toprak yürüyüşü güçleştirdi. Tekerlere habire kara çamur kesekleri yapışıyordu. Önlerinde, arkalarında aileleriyle, üç beş parça eşyalarıyla, Kazak vahşetinden doğuya kaçan sürüyle maden işçisi...

Bir demiryolu kavşağında iki Kızıl Muhafız birliğinden arta kalanlar arkalarından gelip onlara yetişti. Erlerin yüzleri savaşmaktan, uykusuzluktan, sefaletten küle dönmüştü. Kumandanları Şadenko, Podyolkof'un yanına geldi. İngilizvari bıyığı, ince, sert burnuyla yakışıklı yüzü bitkindi. Bunçuk yanlarından geçerken, Şadenko'un kaşlarını çatıp, yorgun, kızgın bir sesle, "Ne sanıyorsun? Kendi adamlarımı bilmem mi ben?" dediğini işitti. "İşler

zaten kötüydü, şimdi bir de Almanlar çıktı başımıza, namussuzlar! Kuvvetlerimi bir daha ne zaman bir araya getiririm ben?"

Podyolkof arabasına yetişmek için sıkı adımlarla yürüdü. Yüzü asıktı. Biraz da kafası karışmış gibiydi, belli. O sırada Krivoşlikof yanına varıp heyecanla kolunu aşağı aşağı savurarak konuşmaya başladı. Podyolkof birden canlandı. Arabasına atlayınca ağırlığından tahtalar gıcırdadı. Sürücü kamçıyı atların sırtına indirdi, tekerleklerden çamurlar uçtu.

"Daha hızlı!" Podyolkof meşin ceketini rüzgâra karşı açmış bağırıyordu.

XXVII

Günler ve günler geçti. Seferi kol Don ilinin bağrına doğru ilerledi. Ukrayna köylüleri ilkin konukseverlikle karşıladılar onları. Seve seve mal sattılar, barınak verdiler. Ama Krosnokutskaya'ya gitmek için at kiralama konusu açılır açılmaz başlarını kaşımaya başladılar, az bir duraksamadan sonra açıktan açığa reddettiler.

"İyi para vereceğiz size, niçin burun kıvırıyorsunuz?" diye Podyolkof adamlardan birine sordu.

"Para mı değerli benim için, hayatım mı?"

"Senin hayatını isteyen kim? Birkaç at, bir de araba kiralamak istiyoruz."

"Yapamam."

"Niçin yapamazsın?"

"Kazaklara gidiyorsunuz siz, değil mi?"

"Evet, n'olmuş?"

"Ya bir şey olur da atlarım elden giderse? N'aparım o zaman? Atlarım olmadan nasıl yaşarım? Yok adamım, varma üzerime, olmaz!"

Kazak topraklarına yaklaştıkça Podyolkof ve öbür önderler endişelenmeye başladılar. Halkın tutumunda bir değişme vardı. Kötü niyetleri hemen belli oluyordu. Bir korku, gözlerinde.

Mallarını istemeye istemeye sattılar, sorulara kaçamak cevaplar verdiler. Şen şakrak köy delikanlıları gelip arabaların çevresini sarmaz olmuştu. Pencerelerden onları gözleyen şimdi düşman gözlerdi. Partizanlar görünür görünmez köylüler sırra kadem basıyordu.

Seferi kolun Kazakları kızıp bağırdılar: "Kimsiniz siz, yahu? Kâfirler misiniz, nesiniz? Ne diye bize öyle baykuş gibi bakıyorsunuz?"

Bir yerde öyle soğuk karşılandılar ki, Vanka Boldiref daha fazla dayanamadı. Köy alanında kasketini yere çaldı, kumandanlardan biri köşeden çıkıvermesin diye yanına yönüne bakarak kükredi:

"İnsan mısınız, şeytan mısınız siz be? Niçin ağzınızı bıçak açmıyor? Kahrolasıca herifler! Sizin haklarınız için kanımızı akıtıyoruz biz, şu halinize bakın bir! Yoldaşlar, eşitlik var artık! Artık Kazağı, Hokolu kalmadı. Kimse size el süremeyecek. Yumurta getirin, tavuk getirin bize, hadi çabuk! Çarlık rubleleriyle ödeyeceğiz aldıklarımızın parasını."

Karşısında altı Ukraynalı onu dinliyordu. Pulluğa koşulmuş atlar gibi başları aşağı sarkmış, canlarından bezgin, dinliyorlardı. Biri olsun Boldiref'in ateşli sözlerine cevap vermedi.

"Ulan Hokollar, hiç değişmemişsiniz be! Patlayın e mi, koca göbekli burcuvalar sizi!" Boldiref eskimiş kasketini bir daha yere çaldı, yüzü nefretinden mosmor kesildi. "Ulan sizin gibi adamlar insana kışın bir kürek kar bile vermez be!"

"Bağırmaya lüzum yok." Dört bir yöne dağılıp giden Ukraynalıların ağzından çıkan tek söz bu oldu.

Yine o köyde bir Ukraynalı kadın Kazaklardan birini sorguya çekti:

"Siz her şeyi talan edip bizleri kesecekmişsiniz! Doğru mu?"

Kazak gözünü kırpmadan cevap verdi:

"Evet, doğru! Belki herkesi kesmiyoruz ama yaşlıları komuyoruz gitsinler."

"Hay ulu Tanrım! Peki neden kesiyorsunuz onları?"

"Lapamıza katık yapıp yiyoruz. Koyun eti daha tadını bulamadı, ne tadı var ne tuzu. Onun için yaşlıları kazanlara doldurup bir güzel haşlıyoruz."

"Şaka yapıyorsun herhalde, değil mi, ha?"

"Yalan söylüyor be nine!" diye Mirikin araya girdi. Şakacı Kazağa döndü sonra:

"Nasıl ve kimle şaka yapacağını öğrensen iyi edersin! Böyle şakalar için Podyolkof, bir duyarsa, valla kafanı keser senin. Ne demeye böyle mavallar yayıyorsun be? Karı gidip dünya âleme anlatacak şimdi, bunlar yaşlıları kesip yiyorlar diye!"

Podyolkof fena endişelenmeye başladı. İstirahatlerin, gece molalarının süresini kısalttı, yürüyüşü hızlandırdı. Yukarı Don Bölgesine varmalarından bir gün önce Lagutin'le oturup uzun uzun konuştular.

"İvan, çok uzağa gideceğiz de n'olacak? Bir an önce seferberliğe başlasak iyi olur. Adamları silah altına çağırırız, iyi para vereceğimizi söyleriz. Yalnız kendi atlarıyla teçhizatlarını getirmeleri gerek. Halkın parasını öyle harcayamayız. İlerledikçe toplarız adamlarımızı. Mihailovka'ya vardığımızda emrimiz altında en azından bir tümen olması lazım. O kadar toplayabilir miyiz, sence?"

"Oralarda durum karışık olmasın da, toplarız."

"Yani Beyazlar şimdiden işe koyulmuş olabilirler mi demek istiyorsun?"

"Kim bilir?" Lagutin seyrek sakalını sıvazlayarak, bezgin bir ifadeyle devam etti: "Geç kaldık... Başaramayacağız bu işi, yazık. Orda subaylar çoktan işe koyuldular. Acele etmeliyiz..."

"Acele ediyoruz işte! Korkmanın da yeri yok. Korkmamalıyız!" Podyolkof'un gözlerinde hırçın parıltılar belirdi. "Peşimizden gelen adamlar var. Korkmaya hakkımız yok, anladın mı? Geçeceğiz nasıl olsa. İki haftaya kalmaz Almanları da, Beyazları da Don'dan sürüp çıkaracağız." Sigarasını bol bol üfürüp kendi gizli düşünce-

lerini dile getirdi: "Eğer çok geciktikse, işimiz tamamdır. O takdirde Don'da Şûra idaresi de olmayacak demektir. Geç kalmamamız lazım. Biz oraya varmadan subaylar milleti ayaklandırmışlarsa, o zaman iş bitti demektir."

Ertesi gün, akşama doğru, Kazak topraklarına ayak bastılar. İlk köye yaklaşırlarken, Lagutin ve Krivoşlikof'la birlikte en öndeki arabalardan birinde giden Podyolkof bozkırda bir sığır sürüsü gördü. "Gidelim şu çobanla konuşalım," dedi Lagutin'e. Krivoşlikof da o fikirdeydi.

Lagutin'le Podyolkof arabadan indiler, sürüye doğru gittiler. Meranın güneşten kavrulmuş otları kahverengi bir ışıltı saçıyordu. Güdük ottu, ayak altında kalmış, ezilmiş. Yalnız yolun yakınlarında sık biten kolzanın, yaban yulafının tüylü başakları dalgalanıyordu. Podyolkof yaşlı bir pelinotu dalını avcunda ezip acı kokusunu içine çekerek çobana doğru yürüdü.

"Nasılsın, çoban ağa?"

"Çok şükür!"

"Sürüye bakıyorsun, ha?"

"He."

İhtiyar kabarık, kır kaşlarının altından süzdü onları.

"Peki, nasılsınız bu yanlarda?"

"Tanrı'nın yardımıyla geçiniyoruz işte."

"Ne haberler var?"

"N'olsun, işte. Siz kimsiniz ki?"

"Askerleriz biz. Evimize gidiyoruz."

"Hangi köydensiniz?"

"Ust-Koperskaya'danız."

"O Podyolkof yok ya aranızda?"

"Aramızda."

İhtiyar çoban telaşlandı, sarardı birden.

"Siz bütün Ortodoksları kılıçtan geçirecekmişsiniz diyorlar."

"Yalan. Kim uyduruyor bu hikâyeleri?"

"İki gün önce bir toplantı oldu, orda ataman söyledi. Kulağına söylentiler mi gelmiş, yoksa hükümetten haber mi iletmişler ne, Podyolkof'la Kalmuklar buraya gelip tümümüzü keseceklermiş."

"Demek yine atamanlar var başınızda?" Lagutin Podyolkof'la baktı. Podyolkof ağzına bir ot almış, güçlü sarı dişlerinin arasında çiğniyordu.

"Birkaç gün önce bir ataman seçtik. Şûrayı kapattık."

Lagutin bir şey daha soracaktı, o sırada kocaman bir boğa ötede ineklerden birinin üstüne sıçrayıverdi. İnek yere yıkıldı.

"Ulan şeytan, ineğin belini kıracak!" diye soluğu kesilircesine haykırdı çoban. Yaşından beklenmedik bir hızla sürüsüne doğru koştu. Bir yandan haykırıyordu: "Nastiyonka'nın ineği... Belini kıracak, namussuz! N'apıyorsun ulan, Kel Kafa!"

Podyolkof kollarını iki yana açıp geriye, arabaya döndü. Lagutin iyi çiftçiydi. Boğanın yere zımbaladığı ufak tefek çelimsiz ineğe baktı, bir saniye için endişelendi. "Doğru, belini kırabilir valla!" diye düşündü.

İneğin, boğanın hamlesinden beli kırılmadan kurtulduğunu gözleriyle görmeden arabaların yanına dönmedi. "Ne yapsak şimdi?" diye soruyordu kendi kendine. "Acaba Don'un öte yanında da atamanları geçirdiler mi başa?" Yolun kenarında duran bir damızlık boğaya gözü takıldı, düşünceleri yine dağıldı. Büyük memeleri şiş şiş, ağır bir kara ineği koklayan boğa kocaman, kemikli başını sallayıp duruyordu. Yayvan, geniş göğsü diz kapaklarının hizasına kadar kabarıktı. Upuzun, güçlü gövdesi keman teli gibi gergindi. Kısacık bacakları yere çakılı. Lagutin'in gözleri boğanın kahverengi, benekli derisi üstünde dolaştı. Belli, soyu iyiydi. Lagutin'in gözü kaldı hayvanda. "Bizim köyde bunun gibi bir boğa olsun, gör sen! Bizimkiler ne ki!" Düşünce bir an için bütün varlığını sardı, sonra silindi. Arabaya doğru yürürken Kazakların asık suratlarına bakıyordu. Hangi yoldan gideceklerini düşünmeye dalmıştı.

Ateşten sıskası çıkan düşçü ve şair Krivoşlikof, Podyolkof'a, "Karşı-ihtilâl dalgasından kaçmaya çalışıyoruz. Dalga üzerimize gelip başımızdan aşıyor," diyordu. "Dümdüz kıyıda gelgitin gelişi bu. Kaçamazsın."

Durumun ne kadar ciddi olduğunu, bütünüyle, yalnız Podyolkof görüyor gibiydi. Arabada oturmuş, az öne eğik, ikide bir arabacıya bağırıyordu:

"Daha hızlı!"

Yürüyüş kolunun arkalarında bir yerde birisi bir türkü tutturdu, sonra türkü birden kesildi. Tekerlek gürültülerinin üstünden kahkahalar, haykırışlar duyuldu.

Çobanın verdiği haber doğruymuş. Yolda karısıyla Sveçnikof köyüne giden bir Kazağa rastgeldiler. Adamın apoletleri vardı, kasketi kokartlıydı. Podyolkof birkaç soru sordu, yüzü daha da asıldı.

Yağmur başladı. Hava bulutluydu. Yalnız doğu yönünde, bulutlar arasından koyu mavi, güneşten ışıltılı bir gök çizgisi görünüyordu. Ufak bir köycüğe doğru yamaç aşağı inerlerken koşuşan insanlar gördüler. Köyün öbür ucundan sürüyle araba çıkıyordu. Hepsinde bir telaş...

"Kaçıyorlar! Korkuyorlar bizden..." dedi Lagutin, dalgın. Yoldaşlarının yüzüne baktı.

Podyolkof, "Döndürün şunları! Seslenin şu, namussuzlara!" diye haykırdı.

Kazaklar arabalarda ayağa kalkıp kasketlerini salladılar. Birisi bir nara attı.

Arabalar köye indi. Geniş, ıssız sokakta rüzgâr girdaplar yapıyordu. Avlulardan birinde yaşlı bir Ukraynalı kadın hışımla söylenerek bir arabanın içine yastıkları yığıyordu. Kocası, yalınayak, başı açık, atların dizginlerinden tutmuştu.

Burda, konaklama işini halletmek için önden gönderdikleri askerin bir Kazak devriyesi tarafından yakalanıp götürüldüğünü

öğrendiler. Kazakların yakınlarda olduğu anlaşılıyordu. Kısa bir toplantı yapıldı, geri dönmeye karar verdiler. İlkin ilerlemeleri gerektiğinde ısrar eden Podyolkof kararsızdı.

Krivoşlikof'u yine sıtma nöbeti tutmuştu. Sustu, ağzını açmadı.

"Belki devam edebiliriz, ne dersin?" Podyolkof toplantıya katılmış olan Bunçuk'a sordu.

Bunçuk, ilgisiz, omuzlarını silkti. İster ileri gitsinler ister geri, umurunda değildi. Yeter ki gitsinlerdi, adımlarını kesen, boğan o acıdan uzağa gitsinlerdi, nereye olursa olsun. Podyolkof volta atmaya başladı. Ust-Medveditsa'ya gitmenin yararından söz ederken, Kazak propagandacılarından biri birden sözünü kesti:

"Aklını kaçırmışsın sen! Nereye götürmek istiyorsun bizi? Karşı-ihtilâlcilere mi? Biz geri dönüyoruz. Ölmek istemiyoruz biz. O ne o? Orada! Gördünüz mü?" Köyün ardında yükselen bayırı gösterdi.

Hep birden o yana baktılar. Sırtta, açık göğün önünde, üç atlı görünüyordu.

Lagutin, "Kazak devriyelerinden biri!" diye bağırdı.

"Orda da var, bakın!"

Birkaç atlı kümesi daha göründü. Tepenin ardında kayboldular, sonra yine ortaya çıktılar.

Podyolkof geri dönülmesi için emir verdi. İlk Ukrayna köyüne kadar gittiler. Oraya vardıklarında, Kazaklar haber yetiştirmiş olacaklardı, köylü saklanmaya, kaçmaya hazırlanıyordu.

Hava kararmaya başladı. Arabaların yanında, silahları ateşe hazır yürüdüler. Yol dolana dolana bir vadiye girdi. Vadiyi geçip ilerde bayırı tırmanıyordu. Kazakların pusuda duruşu sinirleri büsbütün gerdi.

Vadiyi kesen dere yataklarından birinin yakınında Podyolkof arabadan atlayıp sert bir sesle adamlarına bağırdı:

"Hazır olun!" Süvari karabinasının emniyetini açtı, arabanın yanında yürümeye koyuldu. Derede ilkbaharın sel suyu mavi

mavi akıyor, ilerde bir bendin berisinde bir gölcükte toplanıyordu. Gölcüğün çevresi çamurlanmış, su içmeye gelen sığırların ayaklarından batak olmuştu. Orası burası dökülen bendin çevresinde yağmur altında boyun eğip hışırdayan sazlar vardı. Podyolkof burda pusuya düşebileceklerini düşünmüştü ya, ileri gönderdikleri keşif kolu kimseleri göremedi.

"Burada çıkmazlar karşımıza, hiç bekleme," diye fısıldadı ona Krivoşlikof. "Şimdi saldırmazlar. Geceyi bekleyecekler."

"Bence de öyle."

XXVIII

Batıda küme küme bulutlar toplandı. Gece oldu. Taa uzakta, Don'a doğru, gökyüzü kıpır kıpırdı. Yaralı bir kuş gibi, turuncu şimşekler titriyordu orda. Ağır bir bulut kümesinin altında batan güneşin saldığı ışıltı soluktu. Bozkırdan sanki sessizlik taşıyordu. Çekilen gün ışığından vadinin kıvrımlarında yaslı pırıltılar kalmıştı. O Mayıs akşamı sanki bir güz akşamıydı. Henüz çiçeklenmemiş çimlerden bile anlatılmaz bir çürüyük kokusu saçılıyordu. Yolda yürüyen Podyolkof doygun çimlerin karışık kokusunu soludu. Arada bir durup eğiliyor, çizmesine yapışan çamuru sıyırdıktan sonra doğruluyor, önü açık, rutubetten gıcırtılı dar ceketiyle bezgin bezgin yürüyordu yine.

Bir sonraki köye vardıklarında hava kararmıştı. Kazaklar arabalarını bırakıp geceyi geçirmeye ayrı ayrı evlere dağıldılar. Podyolkof gözcüler konulması için emir verince göreve gidecek adam bulmakta güçlük çektiler. Üçü, açıkça, gitmeyiz dedi, çıktı işin içinden.

"Hemen bir harp divanı kurulsun! Emirlere itaatsizlikten kurşuna dizilmeliler!" Krivoşlikof'un tepesi atmıştı. Podyolkof yüzünü ekşitti.

"Yolculuk sinirlerini bozdu," dedi. "Kendilerini savunmazlar artık. Hapı yuttuk, Mişa."

Lagutin nasılsa birkaç Kazak toplayıp köyün dışında nöbete

yollayabildi. Podyolkof evleri bir bir dolaştı, en çok güvenebileceği Kazaklarla konuştu.

"Uyumayın, çocuklar. Yoksa toplar götürürler hepimizi."

Bütün gece bir masanın başında oturdu. Başını eline dayamış, yaralı bir hayvan gibi gürültüyle, kısık kısık soluyordu. Şafaktan hemen önce uyku baskın çıktı. Başı masaya düştü. Ama az sonra uyandı yine. Geri çekilişin hazırlığı vardı. Gün doğuyordu. Avluya çıktı. İnekleri sağmaktan dönen evin kadını onu merdiven başında karşıladı.

"Tepede birtakım atlılar var," dedi, ilgilenmez bir tavırla.

Podyolkof avluya koştu. Tepede, köyün ardındaki, çayırlıkta söğütlerin üstünü örten yaslı sis örtüsünün ötesinde, büyük sayıda Kazak kuvvetleri görülüyordu. Hızlı tırısa kalkmışlar, dört bir yandan köyün üzerine varıyorlardı.

Öbür evlerden çıkıp gelen Kazaklar avluya dolmaya başladılar. İçlerinden biri Podyolkof'un yanına geldi, bir kenara çekti onu.

"Yoldaş Podyolkof... Demincek Kazaklar delege yolladılar buraya." Elini tepeye doğru salladı. "Silahlarımızı bırakıp derhal teslim olmamız gerektiğini size söylememizi bildirdiler. Yoksa saldıracaklar üstümüze."

"Ulan, orospu çocuğu! Ne cüretle..." Podyolkof yakasına yapışıp bir yana itti adamı. Doğru arabaya koştu. Silahını namlusundan kavrayıp Kazaklara döndü, kısık, kaba bir sesle haykırdı:

"Teslim olmak mı? Karşı-ihtilâlle nasıl anlaşabiliriz? Dövüşeceğiz! Ardımdan gelin! Silah başına!"

Birkaç Kazak onun arkasından avludan dışarı fırladılar, hep bir arada köyün sonuna doğru koştular. Son evlere vardıklarında Mirikin gelip Podyolkof'a yetişti.

"Ayıp değil mi, Podyolkof?" diye bağırdı. "Kendi kardeşlerimizin kanını mı dökeceğiz? Dön geri! Bir anlaşmaya varırız."

Bütün seferi koldan yalnız birkaç kişinin ardından geldiğini gören Podyolkof çarpışmanın ister istemez yenilgiyle sonuçlana-

cağını anladı. Sesini çıkarmadı. Silahının mekanizmasını çıkardı, eli yanına düştü.

"Olacak gibi değil, çocuklar. Köye dönelim."

Döndüler. Bütün seferi kol bitişik üç avluda toplandı. Birkaç dakika sonra kırk kişilik bir Kazak kafilesi köye girdi. Düşmanın esas kuvvetleri köyü çeviren alçak tepelerde mevzilerini bırakmadılar. Podyolkof teslim şartlarını görüşmek üzere köyün öbür ucuna gitti. Yolda yürürken Bunçuk peşinden koştu geldi, durdurdu onu.

"Teslim mi oluyoruz."

"Güce ne dayanır? Ne yapabiliriz başka?"

"Ölmek mi istiyorsun?" Zangır zangır titriyordu, Bunçuk. "Söyle onlara, teslim olmuyoruz!" diye haykırdı, kuru, cırlak bir sesle. Podyolkof'u çevirmekte olan Kazak savaşçılarına aldırmadı. "Söyle onlara, silahlarımızı vermiyoruz!" Topukları üstünde döndü, tabancasını sallayarak uzaklaştı. Çemberi kırıp istasyona doğru dövüşe dövüşe ilerlemeye çalışmaktan başka çare olmadığını Kızıl Muhafızlara anlatmaya çalıştı. O ne derse desin, çoğunluk, açıkça, teslim olmaktan yanaydı. Bir kısmı çekip gittiler. Başkaları kızgın kızgın söylendi:

"Sen git dövüş! Biz kardeşe kurşun sıkmayız."

"Silahsız da olsak onlara güveniriz."

"Bugün Paskalya'nın pazarı, sen tutmuş bizden kan dökelim istiyorsun."

Bunçuk döndü gitti. Arabasının yanına vardı, kaputunu arabanın altına attı, uzandı. Tabancasının kabzasını sımsıkı tutmuştu avucunda. Önce kaçıp kurtulmayı düşündü ya kaçmayı, yoldaşlarını yüzüstü bırakmayı kendine yediremedi. Podyolkof'un dönmesini bekledi.

Üç saat sonra Podyolkof yanında büyük bir Kazak kalabalığıyla çıkageldi. Başı yukarda, sert adımlarla yürüyüp girdi köye. Yanında Beyaz Kazak kuvvetlerinin kumandanı, bir zamanlar

topçu birliğinde yoldaşı olan Üsteğmen Spiridonof vardı. Ona bir şey söylüyor, kurnaz kurnaz gülümsüyordu. Arkasından atını süren bir Kazak elinde tuttuğu beyaz bayrağın sopasını göğsünü bastırmıştı.

Seferi kolun arabalarının toplandığı sokaklar ve avlular yeni gelen Kazaklarla dolup taştı. Birden haykırmalar duyuldu. Gelenlerin bir çoğu Podyolkof Kazaklarının eski savaş yoldaşlarıydı. Birbirlerini tanıyanlar, neşeli çığlıklar, kahkahalar...

"Merhaba, sen misin o, Prokor? Hangi rüzgâr attı seni buraya?"

"Az kaldı çarpışacaktık sizinle," dedi Prokor. "Hatırlıyor musun, Lvof yakınında nasıl kovaladıydık Avusturyalıyı?"

"Bak, bak, kim var burda? Emmioğlu Danilo! Paskalyan mübarek olsun, emmioğlu!"

"Senin de!"

Şapur şupur bir öpüşme sesi. İki Kazak orda birbirlerinin bıyıklarını okşayıp göz göze bakıştılar, birbirlerinin sırtını sıvazladılar, gülümsediler.

Kızıl Kazaklardan biri, "Biz daha orucu bozmadık," dedi.

"İyi ama siz Bolşeviksiniz, ne orucu?"

"Hımm. Bolşevik olabiliriz. Tanrı'ya inanırız, yine de."

"Hadi canım, atma şimdi!"

"Doğru, Tanrı hakkıyçün."

"Haçın da var mı boynunda?"

"Tabii ya. İşte!" Kızıl Muhafız, ceketinin yakasını çözdü, kıllı esmer göğsünden sarkan kararmış bakır haçı gösterdi.

Yabayı baltayı omuzlayıp isyancı Podyolkof'u haklamaya gelen yaşlılar afallayıp birbirlerinin yüzüne baktılar.

"Siz Hıristiyanlıktan vazgeçmişsiniz demişlerdi bize hani?" dedi içlerinde biri. "Duyduğumuza göre kiliseleri soyup papazları öldürüyormuşsunuz."

Ablak yüzlü Kızıl Muhafız onlara güven verdi: "Hepsi yalan!

Size yalan söylemişler. Nerde, Rostof'dan ayrılmazdan evvel kiliseye gittim ben! Âyindeydim."

"Şaştım da kaldım valla!" Esas boyunun şöyle böyle yarısına inmiş bir mızrakla silahlı bücürük bir ihtiyar sevinçle ellerini çırptı.

Sokaktan, avlulardan heyecanlı konuşmaların uğultusu vuruyordu. Yarım saat sonra kalabalığı iki yana iteleyerek sert adımlarla birkaç Kazak geldi. "Podyolkof'un birliğinde olanlar sıraya girin, yoklama yapılacak!" diye bağırdılar.

Arkalarından gelen Üsteğmen Spiridonof subay kasketini başından çıkararak, "Podyolkof'un birliğinden kim varsa sola, çitlere doğru çıksın!" diye haykırdı. "Diğerleri sağa. Kardeşler! Cephe adamları! Önderlerinizle konuştuk, birlikte karara vardık: Silahlarınızı teslim edeceksiniz, çünkü elinizde silah oldukça halk sizden korkuyor. Tüfeklerinizi ve bütün silahlarınızı arabalarınıza koyun. Hep birlikte göz kulak oluruz. Sizi Krasnokutskaya'ya göndereceğiz, orda silahlarınızı geri alacaksınız."

Kızıl Muhafız Kazaklar arasında kızgın homurdanmalar işitildi. İçlerinden biri bağırdı:

"Silahlarımızı vermeyiz!"

Sokağı, avluları dolduran kalabalıktan tedirgin mırıltılar yükseldi.

Spiridonof'un emri altındaki Kazaklar hep birden sağa geçiverdiler. Kızıl Muhafızlar sokağın ortasında kaldı. Dağınık, meyus bir gürûh. Krivoşilikof ürkek ürkek çevresine bakınıyordu. Lagutin dudaklarını büzmüştü. Silahını vermemeye kararlı olan Bunçuk tüfeğini arkasında sürüyerek hızlı adımlarla Podyolkof'un yanına gitti.

"Silahları vermemeliyiz, işitiyor musun?"

"Çok geç artık." Podyolkof fısıldadı. Birliğin yoklama kâğıdını parmakları arasında asabiyetle buruşturdu.

Kâğıt Spiridonof'un eline geçti. Kâğıda baktı, "Birlikte," dedi, "yüz yirmi sekiz kişi olması lazım. Nerde gerisi?"

"Yolda ayrıldılar."

"Ya!.. Peki öyleyse, söyle silahlarını teslim etsinler."

Herkesten önce Podyolkof çözdü tabanca kemerini. Tabancasını teslim ederken, kalın, kırık bir sesle, "Palamla tüfeğim arabada," dedi.

Silah teslimi başladı. Kızıl Muhafızlar isteksizdiler. Bazıları tabancalarını çitlerin arasına, avlulara saklamaya çalıştı.

"Silahlarını vermeyenleri arayacağız," diye bağırdı Spiridonof. Ağzı kulaklarına varmış, sırıtıyordu.

Bunçuk başta olmak üzere direnen birkaç kişinin tüfeklerini zorla ellerinden aldılar. Mitralyözcülerden biri tüfeğinin kıç kilidini alıp dörtnala köyden kaçınca ortalık karışıverdi. Karışıklıkta birçokları kaçıp saklandılar. Spiridonof derhal Podyolkof'la geride kalanların başına nöbetçi dikti, üstlerini aradı. Bir de yoklama yapmaya kalktı. Tutsaklar isteksiz isteksiz cevap verdiler.

"Listeye ne bakıyorsun öyle, hepimiz buradayız!" diye bağıranlar oldu.

"Krasnokutskaya'ya götürün bizi!"

"Bitirin bu oyunu artık!"

Para sandığı mühürlendi, kuvvetli bir muhafız birliğiyle Kasginskaya'ya gönderildi. Sonra Spiridonof tutsakları bir araya topladı, ansızın sesinin rengini, yüzündeki ifadeyi değiştirerek emir verdi:

"Çift sıra, sola dön! İleri, marş! Sıralar, susun!"

Kızıl Muhafızlar arasında bir hoşnutsuzluk mırıltısı dolaştı. İstemeye istemeye yürüdüler, az sonra da bozdular sıraları, darmadağın ilerlediler.

Podyolkof adamlarını silahlarını teslime çağırdığında belki hâlâ meselenin tatlıya bağlanabileceğini umuyordu. Tutsaklar köyden dışarı çıkarılır çıkarılmaz, başlarındaki Kazaklar atlarını üzerlerine üzerlerine sürmeye başladılar. Bunçuk sol yanda yürüyordu. Kıpkırmızı sakallı, kulağı kararmış köhne küpeli bir

yaşlı Kazak durup dururken kırbacıyla sırtına vurdu, kırbacın ucu yüzünü daladı. Bunçuk döndü, yumruklarını sıktı, bir ikinci, daha da amansız darbe onu kalabalığın içine dalmaya zorladı. Elinde olmadan gitti Bunçuk, kişioğlunun kendini koruma içgüdüsüyle. Anna'nın ölümünden beri ilk defa, dudakları küskün bir gülümsemeyle büküldü. İnsanda yaşama hırsının ne denli güçlü olduğunu görmek şaşırtmıştı onu.

Kazaklar tutsakları dövmeye başladılar. Düşmanlarını öyle eli kolu bağlı görünce gözleri dönen ihtiyarlar, atlarını üzerlerine sürüyor, eyerlerinden sarkıp kırbaçlarıyla, kılıçlarının yanıyla habire vuruyorlardı. Kırbacı yiyenler kalabalığın orta yerine dalmaya uğraşıyor, itişip kakışarak bağırışıyorlardı. Uzun boylu bir Kızıl Muhafız yumruğunu başının üstünde sallayarak haykırdı:

"Bizi öldürecekseniz hemen öldürün, kahrolasıca herifler! İşkence etmenin âlemi mi var?"

"Hani söz vermiştiniz?" Krivoşlikof da bağırdı.

İhtiyarların hırçınlığı geçer gibi oldu. Muhafızlardan biri, bir tutsağın sorusu üzerine, "Sizi Ponomaryof'a götürmek için emir aldık. Korkmayın, kardeşler," dedi, "bütün olacağı bu işte."

Ponomaryof köyüne vardıklarında Spiridonof ufak bir dükkânın kapısı önünde duruyordu. Tutsaklar birer birer içeri girerken sordu:

"Soy adın ne? Adın? Nerde doğdun?"

Sıra Bunçuk'a geldi. "Soy adın?" diye sordu Spiridonof.

Kalemi kâğıdın üstünde hazır tutmuş bekliyordu. Kızıl Muhafız'ın huysuz yüzüne baktı, dudaklarının tükürmeye hazırlanıp büzüldüğünü gördü. Çabucak başını kaçırıp haykırdı:

"Geç hadi, geç! İsimsiz öleceksin!"

Bunçuk'u örnek alan iki kişi daha isimlerini vermeden geçtiler. Öleceklerdi, kim oldukları bilinmeyecekti. En son Kızıl Muhafız da dükkâna girdikten sonra Spiridonof kapıyı kilitledi, başına birkaç nöbetçi dikti.

Seferi kolun arabalarından alınan ganimet dükkânın önünde paylaşılırken hemen ordaki evlerden birinde alelacele bir sahra mahkemesi kuruldu. Baskına katılan bütün köylerden temsilciler vardı mahkeme heyetinde. Başkan tıknaz, sarı saçlı bir yüzbaşıydı: Vasili Popof. Kazak usulü, dirseklerini masanın üstüne yaymış, kasketini başını arkasına kaykıltmıştı. Yağlı yağlı bakan uysal, ciddi gözleri mahkeme üyelerinden birini bırakıp öbürüne dönüyordu. Hep aynı soruyu soruyordu.

"N'apalım bunları, babalar?"

Eğildi, yanında oturan bir üsteğmenin kulağına bir şeyler fısıldadı. Subay bir acele başını salladı. Popof'un gözleri kısıldı, neşe ışıltıları söndü. Şimdi gözlerini basan soğuk ve amansız ışıltıyı aşağı inik kirpikleri de saklayamıyordu. "Vatanlarına ihanet eden, evlerimizi yağmaya, Kazakları öldürmeye gelen bu adamları n'apacağız?"

İhtiyarın biri hacıyatmaz gibi ayağa fırlayıverdi.

"Kurşuna dizin! Tümünü!" Kendini kaybetmişçesine başı sarsılıyordu. Çılgın, bağnaz gözlerle çevresindekileri süzdü. Dudaklarında köpüren salyadan tıkanırcasına haykırdı:

"Acımak yok bu hainlere! Öldürün! Çarmıha gerin! Yakın! Aralarındaki Yahudileri öldürün!"

"Sürgüne göndersek mi dersiniz?" Üyelerden biri, az bir kararsız bir teklif ileri sürdü.

"Kurşuna dizin!"

"Ölüm cezası!"

"Alanda idam edilmeliler!"

"Ayrık otlarını temizlemeye mecburuz!"

"Ölsünler! Ölsünler!"

"Tabii kurşuna dizelecekler! Tartışacak ne var sanki?" dedi Spiridonof, öfkeyle.

Haykırmalar başkanın yüzündeki uysal ifadenin son kırıntılarını da sildi süpürdü. Adamın dudakları kısılıverdi.

"Kurşuna dizilecekler, yaz!" dedi kâtibe.

Pencerenin yanında oturan şişman bir Kazak korkunç bir sesle haykırdı:

"Peki, Podyolkof'la Krivoşlikof? Onlar da mı kurşuna dizilecek? Yetmez onlara o ceza!"

Başkan cevap verdi: "Onları elebaşı oldukları için asacağız." Kâtibe döndü, "Yaz," dedi. "Karar verildi: Biz, aşağıda imzaları olan..."

Başkana uzaktan hısım olan kâtip sarışın, saçları düz taranmış başını masanın üstüne eğdi, kalemle çiziktirmeye koyuldu.

"Kandilin yağı tükenecek gibi," dedi birisi, üzüntülü.

Lamba pıtırdıyordu. Kavdan is çıkmaya başladı. Odanın içi öyle sessizdi ki, tavanda örümcek ağına yakalanan bir sineğin vızıltısını, kalemin kâğıdı çiziktirişini, harp divanı üyelerinden birinin ağır, astımlı soluk alışını hep duydular.

KARAR

Nisan 27 (Mayıs 10) 1918

Biz, aşağıda imzaları olan, Karginovskaya, Bogouskaya ve Krasnokutskaya nahiyeleri köylerinin temsilcileri:

Vasilyevski köyü temsilcisi	Stepan Maksayef
Bogovskoy köyü temsilcisi	Nikolayi Kruzilin
Fomin köyü temsilcisi	Fiyodor Kumof
Yablonovski köyü temsilcisi	Aleksandır Kuktin
Nizni-Dulenski köyü temsilcisi	Lev Sinef
İlyinski köyü temsilcisi	Semyon Volotskof
Konkovski köyü temsilcisi	Mihail Popof
Verkni-Dulenski köyü temsilcisi	Yokof Rodin
Savastyanof köyü temsilcisi	Aleksandır Frolof
Milyutinskaya köyü temsilcisi	Maksim Fevralyof
Nikolayef köyü temsilcisi	Mihail Groşef
Krasnokutskaya nahiyesi temsilcisi	İlya Yelakin
Ponomaryof köyü temsilcisi	İvan Diyaçenko
Yevlantiyef köyü temsilcisi	Nikolayi Krivof
Malakof köyü temsilcisi	Luka Yemelyanof

Novo-Zemtzevo köyü temsilcisi	Matvey Konovalof
Popof köyü temsilcisi	Mihail Popof
Astakof köyü temsilcisi	Vasili Şigolkof
Orlof köyü temsilcisi	Fiyodor Çekunof
Klimo-Fyodorovski köyü temsilcisi	Fiyodor Çukarin

V.S. Popof başkanlığında 27 Nisan (Mayıs 10) 1918 günü burada toplanarak karar verdik ki:

Karar

1. Emekçi halkı soyan, ona hainlik eden aşağıda isimleri yazılı seksen kişi, kurşuna dizilmek suretiyle ölüme mahkûm edilmiştir. Elebaşıları olan iki kişi, Podyolkof ile Krivoşlikof asılacaklardır.

2. Mihailovski köyünden Kazak Anton Kalitventsof delil yetersizliğinden beraat etmiştir.

3. Podyolkof'un birliğinden kaçan ve Krasokutskaya'da tutuklanan Konstantin Melnikof, Gavrila Melnikof, Vasili Melnikof, Aksiyonof ve Verşinin de bu karar gereğince idam edileceklerdir.

4. Bu karar yarın, 28 Nisan (Mayıs 11) günü, sabah saat 6'da infaz edilecektir.

5. Teğmen Senin mahpusların muhafazasından sorumludur. Bu akşam saat 11'e kadar her köyden iki silahlı Kazak Teğmen Senin'in emrine verilecektir. Bu maddenin uygulanmasından mahkeme heyeti sorumludur. Cezalar her köyden beş Kazak tarafından infaz edilecek, bu Kazaklar idam mahalline götürüleceklerdir.

(İmza) V. S. Popof,
Askeri Kesim Başkanı
A. F. Popof, Kâtip

Kâtip idama mahkûm olanların listesini yazıp bitirdikten sonra kalemi yanında oturanın eline tutuşturdu.

"İmzalayın!"

Adam mürekkep bulanmış esmer güdük, kara parmaklarının arasında tuttu, aptal aptal sırıtarak, "El yazım da pek mükemmel değildir hani," dedi.

Ondan sonraki de öyle kararsızca imzaladı. Kaşlarını çatmış,

gayretten tere boğulmuştu. Bir başkası, imzasını basmadan önce, birkaç kere yanlış yaptı, sonra dilini içeri çekti. Popof fiyakalı bir imza attı, ayağa kalkarak terli alnını mendiline sildi.

"Listeyi ekle oraya," dedi, esneyerek.

Adamın biri gülümsedi: "Öbür dünyada Kaledin bize teşekkür edecek ya bu iş için!" Kâğıdı duvara yapıştıran kâtibi seyrediyordu.

Kimse şakasına gülmedi. Sessizce çıktılar evden.

Merdiven başının karanlığında birisinin, "İsa Peygamberimiz, sen bizi..." diye içini çektiği duyuldu.

XXIX

Süt gibi apak yıldız alacasına sarınmış o gece, dükkâna kapatılan mahpuslar pek uyumadılar. Konuşmaların ardı çabuk kesildi. Havasızlıktan, endişeden tıkanır gibi olmuşlardı. Bütün gece içlerinden biri sormuş durmuştu nöbetçiye:

"Yoldaş, kapıyı aç! Dışarı çıkmak istiyorum..."

İç gömleği pantolonunun üstüne çıkmış, saçı başı darmadağın, ayakları çıplak, kararmış yüzünü anahtar deliğine yapıştırmış, hep aynı sözü söylüyordu:

"Açsana kapıyı, yoldaş!"

"Bırak şu yoldaş lafını, yeter be!" dedi nöbetçilerden biri, sonunda.

"Aç, kardeş!" Mahpus bu sefer başka türlü seslendi.

Nöbetçi tüfeğini yere koydu, sigarasını bitirdi, gecenin içinden uçup yem bulmaya giden bir yaban ördeği sürüsünün kanat vuruşlarını dinledi. Sonra dudaklarını kapının çatlağına yapıştırdı, seslendi:

"Ulan herif, işe olduğun yere işte! Pantolonun bir gecede çürüyecek değil ya! Islak da olsan, kuru da olsan, cennete girersin, meraklanma..."

Kızıl Muhafız "Tamam, işimiz bitti!" diye bağırdı, kapıdan çekildi.

Omuz omuza oturuyorlardı. Köşede Podyolkof kendine lanetler okuya okuya cebindeki paraları yırtıyordu. İşi bitince çizmelerini çıkardı, Krivoşlikof'un omuzuna dokundu.

"Şimdi anlaşılıyor her şey... Aldattılar bizi. Aldattılar, reziller!" Arkadaşı yanında uzanmış yatıyordu. "Mihail, bilsen nasıl kodu bu bana! Çocukken babamın çakmaklı tüfeğini alır, ormana avlanmaya giderdim. Git git, ağaçlar insanın başının üstünde yemyeşil dam gibiydi. Ördeklere ateş ederdim. Iskaladım mı öyle kızardım ki kendime, utancımdan ağlayabilirdim. İşte şimdi bir halt yedim ki sorma! Rostof'tan üç gün önce ayrılmış olsaydık şimdi burda böyle ölmeyi beklemezdik. Heriflerin karşı-ihtilâlinin altını üstüne getirecektik!"

Krivoşlikof gülümsemeye çalıştı. Dudakları acı acı büküldü. Fısıldadı o da:

"Allah'ın belaları! Öldürsünler bizi. Ölmekten korkmuyorum henüz. Yalnız ne var, biliyor musun, öbür dünyada birbirimizi tanımayacağız, şarkıdaki gibi. Sen de, ben de orda olacağız ya, Fiyodor, yabancılar gibi karşılaşacağız... Ben ondan korkuyorum."

Podyolkof huysuz bir sesle, "Bırak şimdi," diye homurdandı. Büyük, sıcak ellerini arkadaşının omuzlarına koydu. "Mesele değil."

Lagutin adamın birine köyünü anlatıyordu. Başı uzun diye büyükbabası nasıl onunla alay ederdi. Bir keresinde komşunun kavun tarlasında yakalanınca o aynı dedesinden nasıl sopa yemişti... Çeşitli konular bölük pörçük konuşuldu o gece.

Bunçuk kapının yanında bir yer bulmuş, çatlaktan serin havayı soluyordu. Aklı geçmişe dalmıştı. Anasını düşünüyordu. Birden bir acı, keskin bir çimdik gibi battı içine. Düşüncelerinin yönünü zorla değiştirdi, Anna'yı, daha yakın günleri düşündü. Ferahlattı bu onu. Hayatının elinden alınacağı düşüncesi karşısında belkemiğinden aşağı inen o ürpertiyi, o içini acıtan kederi duymuyordu atık. Ölüm, onun için, eziyetli, tatsız bir yolculuktan sonra varılan neşesiz bir duraktı. Öyle yorgun olurdu insan, öyle bezgin, vücut

öyle ağrır, sancırdı, yolun sonunda hiçbir duygu kalmazdı artık insanda.

Ötede birkaç mahpus neşeyle ve hüzünle kadınlardan, sevgiden, hayatlarında yaşadıkları büyük küçük sevinçlerden söz açmışlardı. Ailelerini, akrabalarını, dostlarını anlattılar, yeni boy veren buğdayın iyiliğinden konuştular. Öyle boyluydu buğday, içine dalan kargaları göremezdin. Votkaya, hürriyete açtılar. Podyolkof'a lanet okuyorlardı. Ne ki, yarım yamalak bir uyku geldi, siyah kanadının altına aldı çoğunu. Vücutları yorgun, gönülleri yorgun, uzanmış, oturur, kimi de ayakta, uyuyakaldılar.

Şafak sökerken içlerinden biri, uyuyor muydu, uyanık mıydı, kim bilir, birden ağlamaya başladı. Kaba saba, yetişkin adamlar, çocukluklarından bu yana tuzlu gözyaşının tadını unutmuş adamlar ağlamaya başlamaz mı, işte o korkunç olur! Birçok ses birden uykunç sessizliği kırdı.

"Sus lan, Allah belanı versin, e mi!"

"Sus yoksa yırtarım boğazını, bak!"

"Ulan karıı!"

"Burda uyuyor millet. İnsan utanır be!"

Adam burnunu çekti, sümkürdü. Orda burda ışıldayan kızıl sigara uçları. Kimseden ses çıkmıyordu. Hava erkek teriyle, birbirine yakın duran sağlıklı vücutların kokusuyla, sigara dumanıyla, geceleyin düşen çiyle koyulmuştu.

Köyde bir horoz, günü haber verdi. Dışarda adım sesleri duyuldu. Bir yere bir demir çarptı.

"Kim var orda?" Nöbetçilerden biri bağırdı.

"Dostuz. Podyolkof'un adamlarına mezar kazmaya gidiyoruz," dedi genç, heveskâr bir ses.

Dükkânda herkes bir anda kımıldar oldu.

XXX

Piyotora Melekof'un kumandası altındaki Tatarsk köyü birliği

aynı gün şafak vakti Ponomaryof'a vardı. Köy Kazak çizmeleriyle, suya götürülen at sesleriyle çınlıyordu. Köyün öte ucuna doğru büyük bir kalabalık akmaktaydı. Piyotra adamlarını köyün orta yerinde durdurdu. Attan indirdi. Birkaç Kazak ona doğru geldi.

"Neredensiniz siz?" diye sordu biri.

"Tatarsk'danız."

"Biraz geç kaldınız. Podyolkof'u sizin yardımınız olmadan enseledik. Orda kapattık herifleri, kümeste tavuklar gibi." Güldü. Dükkâna doğru elini salladı.

Hristonya, Gregor ve birkaç Kazak adama yanaştılar. "Nereye gönderecekler onları?" Hristonya sordu:

"Ölülerin yanına!"

"Ne? Yalan söyleme!" Gregor adamın yakasına yapıştı.

"N'apalım, beyefendi, siz daha iyi bir yalan uydurursunuz!" dedi adam, küstah bir sesle, Gregor'un güçlü ellerinden dikkatle sıyrılarak. "Bakın işte, orda darağaçlarını kurdular bile." İki güdük söğüt ağacı arasına çatılmış bir sırıktan sarkan ipleri gösterdi.

"Atları ahıra götürün!" dedi Piyotra.

Hava bulutluydu. İnceden yağmur çiseliyordu. Köyün dışında Kazaklar, kadınlar, yoğun bir kalabalık olmuştu. İdamların saat altıda yapılacağını öğrenen Ponomaryof ahalisi, az görülür eğlenceli bir temaşaya gider gibi hevesli ve heyecanlıydı o sabah. Kadınlar bayramlıklarını giymişler, çoğu çocuklarını yanına almıştı. Kalabalık çayıra yayıldı, darağaçlarıyla beri yanda kazılmış iki metre derinlikte bir çukurun çevresine doluştu. Çocuklar çukurun bir yanına atılan tümseğin ıslak balçıkları üstüne çıktılar. Erkekler heyecanla yakın idamları konuşuyorlardı. Kadınlar aralarında fısıldaşıyorlardı. Hüzünlü bir halleri vardı.

Harp divanı başkanı uykulu bir yüzle geldi. Sigarasını tüttürüp çiğnerken kuvvetli dişleri ortaya çıkıyordu. Kısık sesiyle Kazak muhafızlara emir verdi:

"Halkı çukurun başından öteye sürün. Spiridonof'a söyleyin, ilk baştakileri göndersin!" Saatine bir göz atarak kenarda durdu, ahaliyi geri iteleyen Kazakları seyretti. Kalabalık, yarım daire olmuş, geri çekiliyordu.

Spiridonof bir Kazak mangasının başına geçip hızlı adımlarla dükkâna gitti. Yolda Piyotra Melekof'la karşılaştılar.

"Köyden gönüllü var mı?"

"Ne için?"

"Ateş mangası olacak."

"Hayır yok! Olmaz da." Piyotra kaba bir sesle cevap verdi. Yolu kesen Spiridonof'un yanından dolandı.

Ama Tatarsk'tan gönüllü hiç çıkmadı değil. Kasketinin siperliği altından sarkan saçını okşayarak Mitka Korşunof Piyotra'nın yanına gitti, yeşil gözlerini kıstı:

"Ben gönüllüyüm. Ne diye 'yok' diyorsun? Ben varım! Fişek ver bana biraz. Bendekiler yalnız bir atımlık."

Yüzünde gergin, kötü bir ifadeyle Andreyi Kaşulin, sonra da Fiyodot Bodovskof ona katıldılar

Kazak muhafızlarla çevrilmiş ilk on kişi dükkândan ayrılınca sıkışık kalabalıktan bir fısıltı, mırıltıdır koptu. Podyolkof bol, siyah dizlikleriyle en önde yürüyordu. Ayakları çıplaktı. Deri ceketinin önü açık. Kocaman ayaklarını çamurlu yola güvenle basıyor, ayağı kayınca dengesini bulmak için azıcık sol kolunu yükseltiyordu. Krivoşlikof yanında sapsarı kesilmişti. Zor bela sürüklüyordu kendini. Gözleri hummadan alev alevdi, ikide bir acıdan ağzı çarpılıyordu. Kaputunu omuzlarına sararken soğuktan donuyormuş gibi titredi. Nedense bu ikisinin giysilerine dokunmamışlardı, ötekiler yalnız iç çamaşırlarıyla kalmıştı. Lagutin, Bunçuk'un yanında yürüyordu. İkisi de yalınayaktı, yalnız gömlekleri vardı üzerlerinde. Lagutin sarımsı tenini gösteren partal donunun paçalarını çevresine sarıp örtünmeye çalışıyordu. Utancından bir hal olmuştu. Bunçuk muhafızların başları üzerinden, ötede, uzakta, bulutların boz kefenine baktı. Donuk, ciddi gözleri kırpış kırpıştı.

Geniş avcunu gömleğinin açık yakasından içeri daldırmış, kıllı göğsünü okşuyordu. Erişilmez, ele geçmesi imkânsız, ama düşüncesi insana hoş gelen bir şeyi bekler gibiydi. Öbür mahpuslardan bazıları katı bir umursamazlık içindeydiler. Kır saçlı bir Bolşevik, küçümseyici bir hareketle elini salladı, Kazak muhafızların ayaklarına tükürdü. Ama birkaçının gözlerinde yaşama özlemi öyle derindi, çarpılmış yüzlerine öyle bir dehşet vurmuştu, gözleri bunların gözlerine değince muhafızlar bile başlarını çevirdiler.

Çabuk çabuk yürüyorlardı. Podyolkof sendeleyen Krivoşlikof'un kolundan tutmuştu. Kalabalığın beyaz başörtülerine, kırmızı mavi kasketlerine yaklaştılar. Ahaliyi süzen Podyolkof yüksek sesle küfretmeye başladı. Lagutin'in kendisine baktığını görünce ansızın sordu:

"Ne var, n'oldu?"

"Şu son birkaç gün saçların ağardı..."

"Tabii ya!" Podyolkof derin derin soluyordu. Dar alnının terini sildi, tekrarladı. "Tabii ya! Kafese tıkılan kurt bile ağarır. Ben insanım, insan!"

Başka bir kelime konuşmadılar. Kalabalık, sıkışık bir yığın, ileri geldi. Sağda mezarın uzun, kara yarası uzanıyordu.

"Dur!" Spiridonof emretti. Podyolkof derhal bir adım ilerledi, bezgin gözlerini en ön sırada duranların üzerinde gezdirdi. Çoğu orda kır saçlı adamlardı. Cephe adamları, vicdanları sızlayarak, gerilerde kalmışlardı. Podyolkof ağır ama açık seçik konuştu. Konuşurken, sarkık bıyıkları hafiften oynuyordu.

"Babalar! İzin verin, Krivoşlikof'la ben, yoldaşlarımızın ölüme nasıl gittiklerini görelim. Ondan sonra asın bizi. Ama şimdi arkadaşlarımızla, yoldaşlarımızla konuşmak, yüreği pek olmayanlara güç vermek isteriz."

Kalabalığın sessizliğinden kasketlerin üstünde yağmurun pıtırtısı duyuluyordu.

Geride, tütünden sararmış dişlerini gösterip gülümseyerek bekleyen mahkeme başkanı Popof itiraz etmedi, ihtiyarlar da

kırık dökük sesleriyle rıza gösterdiler. Krivoşlikof'la Podyolkof kalabalığın içine dalınca ahali ikiye ayrılıp onlara dar bir yol açtı. Mezardan az beride durdular. Dört yanları kapalı, yüzlerce göz üzerlerine dikili. Kazaklar Kızıl Muhafızları sırtları çukura dönük sıraya dizdiler. Podyolkof yoldaşlarına baktı. O herkesi görebiliyordu, ama Krivoşlikof sıska boynunu uzattı, ayak parmakları ucunda yükselmek zorunda kaldı.

En solda Bunçuk'u gördüler. Azıcık öne eğik duruyordu. Derin derin soluk alıyor, gözlerini yerden ayırmıyordu. Yanında duran Lagutin hâlâ donuyla uğraşıyordu. Onun yanındaki adam en azdan yirmi yıl yaşlanmış derdin, öyle değişmiş, tanınmaz olmuştu. İki kişi daha çukurun başına gelip sırtlarını döndüler. Biri dünyaya meydan okurcasına küstah küstah gülümseyerek kirli yumruğuyla kalabalığı tehdit etti. Sekiz kişiden en sonuncusunu sürükleyerek getirdiler. Adam kendini geri geri atıyor, ayaklarını boşuna sürüyor, muhafızlara yapışıyordu. Bir ara yaşlara bulanmış yüzünü silkti, dikeldi, böğürür gibi bir sesle haykırdı:

"Bırakın beni, kardeşler! Bırakın, Alla'şkına bırakın! Kardeşler! Kardeşler! N'apıyorsunuz? Alaman savaşında dört haç kazandım ben. Çocuklarım var. Tanrım, suçsuzum ben! Ah, niçin, niçin yapıyorsunuz bunu?.."

Boylu boslu bir Kazak dizini adamın göğsüne bastırarak sürükledi, çukura götürdü onu. O zaman Podyolkof adamı tanıdı. Yüreği birden buz kesti. En korkusuz Kızıl Muhafızlardan biriydi. Dört Sen Jorj haçının dördünü de kazanmış yakışıklı, sarı saçlı bir delikanlı. Kazaklar onu dikelttiler, o yeniden yere yıkıldı. Kazakların ayaklarına yapıştı, habire yüzünü tekmeleyen çizmelerine dudaklarını bastırdı. İşkence altındaymış gibi böğürüyordu:

"Öldürmeyin beni! Acıyın! Küçücük çocuklarım var, üç tane, biri kız... Kardeşlerim, dostlarım!"

Uzun boylu Kazağın dizlerine sarıldı. Adam silkti attı onu, geri çekildi, nalçalı topuğuyla kulağının üstüne yaman bir tekme savurdu. Adamın öbür kulağından kan fışkırdı. Beyaz gömleği hep kan oldu.

"Dik tuttun şunu!" Spiridonof öfkeyle bağırdı.

Nasılsa kaldırdılar adamı, öyle bıraktılar, geri kaçtılar. Öbür tarafta ateş mangası silahlarını hazır etti. Kalabalıktan bir inilti koptu, sonra donup sustular. Kadının biri isterik bir feryat kopardı.

Bunçuk bir daha, bir daha, göğün boz perdesine, yirmi dokuz yıl ayak teptiği yaslı toprağa bakmak istiyordu. Gözlerini kaldırdı, on beş adım ötesinde duran sıkışık bir sıra Kazağı gördü. Adamın birine gözü takıldı. Uzun boyluydu. Yeşil gözleri kısık, dar açık beyaz alnına düşen perçemi, sımsıkı dudaklarıyla gövdesi az ileri uzanmış, doğru Bunçuk'un göğsüne nişan almıştı. Salvo patlamadan hemen önce upuzun bir çığlık Bunçuk'un kulaklarını yırttı. Başını çevirdi. Yüzü çilli bir kadın koşarak kalabalıktan çıktı, köye doğru kaçmaya başladı. Bir koluyla tuttuğu bebesini memesinin üstüne bastırmıştı, öbür eliyle bebenin gözlerini kapatıyordu.

Manganın düzensiz salvosunun ardından çukurun başında duran sekiz kişi yere yıkıldı. Manganın adamları çukura koştular. Nişan alıp ateş ettiği Kızıl Muhafızın hâlâ kıvrandığını, omuzunu kemirdiğini gören Mitka Korşunof bir kurşun daha sıktı, sonra yanında duran Andreyi Kaşulin'e dönüp fısıldadı:

"Bak şu şeytana! Omuzunu ısırmış da kanatmış! Hiç ses etmedi de, kurt gibi öldü."

On kişi daha tüfek dipçikleriyle itilip kakılarak çukura yanaştılar.

İkinci salvodan sonra kalabalıkta kadınlar birbirlerini itip kakarak, çocuklarını peşlerinden sürükleyerek çığlık çığlığa kaçtılar. Erkekler de yavaş yavaş çözülmeye başladı. Mide bulandırıcı kırım, ölenlerin feryatları, iniltileri, sıralarını bekleyenlerin haykırışları korkunçtu. Birçokları dayanamadı. Geride kalanlar, doyumuna ölüm görmüşlerle yaşlıların en kaşarlanmışlarıydı.

Yeni yeni Kızıl Muhafızlar getirildi. Hepsi yalınayak, giysileri sıyrılıp alınmış üzerlerinden. Yeni yeni gönüllüler karşılarına geçti. Salvolar saçıldı, yırttı havayı. Hendekteki ilk ölülerin üzerine çabucak toprak attılar. Podyolkof'la Krivoşlikof sıralarını

bekleyenlerin yanına gidip onları yüreklendirmeye çalışıyorlardı. Ama ne derlerse desinler kelimeler artık anlamını yitirmişti. Bir iki dakikaya kalmadan dalında kuruyup solmuş yaprak gibi hayatları koparılıp atılacak adamlar başka bir kudretin eline düşmüşlerdi şimdi.

Gregor Melekof köye dönmek için kalabalığı yarıp geçti. Birden Podyolkof'la yüz yüze geldiler. Eski önderi bir adım gerileyip ona baktı.

"Sen de mi burdasın, Melekof?"

Gregor'un yanaklarına mor çalığı bir kızıllık yürüdü. Durdu.

"Burdayım. Gördüğün gibi..."

"Evet, görüyorum..." Podyolkof kırık kırık gülümsedi. Ansızın gözlerini basan bir nefretle süzdü Gregor'u. "Eh, demek kardeşlerini kurşuna diziyorsun şimdi? Öbür yüzün çıktı ortaya. Ne biçim..." Gregor'a biraz daha yanaştı, fısıldadı: "Demek hem bize, hem onlara hizmet ediyorsun? Kim daha çok öderse! Evet, sen bir..."

Gregor onun kolundan yakalayıp soluk soluğa sordu:

"Glubokaya'daki savaşı hatırlıyor musun? Subayları nasıl tepelemişlerdi, hatırlıyor musun? Ha? İşte şimdi sıra sende! Hiç sızlanma. Bu dünyada bir sen mi insanlara eziyet edeceksin? Bittin gitti artık, Don komiserleri başkanı bittin! Ulan, pis domuz! Kazakları Yahudilere satmadın mı sen, ha? Anladın mı şimdi? Daha söyleyeyim mi?"

Hristonya öfkesinden kuduran Gregor'u belinden kavrayıp götürdü. "Hadi gel, atların yanına gidelim," dedi. "Burda yapacağımız bir şey yok. Hey ulu Tanrım, n'oldu bu insanlara?"

Podyolkof'un heyecanla sesini yükselttiğini duyunca durdular. Çevresini saran ihtiyarlara, cephe adamlarına haykırıyordu:

"Körsünüz siz!.. Cahiller! Subaylar kandırdılar sizi, kardeşlerinizi öldürtüyorlar size. Sanıyor musunuz ki bizim ölmemizle bu iş bitecek? Bugün üstünlük sizde, ama yarın sizi kurşuna dizecekler, Şûralar idaresi bütün Rusya'ya hâkim olacak. Sözlerimi aklınızda

tutun. Başkalarının kanını boşuna döküyorsunuz. Aptallık ediyorsunuz."

"Kim gelirse gelsin, gösteririz biz onlara!" diye bir ihtiyar cevap verdi.

"Hepsini öldüremezsin, dede!" Podyolkof gülümsedi. "Bütün Rusya'yı ipe çekemezsiniz. Sen kendi kelleni kolla. Bir gün aklın başına gelecek ya, çok geç olacak."

"Bizi tehdide kalkma sen."

"Tehdit etmiyorum. Size doğru yolu gösteriyorum."

"Sensin asıl kör olan, Podyolkof! Moskoflar gözünü kör etmiş senin."

Gregor daha fazla dinlemedi. Koşar adım yürüyüp atını bağlı bıraktığı avluya vardı. Kolan kayışlarını sıktılar, Hristonya'yla ikisi, hiç arkalarına bakmadan tepeyi aşıp gittiler.

Ama Ponomaryof'ta hâlâ Kazak Kazağı boğazlamaya dalmıştı. Sonunda bütün Kızıllar idam edildi, çukur ağızına kadar doldu. Cesetlerin üstüne toprak döküp ayakla bastırdılar. Kara maskeler giymiş iki subay Podyolkof'la Krivoşlikof'u alıp darağaçlarının altına götürdüler. Podyolkof, gözüpek, başı yukarda, ilmiğin altında duran tabureye çıktı, kalın, esmer boynunu saran yakasının düğmelerini çözdü, hiç eli titremeden sabunlu ipi boynuna geçirdi. Subaylardan biri Krivoşlikof'un tabureye çıkmasına yardım etti, ipi başından geçirdi.

Podyolkof, "İzin verin, ölmeden önce son sözlerimi söyleyeyim," dedi.

Cephe adamları, "Konuş, konuş! Söyle söyleyeceğini!" diye bağırdılar. Podyolkof, kalanlara ellerini uzattı.

"Görün işte, bizim ölümümüzü seyretmeye kaç kişi kaldı burda!" diye başladı. "Vicdanları elvermedi. Biz çalışan halk adına, onların çıkarları için adi generallerle ölümü göze aldık da savaştık. Şimdi sizin elinizde ölüyoruz. Ama lanetlemiyoruz sizi. Sizi fena kandırdılar. İhtilâl Hükümeti gelecek, o zaman hakkın

kimin yanında olduğunu göreceksiniz. Durgun Don'un en yiğit evlatlarını o çukura gömdünüz..."

Sesler gitgide artıyordu. Son sözleri kargaşalıkta işitilmedi. Bunu fırsat bilen subaylardan biri Podyolkof'un ayağının altındaki tabureyi itiverdi. Podyolkof'un koca gövdesi hızla düştü, sallandı, kaldı. Ama ayakları yere değiyordu. Boğazını sıkan ip kasıldı, Podyolkof ayaklarının ucunda yükseldi, çıplak ayaklarının parmakları toprağı tırmıkladı. Soluk almaya uğraştı. Dışarı uğrayan gözlerini kalabalığın üzerinde gezdirerek, sakin bir sesle konuştu:

"Doğru dürüst adam asmasını bile öğrenememişsiniz!.. Bu iş benim olaydı, ulan Spiridonof, yere değer miydi hiç senin ayağın!"

Ağzından bol salya akıyordu. Yüzleri maskeli subaylarla, en yakında duranlar, ağır gövdeyi güç bela kaldırıp taburenin üstüne çıkardılar.

Krivoşlikof'un konuşmasının sonunu beklemediler. Tabure ayaklarının altından uçtu gitti, yerde duran bir bele çarptı. Zayıf, sırım gibi gövde uzun bir süre sallandı durdu. Arada bir dizler çeneye değene kadar iki büklüm oluyor, sonra zangır zangır titreyip düzeliyordu. Podyolkof'un altından tabureyi ikinci defa tekmelediklerinde Krivoşlikof hâlâ çırpınıyordu, dışarı uğramış mosmor dili hâlâ ağzında dönüyordu. Podyolkof'un gövdesi yine olanca ağırlığıyla düşünce meşin ceketinin kolu söküldü. Ayak parmaklarının ucu yine yere değdi. Kazaklar homurdandılar. Bir kısmı haç çıkarıp sıvıştı. Şaşkınlık öyleydi ki, bir dakika kadar hepsi oldukları yere çakılmış gibi durdular, Podyolkof'un gitgide kararan yüzüne bakakaldılar.

Ama Podyolkof konuşamıyordu. Düğüm boğazını sımsıkı kavramıştı. Gözlerini ordan oraya döndürüyor, yüzünden aşağı oluk gibi yaşlar akıyordu. Ağzı çarpıldı. Çektiği işkenceyi hafifletmek için bütün vücudunu yukarı doğru gerdi, gerdi.

Sonunda biri akıl etti de, ayaklarının altında toprağı belle kazmaya başladı. Her bir sallanışta gövde biraz daha katıldı, boyun uzadı, baş arkadan omuzlara doğru çekildi. Onca ağırlığı zorlukla

taşıyan ip hafif hafif sallanıyor, kirişe düğümlendiği yerde gıcırtı yapıyordu. Podyolkof da kendini koyvermişti ipin hareketine. Onunla birlikte sallanıyor, dönüyordu. Kararıp moraran yüzünü, salyalar ve gözyaşlarıyla ıslanmış göğsünü katillerine gösterir gibiydi.

XXXI

Mişa Koşevoy'la Valet Tatarsk'tan kaçtıklarının ikinci gecesi Kargin'den ayrıldılar. Bozkırı saran sis, çukurlarda toplanıyor, dere yataklarının sarp yamaçlarından süzülüyordu. Taze otların arasında bıldırcınlar ötüyordu. Fakat açık gökyüzünde ay, saz ve kamış bürümüş bir gölde çiçek açan nilüfer gibi akıp gidiyordu.

Gün dolana kadar yürüdüler, hiç durmadılar. Gökyüzünde Samanyolu soldu. Çiy düşüyordu. Bir köye yaklaştılar. Köyden birkaç verst beride altı Kazak atlısı peşlerinden gelip yetişti. Mişa ve Valet yoldan sapalım derken olmadı. Otlar kısaydı, ay parlıyordu.

Kazaklar onları yakalayıp gerisin geri Kargin'e götürdüler. Üç yüz verst hiç konuşmadılar. Sonra bir silah sesi duyuldu. Valet tökezlendi, kendi gölgesinden ürken bir at gibi yan yan gitti, düşmedi, olduğu yerde büküldü, buruştu kaldı. Yüzü boz pelinotuna gömüldü.

Mişa sendeleyerekten beş dakika yürüdü. Hiçbir şey duymuyordu. Kulaklarında sürekli bir çınlama vardı yalnız. Sordu sonra:

"Niçin ateş etmiyorsunuz, domuz herifler! Niçin eza ediyorsunuz bana?"

"Haydi yürü, yürü, kes sesini!" dedi Kazaklardan biri, oldukça yumuşak bir sesle. "Mujiği öldürdük, sana acıdık işte. Alaman savaşında On İkinci Alayda değil miydin sen?"

"Evet."

"İyi, iyi. Yine On İkincide hizmet göreceksin. Gençsin daha. Biraz yolunu şaşırdın işte, o kadar. Günahın büyük sayılmaz. Doğru yola sokarız biz seni."

Mişa'yı üç gün sonra, Kargin'de yer alan bir harp divanında, "doğru yol"a soktular. O günlerde mahkeme iki çeşit ceza bilirdi. Mahkûmlar ya kurşuna dizilir, ya kırbaçlanırdı. Kurşuna dizilmeye mahkûm olanlar geceleyin bozkıra çıkarılırdı. Doğru yolu bulmalarından umut kesilmeyenleri de alanda, milletin gözü önünde bir güzel döverlerdi.

Pazar sabahı ahali toplanmaya başladı. Alanı doldurdular, sıraların üstüne çıktılar, sundurmaların, evlerin, dükkânların damlarına tırmandılar.

İlkin bir papazın oğlu köteği yedi. Yaman bir Bolşevikti herif. Az kalsın öldüreceklerdi ya babası herkesin saydığı iyi bir papazdı, oğlunu yirmi kırbaçla yola getirmeye karar verdiler. Pantolonunu indirdiler, biri sıranın üstüne yatırıp ellerini alttan bağladı. Kazağın biri çıktı bacaklarının üstüne oturdu, iki kişi de ellerinde söğüt dallarıyla başına dikildi. Bastılar köteği ondan sonra. Sonunda delikanlı doğruldu, bir silkindi, pantolonunu çekti, dört yana dönüp eğilerek herkesi selamladı. Kurşuna dizilmekten kurtulduğuna pek sevinmişti. Eğilip eğilip minnettarlığını dile getirdi:

"Sağ olun, babalar!"

"Bir şey değil, vazifemiz!" dedi birisi.

Alanda öyle bir kahkaha tufanı koptu ki, az ötede bir sundurmaya tıkılmış bekleyen mahpuslar bile gülümsemeden edemediler.

Hüküm gereğince Mişa yirmi kıyak kırbaç yedi. Ama duyduğu utancın acısı ondan da baskındı. Bütün nahiye, genci, ihtiyarı, oraya onu seyre gelmişti. Mişa pantolonunu çekti, ağlamaklı bir sesle kırbacı basan Kazağa döndü:

"Doğru değil ama bu senin yaptığın!"

"Nedir o doğru olmayan?"

"Başımın cezasını kıçım çekti. Ömrümce unutmam ben bunu."

"Merak etme, utanç duman değildir, gözünü yakmaz," dedi, avuttu onu Kazak. Kurbanının gönlünü hoş etmek için de ekledi:

“Gücüne de diyecek yok, hani! Vurduklarımın ikisi yamandı, ha! Bağıracan mı diye bir deneyim dedim ya, bağırtamadım seni. Bak geçen gün koskoca bir adamı kırbaçladılar da herif kendini tutamadı. Bağırsakları mı zayıftı ne?”

Ertesi günü Mişa’yı cepheye sevkettiler.

Valet ancak iki gün sonra gömüldü. En yakın köyün atamanı iki Kazak gönderdi, geldiler orda sığ bir mezar kazdılar. Sonra bacaklarını çukura sarkıtıp oturdular, sigaralarını tüttürdüler.

“Burda toprak sert,” dedi birisi.

“Demir gibi. Ben hiç buranın sürüldüğünü görmedim. Kaç yıl var böyledir burası.”

“Doğru. Oğlancık iyi toprakta yatacak, tepe üstü. Rüzgâra açık, güneşlik. Kuru da. Çabuk çürümez.”

Valet’in otların arasında büzülmüş duran cesedine baktılar.

“Çizmelerini çıkaralım mı?”

“Tabii. İyi çizmeler bunlar.”

Onu Hıristiyan usulü, başı batıya doğru yatırdılar mezara, üstünü yoğun kara toprakla örttüler.

Toprak çukurun kenarlarına varınca Kazakların daha genci, “Bastırsak mı acaba şöyle bi?” dedi.

“Gereği yok, bırak öyle kalsın.” Yaşlısı içini çekti. “Melekler kıyamet günü boruları öttürünce çabuk doğrulsun bari.”

İki haftaya kalmadı, ufak tümseğin üstünü hep dulavrat otu, pelinotu bürüdü. Yaban yulafı oynaştı durdu orda, kenarda oynak kolza sarardı, yonca boy attı, havayı bir kekik, sütleğen çiçek özü kokusu sardı.

Derken bir yaşlı adam atına binip köyden çıktı, mezarın başında ufak bir çukur kazdı. Yeni kesilmiş bir meşe sopasının ucuna iliştirilmiş küçük bir adak tahtası dikti oraya. Küçük damın altında Meryem Ana’nın kederli yüzü usulcacık parıldıyordu. Onun hemen altında, tahtaya eski Slav harfleriyle iki satır karaladı ihtiyar:

Böyle güç, kargaşalı günlerde,
Kardeş kardeşi suçlamasa olmaz mı?

İhtiyar, atına binip uzaklaştı. Küçük adak yeri kırda öyle kaldı. O sonu gelmez yaslı görünüşüyle gelip geçen yolcuların gözlerine hüzün veriyor, yüreklerinde garip, ezik bir özlem uyandırıyordu.

Daha sonra, Mayıs gelince, adak yerinin yanı başında iki toykuşu dövüşe tutuştular. Mavi pelinotları içinde bir oyuk açtılar, olgunlaşmaya yüz tutmuş ayrık otunun yeşil bereketini ezdiler, dişi kuş için, hayat hakkı için, sevgi ve bereket için dövüştüler. Yine az sonra, adak yerinin hemen yanında, ufacık bir tümseğin altında, yaşlı pelinotunun perişan kuytusunda bir dişi toykuşu dokuz tane, benekli, duman mavisi yumurta yumurtladı, parlak kanatlarının siperi altında gövdesiyle ısıtıp onları kuluçkaya yattı.

İKİNCİ CİLDİN SONU